

รายงานการวิจัย

รายงานวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี
Civil Society Dynamic for Self Management in the Tapee Basin
Community in Surat Thani Province.

ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง
ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อกับอารยธรรมศรีวิชัย
The Tapee Basin Wisdom : the History the Values and the Linkage to
Srivichaya Civilization

โดย

ดร.สุชอุษา นุ่นทอง
พระครูภาวนาจันทคุณ, วิ, ดร.
พระครูศรีหิรัญธรรมมาทร
ดร.สุริยะ แซ่มศรีรัตน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610761116

รายงานการวิจัย

รายงานวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี
Civil Society Dynamic for Self Management in the Tapee Basin
Community in Surat Thani Province.

ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง
ภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์ คุณค่าและการเชื่อมต่อกับอารยธรรมศรีวิชัย
The Tapee Basin Wisdom : the History the Values and the Linkage to
Srivichaya Civilization

โดย

ดร.สุชอุษา นุ่นทอง

พระครูภาวนาจันทคุณ, วิ, ดร.

พระครูศรีหิรัญธรรมมาทร

ดร.สุริยะ แซ่มศรีรัตน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761116

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 3

Civil Society Dynamic for Self Management in the Tapee Basin
Community in Surat Thani Province.

Under Research Program

The Tapee Basin Wisdom : the History the Values and the Linkage to
Srivichaya Civilization

By

Dr. Sukusar Nuntong

Dr. Phrakruparvanajuntakoon

Phrakrusihiruntammatorn

Dr. Suriyha Shamkirat

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakon Si Thammarat Campus

Surat Thani

B.E. 2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761116

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี
ผู้วิจัย: ดร.สุชอุษา นุ่นทอง, พระครูภาวนาจันทคุณ, วิ.ดร. พระครูศรีหิรัญธรรมาท, ดร.สุริยะ แซ่มศรีรัตน์
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๑
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี (๒) เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี (๓) เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด และชุมชนพุมเรียง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ทะเลรอบอ่าวบ้านดอน

ผลการวิจัย พบว่า (๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ พบว่าชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่าชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ด้านสภาพแวดล้อม พบว่าชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีมียามรักษาความปลอดภัย จัดนำเที่ยวโดยเจ้าหน้าที่ สร้างกฎเกณฑ์ (๒) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านการค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ด้านการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนและเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น (๓) วิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ลักษณะประการแรกเกิดจากการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ทั้งด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะประการที่สองส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน การส่งเสริมพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า การส่งเสริมอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

คำสำคัญ : พลวัตภาคประชาสังคม, การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง, การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเอง

Research Title: Civil Society Dynamic for Self Management in the Tapee Basin Community in Surat Thani Province.

Researchers: Dr. Sukusar Nuntong.
Phrakruparvanajuntakoon,Dr
Phrakrusihiruntammatorn
Dr. Suriyha Shamkirat

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakon Si Thammarat
Campus Surat Thani

Fiscal Year: 2561/2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

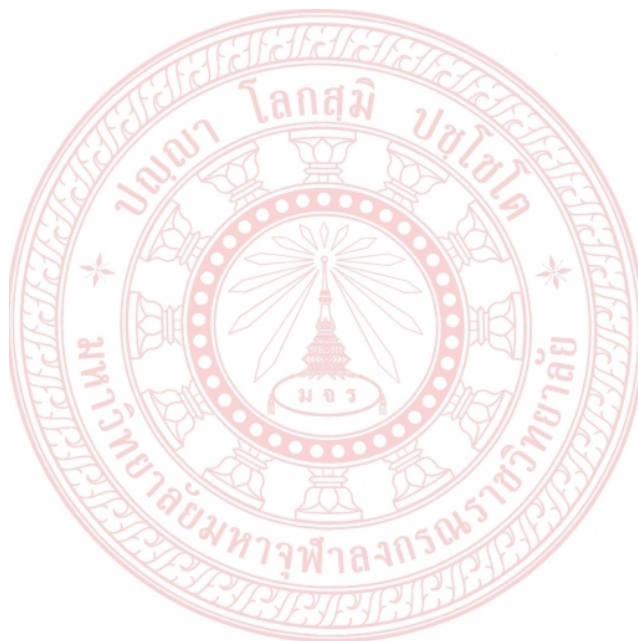
ABSTRACT

Objectives of this research were to: (1) study of participation in self-management of the Tapee River Basin community (2) promote self-management network of the Tapee River Basin community (3) analyze of civil society dynamics, self-management, Tapee River Basin, Surat Thani Province. Qualitative research methodology, related research papers and enter the field data collection area were used. Field data was collected from the community area of Le Leth, Tha Chang community, Samed community and Phum Rieng community located near the sea around Ban Don Bay.

The result of the research found that: (1) Participation in self-management of the Tapee River Basin community was divided into three sides. In the area, it was found that the Tapee River Basin community shared spaces. They built a community tourism group office, a community road, a bridge to watch a market, see nature, and a community food center. The land was divided into a community shop area, and a community toilet. Facilities were found that Tapee River Basin Community provided homestay accommodation, recreational activities, OTOP product shop service and provided products for One Tambon One Product. Environment was found that the Tapee River Basin community had security guards. There were tour guides arranged officers and created rules. (๒)Promotion of self-management network of the Tapee River Basin community was divided into 2 areas, namely the search for value and identity of art in each community. It was found that the value and identity of art in each community was natural mangrove forest, local fishing lifestyle, and OTOP products from communities. Promoting further development to create value wad showed that promoting the self-management network of the community had to

create a natural route tourism program and arrange tourism activities within the community and connect within other community networks. (๓) Analysis of civil society dynamics, self-management, Tapee River Basin was found that the first aspect came from participation in self-management in both areas of facilities and environment. Second, promoting the network in self-management there was 3 aspects such as searching for value, the identity of art in each community, promotion of further development to create value, promoting conservation and linking the Tapee River Community Tourism Network.

Key Words: Civil Society Dynamics, Participation in self-management, Promote self-management network

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ เรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ซึ่งหลายบุคคลที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการตรวจสอบรายงานการวิจัยฉบับนี้ ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงให้รายงานการวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาดิลกศรีศรีมิตฺติ จิตจาโร รองฝ่ายวิชาการปฏิบัติหน้าที่แทนผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว รองศาสตราจารย์ ดร.จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ รองศาสตราจารย์ ดร.ณรัตน์ ศรีวิหะ รองศาสตราจารย์ สมเกียรติ ต้นสกุล เรือโท ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ ใจสมุทร และ ดร.อมรา ศรีสุชาติ ที่ได้ช่วยในการชี้แนะแนวรายงานการวิจัยให้สมบูรณ์ทำให้เกิดผลงานวิจัยอันเป็นคุณูปการที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ขอขอบพระคุณสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้อนุมัติทุนงบประมาณในการใช้จ่ายการวิจัย เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบคุณ พระครูสุกิตติธรรมคุณ นายทศพล งามไฟโรจน์ นายอนุรัตน์ แพนสกุล นายธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ นางวรรณมา พูนสวัสดิ์ นางบุญมี มณีรัตน์ นางวันม๊ะ นุ้ยหมิม ยายย่อง จันทร์วิมล นายสมุล ล้อมสมบัติ นางนาฏญา คงนาค นาง ละออ อินทร์พรหม นายกิติพงษ์ บุญกันภัย และนางประนอม ฤกษ์เกษตร ที่สละเวลาอันมีค่าเพื่อทำให้เกิดผลงานวิจัยอันเป็นคุณูปการที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาให้สัมภาษณ์ ที่ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ที่ร่วมเสนอแนะและให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัย ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลตอบแบบสอบถามสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์วิทยาลัยสงฆ์สุราษฎร์ธานี ที่มีส่วนในการทำให้ งานวิจัยฉบับนี้แล้วเสร็จด้วยดี จึงขออัญเฝ้าคุณของพระรัตนตรัย และบารมีธรรมของหลวงพ่อดำพัฒน์ นารโท อดีตเจ้าอาวาสวัดพัฒนารามที่ชาวสุราษฎร์ธานีเคารพนับถือได้โปรด อำนวยอวยพรให้ทุกท่าน เหล่านั้น จงประสบแต่ความโชคดี มีชัยในการดำเนินชีวิต ปราศจากความทุกข์กายและใจมีจิตผ่องใส สดชื่นรื่นรมย์สมตามความปรารถนาทุกประการ เทอญ ๆ

ดร. สุขอุษา นุ่นทอง และคณะ
กันยายน ๒๕๖๑

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญภาพ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๕ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ แนวคิดพลวัตภาคประชาสังคม.....	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๑๔
๒.๓ แนวคิดลุ่มแม่น้ำในจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๒๐
๒.๔ แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน.....	๒๒
๒.๕ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	๒๕
๒.๖ แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น.....	๒๗
๒.๗ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	๓๐
๒.๘ บริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๓๘
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๔๒
๒.๑๐ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๕๔
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	๕๙
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๕๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๑

บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๖๒
๔.๑ ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี.....	๖๒
๔.๒ ผลการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี.....	๘๑
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชน.....	๘๘
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๑๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๑๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๑๔
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๑๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๓
บรรณานุกรม	๑๒๕
ภาคผนวก	๑๓๐
ภาคผนวก ก บทควมวิจัย.....	๑๓๑
ภาคผนวก ข ตารางกิจกรรมที่เกี่ยวกับนำผลงานวิจัยจากโครงการวิจัย ไปใช้ประโยชน์และแผนที่วางไว้.....	๑๔๓
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและที่ได้รับของโครงการ.....	๑๔๕
ภาคผนวก ง เครื่องมือวิจัย.....	๑๔๘
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย.....	๑๕๒
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๕๗
ภาคผนวก ช รายงานผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๑๖๔
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๘

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๑. แนวคิดเกี่ยวกับพลวัตภาคประชาสังคมในการส่งเสริมเครือข่าย.....	๑๔
๒. อารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๑๕
๓. เจดีย์พระบรมธาตุไชยา.....	๑๖
๔. พระนารายณ์ศิลาสวมหมวกแขกเขาศรีวิชัย.....	๑๘
๕. ลูกปัดโรมัน ลูกปัดมีตา ลูกปัดแก้ว เขาศรีวิชัยสุราษฎร์ธานี.....	๑๘
๖. เทวรูปพระวิษณุ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เมืองโบราณเวียงสระ.....	๑๙
๗. แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๒๐
๘. สำหรับรายละเอียดพื้นที่ครอบคลุมของกลุ่มน้ำตาปี.....	๒๒
๙. แนวคิดลุ่มน้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๒๔
๑๐. แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน.....	๒๗
๑๑. แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม.....	๒๙
๑๒. แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น.....	๓๓
๑๓. บริบททฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	๔๑
๑๔. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	๔๔
๑๕. แผนที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๔๕
๑๖. บริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	๕๕
๑๗. กรอบแนวคิดการแผนงานวิจัย.....	๕๙
๑๘. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๗๒
๑๙. โครงร่างความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี.....	๙๗
๒๐. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนลีเก็ด.....	๙๘
๒๑. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง.....	๑๐๐
๒๒. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด.....	๑๐๓
๒๓. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง.....	๑๐๕
๒๔. ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี.....	๑๒๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓.๑ รายชื่อสัมภาษณ์เชิงลึกตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑.....	๖๑
๓.๒ รายชื่อสัมภาษณ์เชิงลึกตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒	๖๓
๓.๓ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ.....	๖๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สำนัน้ำลำคลองก่อกำเนิดประวัติศาสตร์ วิถีสังคมและวัฒนธรรม อารยธรรม ที่ทำให้เกิดความหลากหลายภายในชุมชนที่มีสายน้ำไหลผ่าน ชาวบ้านในอดีตได้พึ่งพาอาศัยแม่น้ำลำคลองในการเลี้ยงชีพ เช่น เกี่ยวข้าว จับปลา ล่าสัตว์ และพึ่งพาอาศัยกันในการแบ่งผลผลิต แต่ในขยายเดียวกันสิ่งที่ซ่อนเร้นกับความหลากหลายมาร่วมกันเป็นประวัติศาสตร์ วิถีสังคมและวัฒนธรรม อารยธรรม มีการนับถือความเชื่อของแต่ละชุมชน เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในระดับหมู่บ้านก็มีความยึดหยุ่นและสามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมชุมชนได้เป็นอย่างดีสังคมในยุคชุมชนมีทัศนคติว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และสัมพันธ์อยู่กับธรรมชาติหรือสิ่งสูงสุดอื่น ๆ มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะจัดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสิ่งสูงสุดด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน โดยอาศัยธรรมชาติ นับถือผี และพระเจ้า การใช้ประโยชน์จึงต้องเกิดขึ้นกับการดูแลรักษา เพราะมนุษย์มิได้เป็นศูนย์กลางของโลก โลกและธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นวงจร กิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของชุมชนส่วนมากอยู่ในแนวราบ เน้นความร่วมมือและการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในชุมชน

เมื่อชุมชนได้เข้าสู่ยุคทุนนิยม ซึ่งเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาประเทศ เพื่อให้ก้าวไปสู่ความทันสมัย ภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์ ชุมชนไทยมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น หลังจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ ในพ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา รัฐได้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น บ่อบาดาล คลองชลประทาน เขื่อน ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เข้าสู่ชุมชน ระบบการผลิตของชุมชน แบ่งแยกจากเดิมที่การผลิตและการบริโภคเคยรวมอยู่ในชุมชนเดียวกัน มาเป็นการผลิตเพื่อขายให้คนอื่น ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนถูกเปลี่ยนมือเป็นของรัฐ และนายทุน ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ระบบที่เคยพึ่งพากันลดน้อยลง แต่หันไปพึ่งพาทุน และความรู้เทคโนโลยีจากภายนอกสูงมากขึ้น จึงเกิดภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย “สาธารณะ” มากกว่าจุดมุ่งหมาย “ส่วนบุคคล” นั้นหมายความว่า ประชาสังคมเป็นเรื่องของชีวิตสาธารณะ จิตสำนึกร่วม ไม่ใช่กิจการส่วนบุคคล เป็นการรวมตัวกันของผู้คนในลักษณะกลุ่มองค์กร หรือสมาคมภายในสังคมที่จัดตั้งขึ้นใหม่ และทำกิจกรรมกรรมทางสาธารณะผ่านการต่อรอง ให้ความสำคัญของกลุ่มสมาคมธุรกิจซึ่งรวมตัวกันและเข้ามามีบทบาทในกระบวนการนโยบายสาธารณะผ่านคณะกรรมการร่วมรัฐ-เอกชน (กรอ.)^๑

^๑ เอนก เหล่าธรรมทัศน์. “ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม” ใน อนุชาติ พวงสาสิทธิ์, และ กฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ, **ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**, (นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๖๑

องค์กรภาคประชาสังคมเกิดการพิจารณาว่าสมาคม/องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ หน่วยงานที่ไม่ใช่รัฐ องค์กรไม่แสวงหากำไร มูลนิธิ องค์กรการกุศล ขบวนการทางสังคม เครือข่ายต่าง ๆ ตลอดจนกลุ่มที่ไม่เป็นทางการมารวมกันเป็นโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) ของประชาสังคม โดยที่องค์กรเหล่านี้เป็นตัวขับเคลื่อนหรือเป็นเวทีสำหรับการมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนในด้านต่าง ๆ ของสังคม เช่น ความคิดเห็น คุณค่า การจัดการบริการ เป็นต้น ทั้งนี้ องค์กรที่น่าสนใจเป็นพิเศษสำหรับ หน่วยที่เรียกว่า ‘องค์กรประชาสังคม’ (civil society organizations—CSOs) โดยกลุ่มนี้จะมีลักษณะของการจัดการตนเอง (self-organized) อันแปรผันตามประเภทของการมีส่วนร่วม (สมัครใจหรือถูกบังคับ) ความเป็นอิสระในการบริหารจัดการเชิงสัมพันธ์ (relative autonomy) จากภาคส่วนครอบครัว (พลเมือง) ตลาด (เอกชน) และรัฐ รวมถึงศักยภาพของการกระทำรวมหมู่เพื่อบรรลุผลประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น กลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ และเครือข่ายที่มีลักษณะไม่เป็นทางการจะถูกนับรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของคำนิยามแบบ CSD ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง กลุ่มต่าง ๆ ไม่มีความจำเป็นที่ต้องสร้างความเป็นทางการหรือจดทะเบียนกับผู้มีอำนาจหน้าที่ (รัฐ) เพื่อที่จะเป็นองค์กรประชาสังคม^๒

สุราษฎร์ธานีเป็นจังหวัดในภาคใต้ตอนบน มีพื้นที่ขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๖ ของประเทศไทย และมีประชากรหนาแน่นอันดับ ๕๙ ของประเทศ นับเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีหลักฐานทั้งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเก่าแก่ และยังมีแหล่งท่องเที่ยวและอุทยานแห่งชาติหลายแห่ง จังหวัดสุราษฎร์ธานีตั้งอยู่ในฝั่งตะวันออกของภาคใต้ โดยมีสภาพภูมิประเทศที่หลากหลายทั้งที่ราบสูง ภูมิประเทศแบบภูเขา รวมทั้งที่ราบชายฝั่ง มีพื้นที่ครอบคลุมถึงในบริเวณอ่าวไทย ทั้งบริเวณที่เป็นทะเลและเป็นเกาะ ซึ่งจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีจำนวนเกาะในเขตพื้นที่จังหวัดมากถึง ๑๐๘ เกาะ นับว่ามากที่สุดเป็นอันดับ ๓ ของประเทศ สถานที่สำคัญภายในจังหวัดนั้น มีทั้งแหล่งโบราณสถาน เช่น พระบรมธาตุไชยา พระธาตุศรี สุราษฎร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ไชยา ซากเมืองโบราณสมัยอาณาจักรศรีวิชัย แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติทั้งอุทยานแห่งชาติทางบก และอุทยานแห่งชาติทางทะเล น้ำตก เกาะ แม่น้ำ เขื่อน วัด และพระอารามหลวง เป็นต้นและยังเป็นแหล่งสืบสานประเพณีที่สำคัญของชาวดั้ง คือประเพณีชักพระ ทอดผ้าป่าและแข่งขันทีเรือยาวชิงถ้วยพระราชทานอีกด้วย จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่ตั้งของเมืองเก่า เป็นศูนย์กลางของเมืองศรีวิชัย มีหลักฐานแสดงถึงการตั้งรกรากและเส้นทางสายไหมในอดีต พื้นที่อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานีเจริญขึ้นจนเป็นอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๓ โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องยืนยันความรุ่งเรืองในอดีต ภายหลังจากยังเชื่อว่า เมื่ออาณาจักรตามพรลิงก์หรือเมืองนครศรีธรรมราชมีความรุ่งเรืองมากขึ้นนั้น เมืองไชยาก็เป็นหนึ่งในเมืองสิบสองนักษัตรของเมืองนครศรีธรรมราชด้วย ชื่อว่า "เมืองบันไทยสมอ"

จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีลักษณะภูมิประเทศ ประมาณร้อยละ ๔๙ ของพื้นที่เป็นภูเขา ภูเขาสำคัญของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เทือกเขาบรรทัด เทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งทอดยาวผ่านเนื้อที่จังหวัดใกล้เคียงหลายจังหวัด และทอดเปิดสู่อ่าวไทยเทือกเขาภูเก็ตด้านตะวันตก เป็นต้นกำเนิดลุ่มน้ำใหญ่น้อยรวม ๑๔ ลุ่มน้ำ ซึ่งลุ่มน้ำที่สำคัญ ได้แก่ ลุ่มน้ำตาปี พุมดวง ท่าทอง ท่ากระจาย ไชยา ท่าฉาง เป็นต้น

^๒ ธีรพัฒน์ อังศุवाल, “ประชาสังคม’ (Civil Society) ในมุมมองใหม่ : บทสำรวจหน้าตาและตำแหน่งแห่งที่ของประชาสังคมในมุมมอง Civil Society Diamond”วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘) : ๔๗-๕๒.

แม่น้ำลำ คลองทุกสายล้วนไหลลงสู่อ่าวไทย จากฝั่งตะวันตกพื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศตะวันออก ซึ่งมีลักษณะคล้ายกระทะหงาย

ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีระดับชุมชน มีการเกิดขึ้นขององค์กรชุมชน เครือข่ายการพัฒนาตามพื้นที่และประเด็น และกลไกการทำงานพัฒนาร่วมกันในแนวราบ ทำให้สภาพภาพของชุมชนเป็นที่ยอมรับ กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและการรู้จักใช้ข้อมูลทำให้ชุมชนรู้จักตัวเอง เกิดการวางเป้าหมายการพัฒนาาร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็น ด้านเศรษฐกิจ เช่น การจัดสวัสดิการโดยชุมชนจากการใช้ฐานกลุ่มออมทรัพย์ ด้านทรัพยากร เช่น การจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า มีการดูแลรักษาป่าชุมชน การอนุรักษ์พันธุ์ปลา การจัดการลุ่มน้ำ การแก้ปัญหาที่ดินโดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ การส่งเสริมระบบการเกษตรยั่งยืน ด้านการศึกษา มีศูนย์การเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โรงเรียนในชุมชนที่สะท้อนการให้ความสำคัญกับการปลูกฝังทางปัญญาให้กับเด็กเยาวชน และพระภิกษุสามเณร ส่วนด้านการเมืองเน้นการสร้างการเมืองแนวสมานฉันท์ในรูปแบบของ “เมืองคนดีโมเดล” ที่มีการพูดคุยร่วมกันของ เพื่อมุ่งให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถจัดการตนเอง โดยการบูรณาการทำงานร่วมกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันต่าง ๆ ในชุมชน และสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากความเป็นมา และความสำคัญของปัญหาดังกล่าว คณะวิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์โครงการฯ ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมและการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำตาปีจนเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี
- ๑.๒.๒ เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยทบทวนเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความวิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (documentary research) ได้แก่ พลวัตภาคประชาสังคม, การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง, การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเอง

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ที่เกี่ยวข้องกับพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๒๙ คน ประกอบด้วย ๓ วัตถุประสงค์ ได้แก่ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน ๘ ท่าน วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน ๑๐ ท่าน และวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มจำนวน ๙ ท่าน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยคือ ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียงจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยได้แบ่งการจัดทำแผนการทำวิจัยรวมระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น ๑๒ เดือนโดยแบ่งเป็น ๔ ระยะ ได้แก่

ระยะที่ ๑ วิเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒ เดือน

ระยะที่ ๒ การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเป็นหลักเกี่ยวกับพลวัตภาคประชาสังคมอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยการนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปสังเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการ กลไก และรูปแบบที่ชัดเจนเพื่อประกอบใช้เป็นข้อมูลในการนำองค์ความรู้และบทเรียนจากการวิเคราะห์เอกสาร ๔ เดือน

ระยะที่ ๓ การวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อนำองค์ความรู้ไปประกอบเป็นวิถีชีวิตและภูมิปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยตามแนวลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยการนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปสังเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการ กลไก และรูปแบบที่ชัดเจนเพื่อประกอบใช้เป็นข้อมูลในนำองค์ความรู้และบทเรียนจากการวิเคราะห์เอกสาร และจากสนทนากลุ่มโดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๓ เดือน

ระยะที่ ๔ การสรุปผลการวิจัยเพื่อนำเสนอต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสน์และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติต่อไปโดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๓ เดือน

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พลวัตภาคประชาสังคม หมายถึง ประชาชน ผู้นำท้องถิ่นมาปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมีลักษณะของการจัดการตนเองอันผันแปรตามประเภทของการมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยการบริหารจัดการทุน (คน องค์กรชุมชน ทรัพยากร ฯลฯ) เพื่อแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง หมายถึง การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

วิถีชีวิตภูมิปัญญา หมายถึง วิถีชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ คือ รากเหง้าของวิถีชีวิตภูมิปัญญาในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคทำให้เกิดองค์ความรู้ทั้งหมดที่ชาวบ้านคิดได้เองเพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาถือว่าเป็นการใช้สติปัญญาทั้งในเชิงกว้างและลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดได้เองและทำได้เอง

อารยธรรมศรีวิชัย หมายถึง สันนิษฐานว่าพ.ศ. ๑๑๐๐ (กะคร่าว ๆ; ค.ศ. ๖๐๐) ในช่วงเวลานี้ มีอาณาจักรใหม่ที่สำคัญเรียกว่า ศรีวิชัยเกิดขึ้นในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นอินโดนีเซียและมาเลเซียเท่าที่ทราบ อาณาจักรนี้เริ่มขึ้นโดยชาวฮินดูจากอินเดียได้มาตั้งถิ่นฐานที่ปาเลมบังในเกาะสุมาตรา ตั้งแต่ก่อน ค.ศ. ๖๐๐ แต่มีชื่อปรากฏครั้งแรกในบันทึกของหลวงจีนฮ้อจิง ผู้มาแวะบนเส้นทางสู่ชมพูทวีปเมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔ เชื่อมต่อกับศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘) ศูนย์กลางอาจอยู่ที่เมืองไชยา จ. สุราษฎร์ธานี

ความเจริญทางอารยธรรม ศาสนา เผยแผ่ศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ไปยังสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง ศิลปะเป็นเมืองท่าเรือเชื่อมการค้ามาคมฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย

ลุ่มแม่น้ำตาปีในจังหวัดสุราษฎร์ธานี หมายถึง แม่น้ำสายหลักและครอบคลุมบริเวณหลายพื้นที่หลายอำเภอ คือ (ชื่อเดิม คือ อ่าวบ้านดอน) มี ๕ อำเภอ ได้แก่ อำเภอไชยา อำเภอกาบัง อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ (ท่าทอง) ทำให้มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเป็นทั้งแหล่งเศรษฐกิจแหล่งประวัติศาสตร์ และแหล่งวัฒนธรรม ท้องถิ่น “มุขปาฐะ” ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิดระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมา

๑.๕ ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

๑.๕.๑ ในด้านวิชาการได้ทราบและเข้าใจสภาพการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีอย่างละเอียด

๑.๕.๒ ในด้านสังคมและชุมชน เป็นแนวทางในการส่งเสริมเครือข่ายการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นสะท้อนภูมิปัญญาลุ่มแม่น้ำตาปี ทำให้สามารถถอดบทเรียนและประสบการณ์จากภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีอย่างเป็นรูปธรรม

๑.๕.๓ ในด้านนโยบาย สามารถบูรณาการพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองกับวิถีชีวิตภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยตามลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีใช้เป็นแนวทางในพัฒนามาตรฐานชีวิตของคนในสังคมได้อย่างชัดเจน

๑.๕.๔ ในการประยุกต์ใช้ สามารถประยุกต์หรือปรับใช้ หลักการบูรณาการที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้ องค์กรชุมชนวิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีเรื่องพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองอย่างเป็นรูปธรรมให้ได้อย่างแพร่หลายทั่วยุทธประเทศได้ อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเป็นเป้าหมายของโครงการนี้โดยตรงจากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวประเพณีเชิงอนุรักษ์อารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีในอนาคต

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเอง แนวคิดลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมานำเสนอตามลำดับดังนี้

๒.๑ แนวคิดพลวัตภาคประชาสังคม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๓ แนวคิดลุ่มแม่น้ำในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๔ แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน

๒.๕ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

๒.๖ แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

๒.๗ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๘ บริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑๐ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดพลวัตภาคประชาสังคม

ก่อนหน้าที่สังคมไทยจะมีการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นนั้น การรวมตัวกันอย่างมีแบบแผนของภาคประชาสังคมยังไม่ค่อยมีให้เห็น ในช่วงสองทศวรรษระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๔๐ การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจไทยได้ส่งผลให้สภาพแวดล้อมของสังคมโดยรวม มีความเหมาะสมต่อการบ่มเพาะให้เกิดองค์กรพัฒนาเอกชนหรือ non-governmental organizations (NGOs) ที่หลากหลาย ทำให้จำนวนองค์กรพัฒนาเอกชนที่ปฏิบัติงานในประเทศไทย ได้ขยายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ 1980 (พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๓๒) และต่อเนื่องมาจนถึง ทศวรรษที่ ๑๙๙๐s (พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๔๒) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ มีองค์กรพัฒนาเอกชนที่จดทะเบียนแล้วทั้งสิ้น ๑๒,๐๐๐ องค์กรด้วยกัน โดยร้อยละ ๔๔ ขององค์กรดังกล่าวเน้นการทำงานเพื่อการพัฒนาและการส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนพัฒนาชนบท(NGO Committee on Rural Development: NGO-CORD) คณะกรรมการฯ ดังกล่าวทำหน้าที่ประสานงานระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในเรื่องที่เกี่ยวกับการพัฒนาโดยเฉพาะสมาชิกจำนวนมากของ NGO-CORD ในขณะนั้น เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ไม่ได้จดทะเบียนอย่างเป็นทางการและไม่เคยทำงานร่วมกับหน่วยงานในภาครัฐอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องราว อย่างไรก็ตาม

NGO-CORD ก็ยังทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้แก่องค์กรพัฒนาเอกชนร่วม ๒๐๐ แห่ง โดยแบ่งประเภทของสมาชิกออกตามภาคส่วนที่แต่ละหน่วยงานให้ความสนใจเป็นพิเศษ และประกอบด้วยคณะกรรมการย่อยที่มีการแบ่งประเภทตามพื้นที่ ในปัจจุบัน NGO-CORD ยังเป็นพันธมิตรที่ดีขององค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แต่ได้หยุดทำหน้าที่ผู้ประสานงานในส่วนกลางระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ทั่วประเทศแล้ว

พลวัตของภาคประชาสังคมในประเทศไทยนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปพอสมควรในช่วงทศวรรษที่ 1990 (พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๔๒) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากพัฒนาการทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว รายงานฉบับหนึ่งของ Pednekar ซึ่งให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนไหวทางสังคมในเชิงต่อต้านรัฐบาล (social protest movement) กับความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ เมื่อเศรษฐกิจของประเทศเติบโตได้รวดเร็วขึ้น การเคลื่อนไหวขององค์กรพัฒนาเอกชนก็เปลี่ยนจากที่เคยเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องการจัดสรรบริการทางสังคมและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อประชาชน ไปเป็นการเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งเน้นการจัดกิจกรรมรณรงค์เป็นหลัก ขณะเดียวกันพลวัตทางสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน เป็นการเปลี่ยนแปลงที่คู่ขนานไปกับภาวะที่ระบบเศรษฐกิจไทยหันไปพึ่งพาการส่งออกมากขึ้น ซึ่งส่งผลอย่างยิ่งต่อความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ระหว่างประชากรในเมืองและในชนบท องค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนมากที่เกิดขึ้นในช่วงนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทโดยตรง โดยให้ความช่วยเหลือแก่ประชากรผู้ยากไร้และผู้ที่อยู่ในพื้นที่ที่ความเจริญเข้าไปไม่ถึง เพื่อช่วยบรรเทาปัญหาความยากจนของประชากรเหล่านั้น รวมทั้งเพื่อส่งเสริมให้พวกเขาสามารถประเมินความจำเป็นในชีวิตเสียใหม่ รักษาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนให้ดำรงต่อไปได้ และช่วยปกป้องสิทธิขั้น

แนวมองใหม่เพื่อทำความเข้าใจหน้าตาและตำแหน่งแห่งที่ของ ‘ประชาสังคม’

จากที่กล่าวไปข้างต้น คำว่า ‘ประชาสังคม’ เข้ามาอยู่ในแวดวงการพัฒนาการเมืองสมัยใหม่ในช่วงทศวรรษ 1980 ถึงช่วงกลางทศวรรษ 1990 อย่างไรก็ดี คำ นี้ก็ยังสร้างความสับสนให้แก่ผู้ที่สนใจตลอดจนนักปฏิบัติจำนวนมาก การให้ความหมายถึงหน้าตาและตำแหน่งแห่งที่ของประชาสังคมที่ผ่านมาจะพิจารณาประชาสังคมในฐานะเป็น ‘ภาคส่วน’ ที่แยกตัวออกมาจากรัฐ รวมถึงเป็นความเข้าใจประชาสังคมในลักษณะที่เป็นเชิงปทัสฐาน (normative) เสียส่วนใหญ่ และนำมาซึ่งปัญหาของของความไม่เชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีทางประชาสังคมกับความพยายามในทางปฏิบัติ ในกรณีนี้ ความล้มเหลวในการพัฒนารอบการศึกษา (frameworks) ตลอดจนเครื่องมือ (tools) ที่เพียงพอสำหรับการสร้างกรอบความคิด (conceptualizing) ในเชิงปฏิบัติ ก็ได้นำไปสู่ปัญหาที่น่าหนักใจในการสนับสนุนประชาสังคมบนโลกแห่งความเป็นจริงและการพัฒนาแนวคิดประชาสังคมให้เปิดกว้างยิ่งขึ้น ในทางกลับกันนักปฏิบัติจำนวนมากก็มักจะมองประชาสังคมว่าเท่ากับ ‘องค์กรที่ไม่ใช่รัฐ/ไม่แสวงหากำไร’ (non-governmental/profit organization) จนทำให้ท้ายที่สุด ก่อให้เกิดปัญหาความขาดแคลนแนวคิดเชิงปฏิบัติการ (operational concept) รวมถึงมาตรการต่าง ๆ (measures) ถึงขนาดที่นักวิชาการบางคนกล่าวว่า จะมาสู่ความตายซากทางความรู้เชิงประจักษ์เกี่ยวกับประชาสังคม แต่ทั้งนี้ ต้องตระหนักด้วยว่าไม่ใช่การให้ความหมายหรือแนวมองแบบเก่านี้ไม่ดี หรือไม่เป็นประโยชน์ทางวิชาการแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการศึกษาประชาสังคมในฐานะที่เป็น ‘ความจริงเชิงประจักษ์’ (empirical reality) ก็ยังไม่ถูกพัฒนาอย่างจริงจัง แต่ก็เปิดโอกาสอันดีที่ทศวรรษที่ผ่านมา กลุ่ม/องค์กร/สมาคม นักวิชาการรวมถึงนักปฏิบัติในบางพื้นที่ ได้เริ่มตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวที่ชุมชนทางวิชาการเหล่านี้ ในความเป็นจริงแล้วรับรู้และมีความเข้าใจเกี่ยวกับพลัง ล้าง/ความแข็งแรง (strength) และรูปร่าง (shape) ของประชาสังคมที่ปรากฏขึ้นทั่วโลกเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ความตระหนักนี้เองได้นำ มาสู่ความพยายามใหม่เพื่อเข้าใจประชาสังคมอย่างเป็นระบบที่ต้องวางอยู่บนการศึกษาเชิงประจักษ์ด้วยความมุ่งหวังให้องค์ความรู้ด้านประชาสังคมเปิดกว้างยิ่งขึ้น ในที่นี้ ผู้เขียนขอเสนอรายละเอียดเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาประชาสังคมอย่างเป็นระบบที่สุดอันหนึ่งที่ปรากฏขึ้นในวงวิชาการและถูกนำไปปฏิบัติอย่างแพร่หลายทั่วโลกในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา คือ แนวการศึกษาที่เรียกว่า ‘เพชรประชาสังคม’ หรือ ‘Civil Society Diamond (CSD)’ ดังนี้

๑. เพชรประชาสังคม (CSD) กับการให้ความหมายในเชิง ‘พื้นที่’ การให้คำนิยามแนวคิดประชาสังคมนับเป็นหนึ่งในสิ่งที่ CSD ให้ความสนใจเช่นกันในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนากรอบการวิเคราะห์ ซึ่ง CSD ตระหนักดีว่าแนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมนั้นเข้ามาเป็นส่วนสำคัญที่ดึงดูดความสนใจในวงการสังคมศาสตร์มาอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ยังปรากฏความไม่ชัดเจนและความขัดแย้งกันในบางครั้งเกี่ยวกับความหมายที่แท้จริงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการนำไปใช้ซึ่งไม่ค่อยถูกพูดถึงบ่อยนัก

ในการนี้ CSD จึงได้ให้ความหมายของ ‘ประชาสังคม’ ที่ต่างไปจากเดิมซึ่งจำกัดความอันใหม่นี้ถือเป็นนิยามเชิงปฏิบัติการ (operational definition) ด้วยความมุ่งหมายมิใช่เพื่อให้ครอบคลุมทุกมิติมุมมองของภาคประชาสังคมที่เคยถูกนิยามมา หากแต่ต้องการเปิดพื้นที่ใหม่ด้านความเข้าใจซึ่งจะนำไปสู่ความชัดเจนในการระบอบองค์ประกอบต่าง ๆ ที่นักวิชาการต่าง ๆ เคยพยายามแสวงหาในฐานะเป็นองค์ประกอบสำคัญ (essential) ดังนี้

ประชาสังคม คือ พื้นที่ของสถาบัน องค์กร และปัจเจกต่าง ๆ อันอยู่ระหว่างครอบครัว รัฐ และตลาด ซึ่งคนต่าง ๆ นี้มารวมตัวกันอย่างสมัครใจเพื่อสร้างและพัฒนาผลประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน

การให้ความหมายข้างต้น นับเป็นการมอง ‘ประชาสังคม’ ในอีกลักษณะหนึ่งซึ่งไม่ใช่ทั้งภาคส่วน/องค์กร (sector/organization) และขบวนการ (movement) แต่เป็นการมองประชาสังคมในฐานะที่เป็น ‘พื้นที่’ (area/sphere) อันเป็นการเน้นถึงความสำคัญของบทบาทประชาสังคมในการจัดหาพื้นที่สาธารณะ (public space) ซึ่งเป็นที่รวมกันของผลประโยชน์ (interest) คุณค่าทางสังคม (societal value) ที่หลากหลาย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ประชาสังคมในฐานะพื้นที่นี้ เป็นอาณาบริเวณที่คนต่าง ๆ จะมาสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือมารวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ แก่สังคมในวงกว้าง แนวมองเช่นนี้จึงทำให้ประชาสังคมได้รับการยอมรับเป็นปรากฏการณ์ทางการเมือง (political phenomenon) ในลักษณะหนึ่ง และสร้างความแตกต่างจากแนวมองอื่น ๆ ที่ยอมรับประชาสังคมเป็นภาคส่วนที่ไม่แสวงหากำไรอันเป็นการพิจารณาถึงมิติทางเศรษฐกิจในรูปแบบกลุ่มย่อย (subgroup) เป็นการแสดงประชาสังคม (civil society actor) อีกทีหนึ่ง

ในแง่ของประโยชน์ทางการศึกษาวิเคราะห์นั้น การนิยามประชาสังคมลักษณะนี้เป็นการขยายกรอบการวิเคราะห์ด้านประชาสังคมตามสิ่งที่ปรากฏจริงซึ่งประชาสังคมไม่ได้ดำรงอยู่เป็นองค์ประกอบที่แยกขาดอย่างอิสระและเด่นชัด (separate and identifiable element) เช่น

โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นกายภาพ (physical infrastructure) หรือลักษณะทางภูมิประเทศ (geographic feature) ประชาสังคมก็เป็นเช่นเดียวกันกับตลาดหรือรัฐซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เข้าไปมีส่วนพัวพันกับชีวิตมนุษย์และพฤติกรรมองค์กรในมิติต่าง ๆ อยู่เสมอ ความเข้าใจประชาสังคมในฐานะพื้นที่เช่นนี้จึงแตกต่างจากแนวคิดประชาสังคมในฐานะเป็นภาคส่วน เนื่องจากประชาสังคมไม่ได้สร้างภาคส่วนที่แยกขาดออกมาอย่างเอกเทศเป็นของตนเองดังเช่นสิ่งที่เรียกว่า ‘ภาคส่วนที่ไม่แสวงหากำไร อาสาสมัคร ประเภทที่สาม’ (non-profit, voluntary/third sector)^๓ ในทางกลับกัน ภาคส่วนที่สามเหล่านี้ต่างหากที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของประชาสังคมในฐานะพื้นที่ แนวมองนี้จึงเป็นการมองประชาสังคมที่ก้าวข้ามฐานคิดแบบภาคส่วน (sector) อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวอีกนัยหนึ่ง CSD เสนอว่าประชาสังคมนั้นวางอยู่บนส่วนประกอบที่แตกต่างของระบบเศรษฐกิจและสังคม ที่สำคัญคือประชาสังคมไม่ได้ปรากฏอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงลำพัง

อีกทั้งการมองประชาสังคมในฐานะพื้นที่ ยังเปิดมุมมองให้นักวิเคราะห์สามารถพิจารณาไม่เพียงแต่ตัวแสดง (actor) และกิจกรรม (activity) ที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่สามารถดูถึงคุณลักษณะต่าง ๆ (characteristics) ของพื้นที่ในฐานะเป็นตัวประชาสังคมเองอีกด้วย แนวมองนี้จึงเป็นการสร้างความหมายใหม่ในการสำรวจประชาสังคมตั้งแต่สถานะเบื้องต้นจนถึงสุขภาพ (health) และมิติต่าง ๆ ของประชาสังคมในมุมมองแบบองค์รวม (holistic view) ที่จะทำให้เรามองประชาสังคมกว้างไปกว่าการวิเคราะห์แบบเน้นที่องค์กร (organization-focused) ที่สำคัญที่สุดและอาจจะเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาประชาสังคมในปัจจุบันควรทบทวนและให้ความหมายใหม่เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการพิจารณาประชาสังคมว่าเป็น ‘ชุดของกลุ่ม/องค์กร’ (set of institutions) อย่างงานวิชาการที่ผ่านมา นอกเหนือที่กล่าวไปข้างแล้ว คือ การมองประชาสังคมในแนวเดิมมีจุดอ่อนที่สำคัญอยู่อย่างน้อยสองประการกล่าวคือ

ประการแรก ในขณะที่คนแต่ละคนมารวมตัวกันและกลายเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรประชาสังคม (civil-society organization) คนเหล่านั้นก็มักที่จะดำเนินการประท้วงหรือเดินขบวนตามท้องถนนอีกด้วยซึ่งจะมีลักษณะของความเป็นกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (informal group) การนิยามประชาสังคมที่มุ่งสนใจไปที่กลุ่มองค์กรจึงล้มเหลวหรือพลาดในการนับรวมรูปแบบการกระทำรวมหมู่ (collective action) ที่ไม่เป็นทางการและชั่วคราว (ephemeral)

ประการที่สอง ซึ่งสืบเนื่องมาจากการมองประชาสังคมในลักษณะข้างต้นได้สร้างแนวโน้มในการศึกษาและประเมินประชาสังคมตามจำนวน (number) และรูปแบบ (form) ขององค์กรที่ดำรงอยู่ การมองเช่นนี้เป็นหลักที่ได้รับมาจากประเทศส่วนมากในตะวันตกที่ซึ่งมีองค์กรลักษณะเป็นทางการ (formal) หรือจดทะเบียน (registered) แพร่หลายเป็นการทั่วไปอันแตกต่างจากประเทศที่ไม่ใช่ตะวันตกซึ่งส่วนมากแล้วการรวมตัวในลักษณะประชาสังคมจะไม่เป็นทางการหรือไม่ได้เข้าจดทะเบียน ทั้งนี้ แนวมองประชาสังคมที่ไม่ใช่เพียงองค์กรแต่เป็นพื้นที่จึงมีหน่วยในการศึกษาที่ตระหนักถึง ‘พลเมือง/ปัจเจก’ รวมอยู่ด้วยในฐานะเป็นตัวแสดงหนึ่งอันเป็นชิ้นส่วนพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบสร้างสิ่งที่เรียกว่า ‘ประชาสังคม’ ไม่ใช่มีหน่วยเป็น ‘องค์กร’ (organization) การให้ความหมายใหม่จึงให้ความสนใจที่รูปแบบการกระทำรวมหมู่ของพลเมืองทั้งหมดมากกว่าสนใจจำนวนขององค์กรหรือสมาชิกในองค์กรอาสาสมัคร

๒. ส่วนประกอบของ ‘ประชาสังคม’

จากที่กล่าวมา การให้ความหมายแบบ CSD นี้ ไม่ได้เป็นความพยายามในการสถาปนา คำอธิบายที่ครอบคลุมประชาสังคมทุกมิติส่วนประกอบ ฉะนั้น การให้ความหมายประชาสังคมในเชิง ‘พื้นที่’ จะปรากฏจุดเน้นอยู่ที่ ๓ ส่วนประกอบ (component) ได้แก่ สถาบัน (institutions) องค์กร (organizations) และปัจเจกชน (individuals) มาปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ

สถาบัน – ในที่นี้ สถาบันคือแบบแผนเชิงโครงสร้าง (structural pattern) ที่ระบุและกำกับพื้นที่หรือภารกิจหน้าที่อันเฉพาะเจาะจงไว้ ยกตัวอย่าง ในระบบการปกครองที่เป็นแบบรัฐสภา (parliamentary) หรือประธานาธิบดี (presidential) สถาบันสำหรับการตัดสินใจทางการเมืองควรจะเป็นประชาธิปไตยถึงแม้ว่าจะมีวิธีการตัดสินใจที่หลากหลายรูปแบบวิธีการก็ตาม หรือในกรณีของระบบยุติธรรม สถาบันควรจะเป็นระบบกฎหมาย (legal system) หรือหลักนิติรัฐ (rule of law) เป็นต้น ในมุมมองแบบ CSD สถาบันต่าง ๆ ต้องมีความข้องเกี่ยวกับ CSD ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง หากพิจารณาประชาธิปไตย CSD จะทำ หน้าที่ในการตั้งคำถาม อาทิ ประชาสังคมจะแสดงออกถึงคุณค่าประชาธิปไตยได้อย่างไร มีระดับของความเป็นประชาธิปไตยในองค์กรประชาสังคมอย่างไร เป็นต้น

องค์กร – องค์กรประกอบด้านนี้ เป็นการพิจารณาว่าสมาคม/องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ หน่วยงานที่ไม่ใช่รัฐ องค์กรไม่แสวงหากำไร มูลนิธิ องค์กรการกุศล ขบวนการทางสังคม เครือข่ายต่าง ๆ ตลอดจนกลุ่มที่ไม่เป็นทางการมารวมกันเป็นโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) ของประชาสังคม โดยที่องค์กรเหล่านี้เป็นตัวขับเคลื่อนหรือเป็นเวทีสำหรับการมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนในด้านต่าง ๆ ของสังคม เช่น ความคิดเห็น คุณค่า การจัดหาการบริการ เป็นต้น ทั้งนี้ องค์กรที่น่าสนใจเป็นพิเศษสำหรับ CSD คือ หน่วยที่เรียกว่า ‘องค์กรประชาสังคม’ (civil society organizations—

CSOs) โดยกลุ่มนี้จะมีลักษณะของการจัดการตนเอง (self-organized) อันแปรผันตามประเภทของการมีส่วนร่วม (สมัครใจหรือถูกบังคับ) ความเป็นอิสระในการจัดการเชิงสัมพัทธ์ (relative autonomy) จากภาคส่วนครอบครัว (พลเมือง) ตลาด (เอกชน) และรัฐ รวมถึงศักยภาพของการกระทำรวมหมู่เพื่อบรรลุผลประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น กลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ และเครือข่ายที่มีลักษณะไม่เป็นทางการจะถูกนับรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมแบบ CSD ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง กลุ่มต่าง ๆ ไม่มีความจำเป็นที่ต้องสร้างความเป็นทางการหรือจดทะเบียนกับผู้มีส่วนอำนาจหน้าที่ (รัฐ) เพื่อที่จะเป็นองค์กรประชาสังคม

ปัจเจกชน ในส่วนประกอบนี้ จะประกอบด้วยพลเมือง (citizen) และผู้มีส่วนร่วม (participant) ในประชาสังคม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะนับรวมกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชน เช่น สมาชิกภาพ (membership) การเป็นอาสาสมัคร (volunteering) เป็นต้น และคุณค่าต่าง ๆ ของประชาชน เช่น ทัศนคติ ความชอบ ความคาดหวัง รวมถึงเรื่องทักษะต่าง ๆ ในแง่การบริหารจัดการและความเป็นผู้นำ^๑

ส่วนประกอบทั้งสามอันได้แก่ สถาบัน องค์กรและปัจเจกชนนี้ เป็นกลุ่มหมวดหมู่เชิงวิเคราะห์ (analytic categories) มากกว่าที่จะเป็นสิ่งที่ไม่สัมพันธ์กันและแยกออกมาอย่างอิสระ

^๑ ธีรพัฒน์ อังศุขवाल, “ประชาสังคม’ (Civil Society) ในมุมมองใหม่: บทสำรวจหน้าตาและตำแหน่งแห่งที่ของประชาสังคมในมุมมอง Civil Society Diamond” วารสารการเมืองการปกครอง, (ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘): ๔๗-๕๒.

(separate and unrelated entities) กล่าวคือ สถาบันไม่สามารถดำรงอยู่อย่างอิสระจากการกระทำสังคม (social action) เนื่องจากสถาบันต่าง ๆ ต้องการองค์กรและปัจเจกชนในการกระทำตามกฎธรรมเนียมปฏิบัติและความคาดหวังของสถาบันนั้น ๆ ผ่านการก่อรูปและคงไว้ซึ่งสถาบันในฐานะเป็นแบบแผนระเบียบเชิงโครงสร้าง (regular structured pattern) ของสังคม ในทางเดียวกันองค์กรในตัวเองก็ไม่สามารถที่จะกระทำการใด ๆ ได้หากปราศจากคนที่จะมาบริหารจัดการทำงานตลอดจนมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรเพื่อสร้างให้องค์กรเป็นมากกว่าหน่วย/ โครงสร้าง หรือรูปแบบทางกฎหมายเท่านั้น สำหรับปัจเจกชนเองก็เช่นเดียวกัน คนเมื่อมารวมตัวกันก็จะกระทำการต่าง ๆ ภายในหรือผ่านทางองค์กรต่าง ๆ ทั้งนี้ การกระทำดังกล่าวก็ถูกกำหนดโดยบริบททางสถาบัน (institutional context) ที่กว้างขวางอีกทอดหนึ่ง ดังนั้น ในชีวิตสมัยใหม่ (modern life) จึงเป็นไปได้เลยที่คน ๆ หนึ่งจะสามารถอยู่นอกองค์กรและโครงสร้างสถาบันต่าง ๆ ที่คน ๆ นั้น ผังตัว

พลวัตภาคประชาสังคม นำมาใช้ในการวิจัยมี ๓ ส่วนประกอบ ได้แก่ สถาบัน องค์กรและปัจเจกชน มาปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมีลักษณะของการจัดการตนเองอันผันแปรตามประเภทของการมีส่วนร่วมเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยการบริหารจัดการทุน (คน องค์กรชุมชน ทรัพยากร ฯลฯ) เพื่อแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน ชุมชนท้องถิ่นมีจิตสำนึกสาธารณะ รู้เป้าหมายเชื่อมั่นวิถีและพลังชุมชนมีความสามารถในการจัดการชุมชนและความสัมพันธ์กับภาคี ใช้แผนการจัดการความรู้ และทุนชุมชนแก้ไขปัญหา และพัฒนาตนเองทุกด้านอย่างเป็นระบบ

เครือข่ายภาคประชาสังคม

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา แนวคิดเรื่อง “เครือข่าย” ได้รับความนิยมน้อยลงแพร่หลายทั้งในแวดวงงานพัฒนาและภาคธุรกิจ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุ ๓ ประการ คือ ภาวะการแข่งขันแบบใหม่ (New Competition) ในยุคการค้าใหม่ ทำให้ไม่สามารถใช้โครงสร้างและการบริหารจัดการแบบเก่าซึ่งเป็นแบบอำนาจตามลำดับชั้น (Hierarchical) ได้อีกต่อไป อำนาจแนวคิดไม่อาจนำองค์กร ให้ไปสู่เป้าหมายในยุคใหม่ได้จึงต้องมีการปรับความสัมพันธ์ให้เป็นแนวนอน ให้เป็น “เครือข่าย” ประการที่สองความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีข่าวสาร (IT) ทำให้องค์กรต่าง ๆ สามารถปรับตัวและมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้ายความก้าวหน้าทางวิชาการที่ก่อให้เกิดเครื่องมือในการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมในลักษณะที่เป็นเครือข่าย และองค์กรต่าง ๆ ล้วนมีลักษณะเป็นเครือข่ายทั้งภายในตัวมันเองและในความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอก^๒

ด้วยเหตุนี้คำว่า “เครือข่าย” จึงถูกนำไปใช้ในทุกวงการ ซึ่งมีผลทำให้การนิยามความหมายของเครือข่ายมีความหลากหลายตามไปด้วย แต่ไม่ว่าจะถูกนำไปประยุกต์ใช้ในวงการใดก็ตาม ก็มักจะมียุทธศาสตร์สำคัญเกี่ยวข้องกับความหมายตามรูปศัพท์เดิมอยู่เสมอ นั่นคือ “การเชื่อมต่อ/เชื่อมโยง” “ความสัมพันธ์” และ “การติดต่อสื่อสาร” ภายใต้อัตนวิสัยหรือข้อตกลง” อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมาย ซึ่งทำให้การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเท่ากับการเชื่อมโยง

^๒ เสรี พงศ์พิศ, วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่ เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓-๓๔.

หลาย ๆ ระบบย่อยให้รวมกันขึ้นมาใหม่เป็นอีกหนึ่งระบบของหน่วยสมาชิกทุกหน่วยงานที่เข้ามา
รวมกัน

ความหมายของคำว่าเครือข่าย สรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งรอบข้างนั้นเป็นส่วนหนึ่งของ
องค์ประกอบต่าง ๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็นข่ายใยชีวิต ที่ปรากฏ
อัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ โดยที่เราอาจลืมนึกถึงความเป็น
จริงแห่งข่ายใยชีวิตในมิติแห่งความสัมพันธ์อันนั้น

ในทางพุทธศาสนากล่าวถึงสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันว่า ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งหมายถึง อาการและความที่สรรพสิ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกัน
เกิดขึ้น โดยต่างฝ่ายต่างก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน ซึ่งก่อให้เกิดปัจจัยการอื่น ๆ ตามมาใน
ลักษณะที่ว่า “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” และท้ายที่สุดในทัศนะของพุทธศาสนา กล่าวถึงสภาวะ
ของสิ่งต่าง ๆ ว่า ไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงองค์ประกอบที่มีการเกี่ยวพันหรือเกิดขึ้นอย่างพร้อม
เพรียงของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งนั่นก็หมายถึง “ความเป็นสิ่ง หรือสิ่งมีชีวิต” ที่เราเข้าใจในความหมาย
ความคิด และภาษาของเราเอง^๓ ในขณะที่นฤมลนิราทร กล่าวถึงเครือข่ายว่า การทำงานที่มีรูปแบบ
การประสานงานของกลุ่มคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือทำ
กิจกรรมร่วมกันให้ความช่วยเหลือระหว่างกันจึงอาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายเป็นการทำงานที่เป็นรูปแบบ
ความร่วมมือหรือการพึ่งพาอาศัยกัน^๔

อย่างไรก็ตาม สนธยา พลศรี ให้ความหมายของเครือข่าย ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยง
ระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย
กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัว
กันโดยทั่วไปแต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง
จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์ และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำ
กิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเป้าหมาย และจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวม
รายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
เพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ วัตถุประสงค์ หรือ
ผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^๕

ในทัศนะของวิทยาศาสตร์กระบวนการที่ศันใหม่ กล่าวถึงระบบหรือสิ่งต่าง ๆ ว่า ทุกอย่างจะ
ถูกมองในภาพกว้างและมองเห็นเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงและเป็นเครือข่ายในทุกระบบ โดยไม่มี
การแยกส่วนหรือแบ่งสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นส่วน ๆ ไม่พยายามคาดเดาผลและหวังผล หรือเข้าไปวัดสิ่ง

^๓ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอู่), เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), ๒๕๕๗), หน้า ๑-๒.

^๔ นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๓.

^๕ สนธยา พลศรี, เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐๗.

ต่าง ๆ อย่างเป็นขั้นเป็นอัน โดยมองสรรพสิ่งในลักษณะของความไร้ระเบียบที่ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบ^๖

เครือข่ายภาคประชาสังคม เป็นการเกื้อหนุน สร้างความเข้มแข็ง และเกิดดุลยภาพทางสังคมขึ้นเรียกว่าเป็น “สังคมสมานภาพ” มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อุดมคติร่วมกัน มีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีระบบการจัดการในระดับกลุ่มในการส่งเสริมเครือข่ายได้แก่ ๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน ๒) ร่วมส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าและเชื่อมโยงเครือข่ายต่อไป^๗

เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ไม่เชื่อว่า ในสภาพสังคมชนบทจะเกิดประชาสังคมได้ เพราะคนชนบทไม่มีสำนึกในความเป็นพลเมือง ซึ่งหัวใจสำคัญคือ “สำนึกเพื่อส่วนรวม” จึงได้เสนอ “ประชาสังคมแบบเสรีนิยม” ซึ่งหมายถึง การรวมตัวกันของผู้คนในลักษณะกลุ่มองค์กร หรือสมาคมภายในสังคมที่จัดตั้งขึ้นใหม่ และทำกิจกรรมกรรมทางสาธารณะผ่านการต่อรอง กดดันให้รัฐมีนโยบายสาธารณะเพื่อเอื้อประโยชน์แก่กลุ่มตน พื้นที่ทางการเมืองจึงมีลักษณะของการเมืองแบบกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดันต่าง ๆ^๘

ชูชัย ศุภวงศ์ ได้ผสมผสานแนวคิด กับแนวทางปฏิบัติเป็นความหมายของประชาสังคม ที่มาจากการที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์ หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อน ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม หรือองค์กร ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะเป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกัน แก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่าง ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย^๙

^๖ Margaret J. Wheatley, *Leadership and the new science : Discovering order in a chaotic world*, 2nd Edition, (San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 1999), p. 11.

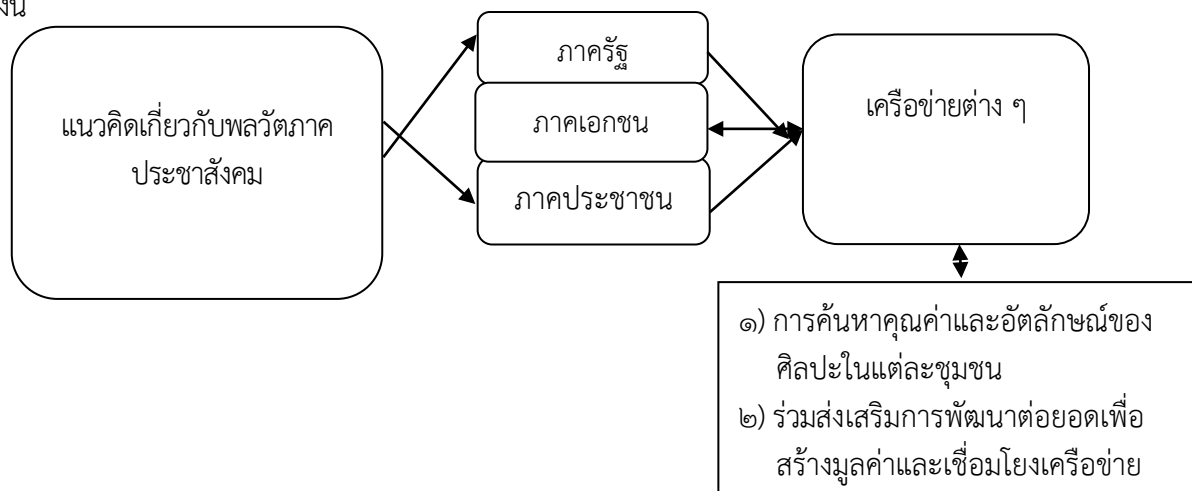
^๗ ประเวศ วสี, *แนวคิดเชิงยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพและวิชา*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๖), หน้า ๖.

^๘ เอนก เหล่าธรรมทัศน์. “ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม” ใน อนุชาติ พวงสาดี, และ กฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ, *ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง*, (นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๖๑

^๙ ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล, *ประชาสังคมที่คนจะนึกคิดในสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๕.

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับพลวัตภาคประชาสังคมเขียนเป็นแผนภาพได้
ดังนี้

ภาพที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับพลวัตภาคประชาสังคมในการส่งเสริมเครือข่าย

จากแผนภาพจะเห็นได้แนวคิดพลวัตภาคประชาสังคม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนช่วยส่งเสริมเครือข่ายต่าง ๆ ทำให้เครือข่ายต่าง ๆ ขับเคลื่อนไปโดยไม่หยุดนิ่ง

สรุปแนวคิดพลวัตภาคประชาสังคม หมายถึง ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนจัดการทำงานด้วยการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการระดมสรรพกำลัง และมีกลยุทธ์ในการพัฒนาด้วยการให้สมาชิกได้ร่วมคิด ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำกิจกรรม และร่วมรับผลประโยชน์

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สันนิษฐานว่าพ.ศ. ๑๑๐๐ (กะคร่าว ๆ; ค.ศ. ๖๐๐) ในช่วงเวลานี้ มีอาณาจักรใหญ่ที่สำคัญเรียกว่า ศรีวิชัยเกิดขึ้นในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นอินโดนีเซียและมาเลเซียเท่าที่ทราบ อาณาจักรนี้เริ่มขึ้นโดยชาวฮินดูจากอินเดียได้มาตั้งถิ่นฐานที่ปาเลมบังในเกาะสุมาตรา ตั้งแต่ก่อนค.ศ. ๖๐๐ แต่มีชื่อปรากฏครั้งแรกในบันทึกของหลวงจีนฮ้อจิง ผู้มาแวะบนเส้นทางสู่ชมพูทวีปเมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔^{๑๐} เชื่อมต่อกับศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘) ศูนย์กลางอาจอยู่ที่เมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีหรือเมือง ปาเล็มบังบนเกาะสุมาตรา อินโดนีเซียความเจริญทางอารยธรรม ศาสนา ช่วงแรกนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ต่อมานับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน และช่วงหลังนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท^{๑๑} ลัทธิลังกาวงศ์ ศิลปะ (สถาปัตยกรรม) พระบรมธาตุไชยา (ประติมากรรม) พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรพระพิมพ์ดินดิบตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๘) ศูนย์กลางอาจอยู่นครศรีธรรมราชต่อมาตกอยู่ใต้

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๖/๑, (กรุงเทพมหานคร : มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕), หน้า ๗๖.

^{๑๑} สุรพล นาถะพินธุและคณะ, โครงการศึกษาความเชื่อมโยงของวัฒนธรรมท้องถิ่นสมัยอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลวัฒนธรรมและอารยธรรมโบราณในพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงและคาบสมุทรมลายู, รายงานวิจัย, (สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๓), หน้า๑๒๔-๑๒๘.

อำนาจของสุโขทัย และสิ้นสุดเมื่อถูกรวมเข้ากับอยุธยา (มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นเอก) ความเจริญทางอารยธรรม ศาสนา เผยแพร่ศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ไปยังสุโขทัยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เป็นเมืองท่าเรือเชื่อมการค้ามาคมฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย^{๑๒} แสดงประกอบดั่งภาพ

ภาพที่ ๒ อารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

<https://www.google.co.th/search?q=ภาพอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี>

เริ่มต้นย้อนรอยอารยธรรมศรีวิชัย กันที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวสุราษฎร์ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมากนั่นคือ พระบรมธาตุไชยา ตั้งอยู่ในวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก และเป็นวัดโบราณของจังหวัด ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียง อำเภอไชยา เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียวที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด

^{๑๒} ผาสุก อินทรารุช, สุวรรณภูมิ จากหลักฐานโบราณคดี, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๔.

ภาพที่ ๓ เจดีย์พระบรมธาตุไชยา ตั้งอยู่ที่ตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากคำบอกเล่าของชาวเมืองไชยาได้มีตำนานที่เล่าขานเกี่ยวกับเจดีย์พระบรมธาตุไชยาว่า ครั้งหนึ่งมีพี่น้องชาวอินเดียสองคนชื่อ ปะหมอ กับปะหมัน ทั้งสองเดินทางโดยเรือใบเข้ามาถึง เมืองไชยา ได้พบบริวารขึ้นบกที่บ้านนาค่ายตรงวัดหน้าเมือง ในตำบลเลม็ด เจ้าเมืองมอบให้ปะหมอ ซึ่งเป็นนายช่างมีความเชี่ยวชาญการก่อสร้าง สร้างเจดีย์พระบรมธาตุไชยา ครั้นเสร็จก็ตัดมือตัดเท้า เสีย เพื่อมิให้ ปะหมอ ไปสร้างเจดีย์ที่ดงงามเช่นนี้ให้ผู้อื่นอีก ปะหมอทนพิษบาดแผลไม่ได้ ถึงแก่ความตาย เจ้าเมืองได้หล่อรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรไว้ เป็นเครื่องหมายแทนตัวปะหมอ ส่วนน้องชายที่ชื่อปะหมันได้ไปครองเกาะพัดหมัน และตั้งรกรากอยู่ที่นั่นจนกระทั่งสิ้นชีวิต สถานที่ตั้งบ้านเรือนของปะหมันนั้นเป็นที่ดอนน้ำท่วมไม่ถึง มีนาล้อมเนื้อที่ประมาณ ๑ ไร่เศษ สมัยโบราณที่นี่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านมาก คณะมนูราห์ที่เดินทางผ่านจะต้องหยุดไหว้รำร้องถวายมือ คณะใดไม่เคารพคนในคณะจะชัก หรือเกิดเหตุขัดข้องต่าง ๆ ถ้าใครไปตั้งคอกเลี้ยงหมูในบริเวณดังกล่าวหมูจะตายหมดทั้งคอก

เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียวที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ไม่ปรากฏประวัติการสร้างและผู้สร้างอย่างเป็นทางการมีเพียงคำพูดเล่ากันว่า ปะหมอและปะหมันเป็นผู้สร้างดังที่กล่าวมาแล้ว เข้าใจว่าสร้างในขณะที่เมืองไชยาสมัยศรีวิชัยกำลังเจริญรุ่งเรืองสูงสุด หลักฐานที่ยืนยันถึงอาณาจักรศรีวิชัยอายุไม่ต่ำกว่า ๑๒๐๐ ปี จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้ใช้ภาพของ เจดีย์พระบรมธาตุนี้เป็นสัญลักษณ์ในดวงตราประจำจังหวัด และเป็นสัญลักษณ์ในธงประจำกอง และผ้าพันคอลูกเสือด้วย ซึ่งถือกันว่าถ้าใครไปเที่ยวจังหวัด สุราษฎร์ธานี หากไม่ได้ไปนมัสการ พระบรมธาตุไชยาแล้วก็เหมือนกับยังไม่ถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ส่วนทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมนั้น มีลักษณะเป็นเจดีย์แบบศรีวิชัยองค์เดียว ในปัจจุบันที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ที่สุด โดยองค์เจดีย์พระบรมธาตุมีความสูงจากฐานใต้ดินถึงยอด ๒๔ เมตร ตั้งอยู่ บนฐาน สี่เหลี่ยมสูงย่อเก็จ ขนาดฐานวัดจากทิศตะวันตกยาว ๑๓ เมตร ฐานนี้สร้างก่อนสมัยที่พระชยาภิวัตน์ (หนู ตีสโล) จะบูรณะ ตั้งอยู่บนผิวดินซึ่งมีระดับต่ำกว่าพื้นดินปัจจุบัน ทางวัดได้ขุด

บริเวณโดยรอบ ฐานเป็นเสมือนสระกว้างประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ลึกประมาณ ๖๐-๗๐ เซนติเมตร เพื่อให้ฐานเดิม ปัจจุบันมีน้ำขังอยู่รอบฐานตลอดปี บางปีในหน้าแล้งรอบ ๆ ฐานเจดีย์พระบรมธาตุ จะแห้ง มีตาน้ำพุ ขึ้นมา ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์สามารถแก้โรคร้ายต่าง ๆ ได้ ต่อมาทางวัด ได้ใช้ปูนซีเมนต์ ปิดตาน้ำเสีย

โดยองค์เจดีย์พระบรมธาตุเป็นทรงสี่เหลี่ยมจัตุรมุขย่อ มุขด้านหน้าหรือมุขด้านตะวันออก เปิดมีบันไดขึ้นสำหรับให้ประชาชนเข้าไปนมัสการพระพุทธรูปภายในเจดีย์ เมื่อเข้าไปภายใน จะเห็นองค์พระเจดีย์กลวง เห็นผนังก่ออิฐแบบไม่สอปูนลดหลั่นกันขึ้นไปถึงยอดมุข อีกสามด้าน ทึบทั้งหมด ที่มุมฐานทักษิณมีเจดีย์ทิศหรือเจดีย์บริวารตั้งซ้อนอยู่ด้วย หลังคาทำเป็น ๓ ชั้นลดหลั่น กันขึ้นไป แต่ละชั้นประดับรูปวงโค้งขนาดเล็กและสลูปล้างรวม ๒๔ องค์ เหนือขึ้นไปเป็นส่วนยอด ซึ่งได้รับการซ่อมแซมครั้งใหญ่ในรัชกาลที่ ๕ เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ยอดเจดีย์ที่เดิมหักลงมาถึงคอ ระฆัง ทำให้เห็นลวดลายละเอียดเสียหายมาก รวมทั้งฐานเจดีย์ที่จมอยู่ใต้ดินได้ขุดดินโดยรอบฐาน พระเจดีย์ และทำลายรากไม้ในบริเวณนั้นแล้ว ก่ออิฐถือปูนตลอดเพื่อให้เห็นฐานเดิมของเจดีย์ อีกทั้งลวดลายประดับเจดีย์ ได้มีการสร้างเพิ่มเติมใหม่ด้วยปูนปั้นเกือบทั้งหมด เป็นลายปั้นใหม่ ตามความคิดของผู้บูรณะ มิได้อาศัยหลักทางโบราณคดี รวมถึงลานระหว่างเจดีย์และพระระเบียง เปลี่ยนจากอิฐหน้าวัวเป็นกระเบื้องซีเมนต์ จนถึงในรัชกาลปัจจุบัน พ.ศ.๒๕๒๑-๒๕๒๒ ได้รับการ บูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่อีกครั้ง โดยการบูรณะในครั้งนี้เป็นการซ่อมแซมของเก่าที่มีอยู่เดิมให้คง สภาพดี เพื่อไว้เป็นปูชนียสถานที่สำคัญของชาติสืบต่อไป^{๑๓}

เขาศรีวิชัย ตั้งอยู่ที่ตำบลศรีวิชัย อำเภอพนมพิณ เป็นแหล่งที่พบหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญหลายอย่าง คือ บนยอดเขาภูนี้แต่ก่อนเคยมีเทวสถานตั้งอยู่ มีเทวรูปประดิษฐานอยู่อย่างน้อย ๑ องค์ คือ พระนารายณ์ศิลาสวมหมวกแขกทรงกระบอกสูงทรงคอดผ้าเฉียง ขนาดสูง ๑.๖๙ เมตร ดังภาพ

ภาพที่ ๔ พระนารายณ์ศิลาสวมหมวกแขก เขาศรีวิชัย

^{๑๓} วัดพระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี, สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก <http://www.dhammadharm.org/watthai/south/watphraboromthatchaiya.php>.

นอกจากนี้ชาวบ้านพบลูกปัดบนยอดเขาจำนวนมากใกล้กับเทวสถานหินเขาด้านหลังชาวบ้าน ชุดพบเทวรูปพระนารายณ์ศิลาองค์หนึ่งไม่มีเศียร สูง ๔๐ เซนติเมตร เป็นเทวรูปรุ่นเดียวกันและมีลักษณะ คล้ายกันบริเวณหินเขาโดยรอบและโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ตั้งวัดเขาศรีวิชัย ยังปรากฏเนินดินสูง คล้ายกันเป็นที่ตั้งโบราณสถานและเศษชิ้นส่วนของหิน เทวสถานแล้วยังมีลูกปัดชนิดและขนาดต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไป อาทิ ลูกปัดโรมัน ลูกปัดมีตา ลูกปัดแก้ว ลูกปัดที่ทำจากหินต่าง ๆ ดังภาพ

ภาพที่ ๕ ลูกปัดโรมัน ลูกปัดมีตา ลูกปัดแก้ว เขาศรีวิชัยสุราษฎร์ธานี

ลูกปัดเมื่อถึงฤดูฝนจะพบมากและหายที่สุด ลูกปัดหินมีค่าเม็ดใหญ่เป็นรูปลักษณะแปลก ๆ มีความสวยงาม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ มีการพัฒนาตัดถนนผ่านเขตวัดก็ได้ขุดพบพระพิมพ์และของมีค่าซึ่งมีอายุถึงสมัยศรีวิชัยอีกเป็นอันมาก คำว่า "เขาศรีวิชัย" เป็นชื่อที่มีมาไม่ต่ำกว่า พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยปรากฏชื่อ ในหนังสือสัญญาการรับเหมาะสมสร้างกุฏิ ๓ หลัง ที่อารามวัด ลงวันที่ ๒๔ กันยายน ร.ศ. ๑๒๑ โดยเรียกชื่อ และเขียนว่า "เขาศรีวิชัย"^{๑๔} แหล่งโบราณคดีเขาศรีวิชัยตั้งอยู่ทางทิศเหนือของ ควนพุนพิน ประกอบด้วย เนินเขา หินดินดานผสมเนินดินบริเวณที่เป็นโคกหรือที่ดอน ๒ แห่ง เป็นศาสนสถานประดิษฐาน ประติมากรรมหรือรูปเคารพ เพราะปรากฏร่องรอยแนวอิฐ และหินดานกรอบธรณีประตูโถงที่หนึ่ง (ปัจจุบันถูกปรับพื้นที่เป็น โรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย) พบโยนิโทรณะ ส่วนอีกโคกหนึ่งใกล้เชิงเขาที่ปรากฏใบเสมาหินทรายแดงสมัยอยุธยา และเคยพบศิลาลึงค์ บริเวณพื้นที่ราบห่างจากเขาศรีวิชัยไปทางตะวันตกมี สระน้ำขนาดใหญ่เป็นสระกลม สันขอบสระเป็นแนวกันดินและสันนิษฐานว่า "สระพัง" เป็นแหล่งเก็บน้ำ สำหรับทำการกสิกรรม ส่วนบนเขาศรีวิชัยประกอบด้วยเนินอิฐหรือ ศาสนสถาน ๒ แห่ง เนินหนึ่งเป็นที่ ประดิษฐานพระวิฆณุและห่างจากเนินอิฐ ประดิษฐานพระวิฆณุไปทางเหนือประมาณ ๔๐ เมตร มีบริเวณ คล้ายสระน้ำรูปกลมขนาด ๑๐ x ๑๐ เมตร ก่ออิฐและหินเป็นสันหรืออาจเป็นสระน้ำโบราณสำหรับใช้ใน

^{๑๔} ประเพณีไทยดอทคอม, สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก, <http://www.prapayneethai.com>.

การประกอบพิธีทาง ศาสนา เนินเขาหรือที่สูงของแหล่งโบราณคดีเขาศรีวิชัย สงวนไว้เฉพาะศาสนสถาน แต่มีการเข้าอยู่อาศัยประกอบกิจกรรมชุมชนบนพื้นราบ เบื้องล่างรอบ ๆ เนินเขาที่ตั้งศาสนสถาน

เมืองเวียงสระ เมืองโบราณตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำตาปี เป็นเมืองที่มีคูน้ำล้อมรอบ ฝั่งเมืองเป็นรูปเกือบสี่เหลี่ยมจัตุรัส ภายในเมืองพบโบราณวัตถุที่สำคัญได้แก่ พระพุทธรูปเจ้าตากยมุนี หินทรายสลักนูนสูง กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เทวรูปพระวิษณุ กำหนดราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เทวรูปพระศิวะปางศูร่าย (ไภรวะ) อิทธิพลศิลปะอินเดียแบบโจฬะ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ และโบราณวัตถุอื่น ๆ ซากโบราณสถานภายในเมืองพบจำนวน ๔ แห่ง รวมทั้งสระน้ำ ขนาดใหญ่ ๒ สระ ที่มาของชื่อเมืองเวียงสระอาจมาจากที่มีสระน้ำอยู่ในเมืองก็เป็นได้

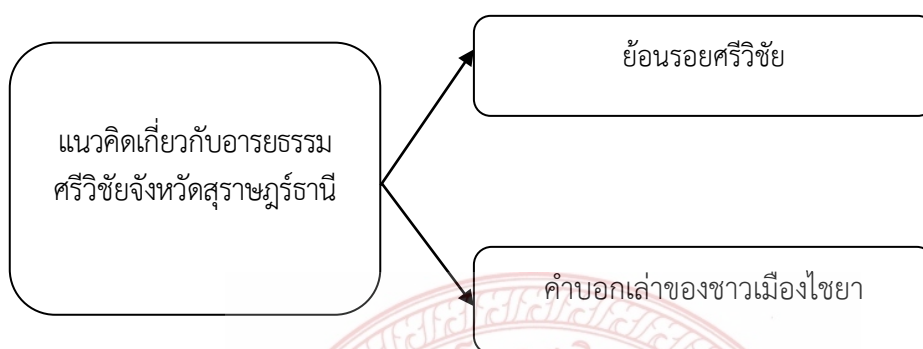

ภาพที่ ๒ เทวรูปพระวิษณุ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒

การศึกษาเมืองโบราณเวียงสระนี้ เริ่มขึ้นในปี ๒๔๔๒ เมื่อ ลูเนตต์ เดอ ลาองกิแยร์ ได้ทำการสำรวจสภาพแวดล้อมและจัดทำแผนที่เมืองโบราณเวียงสระ ต่อมาในปี ๒๔๗๐ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จตรวจราชการมณฑลปักษ์ใต้และได้เสด็จมายังเมืองโบราณเวียงสระ ในครั้งนั้นได้มีการขนย้ายเทวรูปศิลา ที่พบภายในบริเวณเมืองโบราณเวียงสระไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ในปี ๒๔๗๗ ดร.ควอริทซ์ เวลส์ นักโบราณคดีชาวอังกฤษเดินทางเข้ามาสำรวจเส้นทางข้ามคาบสมุทรไทยและเมืองโบราณเวียงสระ ในครั้งนั้นได้มีการขุดค้นทางโบราณคดีภายในเมืองหลายจุด ปี ๒๔๗๙ กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเมืองโบราณเวียงสระเป็นโบราณสถานของชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๓ ตอนที่ ๓๔ หลังจากนั้นก็ยังคงมีผู้สนใจเรื่องเมืองโบราณเวียงสระเข้าไปทำการศึกษาอยู่เนือง ๆ แต่ไม่พบหลักฐานสำคัญ ๆ เพิ่มเติมแต่อย่างใด และภายหลังจากปี ๒๕๑๐ เป็นต้นมาก็ไม่พบว่ามีการศึกษาเมืองโบราณเวียงสระอีกเนื่องจากพื้นที่ของเมืองแห่งนี้เป็นที่ซึ่งมีการเคลื่อนไหวและต่อสู้ทางลัทธิการเมือง จนกระทั่งปี ๒๕๒๗ โครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคใต้) และ

หน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช จึงเข้ามาดำเนินการสำรวจและขุดค้นเมืองโบราณแห่งนี้อีกครั้งและ
ในปีงบประมาณ ๒๕๔๙ สำนักงานศิลปากรที่ ๑๔ นครศรีธรรมราชได้ดำเนินการลอกคูเมืองเวียงสระ และ
ได้ทำการขุดตรวจบริเวณคูเมืองโบราณเวียงสระด้วย^{๑๕}

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีเขียน
เป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ ๗ แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีพิจารณา
ได้จากย้อนรอยศรีวิชัย คำบอกเล่าของชาวเมืองไชยา เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถ
อธิบายอารยธรรม ศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้อย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า ดินแดนจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดแห่งหนึ่งของภูมิภาค
คาบสมุทรมลายูบนเส้นทางการพัฒนาสู่ความเจริญรุ่งเรืองล้วนเกี่ยวข้องกับรากเหง้าของวิถีการดำเนิน
ชีวิตที่เชื่อมโยง ร่องรอยทางโบราณคดี วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมและประเพณีที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อ
ความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๓ แนวคิดลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สภาพภูมิประเทศ

ลุ่มน้ำตาปีเป็นลุ่มน้ำทางภาคใต้ของประเทศ มีพื้นที่ประมาณ ๑๓.๔๕๔.๕๑ ตารางกิโลเมตร
ต้นน้ำเป็นเทือกเขาทางทิศตะวันตกและทิศใต้ลำน้ำหลักแยกจากกัน ๒ สาย คือแม่น้ำตาปีซึ่งประกอบด้วย
คลองจันดี คลองสินปุน และคลองอปีนเป็นลำน้ำสาขา ลำน้ำอีกสายประกอบด้วยคลองสก คลองพระแสง
รวมกันเป็นพุมดวงชาวบ้านเรียกคลองพุมดวง ลำน้ำทั้งสองสายไหลมาบรรจบกันที่อำเภอพุนพิน จังหวัด สุ
ราษฎร์ธานีแล้วไหลมารวมกันที่แม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวงลงสู่อ่าวไทยลุ่มน้ำตาปีครอบคลุมพื้นที่เกือบ
ทั้งหมดของจังหวัดสุราษฎร์ธานีและบางส่วนของจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดกระบี่ อ่างเก็บน้ำที่
สำคัญ คือ อ่างเก็บน้ำเขื่อนรัชชประภา ลักษณะลุ่มน้ำสาขาย่อยที่สำคัญของลุ่มน้ำตาปีมีดังนี้

^{๑๕} เมืองเวียงสระ, สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก <http://www.siamsouth.com/smf/ind>

๑. แม่น้ำตาปี ต้นกำเนิดมาจากทิวเขานครศรีธรรมราชในเขตอำเภอทุ่งใหญ่จังหวัด นครศรีธรรมราช ไหลขึ้นทางทิศเหนือผ่านอำเภอดวง จังหวัดนครศรีธรรมราช แล้วเข้าสู่ จังหวัด สุ ราษฎร์ธานีผ่านอำเภอพระแสง เวียงสระ บ้านนาสาร เคียนซา บ้านนาเดิม พุนพิน และอำเภอเมือง และลงสู่ทะเล รวมระยะทางยาว ๒๓๒ กิโลเมตร จึงนับเป็นแม่น้ำสายที่ยาวที่สุดในภาคใต้

๒. คลองจันดี ต้นน้ำอยู่บริเวณเทือกเขาหลวง อำเภอดวง จังหวัดนครศรีธรรมราชความสูง ๑,๕๐๐ ม.รทก. ทางฝั่งขวา และทางขวามีเขาความสูง ๓๑๗ ม.รทก. โดยมีห้วยท่าแพไหลมาจากเขา หลวง มีถนนสาย ๔๑๐๑ ตัดผ่านช่องเขาซึ่งต้นน้ำเป็นเขตติดต่อระหว่างอำเภอลานสกา (นอกกลุ่มน้ำ) และอำเภอดวง (ในเขตกลุ่มน้ำ) จังหวัดนครศรีธรรมราช เขตกลุ่มน้ำส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอดวง แล้ว ไหลมาตัดผ่านทางรถไฟที่บ้านตลาดจันดีระยะทางจากต้นน้ำถึงระดับความสูง ๔๐ ม.รทก.ประมาณ ๘.๐ กิโลเมตร มีคลองมิน ไหลลงสู่คลองจันดีทางฝั่งซ้ายที่ระยะทางประมาณ ๔.๐ กิโลเมตรจากปากแม่น้ำ และมีคลองขุดตัวน้ำไหลลงสู่คลองจันดีทางฝั่งขวาที่ระยะทางประมาณ ๒๐๐ ม. ก่อนไหลลงสู่แม่น้ำตาปี

๓. คลองสินปุน เกิดจากสันเขาสูง ๔๐๐ ม.รทก. ในเขตอำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ แล้วไหลผ่านอำเภอเขาพนม อำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

๔. คลองพระแสง เกิดจากเทือกเขาพระหมีความสูง ๑,๐๖๕ ม.และเขาหลังคาคีความ สูง ๑,๓๕๕ เมตร ในเขตอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ต้นน้ำชื่อคลองพระแสง มีคลองควน ไหลมาบรรจบที่ท้ายเส้นคลองห้วยไหลลงทางฝั่งขวาและไหลลงมาบรรจบคลองสกที่ระยะทางประมาณ ๑๑.๐๐ กิโลเมตร

๕. คลองพุมดวง ต้นกำเนิดมาจากคลองสก มาบรรจบกันที่คลองพระแสง ที่บ้านปากน้ำ ตำบลพระแสง อำเภอบ้านตาขุน ไหลจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก สภาพลำน้ำต้นน้ำคดเคี้ยว มี พื้นที่การเกษตรสองฝั่งลำน้ำออกไปประมาณ ๕-๑๐ กิโลเมตร ไกลออกไปจะเป็นพื้นที่ภูเขาลาดชัน คลองพุมดวงไหลลงแม่น้ำตาปีที่อำเภอพุนพิน มีความยาวลำน้ำประมาณ ๓๓ กิโลเมตร

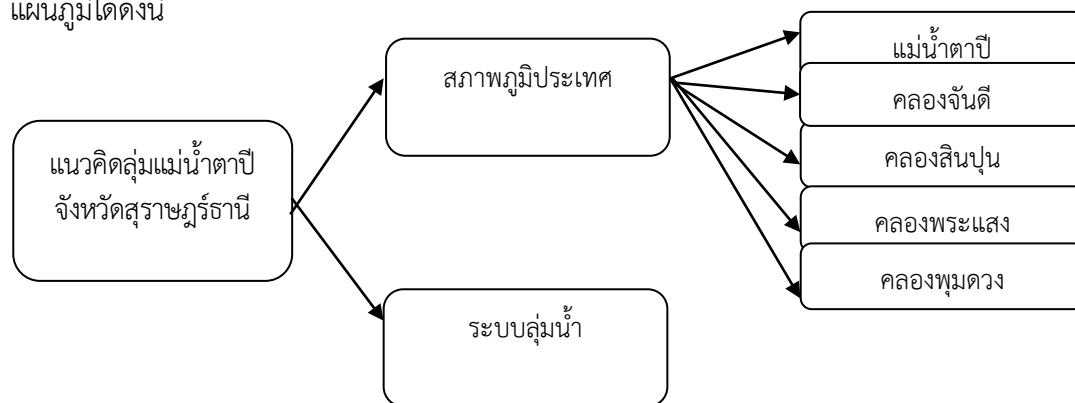
ระบบลุ่มน้ำ

การแบ่งลุ่มน้ำสาขาในลุ่มน้ำตาปี ได้กำหนดตามผลการศึกษาของโครงการศึกษาสำรวจ ออกแบบสถานีอุทกวิทยา ๒๕ ลุ่มน้ำหลักของประเทศไทยของกรมทรัพยากรน้ำ โดยพิจารณา หลักเกณฑ์การแบ่งขอบเขตลุ่มน้ำสาขา การเรียกชื่อลุ่มน้ำ ลำน้ำ และการกำหนดรหัสลุ่มน้ำ โดยยึดถือ “มาตรฐานลุ่มน้ำและลุ่มน้ำสาขา” ของคณะกรรมการศูนย์ข้อมูลสารสนเทศอุทกวิทยา (น้ำผิวดิน) ภายใต้คณะกรรมการอุทกวิทยาแห่งชาติ (ปัจจุบันได้รวมอยู่ในกรมทรัพยากรน้ำ) ซึ่งปรากฏอยู่ใน รายงานผลการวิจัย เรื่อง ทะเบียนประวัติ และแผนที่แสดงตำแหน่งสถานีอุทกวิทยาและอุตุนิยมวิทยาใน ประเทศไทย (กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙) เป็นแนวทางในการดำเนินงาน และได้ทำการปรับปรุงเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ บางประการให้ชัดเจนและสมบูรณ์ขึ้น โดยมีการนำข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ มาพิจารณาร่วม ได้แก่ แผนที่ การแบ่งขอบเขตลุ่มน้ำของหน่วยงานต่าง ๆ ในระบบ GIS รายงานการศึกษา แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ ชลประทาน แนวคันกั้นน้ำท่วม และการสำรวจสนามในบางพื้นที่รวมทั้งได้ใช้แผนที่ภูมิประเทศมาตรา

ส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ ชุดปัจจุบันจากกรมแผนที่ทหารมาใช้ในการกำหนดขอบเขตลุ่มน้ำซึ่งแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำตาปีออกเป็น ๘ ลุ่มน้ำสาขา^{๑๖} ตามลำดับ

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดลุ่มแม่ น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ ๘ แนวคิดลุ่มแม่ น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดลุ่มแม่ น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีพิจารณาได้จากสภาพภูมิประเทศประกอบด้วย แม่น้ำตาปี คลองจันดี คลองสินปุน คลองพระแสง คลองพุมดวง และระบบลุ่มน้ำ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายแนวคิดลุ่มแม่ น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้อย่างชัดเจนในพื้นที่รอบอ่าวบ้านดอน

สรุปได้ว่า ลุ่มแม่ น้ำตาปีของชาวเมืองสุราษฎร์ธานี และชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน และเป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านวิถีชีวิต ขนบประเพณี วัฒนธรรม รากลึกอยู่ในดินแดนลุ่มแม่ น้ำตาปีอันเป็นวัฒนธรรมที่เนื่องกันอยู่กับชีวิตประจำวันของคนที่มีการเชื่อมการคมนาคมฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย ศูนย์กลางค้าขายที่บริเวณอ่าวบ้านดอนปัจจุบันจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๔ แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน

ทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น คำว่า “วัฒนธรรม” บางครั้งก็มักจะเรียกว่า “ภูมิปัญญา” คำว่า “ภูมิ” แปลว่าแผ่นดิน ปัญญาติดแผ่นดิน จึงมีความหมายว่า “ในแผ่นดินหรือสิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งซึ่ง ไม่เหมือนกัน มนุษย์ต้องสร้างปัญญาที่เหมาะสมที่จะอยู่ได้ในภูมิหรือสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ซึ่งก็คือความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งก็มีบางส่วน เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ซึ่งหมายถึง วัฒนธรรมราษฎร ส่วนอีกคำหนึ่งที่มีการกล่าวถึง ก็คือคำว่า ความรู้ดั้งเดิม (Traditional Knowledge) เพราะมีการถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมกันมานานแต่ดั้งเดิมจากรุ่นเก่าสู่ยุคปัจจุบันเป็นรุ่นใหม่ ยังคงภูมิปัญญาชีวิตชาวบ้านไว้ อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชุมชนที่

^{๑๖} สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน), “ลุ่มน้ำตาปี”, การดำเนินการด้านการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลโครงการพัฒนาระบบคลังข้อมูล ๒๕ ลุ่มน้ำ และแบบจำลองน้ำท่วมหน้าแล้ง, บริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัดกฤตมาพันธ์ ๒๕๕๕, หน้า ๘-๑๔.

จัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ได้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน^{๑๗} ที่เกิดขึ้น ๓ ลักษณะ ความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับโลก คนกับสิ่งแวดล้อม พืช สัตว์ ธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างงานอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมและชุมชน และความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ ซึ่งความสัมพันธ์ทั้ง ๓ ลักษณะนี้ คือ วิถีชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพซึ่ง สามารถ จันทรสุรีย์ กล่าวว่ องค์ความรู้ทั้งหมดที่ชาวบ้านคิดได้เองเพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาถือว่าเป็น การใช้สติปัญญาทั้งในเชิงกว้างและลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดได้เองและทำได้เอง^{๑๘}

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คำว่า “ภูมิปัญญา” หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและการดำรงชีพ ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม-วัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา หรืออาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาเป็นผลมาจากการใช้สติปัญญาปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้น ๆ ตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้มีการแลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น ๆ จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันและมีการรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ซึ่งภูมิปัญญา มีทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตขึ้นมาใหม่หรือการผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและการเปลี่ยนแปลง^{๑๙}

สำหรับคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า (Local Wisdom) นั้นมีนักวิชาการหลายท่านศึกษาและให้นิยาม ความหมายไว้หลายลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาชนท้องถิ่น (Intellectual Organic) หมายถึงพื้นฐานของความรู้ชาวบ้านหรือความรอบรู้ ของชาวบ้านที่จะเรียนรู้ และสั่งสมประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมา^{๒๐}

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิดของคนธรรมดาที่มีการเก็บสั่งสมไว้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง แกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำไปใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตไว้ในท้องถิ่น ส่วนคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หมายถึง พื้นเพพื้นฐานของความรู้ชาวบ้าน ซึ่งมีลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็น ซีโลททัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนิน

^{๑๗} ประเวศ วะสี, การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง, ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องศูนย์วิจัยวัฒนธรรมร่วมภูมิภาคเพื่อการพัฒนาประเทศในเชิงมนุษยศาสตร์ : ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในประเทศไทยเพื่อจัดทำแผนที่วัฒนธรรม ๔ ภูมิภาค. วันที่ ๒-๓ มิถุนายน ๒๕๔๙ ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์คอนเวนชั่น กรุงเทพมหานคร : จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

^{๑๘} ประพันธ์ ภักดีกุล และคณะ, รูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : ไอเดียสแควร์, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๑๙} เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๒๐} สำเนียง สร้อยนาคพงษ์, การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียน, (สารพัฒนาหลักสูตร, ๑๑, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓-๓๒.

ชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตประจำวัน และลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น การทำมาหากิน การเกษตรกรรม หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรีและอื่น ๆ^{๒๑}

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความจำเป็นที่มีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์ชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันและมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม

การเกิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมและการเรียนรู้ มาเป็นระยะเวลายาวนาน ที่มีลักษณะของความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันไปหมดในทุก ๆ เรื่องโดยไม่มีการ แยกส่วนกัน ดังที่ ประเวศ วะสีกล่าวว่า “ชนเหล่าใดที่ดำรง ความเป็นกลุ่มหรือชนชาติหรือประเทศ มาเป็นระยะมีเวลายาวนานภูมิปัญญาของกลุ่มหรือของชนชาติหรือของประเทศ อันเรียกว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)”^{๒๒}

นอกจากนี้สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมคมเกษตรกรรมที่สามารถผลิตปัจจัยในการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ เฉพาะสังคมในชนบทนั้นเป็นสังคมที่ใช้การแลกเปลี่ยนปัจจัยกันมากกว่าที่จะเน้นการซื้อขายกันอย่างเป็นระบบ ส่งผลทำให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเป็นสังคม สมถะมากกว่าสังคมที่มีการแข่งขันกัน ดังสำนวนไทยบางสำนวนที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยในอดีต ได้เป็นอย่างดีดังเช่น สำนวน ที่ว่า “ทำมาหากิน” หรือ “ทำเพียงพอกิน หรือ “เฮ็ดกิน เฮ็ดกิน” ก็ล้วน ที่สะท้อนให้เห็นว่าการดำรงชีวิตเป็นไปเพื่อการดำรงอยู่เป็นหลัก ไม่กอบโกยหรือละโมภโภมาก หรือ มีการค้ากำไรจนเกินพอ^{๒๓}

ลักษณะเฉพาะของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็น ระยะเวลาที่ยาวนาน มีการบูรณาการองค์ความรู้ที่สมบูรณ์และสมดุลในตัวเองมาตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน หมู่บ้าน สังคมวัฒนธรรมจนถึงทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและ เทคโนโลยีซึ่งในอดีตนั้นเป็นวิธีการผลิตเพื่อการยังชีพและการพึ่งพาตนเอง^{๒๔} อาจกล่าวได้ว่าวิธีการคิด ในฐานะองค์รวมของการให้เหตุผลและการอธิบายก็คือระบบภูมิปัญญาที่ครอบคลุมถึงวิธีการคิดของ สังคม โดยเฉพาะการจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีปรากฏให้เห็นเป็นรูปของกระบวนการ เรียนรู้ การสร้างสรรค์การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านองค์กรทางสังคมในท้องถิ่น เพื่อ ปรับตัวให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงแบบแผน ของความสัมพันธ์ทางสังคมเช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเครือข่าย ตลอดจนแบบแผนการใช้ ทรัพยากร เช่น ที่ดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สะท้อนคุณค่าทางศีลธรรมของสังคมได้เป็นอย่างดี^{๒๕}

^{๒๑} สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการปัญหา, (กรุงเทพมหานคร : เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๔๑), หน้า๑๐.

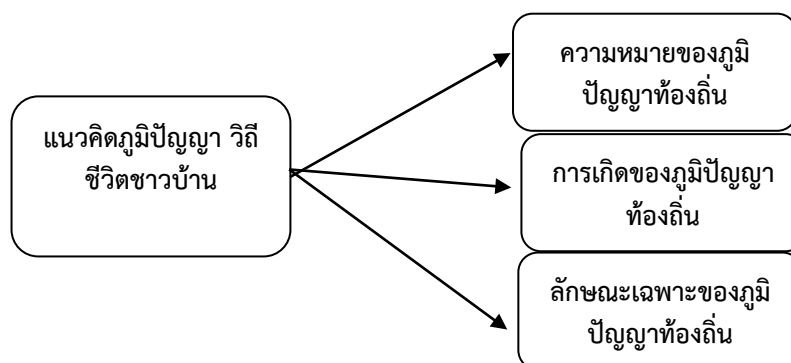
^{๒๒} ณัฐยา ทิพรัตน์, ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนา, แนวโน้มศิลปะศึกษาร่วมสมัย, มะลิฉัตรเอื้อ อานันท์บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๗-๗๕.

^{๒๓} วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : ต้นอ้อแถมมี, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖-๒๑.

^{๒๔} ทรงจิต พูนลาภ และคณะ, ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทย, (นนทบุรี : สำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, สหมิตรพริ้นตัง, (ม.ป.ป.) หน้า ๑.

^{๒๕} อานันท์ กาญจนพันธุ์, ทฤษฎีและวิถีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้านเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้
ดังนี้

ภาพที่ ๙ แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้านพิจารณาได้จากความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น การเกิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะเฉพาะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายแนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน ได้อย่างชัดเจนในพื้นที่รอบอ่าวบ้านดอน

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญบางประการคือ ๑) มีความจำเพาะกับท้องถิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าในแต่ละท้องถิ่นนั้นมีภูมิปัญญาที่มีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนของชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ๒) มีการบูรณาการเชื่อมโยงกันทั้งในเรื่องกายใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมสู่การเกิดความชัดเจนวิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๕ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-Cultural Change)

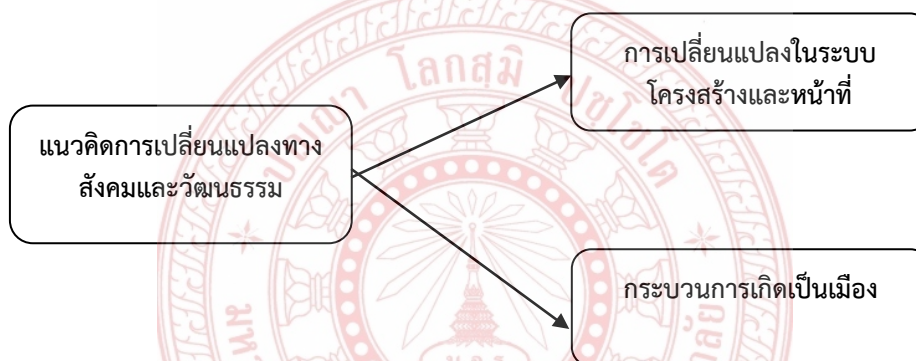
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง เป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างและหน้าที่ของระบบความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มคนในสังคม ตลอดจนจนเป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำระหว่างกันทางสังคมในการติดต่อกระทำกันระหว่างมนุษย์หรือกลุ่มของสังคม^{๒๖} ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนาว่าเป็นกระบวนการไปสู่ความทันสมัย (Modernization) อันเป็นผลมาจากการเป็นอุตสาหกรรม โดยกระบวนการไปสู่ความทันสมัยเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิงของสังคมดั้งเดิมไปสู่รูปแบบของประเทศตะวันตกที่มีลักษณะสำคัญคือ การใช้เทคโนโลยีวิทยาการ การจัดองค์กรทางสังคมที่ก้าวหน้า มีเศรษฐกิจที่เฟื่องฟู และค่อนข้างจะมีเสถียรภาพทางการเมือง กลุข เพิ่มทันสมัย^{๒๗} ได้ชี้ให้เห็นว่าลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทาง

^{๒๖} ประสิทธิ์ พันธวงษ์ สามารถ บุญรัตน์ นายบุรีตัน ครุฑทอง, รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนชาวพุทธและมุสลิมในจังหวัดสุราษฎร์ธานี, รายงานวิจัย, ศูนย์คหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙, หน้า ๑๑-๑๕.

^{๒๗} กลุข เพิ่มทันสมัย, ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเป็นเมือง, (กรุงเทพมหานคร : ศรีเอทีพี พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๖), หน้า ๒๓-๓๑.

สังคมที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การเกิดเป็นเมือง เมื่อเศรษฐกิจชนบทถูกเปลี่ยนแปลงสภาพไปสู่เศรษฐกิจเมือง ดังนั้นกระบวนการเกิดเป็นเมืองจึงสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสภาพประชากร กระบวนการผลิต และสภาพแวดล้อมทางสังคมการเมืองของชนบท มีลักษณะการใช้แรงงานเข้มข้น และมีความเป็นปัจเจกภาพสูง มีการกระจุกตัวบนพื้นที่สูง มีความชำนาญเฉพาะอย่างในการผลิตสินค้าและบริการ มีการพึ่งพาต่อกันระหว่างภาคเอกชนและภาครัฐบาล สิ่งนี้สัมพันธ์กับการกระบวนการเกิดเป็นเมืองคือ พัฒนาการของสมรรถนะทางด้านอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การใช้ทุนเข้มข้นในการผลิต เทคโนโลยีและสิ่งประดิษฐ์ที่ทันสมัย ซึ่งกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมและการเกิดเป็นเมืองเป็นกระบวนการที่เกิดควบคู่กัน สภาพการเกิดระบบอุตสาหกรรม ทำให้ประชากรอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ไปอาศัยในเมือง ประชากรในชนบทลดลง ราคาที่ดินสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เกิดระบบการให้บริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ ๑๐ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

จากภาพแผนภูมิจะเห็นได้ว่าแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมพิจารณาได้ การเปลี่ยนแปลงในระบบโครงสร้างและหน้าที่ กระบวนการเกิดเป็นเมืองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมรวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยม มาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติ บรรทัดฐาน ระบบสัญลักษณ์ในสังคมโดยประเภทของการเปลี่ยนแปลงจะพิจารณาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงความก้าวหน้าการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงและการปฏิวัติการเปลี่ยนแปลงลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเป็นกระบวนการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยและกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมคือการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมแบบดั้งเดิมไปสู่สังคมแบบใหม่ เป็นผลมาจากการแพร่กระจายของเทคโนโลยีระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ส่งผลให้ประชากรอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ไปอาศัยในเมือง ประชากรในชนบทลดลงราคาที่ดินสูงขึ้นอย่างรวดเร็วเกิดระบบการให้บริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

๒.๖ แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

อุดมศรี ศิริลักษณ์พร รุ่งโรจน์ เพชระบูรณิน และไพฑูมพล นิ้มเฉลิม^{๒๘} ได้สรุปการประชุมเชิงปฏิบัติการของเครือข่ายองค์กรชุมชน ๕ ภูมิภาค ในประเด็นชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง : ความหมายและตัวชี้วัดการสังเคราะห์ภูมิปัญญาชุมชน : พื้นที่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองจากความเห็นของผู้นำชุมชนเพื่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องนิยามและตัวชี้วัด “พื้นที่ จัดการตนเอง” และข้อเสนอเพื่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์พื้นที่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง โดยมีเป้าหมายที่อยากเห็นต่อพื้นที่จัดการตนเองคือ “ชุมชนท้องถิ่นมีจิตสำนึกสาธารณะ รู้เป้าหมายเชื่อมั่นวิถีพลังชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและจัดความสัมพันธ์กับภาคี การใช้ข้อมูลแผนการจัดการความรู้และทุนชุมชนเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในทุกด้านอย่างเป็นระบบ เพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและการพัฒนาอย่างยั่งยืน”^{๒๙}

๒.๖.๑ ความสำคัญและความหมายของการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ตำบล อำเภอ จังหวัด ส่วนจัดการตนเอง หมายถึง บริหารจัดการทุน (คน องค์กรชุมชน ทรัพยากร ฯลฯ) เพื่อแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน ชุมชนท้องถิ่นมีจิตสำนึกสาธารณะ รู้เป้าหมายเชื่อมั่นวิถีและพลังชุมชนมีความสามารถในการจัดการชุมชนและความสัมพันธ์กับภาคี ใช้แผนการจัดการความรู้ และทุนชุมชนแก้ไขปัญหา และพัฒนาตนเองทุกด้านอย่างเป็นระบบ

๒.๖.๒ องค์ประกอบของตัวชี้วัดชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

- ๑) ชุมชนมีเป้าหมาย ทิศทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน
- ๒) มีระบบข้อมูล ฐานข้อมูลที่สำคัญของชุมชนที่สามารถ นำไปจัดทำผังพื้นที่ ทำแผนพัฒนาตนเอง และสื่อสารกับสาธารณะ
- ๓) มีแผนของชุมชน ที่เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ระดับตำบล ทั้งระยะสั้นระยะกลางและระยะยาว ที่ครอบคลุมทุกด้าน เช่น เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ เด็ก/เยาวชน และได้รับการบรรจุเข้าแผนของท้องถิ่น และมีการปฏิบัติตามแผน
- ๔) ปัญหาร่วมของคนในพื้นที่ ได้รับการยกระดับเชื่อมโยง และถูกจัดการแก้ไขอย่างเป็นระบบ และชุมชนตระหนักเรื่องการมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงานพัฒนา และติดตามตรวจสอบที่รวมถึงโครงการของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน
- ๕) มีรูปธรรมการจัดการปัญหาในชุมชน โดยมีชุมชนเป็นแกนหลัก มีประเด็นงานพัฒนาที่ครอบคลุมทุกเรื่อง และมีองค์กรชุมชนที่หลากหลาย เป็นพื้นฐานของการทำงานพัฒนา

^{๒๘} อุดมศรี ศิริลักษณ์พร รุ่งโรจน์ เพชระบูรณิน และไพฑูมพล นิ้มเฉลิม, **ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง: ความหมายและตัวชี้วัดจากความเห็นของผู้นำชุมชน**, ข่าวชุมชน ฉบับที่ ๑๓๐ มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔. หน้า ๕-๑๐.

^{๒๙} พระมหาศิริพงษ์ ฐิตวิริโย นายประสิทธิ์ พันธวงษ์, สุนทรียภาพ : **ความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ**, การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ “การจัดการวัฒนธรรมเชิงพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์แพร่, วันที่ ๒๓-๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๐.

๖) ชุมชนมีการจัดการที่ดินโดยชุมชน มีการจัดการทุนชุมชน ทั้งทุนทรัพยากร ทุนสิ่งแวดล้อม ทุนเงิน ทุนภูมิปัญญา ระบบสวัสดิการ มีความมั่นคงทางอาหาร มีแหล่งพลังงาน เพียงพอ ต่อวิถีชีวิต การกิน การอยู่ ของชุมชนอย่างยั่งยืน

๗) มีการจัดความสัมพันธ์ของขบวนการชุมชนท้องถิ่น ระดับ ท้องถิ่นที่มีความร่วมมือกันหลายฝ่ายและทำงานร่วมกันได้ ทั้งท้องถิ่น ท้องที่ ขบวนการองค์กรชุมชน และหน่วยงานรัฐในพื้นที่

๘) ชุมชนรักการเรียนรู้ มีฐานการเรียนรู้ระดับตำบล ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และมีระบบการจัดการความรู้ ชุดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา รูปธรรมพื้นที่และบทเรียน และสื่อสารสู่ชุมชนและสาธารณะ

๙) คนในชุมชนมีความสุข มีความเป็นเจ้าของชุมชน มีระเบียบ/กติกาการอยู่ร่วมกัน และมีความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน

๑๐) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนสม่ำเสมอ มีการเชื่อมโยง เครือข่าย ผนึกกำลัง ชุมชนทุกระดับ และมีระบบการสร้างและพัฒนา คนจากรุ่นสู่รุ่น มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดเจตนารมณ์

๑๑) มีระบบธรรมาภิบาล ความน่าเชื่อถือในการดำเนินงาน และมีระบบการตรวจสอบการทำงาน of ชุมชนเอง

๒.๖.๓ วิธีการสำคัญ/กระบวนการของชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

๑) ใช้ผู้นำชุมชน คนรุ่นใหม่ และกระบวนการกลุ่ม พุดคุย สร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างจิตสำนึก อุดมการณ์ ทำความเข้าใจ เป้าหมายร่วมของชุมชน และใช้หลักความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา เป็นตัวเชื่อมโยงให้คนเข้ามาร่วมกัน โดยเริ่มต้น การรวมตัวจากกลุ่มเล็ก ๆ ขยายเป็นเครือข่าย และภูมินิเวศน์

๒) สำรวจปัญหา ศึกษาข้อมูลชุมชนและวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง จัดทำผังแผนที่การใช้ทรัพยากรร่วมของตำบล และปรับปรุง/ปรับแผนของชุมชนให้เป็นแผนที่มีชีวิต เป็นแผนที่พัฒนาของตำบลที่สามารถทำได้จริง

๓) กำหนดประเด็นปัญหาที่เกื้อหนุนที่เกื้อหนุนจากข้อมูลจริงในพื้นที่ ด้านทรัพยากร สวัสดิการ การจัดการที่ดิน ที่อยู่อาศัย กลุ่มอาชีพ ฯลฯ ยกระดับเป็นเป้าหมายร่วม เป็นเครื่องมือของชุมชนท้องถิ่นในการ แก้ไขปัญหา สร้างการมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงภาคี

๔) ใช้สภาองค์กรชุมชนที่เป็นของทุกคน ทุกขบวนการชุมชน ในตำบลเชื่อมโยงคนในตำบลและภาคร่วมพัฒนาและเป็นเครื่องมือ ในการขับเคลื่อนงาน ในพื้นที่ตำบล จังหวัด กำหนดทิศทาง เป้าหมาย ทำแผนและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเอง

๕) สร้างพื้นที่รูปธรรม ให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ ที่สามารถให้ชุมชนอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ เข้ามาเรียนรู้ได้ โดยพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนที่หลากหลาย ขยายองค์ความรู้ และยกระดับสู่หลักสูตรชุมชน

๖) ประสานภาคีสร้างระบบการทำงานร่วมกันของท้องถิ่น สร้างกลไกร่วมระดับตำบล

๗) กรณีชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองระดับจังหวัดนอกจาก ดำเนินการตามวิธีข้างต้น ต้องมีแผนการพัฒนาระดับเมืองร่วมกัน จัดวางบทบาทให้ชัดเจนระหว่างท้องถิ่น ภาคี และชาวบ้าน และ เชื่อมโยงการทำงานชุมชนกับมิติการทำงานด้านอื่น ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยใช้กลไกการดำเนินงานระดับจังหวัด

๘) ใช้สถานการณ์ปัญหา ร้อน ปัญหาร่วม เป็นเครื่องมือรวม กลุ่มคน จัดกระบวนการเรียนรู้ จุดประกายความคิดให้กับคนในชุมชน ขยายการทำงานให้ครอบคลุมเชิงพื้นที่ และเปิดเวทีนำเสนอข้อมูลกับ คนในชุมชนส่วนใหญ่

๙) นำข้อมูลที่มีอยู่แล้วในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ พัฒนาระบบ ข้อมูล สํารวจข้อมูล ชุมชนที่สำคัญ ใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือศึกษา ความรู้เชิงลึกของชุมชน และจัดทำตัวชี้วัดเป้าหมายการพัฒนาชุมชน

๑๐) จัดทำแผนงานโครงการ แก้ไขปัญหาบูรณาการทุนภายในชุมชน บูรณาการแผนงานร่วมหลายภาคส่วนในท้องถิ่น โดยจัดระบบ การทำงาน/มีกลไกร่วมพัฒนา เน้นองค์กรชุมชนเป็นหลักในการปฏิบัติ หน่วยงาน/ภาคี เป็นผู้สนับสนุน

๑๑) พัฒนาผู้นำชุมชนรุ่นเก่า และสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ให้มีความรู้ ทักษะและความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา และใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน

๑๒) นำบทเรียนชุดองค์ความรู้ของชุมชน สื่อสารสู่สาธารณะ และบรรจุเป็นหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน/ชุมชน

วิธีการจัดการตนเองของชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี แบ่งออกเป็น การมีส่วนร่วม ๓ ด้าน ได้แก่

๑) การจัดการด้านสถานที่

๑.๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่

๑.๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการที่พัก รูปแบบที่พัก สถานที่ตั้ง

๑.๓) มีส่วนร่วมในการจัดการความสะอาด

๑.๔) การมีส่วนร่วมด้านการจัดประชาสัมพันธ์ การให้ข้อมูลข่าวสาร

๒) การจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

๒.๑) การมีส่วนร่วมในการจัดประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลข่าวสาร

๑.๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

๓) ด้านบุคลากรจัดการสภาพแวดล้อมชุมชน

๓.๑) การมีส่วนร่วมด้านการรักษาความปลอดภัย

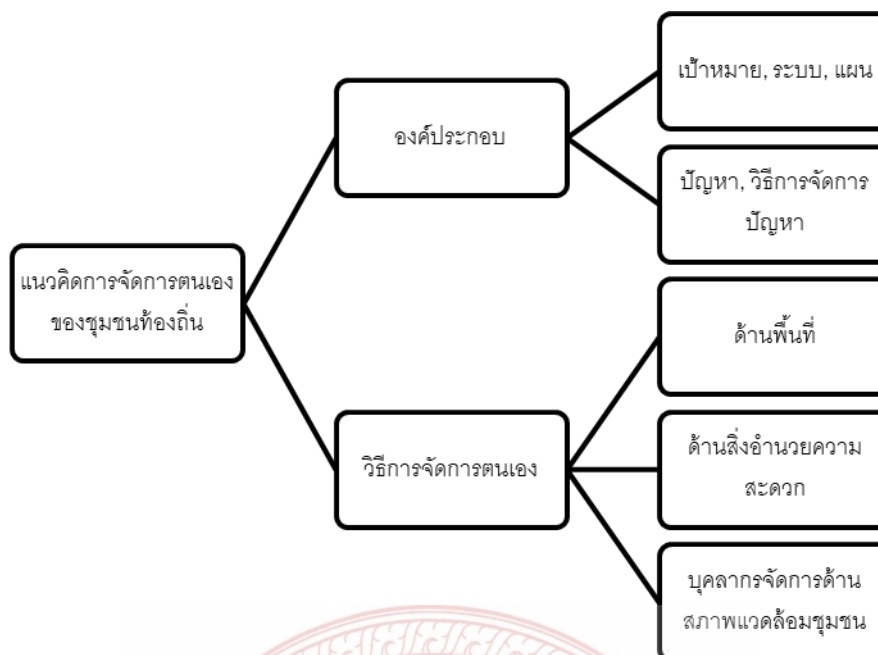
๓.๒) มีส่วนร่วมในการจัดนำเที่ยว

๓.๓) มีส่วนร่วมในการจัดการกฎเกณฑ์ ^{๓๐}

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปแนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น เขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

^{๓๐} ญัฐพร ดอกบุญนาค และธำปกรณ์ ทองคานุช “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุกอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี” รายงานการวิจัย, กองทุนส่งเสริมการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ปี ๒๕๕๖, หน้า ๔๔.

ภาพที่ ๑๑ แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น

จากแผนภาพ เห็นได้ว่า การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนต้องมีเป้าหมาย มีระบบ ข้อมูล มีแผนของชุมชน ปัญหาพร้อมของคนในพื้นที่ ถูกจัดการแก้ไขอย่างเป็นระบบ และชุมชนตระหนักเรื่องการมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงานพัฒนา และติดตามตรวจสอบที่รวมถึงโครงการของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน

สรุปได้ว่า แนวคิดในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น แบ่งออกเป็นการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) การจัดการด้านสถานที่ โดยการแบ่งพื้นที่ จัดการที่พักรูปแบบที่พัก สถานที่ตั้ง จัดการความสะดวก และจัดประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร ๒) การจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยการจัดประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลข่าวสาร และจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ๓) ด้านบุคลากรจัดการสภาพแวดล้อมชุมชน โดยการจัดยามรักษาความปลอดภัย จัดนำเที่ยว และจัดการสร้างภูมิทัศน์ชุมชน

๒.๗ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วม การสร้างโอกาสให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาที่แท้จริงของตน และพัฒนาความสามารถในการจัดการ ควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากร เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพของประชาชนและชุมชน โดยส่วนใหญ่ กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมนั้น ๆ รวมทั้งติดตามการประเมินผลกิจกรรมดังกล่าวด้วยตามนิยามที่กล่าวถึงนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง หรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นที่แสดงออกให้เห็นถึงการพัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิต อย่างเป็นตัวของตนเอง จากการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตาม

ความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ความหมายและหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนและชุมชน ทั้งในรูปของส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนา ที่กำหนดไว้^{๓๑} แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า การที่ประชาชนมีการปฏิบัติร่วมกันในการพัฒนาชุมชน โดยความสมัครใจ ในลักษณะของการร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล ร่วมบำรุงรักษา และร่วมรู้สึกเป็นเจ้าของนำไปสู่การพัฒนา^{๓๒} จึงหาแนวทางของการมีส่วนร่วมโดยการระดมสมอง เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่จะช่วยวิธีการทำลายวิธีการขัดขวางความคิด และยิ่งช่วยในการแสวงหาความคิดที่แยบยล ในบางเรื่องที่ไม่สามารถทำลายความคิดออกไปได้การใช้เทคนิคระดมสมอง ถือว่าเป็นทางเลือกที่เหมาะสมยิ่งเราเพาะการระดมพลังสมอง ช่วยในการค้นหาคำตอบที่ต้องการ และสามารถจัดคำตอบที่ไม่ต้องการออกไป^{๓๓}เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง^{๓๔} กล่าวคือ การให้ประชาชน เป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้นำ ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา^{๓๕} ลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่ เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา วางแผนการตัดสินใจ การระดมความคิด^{๓๖}.ในการบริหารลุ่มน้ำป่าสักต้องให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจในทุกระดับและทุกรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และโดยเฉพาะในบริบท ของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบ แนวคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วม ของมวลชนอย่างกว้างขวาง ในการเลือกการบริหารและการประเมินผลของแผนงานและโครงการ ต่าง ๆ ที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น^{๓๗}

^{๓๑} ไพรัช เตชะรินทร์, นโยบายและกลวิธีมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖-๗.

^{๓๒} นดา ดำริห์เส็ม, การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชุมชนของประชาชนในชุมชนบ้านครัว, (ม.ป.ท.) : ๒๕๔๒, หน้า ๒๑.

^{๓๓} ธัญญา ผลอนันต์, แบบฝึกหัดคิดพิชิต Mind Map สำหรับพนักงานและหัวหน้างาน, (กรุงเทพมหานคร : Buzan Centre Thailand (BCT), ๒๕๕๔), หน้า ๖๙.

^{๓๔} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชน และหลักการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๒๐.

^{๓๕} อคิน ระพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๓๒๐.

^{๓๖} ปารีชาติ วลัยเสถียร, เอกสารประกอบการศึกษาวิชา ส.ค.๖๕๑ : ทฤษฎีและการพัฒนาชุมชนสาขาพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^{๓๗} ชินวัฒน์ สมสืบ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓.

ความหมายของ การมีส่วนร่วม ๓ ประการ คือ

๑) อิทธิพลของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร (allocation) และ การใช้ประโยชน์ (utilization) ของทรัพยากรเพื่อการผลิต

๒) เกี่ยวข้องกับความจำเป็นที่การเข้าร่วมของประชาชนในการวางแผน และ ดำเนินการ กิจกรรมต่าง ๆ จะสร้างโอกาสด้านสังคม เศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้และการจ้าง แรงงานและเพิ่ม การกินดีอยู่ดี

๓) การมีส่วนร่วมที่สนองต่อสิ่งที่จะเข้าถึงซึ่งการปรับปรุงให้คนจนได้รับ ประโยชน์เพื่อ การผลิตหลัก ๆ การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วย ฉะนั้น การมีส่วนร่วมทางการ เมือง จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจและ สังคม การมีส่วนร่วมทางการ เมือง นำมาซึ่งการกระจายอำนาจทางการบริหาร และทรัพยากรไปสู่ ระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อยืนยัน ว่าการตัดสินใจของประชาชนจะมีได้และได้รับการปฏิบัติตาม ความต้องการของประชาชนอย่าง แท้จริง

เพื่อให้เกิดผลทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจึงมีการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและ อารมณ์ (Mental and emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่ง ในสถานการณ์กลุ่ม (Group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำกร ให้ (Contribution) บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม ดังกล่าวด้วย^{๓๘}การมีส่วนร่วม ของประชาชนนั้น ในปัจจุบัน ได้มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันหลายประการ ดังนี้^{๓๙}องค์การ สหประชาชาติ เน้นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีความหมาย ครอบคลุม ๓ ประการ คือ

- ๑) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา
- ๒) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการปฏิบัติตามโครงการ
- ๓) การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตลอดกระบวนการพัฒนา

ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมหมายถึงการเปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่ม ประชาชนหรือประชาชน ได้มีโอกาสร่วมรับรู้ข่าวสาร รับฟังและร่วมแสดงความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆต่อการเตรียมการโครงการหรือกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น^{๔๐}ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการ วิจัยแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีด ความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ซึ่ง

^{๓๘} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, กลวิธีแนวทางและวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงาน พัฒนาชุมชนในทวิทองหงส์วิวัฒน์, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๓.

^{๓๙} วีรวัฒน์ นนทบุตร, การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทย อนุเคราะห์ไทย, ๒๕๓๕), หน้า ๕๓.

^{๔๐} ทวีวงศ์ ศรีบุรี, สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๐.

ในการมีส่วนร่วมนั้นประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง^{๔๑}

การมีส่วนร่วมว่ามี ๒ ลักษณะ คือ

๑) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหาการวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

๒) การมีส่วนร่วมทางการเมือง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

(๒) การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยการกระจายอำนาจในการวางแผน จากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการจัดการทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกันโดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง^{๔๒} จำเป็นที่หาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับรูปธรรม หมายถึง การที่ชาวบ้านได้ให้แรงงาน เวลา และวัสดุในการพัฒนาชุมชน ส่วนความหมายในระดับนามธรรมนั้น คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของการชี้นำตนเอง มโนภาพแห่งตน ความมีอิสระในการกำหนดวิถีแห่งตน และความรู้สึกผูกพัน รับผิดชอบต่อส่วนรวม^{๔๓} ชุมชนต้องให้ความเห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขได้รับปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชนขณะเดียวกันต้องยอมรับความจริงที่ว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะที่

^{๔๑} สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, โครงการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์, (กรุงเทพมหานคร : มพท. ๒๕๓๗), หน้า ๑๗.

^{๔๒} ปารีชาติ วลัยเสถียร, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

^{๔๓} อุณา นพคุณ, การมีส่วนร่วมของประชาชนในขบวนการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สารมวลชน, ๒๕๒๘), หน้า ๑๑๙.

ถูกต้อง^{๔๔} ผลของการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของชาวชนบทว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย และยังเป็นการปูพื้นฐานที่มั่นคงสำหรับวิวัฒนาการไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นได้ในบั้นปลาย และได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเริ่มจากการเข้าร่วมกิจกรรมที่แต่ละคนมีผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องและสนใจเป็นเรื่อง ๆ ไป อย่างเช่นในเรื่องการสร้างแหล่งเก็บกักน้ำฝน การศึกษาการสาธารณสุข เป็นต้น ข้อสำคัญกิจกรรมเหล่านี้ต้องสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน^{๔๕} การพัฒนาแนวใหม่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะในการพัฒนาใด ๆ จะมีผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนา โดยเฉพาะเจ้าของโครงการ ในขณะที่เดียวกันก็มีผู้ได้รับความเสียหายหรือได้รับผลกระทบจากโครงการ ทั้งในระหว่างการก่อสร้างโครงการหรือระหว่างดำเนินการอยู่ ทำอย่างไรผู้เสียหายเหล่านี้จะถูกหรือเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการ เป็นผู้ที่โครงการจะต้องชดเชยประโยชน์ที่ตนเองได้จากโครงการ ให้ผู้ที่ได้รับความทุกข์จากโครงการให้อยู่อย่างมีความสุข และได้รับประโยชน์จากโครงการเช่นเดียวกันดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อสร้างความเป็นธรรม เป็นการกระจายความสุขของคนในสังคมร่วมกัน ทุกคนในสังคมร่วมกันรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปร่วมกัน มีความเสมอภาคในการอยู่ร่วมกันในสังคมให้ความเป็นประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันต้องละเลิกการมีความคิดแบบราชาธิปไตยเป็นนายประชาชนสิ่งอะไรก็ตามต้องทำตาม และเห็นประชาชนทั่วไปเป็นข้าของรัฐให้หมดสิ้นไป^{๔๖} การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์ดังที่กล่าวมานั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะของกลยุทธ์การพัฒนาที่เห็นความสำคัญของประชาชนในระดับรากหญ้าโดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ประกอบ ทั้งด้านการกระจายอำนาจการวางแผนจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น และการกำหนดแนวทางการพัฒนาจากล่างขึ้นบน การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้ ๔ ลักษณะ คือ

- ๑) เป็นผู้มึบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน
- ๒) เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน
- ๓) เป็นผู้มึบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น
- ๔) เป็นผู้ได้รับความพึงพอใจและเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^{๔๗} ซึ่งมีความสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ๗ ประการ^{๔๘} ดังนี้ การมีส่วนร่วมแบบอยู่เฉย ๆ (Passive Participation) administration ประชาชนจะได้รับการบอกกล่าวในสิ่ง

^{๔๔} ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖), หน้า ๒๐.

^{๔๕} เสน่ห์ จามริก, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๔๓.

^{๔๖} ประสาน ตั้งสิกบุตร, การจัดการทรัพยากรมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตศึกษาสถาน : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๗๙.

^{๔๗} ปกรณ์ ปรียากร, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภากการพิมพ์), หน้า ๖๕-๖๖.

^{๔๘} Helene Heyd and Andreas Neef, International Food policy Research Institute 2033 K Street, N.W.Washington, D.C. 2006 (U.S.A. December 2004).

ที่เกิดขึ้น จะเป็นการประกาศฝ่ายเดียวโดยฝ่ายบริหารหรือผู้จัดการโครงการโดยไม่ต้องมีการฟังการตอบสนองของประชาชนใด ๆ ทั้งสิ้น การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล (Participation in information giving) ข้อมูลถูกนำไปใช้ร่วมกันกับผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการตอบคำถามจากผู้เชี่ยวชาญหรือนักวิจัยโดยใช้แบบสอบถามหรือการสำรวจ ประชาชนไม่ได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อวิธีการหรือผลลัพธ์ที่เป็นผลการวิจัยที่ใช้ร่วมกันไม่ได้มีการตรวจสอบความถูกต้อง การมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ (Participation by consultation) การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยเริ่มจากการปรึกษาและรับฟังทัศนะจากตัวแทนภายนอก ซึ่งตัวแทนภายนอกเหล่านี้จะกำหนดปัญหาและทางออก พร้อมการแก้ไขตัดแปลงข้อมูลเหล่านี้ในแง่ของการตอบสนองความต้องการของประชาชน การมีส่วนร่วมเพื่อผลประโยชน์สิ่งของ (Participation for Material Incentives) ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการให้ทรัพยากร เช่น แรงงาน ในทางกลับกัน อาหาร เงินสดหรืออื่น ๆ ก็เป็นสิ่งจูงใจในการมีส่วนร่วม มันเป็นเรื่องธรรมดาที่มักจะพบเห็นการมีส่วนร่วมแบบนี้ และประชาชนจะไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรม หากสิ้นสุดแรงจูงใจหน้าที่การมีส่วนร่วม (Functional Participation) ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการสร้างกลุ่มเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้าที่เกี่ยวข้องกับโครงการซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหรือการสนับสนุนขององค์กรทางสังคมภายนอก การมีส่วนร่วมดังกล่าวไม่ได้มีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในช่วงแรกของกรอบโครงการหรือการวางแผน แต่หลังจากที่การตัดสินใจที่สำคัญได้รับการปฏิบัติ สถาบันเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะขึ้นอยู่กับองค์กรภายนอกและอำนวยความสะดวก แต่มันอาจเป็นการพึ่งพาตนเองการมีส่วนร่วมแบบปฏิสัมพันธ์ (Interactive Participation) ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่แผนปฏิบัติการและการก่อตัวของสถาบันท้องถิ่นใหม่หรือการสร้างความเข้มแข็งของการดำรงอยู่ด้วยตนเอง มันมีแนวโน้มที่จะเกี่ยวข้องกับวิธีการแบบสหวิทยาการที่ต้องการหลายมุมมองและใช้ประโยชน์จากกระบวนการเรียนรู้ระบบและโครงสร้าง กลุ่มเหล่านี้ใช้ควบคุมการตัดสินใจของท้องถิ่นและเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาโครงสร้างหรือการปฏิบัติสถาบันการมีส่วนร่วม (Institutionalized participations) การมีส่วนร่วมในทางทฤษฎีและการปฏิบัติจะรวมอยู่ในกรอบทางการเมืองและทางกฎหมายของประเทศ และประชากรมีอำนาจในการตัดสินใจ การให้คำปรึกษาและการตัดสินใจร่วมกันจำเป็นสำหรับการดำเนินโครงการ

ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

นอกจากแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการหรือแผนงาน ต่าง ๆ ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชนในอันที่จะช่วยให้โครงการหรือแผนงานเหล่านั้นประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ แต่เนื่องจากชุมชนต่าง ๆ มีลักษณะทางด้านกายภาพและด้านสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดทฤษฎีที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่แตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนต่าง ๆ เหล่านั้น ทฤษฎีที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา จึงมีเนื้อหาแตกต่างกัน^{๔๔} มีดังนี้

^{๔๔} นิรันดร์ จงวุฒิเวทย์, กลวิธีแนวทางและวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๕๖.

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนมีเนื้อหาแตกต่างกันดังนี้^{๕๐}

๑) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion Theory) กล่าวถึงการใช้ คำพูด หรือการเขียนเพื่อให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำโดยใช้หลักพฤติกรรมของมนุษย์ การเกลี้ยกล่อม ต้องอาศัยชนส่วนใหญ่ และใช้เวลามาก ในการเกลี้ยกล่อมต้องอาศัยพฤติกรรม สัญชาตญาณ การศึกษาอบรมและความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมรอบตัว การเกลี้ยกล่อมจะให้ ผลดีต้องสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อมให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ให้เกิดศรัทธาตรงกับ

๒) ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของชนในชาติ (National Morale Theory) กล่าวถึงการ สร้างกำลังใจหรือการสร้างขวัญขึ้นมาเพื่อให้คนเกิดกำลังใจในการทำงานในการฝ่าฟัน อุปสรรค ต่าง ๆ คนที่มีขวัญในการทำงานดีจะเกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากกว่าคนที่ ไม่มีขวัญและ กำลังใจ เมื่อคนมีสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม ก็จะทำให้เขามีความคิดที่จะเข้าไป มีส่วนร่วมกับสังคม ในด้านต่าง ๆ เพื่อที่จะพิทักษ์รักษาทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวมเอาไว้

๓) ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการจูงใจให้ คนทำงาน ด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ชนหมู่มากจำเป็นจะต้องมีผู้นำที่มี ความสามารถในการตัดสินใจ รู้จักประนีประนอม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และอดทน ต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ ผู้นำ ช่วยให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานกันอย่างมีขวัญและกำลังใจ ทำให้คนหมู่มากเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ การสร้างผู้นำจึงเป็น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างหนึ่ง เพราะผู้นำที่ดี สามารถจูงใจให้คนคล้อยตาม และเต็มใจที่จะ ให้ความร่วมมือด้วยดี

๔) ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative System and Method Theory) กล่าวว่า การใช้ระบบการบริหารเป็นวิธีการในการระดมความร่วมมือที่ง่ายที่สุด เพราะใช้ กฎหมายระเบียบแบบแผนในการดำเนินการ แต่ผลของการร่วมมืออย่างไม่มีระบบใดดีที่สุด ระบบการ บริหารแบบกระจายอำนาจ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของแนวการพัฒนาที่มุ่งให้ประชาชน มีส่วนร่วมใน การกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจ การประเมินผลโครงการและอื่น ๆ ไม่ว่า ประชาชนจะเข้าร่วม โดยตรง หรือเข้าร่วมโดยอ้อม ผ่านผู้แทนหรือไม่ก็ตาม

๕) ทฤษฎีแรงจูงใจ (Theory of Human Motivation) มาสโลว์ ได้อธิบายว่า การที่จะ จูงใจคนนั้น จะต้องรู้ความต้องการตามลำดับขั้นของคน และการปฏิบัติการเพื่อสนองตอบความ ต้องการเหล่านั้น มาสโลว์ แบ่งลำดับความต้องการ ของคนออกเป็น ๕ ระดับ โดยเรียงลำดับ ความสำคัญ ดังนี้^{๕๑}

(๑) ความต้องการทางกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic Needs) ของมนุษย์ เป็นความต้องการที่เกี่ยวกับปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร น้ำ อากาศ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค

(๒) ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย (Safety Needs) เมื่อความต้องการทาง ร่างกายได้รับการบำบัดแล้วความต้องการของคนไม่ได้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น ความต้องการมีสุขภาพ ดี

^{๕๐} ไกรสร เพ็ญสกุล และคณะ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ”, (รายงานวิจัยกรมทรัพยากรน้ำ : กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๑, (อัดสำเนา).

^{๕๑} จำนง ไพโรจน์, นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โสภณการ พิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๔.

ความปลอดภัยจากอันตราย ตลอดจนความมั่นคงในอาชีพ การงาน เป็นจุดสูงสุดของความปรารถนาอย่างหนึ่งของเรา เป็นความต้องการที่มีความต่อเนื่องจากความต้องการทางร่างกาย คนเราย่อมมีความต้องการตรงกันในเรื่องนี้เสมอ โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่

(๓) ความต้องการทางสังคม (Social Needs) คือ ความต้องการที่จะอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น รวมทั้งมีสถานภาพทางสังคมสูงขึ้น นอกจากนี้ยังต้องการความรัก ความเอาใจใส่จากคนรอบข้างด้วย บุคคลจึงมีพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อเรียกร้องความต้องการทางสังคม รวมทั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมกับ กิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม เพื่อจะได้เป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลอื่นเพิ่มขึ้น เป็นต้น

(๔) ความต้องการมีเกียรติ ชื่อเสียง และการยกย่องนับถือ (Esteem Needs) เป็นความต้องการที่จะให้คนอื่นยอมรับว่าเป็นคนสำคัญ มีชื่อเสียง มีเกียรติเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปทั้ง ใกล้และไกล จึงเป็นแรงกระตุ้นให้คนเข้าไปมีส่วนร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นของส่วนรวม ด้วยความตั้งใจที่ทั้งร่างกาย แรงใจ และทรัพย์สิน เพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จ และตนจะได้รับ การยกย่อง นับถือจากบุคคลอื่น จากผลสำเร็จของงานนั้น ๆ เป็นต้น

(๕) ความต้องการที่จะประสพความเป็นจริงในตนเอง (Self Actualization) เป็นความต้องการขั้นสูงสุดของมนุษย์ ซึ่งจะเกิดเมื่อความต้องการขั้นต่ำได้รับการตอบสนองเป็นที่ พอใจแล้ว ทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานด้านการบริหารจัดการ ทรัพยากรน้ำได้ แต่จะต้องเลือกใช้ทฤษฎีให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์หรือตามสมควรกับ กรณีที่ศึกษาวิจัย และถูกต้องกับสภาพภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมของสังคม

ลักษณะของการมีส่วนร่วม องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย กิจกรรมใหญ่ ๆ ๔ ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ตามโครงการ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โครงการ ซึ่งสามารถอธิบายและขยายความได้ดังต่อไปนี้^{๕๒}

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision-making) หมายถึง เป็นขั้นเริ่มต้นของการมีส่วนร่วม ทั้งนี้จะต้องกำหนดระดับของการมีส่วนร่วม กำหนดวิธีการเข้ามา มีส่วนร่วม กำหนดตัวบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วม และกำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินการ ซึ่งในขั้นนี้ เป็นการร่วมตัดสินใจหรือกำหนดรายละเอียดที่จะดำเนินโครงการ อาจจะเป็นการตัดสินใจโดย คณะกรรมการของกลุ่มหรือชุมชน

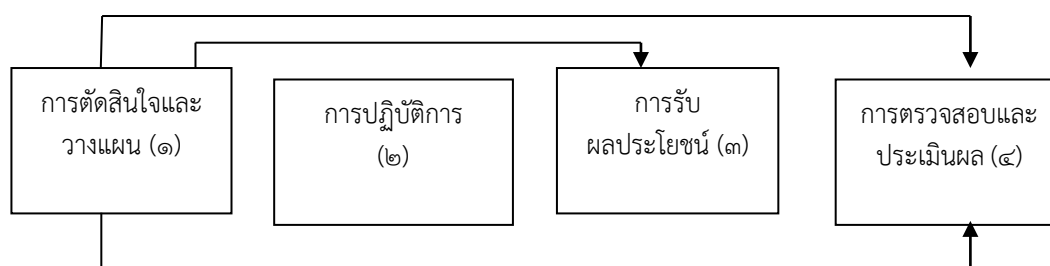
๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ (Participation in Implementation) โดยการที่ ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ โดยร่วมแรงงาน ร่วมสมทบค่าใช้จ่าย ร่วมสมทบวัสดุอุปกรณ์ และ ร่วมในการให้ข่าวสารข้อมูลที่จำเป็น ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมโดยเป็น กรรมการของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องในโครงการ หรือร่วมในการบริหารและการประสานงาน

๓) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ (Participation in Benefits) คือประชาชนได้รับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา เช่น มีรายได้เพิ่มขึ้น มีเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ เพิ่มขึ้น หรือมีการกระจายโอกาสทางการศึกษา ประชาชนได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้น

^{๕๒} ปธาน สุวรรณมงคล, การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์กองกลาง สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๒๗), หน้า ๘๓.

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ (Participation in Evaluation) หมายถึง การประเมินผลด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นไปอย่างสม่ำเสมอหรือไม่ และมี อำนาจมากน้อยเพียงใดในการเข้าไปมีส่วนร่วม รวมถึงการประเมินโครงการโดยผ่านกระบวนการ ผ่านสื่อมวลชนต่าง ๆ จากทฤษฎีข้างต้นสามารถสรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนในบริบท ดังแผนภาพที่ ๑๓

ภาพที่ ๑๒ บริบททฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

จะเห็นได้ว่า กล่าวถึงการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปในขั้นตอนการวางแผนและตัดสินใจวางแผน และตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการด้วย การวางแผนและตัดสินใจยังเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของการรับผลประโยชน์ และการตรวจสอบและประเมินผล ในกิจการพัฒนาด้วย จะเห็นว่าการวางแผนและตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการปฏิบัติ และก็เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ และการตรวจสอบและประเมินผลด้วยนอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับจากการตรวจสอบและประเมินผลและการปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำลุ่มน้ำเป็น ๔ ด้าน คือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

๒.๘ บริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี

สุราษฎร์ธานี เป็นจังหวัดที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่องยาวนานจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ถึงปัจจุบันจากสภาพภูมิศาสตร์ที่อุดมสมบูรณ์ และอยู่ในชัยภูมิที่เหมาะสม ได้ส่งผลให้ดินแดนจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดแห่งหนึ่งของภูมิภาค บนเส้นทางการพัฒนาสู่ความเจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งแก่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ล้วนเกี่ยวข้องกับพระบรมมหาราชวังซึ่งได้มีบทบาทยิ่งต่อความมั่นคงมั่งคั่งและยั่งยืนของจังหวัดสุราษฎร์ธานีชื่อจังหวัด “สุราษฎร์ธานี” ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชทานนามจนถึงปัจจุบัน^{๕๓}

^{๕๓} คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดสุราษฎร์ธานี, สำนักงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี, สืบค้นเมื่อ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก <http://www.suratthani.go.th>.

ภาพที่ ๑๓ แผนที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การพึ่งพาตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

การพึ่งพาตนเองของชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานียกตัวอย่างในพื้นที่วิจัย ๔ ชุมชน ดังนี้

(๑) ชุมชนลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีศักยภาพด้านพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว มีเส้นทางธรรมชาติเป็นสะพานคอนกรีต บนเนื้อที่ ๖๐๐ ไร่ ด้วยความยาวของสะพาน ๗๐๐ เมตร โดยตลอดเส้นทางเพลิดเพลินกับความหลากหลายและธรรมชาติสวย ๆ ของป่าชายเลน ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติประกอบด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์หลากหลายชนิด ซึ่งชาวบ้านในละแวกนี้ทำประโยชน์จากต้นจากได้มากมาย เช่น ลูกจาก ใบจากก็นำมาห่อเป็นขนม ใบอ่อน เอามาตากแดดใช้สูบยา เหมือนสบู่หรี พันธ์ไม้ได้แก่ ต้นลำพูสร้อย ต้นจาก โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ตะบูนดำ ถั่วดำ เป็นต้น สัตว์ ได้แก่ ผึ้งลิงแสม มีพื้นที่สำหรับให้อาหารลิง มิฉะนั้นจะทำให้ลิงมาขโมยอาหาร ซึ่งจะทำให้ควบคุมได้ยาก ที่นี่จะเป็นแหล่งเรียนรู้และคงความเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุด และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์ มีความพิเศษ มีพื้นที่ป่าชายเลนที่รุกคืบทะเลจนได้รับสมญานามว่า “ดินแดนผืนป่าชายเลนเดินได้ฝั่งอ่าวไทย” และยังมีหอนก เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน

ด้านความสะดวกในการเข้าถึง การเดินทางสามารถใช้เส้นทางถนนสายพุนพิน-สุราษฎร์ธานี เลี้ยวซ้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่น้ำตาปี แล้วกลับรถได้สะพานข้ามทางรถไฟข้ามร่มงูไปถึงสามแยกวัดดอนกฐินแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพุนพิน-ไชยาสายล่าง ทางหลวง ๔๑๑๒ ถึงสามแยกเลี้ยวขวาไปตามถนนทุ่งโพธิ์-ลีเล็ดประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอตรงไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมือง ใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ขับตรงไปถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไปประมาณ ๑.๘๐ กิโลเมตร ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

ด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาด มีดังนี้

ที่พัก ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีศักยภาพด้านที่พักยังน้อยอยู่ และอยู่ในช่วงกำลังก่อสร้างบ้านพักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์จำนวน ๔ หลัง

ร้านอาหาร ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีศักยภาพด้านร้านอาหาร ได้แก่ครัวบ้านห้วยทรัพย์ นอกจากนั้นจะมีการรวมกลุ่มของชาวบ้านหมู่ ๔ ตำบลลีเล็ดที่เปิดร้านอาหารเครื่องต้มเป็นซุ้ม ซึ่งมีบริการนักท่องเที่ยวตลอดทั้งวัน ร้านค้าที่ม่าวางขายจะเป็นของชาวบ้านชุมชนลีเล็ดที่รวมกลุ่ม เช่น กะปิเย็นใจ ขนมจาก น้ำมันมะพร้าว กล้วยฉาบ ปลาแห้ง ขนมไทยแม่โสภณ จักรสาน ปลาหมึก ๓ รส กุ้งแห้ง กระจ่างเคี้ยวใหม่ เครื่องต้มไว้คอยบริการนักท่องเที่ยวทุกวัน เพื่อต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมและมีรายได้เพิ่ม

สภาพแวดล้อม ชุมชนลีเล็ด มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าเมซอนเมืองไทย” มีระบบนิเวศแบบ ๒ น้ำ หรือเรียกว่า “น้ำกร่อย” ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพรรณไม้และพันธุ์สัตว์น้ำ โดยเฉพาะมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ อีกทั้งป่าชายเลนยังให้ประโยชน์ทั้งช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ และยังเอื้อประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน เวล่าน้ำขึ้น ชาวบ้านจะไปตัดจาก, หาหอย, จับปูเปี้ยว, ตักอวน, ชั่งน้ำล้งก็หาหอย, ถีบกระดานหาหอย, และหาปู ลักษณะเด่นของป่าชายเลนบ้านห้วยทรัพย์ คือมีตะกอนเลนมาสะสม ทำให้เกิดพื้นที่ดินเลนงอกใหม่เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ปีละหลายสิบไร่ และเกิดเป็นผืนป่าชายเลนขึ้นบริเวณปากแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำนานาชนิด พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่เป็นต้นลำพู ลำแพน และแสม ที่นี้สภาพแวดล้อมยังคงเดิม ทั้งบริเวณป่าชายเลนจะมีเพิ่มขึ้นคือ ป่ารุกทะเล ออกไปไกลมาก ส่วนต้นไม้ ต้นโกงกาง ต้นลำพูสร้อย ลำแพน ก็มีปลูกบ้าง หน่วยงานภาครัฐ นักศึกษามหาวิทยาลัย แม้แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดก็มาปลูกต้นไม้ ไม่มีชาวบ้านมาบุกรุกทำลาย ทุกคนเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้วยบริเวณนี้อุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านออกเรือหากุ้ง หอย ปู ปลาได้ง่าย^{๕๔}

(๒) ชุมชนท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ชุมชนท่าฉางมีศักยภาพด้านพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณพิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่ที่วัดมุลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อ ไห กระทะทองเหลือง ถาด พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม เก็บสะสมมาเรื่อย ๆ ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาก็นำมาถวาย และบริเวณบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ตั้งอยู่บริเวณที่ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่กำมะถัน เหมาะแก่การใช้อาบ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อว่า สามารถรักษาโรคอัมพาตได้ สถานที่แรกมีบ่อน้ำร้อนหรือน้ำแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งอยู่ภายในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน พื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบเป็นป่าชายเลนเสื่อมโทรม บ่อน้ำพุร้อน เป็นบ่อน้ำร้อนที่เป็นน้ำเค็ม แต่ไม่ทำให้ตัวขึ้นเหมือนกับน้ำเค็มจากทะเลเดิมที่เป็นบ่อเล็ก ๆ ต่อมาทางหน่วยงานและชาวบ้านช่วยกันขุดให้กว้างขึ้น เนื่องจากชาวบ้านละแวกนี้จะมาแช่น้ำร้อนกันมาขึ้น มีความเชื่อว่ารักษาโรคอัมพาตได้ บางคนก็เอาโคลนมาทาทำให้ผิวแห้งตึง ป่าเป็น

^{๕๔} สมชาย รักเดช., ชุมชนลีเล็ด, ได้ข้อมูลพื้นฐานเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

โรคเบาหวาน ปวดเมื่อยพองมาแช่น้ำร้อนทำให้อาการทุเลาลง บางคนประสบอุบัติเหตุ เดินไม่ค่อยได้ พองมาแช่น้ำร้อนทำให้อาการดีขึ้น

ด้านความสะดวกในการเข้าถึง ชุมชนท่าฉางเดินทางเข้าสู่ชุมชน พิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง วัดมูลเหล็ก อยู่ริมถนนทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ จากอำเภอเมืองถึงวัดมูลเหล็กระยะทาง ๓๖ กิโลเมตร โดยเฉพาะบริเวณบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ เส้นทางคมนาคมทางบก ทางรถยนต์โดยใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) ประมาณกิโลเมตรที่ ๒๐ จะมีทางแยกด้านขวามือให้เลี้ยวเข้าไปยังสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน (บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ) ซึ่งเป็นถนนคอนกรีต อีก ๓๒๐ เมตร ก็ถึงแหล่งหากจากที่ว่าการอำเภอท่าฉาง ๕ กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ๓๖ กิโลเมตร

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีดังนี้

ที่พัก ชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านที่พักยังน้อยอยู่ เนื่องจากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีการให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เท่านั้น เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิต แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ความเป็นอยู่ระหว่างกันอย่างจริงจัง และมีรีสอร์ท คุ่มขุนคลัง ตั้งอยู่ ๒๒ หมู่ ๑๐ ตำบลท่าเคย อำเภอท่าฉาง และโรงแรม K 2 แอท ตั้งอยู่ ๘๒ หมู่ ๓ ตำบลคลองไทร อำเภอท่าฉาง เป็นของเอกชน แต่ละที่พักราคาแตกต่างกันขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งและสิ่งอำนวยความสะดวก

ร้านอาหาร ชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านร้านอาหารน้อย ได้แก่ ร้านอาหารบ้านตากานต์ หมู่ที่ ๘ ตำบลเสวีต อำเภอท่าฉาง

สภาพแวดล้อม ชุมชนท่าฉางมีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม มีทรัพยากรชาติทางด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลายเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่ที่วัดมูลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก มีเอกลักษณ์เฉพาะสำหรับกลุ่มชุมชนท่าฉาง คือ การแต่งกายด้วยชุดผ้าไทย พร้อมถือสำรับ มาทำบุญที่วัด ศึกษาวัตถุโบราณสมัยศรีวิชัย ซึ่งเจ้าอาวาสและผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมกัน สถานที่ของพิพิธภัณฑสถานเป็นตึกครึ่งปูน ครึ่งไม้ ๒ ชั้น ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อ ไห กระทะทองเหลือง ถาด พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ตั้งอยู่บริเวณที่ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่ เป็นดินป่าพูน้ำเค็ม พืชพรรณเป็นพันธุ์ไม้ในป่าเค็มป่าชายหาดและป่าดิบชื้น ภูมิทัศน์พื้นที่เป็นลานหิน ที่นี้เดิมที่เป็นบ่อเล็ก ๆ แต่มีชาวบ้านมาใช้บริการกันมาก สำหรับบางคนที่เพิ่งคลอดลูกมาใหม่ ๆ พองมาแช่น้ำร้อนทำให้อาการติดเชื้อ หลังจากนั้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน โดยนายพิทักษ์ รักเขียว นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง และชาวบ้านช่วยกันขุดบ่อเพิ่มและขยายบ่อให้กว้าง ช่วยกันดูแลโคลนออก แต่ยังคงความเป็นธรรมชาติไว้อย่างที่เห็น บริเวณโดยรอบยังคงเป็นป่าชายเลน สภาพบ่อเป็นธรรมชาติไม่ก่อสร้างใด ๆ ยกเว้นบริเวณรอบ ๆ ทำห้องน้ำไว้ บ่อน้ำพุร้อนมีบริเวณกว้างมาก ทางหน่วยงานราชการกำลังจะพัฒนาเพิ่ม ใกล้สำนักสงฆ์มีอีก ๑ บ่อ ร้อนมากแต่มีป่าปกคลุม และมีระยะยาวจนถึงทางรถไฟ อีกประมาณ ๓๐๐ เมตร^{๕๕}

^{๕๕} พระครูสุกิตติธรรมคุณ, ชุมชนท่าฉาง, ได้ข้อมูลพื้นฐานเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

(๓) ชุมชนเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านพื้นที่ ได้แก่ ๑) สวนโมกขพลาราม จากวัดธารน้ำไหลสู่สถานปฏิบัติธรรมชั้นแนวหน้าของเมืองไทย กลายเป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่มีผู้ศรัทธามากที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย ที่นี้ก่อตั้งขึ้นโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่แสวงหาความสงบและศึกษาธรรม ด้วยภายในอาณาบริเวณของสวนโมกขพลารามมีความร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะสำหรับปฏิบัติธรรม กลุ่มเกลาจิตใจ และศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีโรงมหรสพทางวิทยุญาณ ซึ่งประกอบด้วยภาพศิลป์ บทกวี คติธรรมคำสอนในพุทธศาสนาของนิกายต่าง ๆ รวมถึงภาพพุทธประวัติ และภาพจำลองจากภาพหินสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติในอินเดีย

๒) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ปุชนียสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นพุทธสถานเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของช่าง ศิลปกรรมสมัยศรีวิชัยไว้ได้สมบูรณ์ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จึงเป็นวัดที่มีความสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวไชยาและสุราษฎร์ธานีมาช้านานนับแต่โบราณกาล ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญแก่วัดประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติและยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง และเป็นหนึ่งในสามของ โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียว ที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ไม่ปรากฏประวัติการสร้างและผู้สร้าง เข้าใจว่าสร้างในขณะที่เมืองไชยา สมัยศรีวิชัยกำลังเจริญรุ่งเรืองสูงสุด เจดีย์พระบรมธาตุนี้เป็นสัญลักษณ์ในดวงตราประจำจังหวัด และเป็นสัญลักษณ์ในธงประจำกอง และผ้าพันคอลูกเสือด้วย ซึ่งถือกันว่าถ้าใครไปเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี หากไม่ได้ไปนมัสการพระบรมธาตุไชยาแล้ว ก็เหมือนกับยังไม่ถึงจังหวัด สุราษฎร์ธานี ๓) วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด ไช้เค็มไชยาเป็นสินค้าที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปของผู้บริโภค เป็นของฝากที่ใคร ๆ ต้องแวะซื้อเมื่อผ่านมายังอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี การผลิตไช้เค็มไชยาของกลุ่มไช้เค็ม อสม. จึงเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ เพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไช้เค็ม อสม. และผลิตไช้เค็มไชยาชนิดดินพอก (ดินจอมปลวก) เพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกและส่งขายเป็นของฝาก

ความสะดวกในการเข้าถึง เดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานีบนทางหลวงหมายเลข ๔๑ ที่มุ่งหน้าไปอำเภอชุมพร ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวขวาบริเวณก.ม. ๑๓๔ ผ่านสวนโมกขพลารามอยู่ทางด้านซ้ายมือ ตรงไปและเลี้ยวขวาอีกครั้งตรงสี่แยกโมถ่ายหรือตามถนนทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ตรงไปราวประมาณ ๒ กิโลเมตรจะเห็นวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารอยู่ทางขวามือ ขับตรงไปเจอสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวาประมาณ ๓ กิโลเมตร เจอป้ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไช้เค็มไชยา อสม. เลี้ยวขวา ไปประมาณ ๒๐ เมตร หากจะใช้เส้นทางทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) ก่อนถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวซ้าย ไปประมาณ ๒๐ เมตร ถึงกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไช้เค็มไชยา อสม.

สิ่งอำนวยความสะดวก มีดังนี้

ที่พัก ชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านที่พัก มีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวได้เลือกพัก เนื่องจากอำเภอไชยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย มีที่พักเพียงพอกับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) มา

รยวีรส์ออร์ท ๑/๒๐ หมู่ ๖ ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา ๒) เพื่อนเดินทางวีรส์ออร์ท ๑๕/๑ หมู่ ๖ ตำบล
เสม็ด อำเภอไชยา ๓) สุวรรณ วรรณ วีรส์ออร์ท ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา

ร้านอาหาร ชุมชนเสม็ดมีศักยภาพด้านร้านอาหารมีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่

๑) ร้านอาหารเพื่อนเดินทาง ๑๕/๑ หมู่ ๖ ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา เป็นร้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นใน
อำเภอไชยา ๒) เฮือนปาจิริย ๘๘/๑ หมู่ ๑ อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้ ๓) บ้าน
ผักหวาน ๑๖๐/๑ ตำบลตลาด อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้และกาแฟ ๔) คริวชุมพู
๘๗/๑ หมู่ ๕ ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้ ๕) ร้านอาหารบัว ไชยา
๒๖๘ หมู่ ๑ ถนนรักษันรกิจ ตำบลตลาด อำเภอไชยา

สภาพแวดล้อม ชุมชนเสม็ดมีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม ๑) บริเวณสวนโมกขพลาราม
เป็นพื้นที่ป่า ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะกับการปฏิบัติธรรม

(๔) ชุมชนพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะ
บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิถีชีวิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ มีรูปปูนมา
ยักษ์ เนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพวางอวนปูม้า ซึ่งเป็นรายได้หลักของชาวประมงแถบนี้
นอกจากนั้นยังมีเกาะเสร็จ เกาะเล็กที่มีเนื้อที่ไม่มาก ชายหาดด้านหนึ่งเป็นทราย ส่วนอีกด้านเป็นหาด
ดินเลนที่ถูกทับถมจากตะกอนทรายและตะกอนดินเลนปากแม่น้ำตาปี ตั้งอยู่ ณ ตำบลพุมเรียง นั่งเรือ
ออกจากฝั่งแหลมโพธิ์ประมาณ ๒๕ นาที เกาะเสร็จมีความงดงามด้วยสันทราย และกลุ่มทอผ้าไหม
พุมเรียง เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่
๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่ว
คนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม
ท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่น มีลักษณะเด่นที่ต่างจากผ้าไหมภาคอื่น
ๆ คือการทอ ยกดอกด้วยไหมและดิน โดยมีผ้าทอยกที่มีชื่อเสียงคือ ผ้ายกชุดหน้านาง ผ้ายกดอกกลม
เกสร และผ้ายกดอกลายเชิง ผ้าที่ทอในช่วงนั้นเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันและผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ
ซึ่งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นส่วนใหญ่ใช้ผ้าฝ้ายทอเพื่อความทนทาน สำหรับผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ
จะทอด้วยไหมหรือผ้าฝ้ายแกมไหม ใช้นุ่งในงานบุญ งานแต่งงานงานนักขัตฤกษ์

ความสะดวกในการเข้าถึง ชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่ง
ท่องเที่ยว กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าสู่ชุมชน ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ สุราษฎร์
ธานี ไชยา ถึงสี่แยกไชยาเลี้ยวขวาใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ อีก ๙ กิโลเมตร ถึงชุมชนพุมเรียง
หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ใช้บริการรถโดยสารสายสุราษฎร์ธานี-ระนอง หรือสุราษฎร์
ธานี-ชุมพร จากตัวเมืองไชยาใช้บริการรถโดยสาร ประจำทางสายไชยา-พุมเรียง ๑๐ กิโลเมตร หาก
ขับรถไปตามเส้นทางพุมเรียง-ชายทะเลที่เลยจากหมู่บ้านไป ๒ กิโลเมตร จะถึงแหลมโพธิ์

ด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาด มีดังนี้

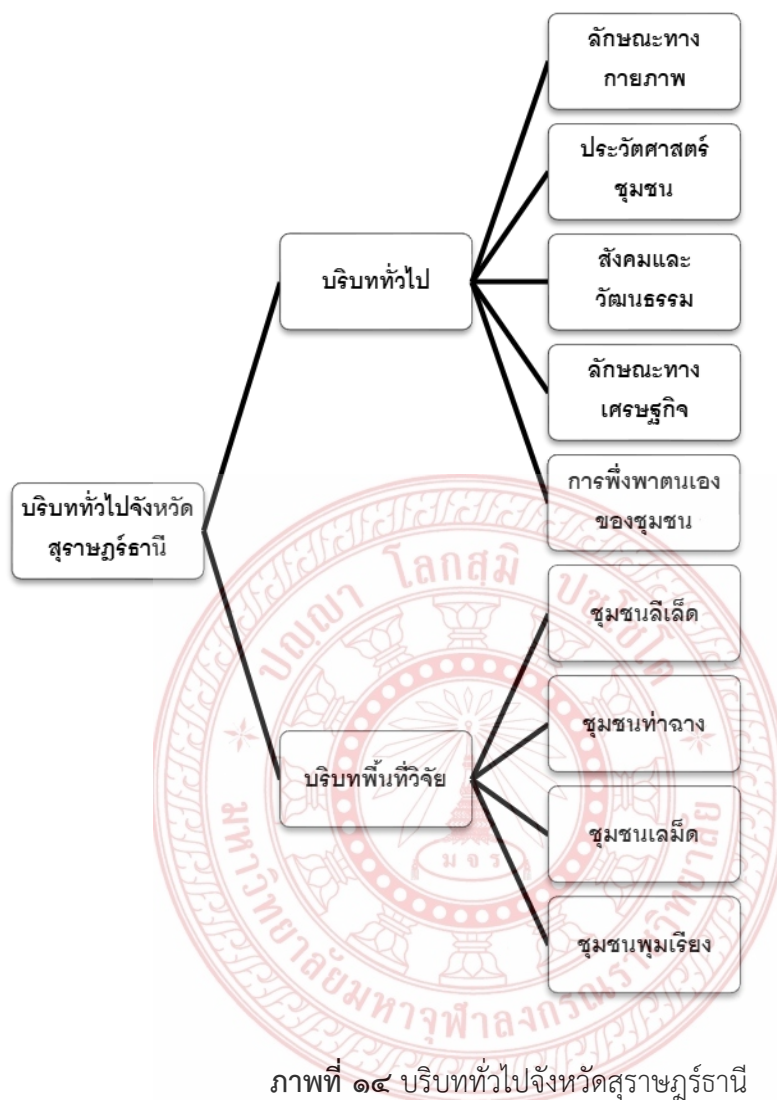
ที่พัก ชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านที่พัก เนื่องจากอำเภอไชยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายมีที่พักเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) รุ่งอรุณ รีสอร์ท ๑๑๒ หมู่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๒) แกลมโพธิ์บีช รีสอร์ท ๑๑๑/๑ หมู่ ๑ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๓) แกลมทราย รีสอร์ท ๑๘๒/๑ หมู่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๔) เบสเฮาส์ รีสอร์ท ๖๐/๖ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๕) รีมเล รีสอร์ท ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๖) ไชยารีสอร์ท ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๗) บ้านพักชายทะเล วีรดา ตำบลตะกอบ อำเภอไชยา

ร้านอาหาร ชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านร้านอาหาร ได้แก่ ๑) ร้านพลับปลาซีฟู้ด ๔๑๒ หมู่ ๑ ถนนชายทะเล ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เป็นอาหารทะเล ๒) ราตรีซีฟู้ด หมู่ ๑ ถนนชายทะเล ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เป็นอาหารทะเล

สภาพแวดล้อม ชุมชนพุมเรียงบริเวณชายทะเลแกลมโพธิ์ มีวิวทัศนสวยงาม วิวดิตทะเลและสวนสาธารณะแกลมโพธิ์เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร็จ เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสันทรายในทะเลที่มาสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทราย ที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ได้ร่มเงา เนื้อไม้ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่าในยามที่น้ำลง ทุกวันนี้สันทรายในทะเล ก็ยังคงทำหน้าที่สร้างเกาะ คือยังมีทรายที่พัดพามาสะสม แนวทรายไหลขึ้นมารูปร่างนั้นปรับเปลี่ยนไปตามกระแสน้ำและลม จึงมีรูปร่างไม่เหมือนกันสักครั้ง มีทุ่งดอกผักบุ้งทะเลสำหรับชุมชนพุมเรียง เป็นชุมชนโบราณของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคน ตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่นการทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นสินค้าพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อของจังหวัดสุราษฎร์ธานี^{๕๖}

^{๕๖} ประสงค์ หิตอนันต์, ข้อมูลประวัติพุมเรียง, ได้ข้อมูลพื้นฐานเมื่อวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปบริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานีเขียนเป็นภาพแผนภูมิได้ดังนี้

ภาพที่ ๑๔ บริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่าบริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี พิจารณาได้จากการการลักษณะทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ชุมชน สังคมและวัฒนธรรม ลักษณะทางเศรษฐกิจ การพึ่งพาตนเองของชุมชน ปัญหาชุมชนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้จึงสามารถอธิบายทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจน

สรุปพื้นที่ในการทำวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน ๔ ชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ได้แก่ ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด และชุมชนพุมเรียง

๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธนภพ โสตรโยม^{๕๗} ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการตลาดของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพการบริหารการผลิตกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อเรียงตามลำดับพบว่า ปัจจัยด้านการควบคุม ด้านการวางแผน ด้านการประสานงาน ด้านการตลาด ด้านการผลิต ด้านการบังคับบัญชา ด้านการเงินการบัญชี ด้านการจัดองค์การ ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพการบริหารการผลิตกลุ่มวิสาหกิจชุมชนถึงร้อยละ 97.60 รูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นการจัดทำโครงการอบรมการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุกิจกรรม โครงการสนับสนุนสินเชื่อเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โครงการอบรม ศึกษางานด้านการบริหารจัดการ การเงิน การบัญชี การตลาด และการผลิต มีการพัฒนาคุณภาพและยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และการพัฒนาเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมการขายและขยายช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ สนับสนุนการจัดหาเครื่องจักรทันสมัยเพื่อประสิทธิภาพการผลิต จัดตั้งศูนย์ทดสอบและรับรองมาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ พัฒนาการรวมกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน และการเสริมสร้างผู้ประกอบการรายใหม่ ส่งเสริมการเข้าร่วมงานแสดงสินค้าทั้งในและต่างประเทศ

สุทัศน์ บุญโถม^{๕๘} ได้วิจัยเรื่องทุนกับการสร้างชุมชนเข้มแข็ง:ศึกษากรณีหมู่บ้านคำปลาหลาย อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ๑) ชุมชนบ้านคำปลาหลายมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมตามปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ได้แก่ปัญหาปากท้องโรคภัยไข้เจ็บและความเชื่อทำให้ชุมชนต้องแก้ปัญหาโดยเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจการแพทย์สาธารณสุขและระบบศาสนาความเชื่อ ทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงจากยุคยากจนแค้นแค้นมาสู่ยุคสังคมแห่งการใช้ปัญญาสร้างแผนชุมชนและเข้าสู่ยุคพออยู่พอกินผู้คนมีความเป็นปัจเจกชนมากขึ้น ๒) สภาพปัจจุบันปัญหาการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง ผู้นำหมู่บ้านมี ๓ กลุ่มคือกลุ่มผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำตามกฎหมาย และกลุ่มผู้นำทางวิชาการประชาชนชาวบ้านได้ร่วมกันจัดทำแผนชุมชนโดยมีเป้าหมาย ๓ ประการ วิสัยทัศน์การพัฒนา ๙ ข้อ แนวทางปฏิบัติ ๙ ขั้นตอนและติดตามผลด้วยตัวชี้วัด ๖ ประการ ๓) การเสริมสร้างทุนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง (๑) ทุนทางเศรษฐกิจมุ่งสร้างทุนทางกายภาพที่เป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชน (๒) ทุนทางสังคมได้แก่การสร้างครอบครัวให้อบอุ่น สร้างภูมิคุ้มกันโดยการประหยัดและออม การส่งเสริมบทบาทของสถาบันครอบครัว ศาสนา การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีโดยการทำบุญ ๑๒ เดือน ๓) ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๔) สร้างความเชื่อมโยงของทุนโดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนส่งผลให้ชุมชนมีวิถีชีวิตพอเพียง

^{๕๗} ธนภพ โสตรโยม, การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการตลาดของ วิสาหกิจชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม, **รายงานวิจัย**, (วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร เทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์, ๒๕๕๙), หน้า (๒).

^{๕๘} สุทัศน์ บุญโถม, การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นบ้าน, **รายงานวิจัย**, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๓), หน้า ก.

ณัฐพร ดอกบุญนาค และฐาปกรณ์ ทองคานุช^{๕๙} ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุกอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการด้านการท่องเที่ยวในครั้งนั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านของการจัดการด้านสถานที่ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านวางแผน การประชุมนโยบายหรือแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ด้านของสิ่งอำนวยความสะดวกนั้นชุมชนจะมีส่วนแค่การแสดงความคิดเห็นว่าดีหรือไม่ ต้องการหรือไม่ต้องการ แต่ไม่ได้เข้ามาส่วนในการวางแผนคิดนโยบาย หรือการจัดการมากแต่อย่างใด และด้านบุคลากร ประชาชนหรือคนในชุมชนนั้น มีส่วนร่วมมากแต่ในส่วนของการจัดการด้านกฎเกณฑ์ทางการท่องเที่ยวในตลาดร้อยปีสามชุกนั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมลดลงหากเทียบกับด้านอื่น ๆ เนื่องจากปัจจุบันกฎเกณฑ์ต่าง ๆ คือกฎที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา ไม่ได้มีการวางกฎเกณฑ์ที่ตายตัว

อัจฉรา ศรีลาชัย และภูเกริก บัวสอน^{๖๐} ได้วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอบางบาล จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า ๑) ชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว โดยมีความพร้อมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และมีบริการบ้านพักโฮมสเตย์ ๒) ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน บ่งชี้จากรางวัลในระดับต่าง ๆ เช่น รางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และรางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และ ๓) ควรเร่งจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น

ยন্ত্রการ จินะคำปา และ ศิวรักษ์ ศิวารมย์^{๖๑} ได้วิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาต้นแบบชุมชนบริหารจัดการตนเอง:กรณีของตำบลขมิ้น อำเภอสรรคบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ผลการวิจัยพบว่า มีกระบวนการบริหารชุมชนด้วยการส่งต่อความยั่งยืนของชุมชนโดยมีกระบวนการพัฒนาชุมชนคือชุมชนมีเป้าหมาย มีทิศทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ให้สืบทอดไปยังคนรุ่นหลัง มีระบบฐานข้อมูลที่สำคัญของชุมชนที่สามารถนำไปวางแผนและกำหนดแนวทางการพัฒนาจนเกิดแผนพัฒนาชุมชนเองในการพัฒนาเน้น เรื่องการมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานด้านการพัฒนา และติดตามตรวจสอบอย่างเป็นรูปธรรม

มัสลิน รัตนภูมิ^{๖๒} ได้วิจัยเรื่องบทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสระตะปาด จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มประชาสังคมทั้ง ๗ ด้านส่งผลกระทบต่อบทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นตามกฎหมายในระดับปานกลาง ข้อเสนอแนะในด้าน

^{๕๙} ณัฐพร ดอกบุญนาค และฐาปกรณ์ ทองคานุช, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุกอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี, *รายงานการวิจัย*, (กองทุนส่งเสริมการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ, ๒๕๕๖), หน้า ๓.

^{๖๐} อัจฉรา ศรีลาชัย และภูเกริก บัวสอน, *แนวทางการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอบางบาล จังหวัดบุรีรัมย์*, *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์* ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๖๑.

^{๖๑} ยন্ত্রการ จินะคำปา และ ศิวรักษ์ ศิวารมย์, *วารสารบัณฑิตศึกษา* ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐

^{๖๒} มัสลิน รัตนภูมิ, *บทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสระตะปาด จังหวัดสงขลา*, *รายงานการวิจัย*, (สงขลา : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

บทบาทความเป็นประชาสังคมและยุทธศาสตร์รวมกลุ่มของกลุ่มทางสังคมควรให้ความสำคัญบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นด้านกฎหมาย บทบาทด้านการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ด้านยุทธศาสตร์การสร้างกลุ่มประชาสังคม ด้านการแสวงหาความรู้เพื่อนำมาพัฒนาท้องถิ่น ด้านการทำกิจกรรม ด้านความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะพลเมือง และยุทธศาสตร์การสร้างกลุ่มประชาสังคมด้านการติดต่อสื่อสาร รวมถึงบาทด้านการเมืองเพิ่มมากขึ้น

วลัยพร สุพรรณและคณะ^{๒๓} ได้วิจัยเรื่องการรื้อฟื้นศิลปะการทอผ้าไหมสันกำแพง เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมด้วยสืบพื้นบ้านและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลสันกำแพง ผลการวิจัยพบว่า การสร้างยูวีวิจัยผ้าไหมสันกำแพง เป็นกระบวนการขับเคลื่อนในการสืบทอด อนุรักษ์คุ้มครอง ศิลปะการทอผ้าในตำบลสันกำแพง อำเภอกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ช่วยให้เกิดการรื้อฟื้นศิลปะการทอผ้าไหมสันกำแพงที่กำลังจะสูญหายไปพร้อมกับตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลับมาอีกครั้ง และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลสันกำแพง โดยความร่วมมือของหน่วยงานหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาให้สนับสนุนและขับเคลื่อนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงกลุ่มเยาวชนและคนในชุมชน ให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับผ้าไหมสันกำแพง อาทิ การถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สนใจ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าเพื่อจำหน่าย การจัดทำผลิตภัณฑ์จากผ้าไหม การเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับผ้าไหม การสวมใส่ผ้าไหมสันกำแพงเข้าร่วม

ปรีชา พันธุ์แน่น และคณะ^{๒๔} ได้วิจัยเรื่องโครงการการใช้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังความร่วมมือของคนสายคลองบางบัว ผลการวิจัยพบว่า ๑.ชาวบ้านได้สร้างพลังจากการมีส่วนร่วม การวิจัยได้สร้าง ความเชื่อมโยงของคนในสายคลองเข้าด้วยกัน ทำให้ลดความขัดแย้ง และสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน นอกจากนี้ กระบวนการทำวิจัยได้สร้าง การเรียนรู้ร่วมกัน ใช้ความรัก ความเคารพ ในศักดิ์ศรี เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ การทำวิจัยได้สัมผัสกับชุมชน ชาวบ้านมีความสุขที่ได้เข้าร่วมงานวิจัยที่เป็นกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ ๒. การใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการสร้างพลังชุมชนดีกว่าเครื่องมืออื่น ๆ เพราะประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเรื่องราวของชาวบ้านที่ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของ ข้อมูลเหล่านี้ปราศจากผลประโยชน์ การเล่าเรื่องราวของตนในอดีตเป็นการเรียนรู้แบบธรรมชาติที่ชาวบ้านทำกันอยู่แล้ว โดยที่ทุกครอบครัว ปู่ย่าตายายเล่าเรื่องราวในอดีตให้ลูกหลานฟัง เป็นการสอนเรื่องความอดทน ศีลธรรม จริยธรรมที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่เรื่องยาก ๓. ชาวบ้านเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ รู้สึกว่าตัวเองมีศักดิ์ศรี มีประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องมายาวนาน ที่ร่วมใช้ชีวิตและต่อสู้ร่วมกันเพื่อปกป้องถิ่นที่อยู่อาศัยของตน ความรู้เรื่องราวของตนเกิดจากค้นพบโดยตัวของชาวบ้านเอง สามารถอธิบายตัวเองได้ ชาวบ้านสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวของตัวเองได้กับสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง (บริบทที่อยู่รอบตัวและระดับประเทศ) เข้าใจว่าตนเองมีจุดเริ่มต้น และพัฒนามาสู่ ณ จุดนี้ได้อย่างไร การวิจัยทางประวัติศาสตร์สามารถแสดงข้อค้นพบอัตลักษณ์ที่เป็นข้อดีของชุมชน พบความสัมพันธ์ที่เป็น

^{๒๓} วลัยพร สุพรรณและคณะ, การรื้อฟื้นศิลปะการทอผ้าไหมสันกำแพง เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมด้วยสืบพื้นบ้านและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลสันกำแพง, **รายงานวิจัย**, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, (สกว.) ๒๕๕๘, หน้า ๑๓๕.

^{๒๔} ปรีชา พันธุ์แน่น และคณะ, โครงการ การใช้ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังความร่วมมือของคนสายคลองบางบัว, **รายงานวิจัย**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๘), หน้า ๑๙.

พื้นฐานที่ดีตั้งแต่อดีต สิ่งเหล่านี้ยังคงมีอยู่ในชุมชนตลอดเวลา อัตลักษณ์นี้ไม่ถูกตัดขาดจากชุมชน ยังมี ความสืบเนื่อง ข้ามผ่านการเวลาได้เสมอมา แม้ว่าบางช่วงเวลา ข้อดีนี้อาจจะเกือบมองไม่เห็น ๔. ชาวบ้าน เห็นคุณค่าของตนเอง ว่าเป็นคนมีตัวตน มีสิทธิและมีศักดิ์ศรี ชาวบ้านได้พัฒนาตนเอง ทำให้กล้าที่จะพูด นำเสนอข้อมูลและกล้าที่ถกเถียงกับความเห็นที่ต่างกับของตน สิ่งนี้ทำให้สามารถสร้างผู้นำชุมชนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้ตระหนักว่ามนุษย์สัมพันธ์มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน

ปารีชาติ วิสุทธิสมาจารและคณะ^{๖๕} ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการนันทนาการตาม อัตลักษณ์ภาคใต้เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวในป่าชายเลน ผลการวิจัยพบว่า ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ ป่าชายเลนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงและเกษตรกรรมเป็นหลัก นับถือศาสนาอิสลาม สำหรับการ จัด กิจกรรมนันทนาการในพื้นที่ป่าชายเลนของทั้ง ๖ จังหวัด มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ประกอบไปด้วย กิจกรรมการศึกษาวิถีชีวิตเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ กิจกรรมการศึกษาระบบนิเวศป่า ชายเลน กิจกรรมการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลน กิจกรรมการหาสัตว์น้ำและหาอาหาร/ผลิตภัณฑ์ ท้องถิ่น สำหรับข้อเสนอแนะจากงานวิจัย สรุปได้ดังนี้ข้อเสนอแนะระดับชุมชน คือ ๑) การส่งเสริม รูปแบบการท่องเที่ยวป่าชายเลนโดยจัดทำโปรแกรม ที่มีอัตลักษณ์ของป่าชายเลนของแต่ละจังหวัดในอัน ดามัน โดยจัดให้มีกิจกรรมนันทนาการในป่าชายเลนที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั่ว ๆ ไปที่มีอยู่ ๒) กระทบการส่งเสริมการท่องเที่ยวและกิจกรรมนันทนาการในป่าชายเลนที่มีอัตลักษณ์แต่ละพื้นที่ ได้แก่ จังหวัดพังงา ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวประมง โดยเฉพาะการเลี้ยงหอย และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยเฉพาะการทำสปาโคลนร้อน จังหวัดกระบี่ ควรส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตแบบพหุวัฒนธรรม โดยการจัดกิจกรรมนันทนาการที่เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น และการร่วมอนุรักษ์พันธุ์พืชหายากในพื้นที่ ได้แก่ กล้วยไม้รองเท้านารีเหลือง กระบี่ จังหวัดระนอง ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์สูงมาก และ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น จังหวัด ภูเก็ต ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เชื่อมโยงจากพื้นที่ป่าชายเลนไปยังภูเขาและทะเล เช่น การ ท่องเที่ยวเชิงเกษตร จังหวัดสตูล ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และการเชื่อมโยงสู่ประเทศมาเลเซีย ที่มีประวัติศาสตร์และเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยวรวมถึงวัฒนธรรม ร่วมกันระหว่างไทยและมาเลเซีย และจังหวัดตรัง ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมทัศนียภาพที่สวยงาม เช่น บ่อน้ำพุร้อนในป่าชายเลน และการชมพระอาทิตย์ตกดินที่มีความสวยงามในบริเวณหาดเก็บตะวัน และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไป ได้แก่ การแสดงลิเกป่าเสนอแนะระดับ ท้องถิ่น ๒) จัดตั้งเครือข่ายท่องเที่ยวป่าชายเลนโดยชุมชนในแต่ละจังหวัดและประสานความร่วมมือ ระหว่าง ๖ จังหวัดอันดามันเป็นเครือข่ายท่องเที่ยวป่าชายเลนอันดามันที่มีโปรแกรมมาเที่ยวป่าชายเลน ชุดเดียวกัน

^{๖๕} ปารีชาติ วิสุทธิสมาจารและคณะ, รูปแบบการจัดการนันทนาการตามอัตลักษณ์ภาคใต้เพื่อเพิ่ม ศักยภาพการท่องเที่ยวในป่าชายเลน, รายงานวิจัย, (ทุนสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๘), หน้า ๒-๓.

งามนิจ กุลกัน^{๖๖} วิจัยเรื่องการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่า การจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ยังไม่มีการจัดบันทึกองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเพียงการบอกเล่า และการสาธิตโดยอาศัยการจดจำ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหาย วิธีการอนุรักษ์ถ่ายทอด ส่งเสริมวัฒนธรรม มีการสนับสนุนกลุ่มอาชีพและการจัดโครงการกิจกรรมต่าง ๆ เป็นประจำทุกปีได้แก่ ประเพณีวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีลอยกระทงโดยรวมมีมือกับโรงเรียนนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ แต่ยังไม่เห็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมโดยตรง และวัยรุ่นยังไม่ให้ความสนใจ ทำให้ประชาชนไม่มีการรวมกลุ่มเนื่องจากขาดผู้นำ มีเพียงช่องทางในการประชาสัมพันธ์ได้แก่ อินเทอร์เน็ต วิทยุกระจายเสียง วิทยุชุมชน หนังสือ จดหมาย ไปรษณีย์ แต่ยังไม่ทั่วถึง ไม่ต่อเนื่องและไม่น่าสนใจ อีกทั้งงบประมาณไม่เพียงพอ ประการสุดท้ายขาดความรู้เรื่องการบริหารงบประมาณ ดังนั้นควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เสี่ยงกับการสูญหายให้กลับมาได้รับความนิยม มากกว่าสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ดี

จิราวรรณ คำขาวและคณะ^{๖๗} วิจัยเรื่องการปรับตัววิถีพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรของชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ระยะที่ ๒ ผลการวิจัยพบว่า ในยุคหาอยู่กินอยู่คนในชุมชนดำรงชีวิตโดยพึ่งธรรมชาติแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น และการบุกรุกมีมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและลดน้อยถอยลง คนในชุมชนเรียนรู้พัฒนาการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ หมู ควายเมื่อเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “ยุคทำอยู่ทำกิน” แต่ในวันนี้สังคมได้ก้าวเข้าสู่ยุค “ทำมาค้าขาย” และเป็นยุคทุนนิยมบริโภคนิยมที่มีการแข่งขันกันสูง นับว่าเป็นยุคทองของคนที่เข้มแข็ง คนอ่อนแอจะอยู่อย่างลำบาก ต้องมีการแข่งขันราคา ต้นทุน และคุณภาพ คนในชุมชนจึงต้องเร่งพัฒนาให้พึ่งตนเองได้ เนื่องจากธรรมชาติแวดล้อมและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำมาค้าขายชีพ โดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรมในยุคทำมาค้าขายมีความแตกต่างจากยุคก่อน ๆ

นางนันทิยา สาลี และคณะ^{๖๘} วิจัยเรื่องการศึกษาศักยภาพและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อนำไปสู่แนวทางการพึ่งตนเองของชุมชนเขตเทศบาลตำบลป่าต้ว อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่าทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน วิธีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน ตลอดจนสภาพปัญหาของคนในชุมชน การได้รับทราบข้อมูลของตนเองเมื่อนำมาสู่วิเคราะห์แล้วก่อให้เกิดแนวทางที่ชุมชนได้ร่วมกันวางไว้เพื่อปฏิบัติการในช่วงต่อไป โดยหลัก ๆ แล้วชุมชนจะนำแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเอง อีกทั้งหน่วยงานในชุมชนไม่ว่าจะเป็น กศน. เทศบาล ผู้นำ ได้ขนานรับแนวทางปฏิบัติเป็นอย่างดี การดำเนินงานของโครงการแม้จะเป็นการศึกษา

^{๖๖} งามนิจ กุลกัน, การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี, **รายงานวิจัย**, (วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖), บทคัดย่อ.

^{๖๗} จิราวรรณ คำขาวและคณะ, การปรับตัววิถีพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรของชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ระยะที่ ๒, **รายงานวิจัย**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), ๒๕๕๘), หน้า ๒๙.

^{๖๘} นันทิยา สาลี และคณะ, การศึกษาศักยภาพและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อนำไปสู่แนวทางการพึ่งตนเองของชุมชนเขตเทศบาลตำบลป่าต้ว อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธร, **รายงานวิจัย**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

ข้อมูล แต่ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่ทำให้คนในชุมชนรู้จักตนเองผ่านข้อมูลของชุมชนมากขึ้น ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเป็นประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและหน่วยงานในชุมชน เพราะสามารถนำไปใช้กำหนดเป็นแผนในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งตรงกับสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน

นางสาวธัญญา ฉลาด และคณะ^{๖๙} วิจัยเรื่อง กระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าไหมชาติพันธุ์ไทยเขมรในชุมชนบ้านตะคร้อ จากคนรุ่นก่อนสู่รุ่นลูกหลาน ตำบลชุมแสง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า ในชุมชนมีปราชญ์ชุมชนด้านการเลี้ยงไหม ๒ ราย โดยเลี้ยงไหมตลอดทั้งปี เมื่อรุ่นหนึ่งหมดก็จะเลี้ยงรุ่นต่อไป ซึ่งเป็นอาชีพเสริมยามว่าง ส่วนหม่อนที่ใช้เลี้ยงไหมในชุมชนแต่ละหลังคาเรือนจะปลูกกันคนละ ๑-๒ ต้น บ้านที่เลี้ยงไหมสามารถไปเก็บหม่อนในชุมชนมาให้ตัวหนอนไหมกินได้ทุกบ้านโดยไม่ต้องเสียเงิน ซึ่งคนไทยเชื้อสายเขมรนิยมใช้ผ้าไหมซึ่งเป็นลายที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มชน มีรูปแบบลายผ้าที่เรียบง่ายสีสันทสวยงาม มีการทอสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ ได้แก่ ผ้ากระเนียวหรือผ้าลายทางกระรอก ผ้าลายอันลุนหรือผ้าลายตาราง ผ้าละเปิก ผ้าเก็บหรือผ้าลายลูกแก้ว และผ้าลายหมัดหมี่ที่นิยมทอปัจจุบันจะใช้ลวดลายโบราณแต่ประยุกต์การใช้สีสันทให้เข้ากับยุคสมัย ถึงอย่างไรก็ดีแม้ว่าในปัจจุบันการทอผ้าไหมในชนบทของคนเชื้อสายเขมรจะไม่ได้ทอผ้าเพื่อเก็บไว้ใช้ในครัวเรือนเหมือนในอดีตเนื่องจากการรวมตัวกันสร้างกลุ่มสืบทอดทำการทอผ้าในเชิงธุรกิจ โดยแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าจากรุ่นสู่รุ่นประกอบด้วย ๑) การถ่ายทอดการเรียนรู้ภายในครอบครัว จากแม่สู่ลูก หลาน ลูกหลานของเพื่อนบ้าน โดยครัวเรือนในชุมชนจะมีวิถี วัฒนธรรมการถ่ายทอด การสร้างการเรียนรู้ภายในครัวเรือนเช่นนี้เป็นธรรมชาติอยู่แล้ว ๒) การถ่ายทอดการเรียนรู้ผ่านการสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ภายในโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนบ้านไผ่ก้านเหลือง โรงเรียนในชุมชนที่เห็นความสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมผ้าไหม ได้จัดให้มีหลักสูตรการเรียนการสอนการทอผ้าไหมในทุกชั่วโมงว่างของสัปดาห์ สำหรับเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ตลอดปีการศึกษา๒๕๕๓ และ ๓) การถ่ายทอดการเรียนรู้ผ่านการจัดกิจกรรมค่ายอบรม เพื่อเป็นการกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็ก ๆ จากการเข้าค่าย ซึ่งทีมวิจัยทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมค่ายเพื่อให้เยาวชนกระตุ้นจิตสำนึกของเยาวชนในชุมชนให้เห็นคุณค่า วัฒนธรรมการทอผ้า ทั้งกระบวนการของการสร้างการเรียนรู้ใช้ชุดความรู้ชุดเดียวกันคือ ความรู้ด้านวัฒนธรรมการทอผ้าไหมที่มีในชุมชน ข้อมูลพื้นฐานลวดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ไทยเขมร ขั้นตอนวิธีการทอผ้าไหมวัฒนธรรมชาติพันธุ์ไทยเขมร ขั้นตอนการผลิตเส้นไหมและทอผ้าไหม การใช้ประโยชน์จากสีธรรมชาติในงานย้อมสี การมัดลายผ้าแต่ละลาย วัฒนธรรมการสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้า การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการทอผ้าไหมของชาติพันธุ์ไทยเขมร

สุธาสินี บุรีคำพันธุ์^{๗๐} วิจัย เรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากฝ้ายกดอก เพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมอาชีพของชุมชนกลุ่มแม่บ้าน ตำบลเวียงยอง จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่าความพึงพอใจของกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตฝ้ายกดอกที่มีต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถสรุปได้ดังนี้ผลความพึงพอใจโดย

^{๖๙} ธัญญา ฉลาด และคณะ, การวิจัยกระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าไหมชาติพันธุ์ไทยเขมรในชุมชนบ้านตะคร้อ จากคนรุ่นก่อนสู่รุ่นลูกหลาน ตำบลชุมแสง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๘), หน้า ๕.

^{๗๐} สุธาสินี บุรีคำพันธุ์, การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากฝ้ายกดอก เพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมอาชีพของชุมชนกลุ่มแม่บ้าน ตำบลเวียงยอง จังหวัดลำพูน, รายงานวิจัย, (รับทุนสนับสนุนงานวิจัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๙.

ภาพรวมของผลิตภัณฑ์อยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อปรากฏว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ วัสดุที่ใช้มีความเหมาะสม สะดวกสบายในการใช้งาน และสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้เป็นอย่างดีแต่มีข้อเสนอแนะว่าหากใช้ วัสดุผสมที่หลากหลายจะทำให้สามารถเพิ่มความน่าสนใจให้กับผลิตภัณฑ์ในการผลิตผลิตภัณฑ์จากผ้าทอยกดอกปัญหาที่เกิดขึ้นคือระยะเวลาในการผลิตผ้าทอ จะต้องใช้เวลาและความสามารถมากในการผลิตอาจเกิดปัญหาในอนาคตหากผลิตภัณฑ์ เป็นที่ยอมรับและมีความต้องการมากขึ้น

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์^{๗๑} วิจัยเรื่อง การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นบ้าน ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นได้ เป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการยั้งชีพ และการสร้างรายได้ ซึ่งอาศัยทักษะและเทคนิคที่ถูกคิดค้นขึ้น ตั้งแต่การเลือกสรรคัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบและมีวิธีปรุงที่ใช้ฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่กับบุคคลหลักหรือผ่านการสืบทอดต่อกันมาในชุมชน “ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้าน” ท้องถิ่นได้มีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของบุคคล ที่เกิดจากการเรียนรู้ การคิดค้น ดัดแปลง และพัฒนา จนได้วิธีการและได้สูตรเฉพาะ หรือมีลักษณะเป็นภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งเกิดจากการสั่งสม สืบสานอยู่ในวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือในชุมชน โดยมีชุมชนหรือในท้องถิ่นเป็นเจ้าของ จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น การทำน้ำตาลจากขมมลา นอกจากนี้ ยังมีมีการประยุกต์ ผสมผสานกับวิธีการกินของคนยุคใหม่เพื่อสร้างความแปลกใหม่และตอบสนองต่อค่านิยมในการบริโภค ตลอดจนพัฒนารูปแบบของบรรจุภัณฑ์เพื่อเพิ่มโอกาสทางการตลาด ในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ใช้วิธีบอกสูตรส่วนผสม ขั้นตอนการทำ สาธิต พร้อมทั้งให้ฝึกปฏิบัติจริง และเรียนรู้โดยตรงกับบุคคลซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญานั้น ๆ หรือเริ่มจากการเป็นลูกมือ ประกอบกับความชอบ ความสนใจส่วนตัวและมีฝีมือในการทำอาหารเป็นทุนเดิม ทำให้ผู้สืบทอดสามารถพัฒนาฝีมือได้เทียบเท่าหรือใกล้เคียงกับผู้สอน ผู้ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาทั้งแบบเจาะจงบุคคล ได้แก่ ลูก หลาน และเครือญาติซึ่งมักจะถ่ายทอดเทคนิคเฉพาะให้แก่สมาชิกในครอบครัว และมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น หรือมีการถ่ายทอดแบบไม่เจาะจงบุคคล โดยถ่ายทอดผ่านหลักสูตรการเรียนการสอนและกิจกรรมในโรงเรียนหรือเป็นแหล่งเรียนรู้ คุณธรรมคำสอนสิ่งที่มีการยึดถือเป็นแบบอย่างของบุคคล หรือกลุ่มภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ การใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพ หาได้ในท้องถิ่น ซื่อสัตย์ต่อลูกค้า เน้นความสะอาด รักษาคุณภาพ จำหน่ายในราคาที่เหมาะสม และการที่สามารถสร้างงานและสร้างรายได้ให้ตนเองและคนในชุมชนเป็นการพึ่งพาตนเอง สถานภาพของภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นได้ ยังไม่อยู่ในภาวะที่เสี่ยงต่อการสูญหาย เนื่องจากเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชน มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกว้างขวางทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับประเทศทำให้มีช่องทางการการตลาดและเข้าร่วมคัดสรรสุดยอดผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (โอทอป) เพื่อยกมาตรฐานของผลิตภัณฑ์อาหารและเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภค

สุรียพร ธรรมิกพงษ์^{๗๒} ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า

^{๗๑} มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาหารพื้นบ้าน, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๐), หน้า (ก-ข).

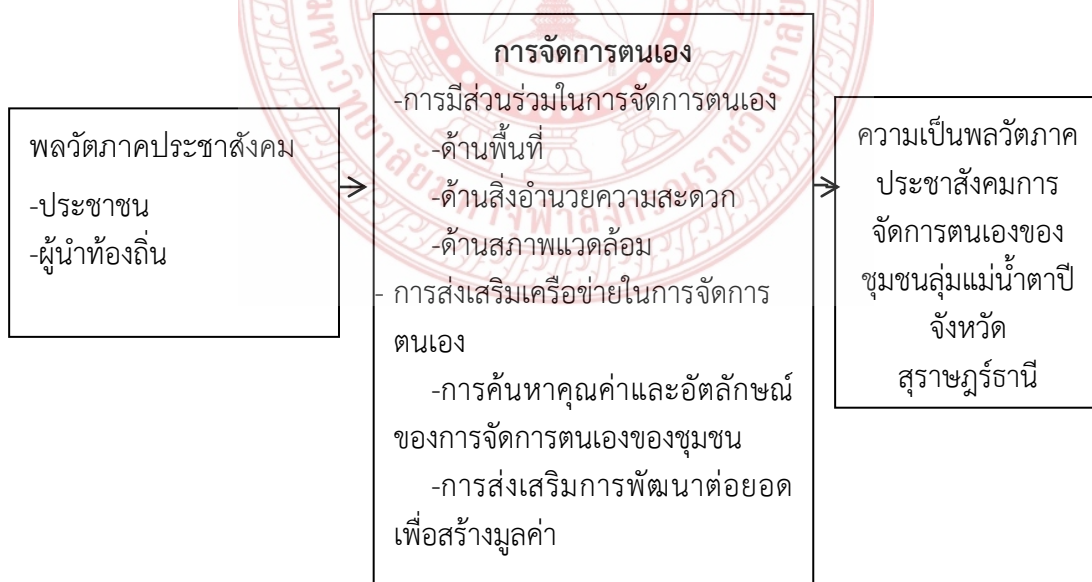
^{๗๒} สุรียพร ธรรมิกพงษ์, รูปแบบการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

๑. รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งชุมชนหมู่ที่ ๖ ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า มีความสอดคล้องกับความต้องการจำเป็น มีความต่อเนื่อง และนำไปสู่การปฏิบัติได้ในระดับ ดี ๒. ผลการดำเนินงาน พบว่า สมาชิกในชุมชนดำเนินงานโดยการวางแผนร่วมกัน จัดทำแผนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน และการสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๓. บุคลากรมีความพึงพอใจต่อความพึงพอใจต่อการสร้างชุมชนเข้มแข็ง อยู่ในระดับ มาก

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีทั้งประชาชน ผู้นำท้องถิ่น มามีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ใน ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสภาพแวดล้อม และส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเอง ใน ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านการค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชน และด้านการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า จึงเรียกว่าความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒.๑๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่นำมาศึกษาแสดงถึงกระบวนการมีขั้นตอนการทำงานของพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองเป็นวิถีชีวิตภูมิปัญญาเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยของกลุ่มแม่น้ำตาปีให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพื่อให้เกิดเป็นองค์รวมประเด็นเป้าหมายในวิจัยดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี ๓. เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

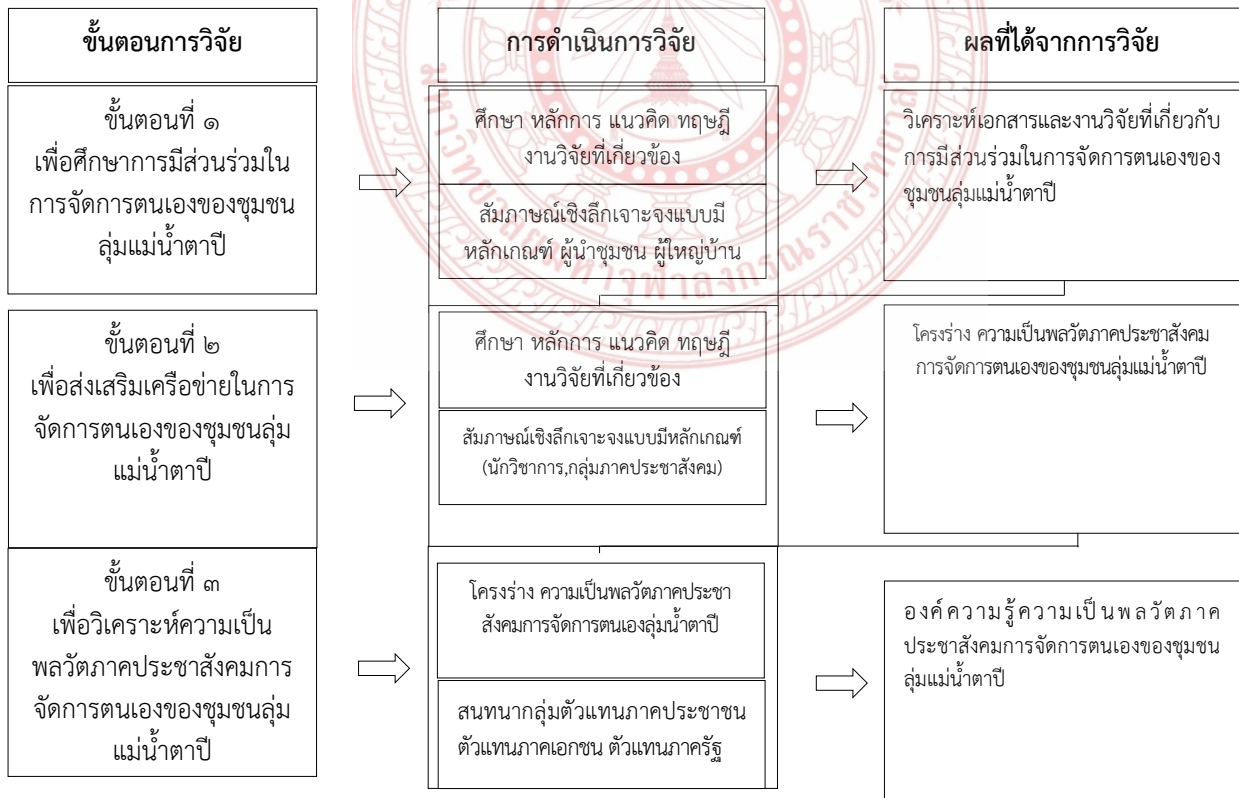
การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนในการวิจัย ๓ ขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

ขั้นตอนที่ ๑ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

ขั้นตอนที่ ๒ เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

ขั้นตอนที่ ๓ เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชน

จากขั้นตอนการวิจัยสามารถสรุปกรอบการดำเนินการวิจัยได้ดังนี้

ภาพ ๑๖ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

จากขั้นตอนการวิจัยสามารถอธิบายกรอบแนวคิดได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๑. วัตถุประสงค์ วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี
๒. วิธีดำเนินการวิจัย

๒.๑ ศึกษา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๒.๒ สัมภาษณ์เชิงลึกเจาะจงแบบมีหลักเกณฑ์

๓. สัมภาษณ์เชิงลึกเจาะจงแบบมีหลักเกณฑ์ โดยใช้กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี (รอบอ่าวบ้านดอน) ๔ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนลีเล็ด จำนวน ๒ ตำบล ชุมชนท่าฉาง จำนวน ๒ ตำบล ชุมชนเสม็ด จำนวน ๒ ตำบล ชุมชนพุมเรียง จำนวน ๒ ตำบล และรวมทั้งสิ้น ๘ ตำบล ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ รายชื่อสัมภาษณ์เชิงลึกตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ (In-depth interview)

ชื่อฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
ชุมชนลีเล็ด	
นายเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น	เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ชุมชนลีเล็ด อำเภอพุนพิน
นายสมชาย รักเดช	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ อำเภอพุนพิน
ชุมชนท่าฉาง	
พระครูสุกิตติธรรมคุณ	เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก อำเภอท่าฉาง
นางเสาวภา วราชัย	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ บ้านคลองขุด ตำบล ท่าฉาง อำเภอท่าฉาง
ชุมชนเสม็ด	
นายมนตรี มุสิกะ	รองประธานกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๕ ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา
นางประสงค์ หีตอนันต์	ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม อสม. ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา
ชุมชนพุมเรียง	
นางหวันม๊ะ น้อยหมิม	ประธานกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียงตำบล พุมเรียง อำเภอไชยา
นายสุธรรม ทองแฉ่ม	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๕ อำเภอไชยา

๔. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน
กลุ่มแม่น้ำตาปี

๔.๑ ศึกษา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการ
ตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

๔.๒ ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปีโดยใช้การ
สัมภาษณ์เชิงลึกเจาะจงแบบมีหลักเกณฑ์

๕. ขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่ม
แม่น้ำตาปี

๕.๑ กล่าวนำถึงจุดหมายในการสัมภาษณ์เชิงลึกครั้งนี้ ขออนุญาตบันทึกเสียง กล่าว
รับรองว่าไม่มีการนำเทปนี้ไปเปิดเผยสาธารณะหรือนำไปกระทำการที่จะมีผลเสียหายมาถึงผู้ให้สัมภาษณ์
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่นำไปใช้ในรายงานวิจัยเป็นการสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์เฉพาะประโยค
ที่จะทำให้ผู้อ่านงานวิจัยได้สัมผัสถึงความรู้สึก ความคิดเห็นของท่านที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

๕.๒ นำคนในพื้นที่ที่มีความน่าเชื่อถือพาไปพบ กลุ่มแกนนำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อ
สร้างสัมพันธไมตรี สร้างความคุ้นเคย สร้างสัมพันธ์ภาพในการสัมภาษณ์เชิงลึก

๕.๓ บอกแนวทางการสัมภาษณ์ โดยไม่จำเป็นต้องพูดเรียงตามลำดับ มีความรู้สึก
อยากจะทำ อยากแสดงความคิดเห็นในประสบการณ์องค์ความรู้จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ได้สั่งสมมา

๕.๔ รวบรวมข้อมูลภูมิหลัง เช่น อายุ เพศ อาชีพ วุฒิการศึกษาของแต่ละท่านในการ
สัมภาษณ์จะช่วยให้เข้าใจข้อความการสัมภาษณ์ได้ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ ๒ เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

๑. วัตถุประสงค์ วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเอง
ของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

๒. วิธีดำเนินการวิจัย

๒.๑ ศึกษา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวกับส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการ
ตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

๒.๒ สัมภาษณ์เชิงลึกเจาะจงแบบมีหลักเกณฑ์เพื่อศึกษาส่งเสริมเครือข่ายในการ
จัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

๓. สัมภาษณ์เชิงลึกเจาะจงแบบมีหลักเกณฑ์ จำนวนทั้งหมด ๑๒ รูป/คน ดังต่อไปนี้ กลุ่ม
นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาจำนวน ๑ รูป นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จำนวน ๑ คน นักวิชาการ
ด้านท้องถิ่น จำนวน ๑ คน รวมทั้งหมด จำนวน ๓ รูป/คน กลุ่มตัวแทนภาคประชาสังคม ได้แก่
ตัวแทนภาคประชาชน จำนวน ๓ คน ตัวแทนภาคเอกชน จำนวน ๓ คน และตัวแทนภาครัฐ จำนวน
๓ คน รวมทั้งหมด ๙ คน

ตารางที่ ๓.๒ รายชื่อสัมภาษณ์เชิงลึกตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ (In-depth interview)

ชื่อฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
กลุ่มตัวแทนนักวิชาการ	
พระอธิการคมกริช กิตติธโร	นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา
นางมาลา ชื่นวิเศษ	นักวิชาการด้านวัฒนธรรมชำนาญการ
นายพิทักษ์ รักเขียว	นักวิชาการด้านท้องถิ่น
กลุ่มตัวแทนภาคประชาสังคม (ตัวแทนภาคประชาชน)	
นางจรัญญา ศรีรักษ์	ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บาง ใบไม้
นางหวันม๊ะ น้อยหมิม	ประธานกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียงตำบล พุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
นางประสงค์ หิตอนันต์	ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม อสม. ตำบล เลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
กลุ่มตัวแทนภาคประชาสังคม (ตัวแทนภาคเอกชน)	
นายสมชาย สีนมา	รองประธานหอการค้าจังหวัด สุราษฎร์ธานี
นายพรชัย มาลาสกุลชัย	ผู้จัดการบริษัทพันทิพย์ (1970) จำกัด
นายธวัชชัย กลิ่นนาค	คณะกรรมการสมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยว ภาคใต้
กลุ่มตัวแทนภาคประชาสังคม (ตัวแทนภาครัฐ)	
นางยุพาพันธุ์ คงชนะ	ผู้อำนวยการกองการท่องเที่ยวและกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี
นายเทพสิน ผ่องแผ้ว	ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่ง ประเทศไทยสำนักงานสุราษฎร์ธานี
นางนิตยา ชุมเชิงกาญจน์	พัฒนาการอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๔. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ในการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๔.๑ ศึกษา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวกับการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๔.๒ ศึกษาภูมิปัญญาในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเจาะจงแบบมีหลักเกณฑ์

๕. ขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

๕.๑ กล่าวนำถึงจุดหมายในการสัมภาษณ์เชิงลึกครั้งนี้ ขออนุญาตบันทึกเสียง กล่าวรับรองว่าไม่มีการนำเทปนี้ไปเปิดเผยสาธารณะหรือนำไปกระทำการที่จะมีผลเสียหายมาถึงผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่นำไปใช้ในรายงานวิจัยเป็นการสาระสำคัญจากการสัมภาษณ์เฉพาะประโยคที่จะทำให้ผู้อ่านงานวิจัยได้สัมผัสถึงความรู้สึก ความคิดเห็นของท่านที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

๕.๒ จัดคนที่รู้จักนักวิชาการกลุ่มเป้าหมายพาไปพบ กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มตัวแทนภาคประชาสังคม เพื่อสร้างสัมพันธไมตรี สร้างความคุ้นเคย สร้างสัมพันธ์ภาพในการสัมภาษณ์เชิงลึก

๕.๓ บอกแนวทางการสัมภาษณ์ โดยไม่จำเป็นต้องพูดเรียงตามลำดับ มีความรู้สึกอยากจะพูด อยากแสดงความคิดเห็นในประสบการณ์องค์ความรู้จากนักวิชาการสู่ภูมิปัญญาในการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปีที่ได้สั่งสมมา

๕.๔ รวบรวมข้อมูลภูมิหลัง เช่น อายุ เพศ อาชีพ วุฒิการศึกษาของแต่ละท่านในการสัมภาษณ์จะช่วยให้เข้าใจข้อความการสัมภาษณ์ได้ดีขึ้น

ขั้นตอนที่ ๓ เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

๑. วัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี

๒. วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๙ รูป/คน

ตารางที่ ๓.๓ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussions)

ชื่อฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง
พระครูจิริเจติยาทร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยา วรวิหาร อำเภอไชยา
นางจรัญญา ศรีรักษ์	กำนันตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง
นายจรรู ทิพย์ศักดิ์	ที่ปรึกษานวัตกรรม/เทคโนโลยี
นายเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น	เจ้าหน้าที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์ อำเภอพุนพิน
นายสมชาย สินมา	รองประธานหอการค้าจังหวัดสุราษฎร์ธานี
นางยุพาพันธ์ คงชนะ	ผู้อำนวยการกองการท่องเที่ยวและกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี
นายพรชัย มาลาสกุลชัย	ผู้จัดการบริษัทพันทิพย์ (1970) จำกัด
นายเทพสิน ผ่องแผ้ว	ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานสุราษฎร์ธานี
นายกิตติ ชินเจริญธรรม	นักวิชาการด้านวัฒนธรรมอำเภอไชยา

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ในการวิเคราะห์พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัดสุราษฎร์ธานี

๓.๑ โครงร่างพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัดสุราษฎร์ธานี

๓.๒ วิเคราะห์เนื้อหาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของกระบวนการสัมภาษณ์ในประเด็นต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นตัวกำหนดในพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัดสุราษฎร์ธานีเชิงประจักษ์

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ประเด็นที่ศึกษา ที่กำหนดไว้ในแต่ละประเด็น ที่ได้จากเอกสาร ตำราทางวิชาการ และสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ และการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมทั้งกับอาศัยแนวคิด ทฤษฎีมาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำมาประมวลผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อค้นหาองค์ความรู้ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัดสุราษฎร์ธานี

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ที่เกี่ยวข้องกับพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๒๙ คน ประกอบด้วย ๓ วัตถุประสงค์ ได้แก่ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน ๘ ท่าน วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน ๑๐ ท่าน และวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มจำนวน ๙ ท่าน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วยพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัดสุราษฎร์ธานี โดยการขออนุญาตเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยสัมภาษณ์แบบพูดคุยกันปกติเพื่อให้ได้ข้อมูลและความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแบบปลายเปิดหรือความคิดเห็นอย่างอิสระรวมทั้งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมโดยการใช้อุปกรณ์ถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๓ ตอนคือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคลได้แก่ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ อายุ วุฒิการศึกษา ตำแหน่ง ประสบการณ์การทำงาน สถานที่ โทรศัพท์ วัน/เวลาที่สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับ “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัดสุราษฎร์ธานี” มี ๓ ระยะ ได้แก่

ระยะที่ ๑. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัด เป็นอย่างไร

๑.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัดในด้านพื้นที่

๑.๒ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัดด้านสิ่งแวดล้อม

๑.๓ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัดด้านสภาพแวดล้อม

ระยะที่ ๒. การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่บ้านตำบลปึงหวัด เป็นอย่างไร

๒.๑ การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชน

๒.๒ การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

ระยะที่ ๓. ความเป็นพลวัตภาคประชาชนในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี มีลักษณะอย่างไร

๓.๑ ร่างความเป็นพลวัตภาคประชาชนในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี มีลักษณะอย่างไร

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

๑. ศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับพลวัตภาคประชาชนในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พร้อมกับการกำหนดร่างคำถามการวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒. สร้างแบบสัมภาษณ์ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล ตอนที่ ๒ พลวัตภาคประชาชนในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี และตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม (ดูรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์ในภาคผนวก ง)

๓. นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ ท่านตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (ดูรายนามผู้ทรงคุณวุฒิ ในภาคผนวก ข)

๔. นำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๑๘ คน (ดูรายนามผู้ให้ข้อมูลหลักในภาคผนวก ข)

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัด สุราษฎร์ธานี ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและบริบทบริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งประกอบด้วย ๕ ระยะ

คณะผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับพลวัตภาคประชาสังคมอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ พลวัตภาคประชาสังคม ทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งประกอบด้วย ๔ ระยะ

ระยะที่ ๑ วิเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒ เดือน

ระยะที่ ๒ การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเป็นหลักเกี่ยวกับพลวัตภาคประชาสังคมอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยการนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปสังเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการ กลไก และรูปแบบที่ชัดเจนเพื่อประกอบใช้เป็นข้อมูลในการนำองค์ความรู้ และบทเรียนจากการวิเคราะห์เอกสาร ๔ เดือน

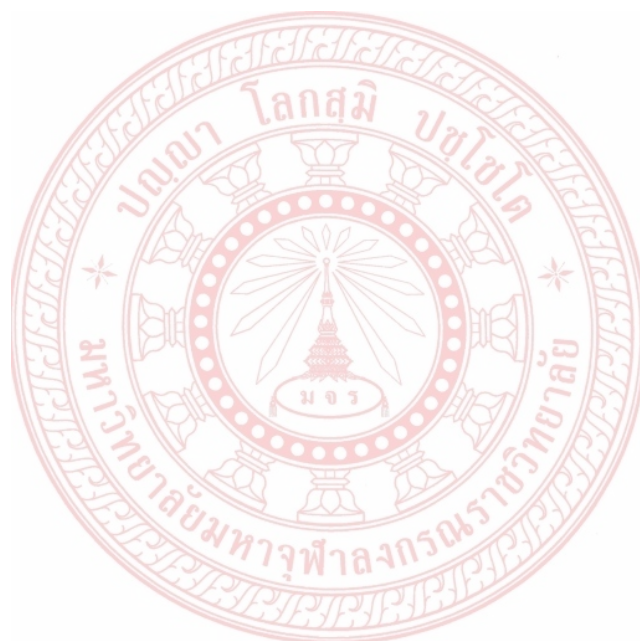
ระยะที่ ๓ สันทนาการลุ่ม ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อนำองค์ความรู้ไปประกอบเป็นวิถีชีวิตและปัญญาการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยตามแนวลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยการนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปสังเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการ กลไก และรูปแบบที่ชัดเจนเพื่อประกอบใช้เป็นข้อมูลในการนำองค์ความรู้

และบทเรียนจากการวิเคราะห์เอกสาร และจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจงโดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๓ เดือน

ระยะที่ ๔ การสรุปผลการวิจัยเพื่อนำเสนอต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติต่อไปโดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๓ เดือน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การจัดเรียงข้อมูลอุปนัยที่ตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เรื่องพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ประเด็นที่ศึกษา ที่กำหนดไว้ในแต่ละประเด็น ที่ได้จากเอกสาร ตำราทางวิชาการ และสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ การสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม พร้อมทั้งกับอาศัยแนวคิด ทฤษฎีมาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำมาประมวลผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี (๒) เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี (๓) เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มน้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี คณะผู้วิจัยได้เสนอผลของการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

- ๔.๑ ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี
- ๔.๒ ผลการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี
- ๔.๓ ผลการวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชน
- ๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

การจัดการตนเองด้านพื้นที่ การมีส่วนร่วมด้านพื้นที่ในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่กลุ่มชุมชนลีเล็ด ผู้ให้สัมภาษณ์ คนแรกของทางด้านชุมชนได้กล่าวไว้ว่า “ด้านการจัดการพื้นที่นั้น แต่เดิมสถานที่ท่องเที่ยวเป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนได้จัดสรรกันอยู่แล้ว เป็นพื้นที่อยู่อาศัยมาก่อน โดยกรรมการหมู่บ้านชุมชนลีเล็ดเป็นผู้บุกเบิกโครงการนี้ร่วมกับกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่เสียสละเพื่อชุมชนมาโดยตลอด” และเมื่อผู้วิจัยได้ถามถึงความต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมด้านพื้นที่ การจัดการพื้นที่ แบ่งพื้นที่ ภายในพื้นที่ท่องเที่ยวของคนในชุมชน ผู้วิจัยก็พบว่าชุมชนมีความเห็นที่เป็นไปในทางเดียวกันคือ ปัจจุบันได้เข้าไปมีส่วนร่วมด้านพื้นที่ การจัดการพื้นที่ แบ่งพื้นที่ภายในพื้นที่ท่องเที่ยว โดยทางชุมชนได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลพื้นที่ เพื่ออำนวยความสะดวกและจัดการต่าง ๆ รวมถึงการจัดพื้นที่หรือขอความร่วมมือต่าง ๆ โดยจะมีการประชุมแก่คนในชุมชนเมื่อมีความต้องการที่จะดำเนินงานต่าง ๆ ซึ่งคนในชุมชนนั้น ก็ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี นอกเหนือจากนั้น ในด้านนโยบายการวางแผนต่าง ๆ คนในชุมชนรวมถึงคณะกรรมการจัดการพื้นที่ ก็ให้ข้อคิดเห็นไปแนวทางเดียวกันคือ จะมีการประชุมเพื่อหารือและดำเนินการร่วมกัน หากจะมีการปรับปรุง ปรับเปลี่ยนหรือดำเนินการเรื่องใด ๆ ก็ตาม โดยทางชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี^๑

พัฒนาการอำเภอพุนพิน ผู้ให้สัมภาษณ์ได้กล่าวไว้ว่า “ทางหน่วยงานได้เข้าไปดูแลในเรื่องการอำนวยความสะดวกเรื่องคณะกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์เสียมากกว่า เนื่องจากทางชุมชนนั้น ได้ดำเนินการและดูแลพื้นที่อยู่แล้วซึ่ง ทางหน่วยงานนั้นได้เน้นในเรื่องของการดูแลคุณภาพของ

^๑ สัมภาษณ์ นายสมชาย รักเดช, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๑.

ผลิตภัณฑ์ คือ ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์มากกว่าที่จะเข้าไปจัดการด้านพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว เมื่อทางการท่องเที่ยวชุมชนหรือคนในชุมชนต้องการความช่วยเหลือในด้านใด ๆ ก็จะทำเรื่องเสนอหรือติดต่อมา แล้วทางหน่วยงานก็จะตอบสนองด้วยการช่วยเหลือ หรืออำนวยความสะดวกให้” และเมื่อผู้วิจัยได้ถามถึงเรื่องนโยบายหรือการหาหนโยบายการจัดการด้านพื้นที่ หน่วยงานก็ได้ให้ความเห็นไปในทางเดียวกัน คือ ทางหน่วยงานภาครัฐนั้น เพียงเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนหรือให้ความรู้เท่านั้น ไม่ได้เข้าไปดูแลการจัดการทั้งหมดโดยจะได้รับการประสานมาจากชุมชนในพื้นที่ เพื่อขอความอนุเคราะห์ เช่น ในบางครั้ง ชุมชนต้องการให้ติดต่อผู้ที่มีความรู้หรือความชำนาญมาให้คำแนะนำ หรือเข้ามาจัดดำเนินงานบางส่วนให้เท่านั้นเช่น เมื่อต้องการพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ก็ติดต่อนายอำเภอพุนพิน หรือเมื่อจะมีการจัดงานประจำปี ทางหน่วยงานภาครัฐ จะมาดูแลในเรื่องของสถานที่อำนวยความสะดวก การดูแลเรื่องความสะดวก ความปลอดภัยให้ แต่จะไม่ได้เข้ามาตัดสินใจในเรื่องของการจัดแบ่งพื้นที่แต่อย่างใด โดยจะให้คนในชุมชนเป็นผู้จัดการและตกลงกันเอง ซึ่งที่ผ่านมามีการดำเนินงานก็เป็นไปในทิศทางที่ดี ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี^๒

การเดินทางสามารถใช้เส้นทางถนนสายพุนพิน-สุราษฎร์ธานี เลี้ยวซ้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่น้ำตาปี แล้วกลับรถใต้สะพานข้ามทางรถไฟข้ามรถมุ่งไปถึงสามแยกวัดดอนกลืนแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพุนพิน-ไชยาสายล่าง ทางหลวง ๔๑๑๒ ถึงสามแยกเลี้ยวขวาไปตามถนนทุ่งโพธิ์-ลีเล็ดประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอตรงไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมือง ใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ขัดตรงไปถึงสี่แยกบางปอเลี้ยวขวาไปประมาณ ๑.๘๐ กิโลเมตร ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเองทำให้พื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว สร้างเส้นทางธรรมชาติเป็นสะพานคอนกรีต บนเนื้อที่ ๖๐๐ ไร่ ด้วยความยาวของสะพาน ๗๐๐ เมตร โดยตลอดเส้นทางเพลิดเพลินกับความหลากหลายและธรรมชาติสวย ๆ ของป่าชายเลน ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติประกอบด้วยพันธุ์ไม้และสัตว์หลากหลายชนิด ซึ่งชาวบ้านในละแวกนี้ทำประโยชน์จากต้นจากได้มากมาย เช่น ลูกจาก ใบจากก็นำมาห่อเป็นขนม ใบอ่อนนำมาตากแดดใช้สุบยา เหมือนสุบบุหรี พันธุ์ไม้ได้แก่ ต้นลำพูสร้อย ต้นจาก โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ตะบูนดำ ถั่วดำ เป็นต้น สัตว์ ได้แก่ ผึ้งลิงแสม มีพื้นที่สำหรับให้อาหารลิง มิฉะนั้นจะทำให้ลิงมาขโมยอาหาร ซึ่งจะทำให้ควบคุมได้ยาก ที่นี้จะเป็นแหล่งเรียนรู้และคงความเป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุด และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์ มีความพิเศษ มีพื้นที่ป่าชายเลนที่รุกคืบทะเลจนได้รับสมญานามว่า “ดินแดนผืนป่าชายเลนเดินได้ฝั่งอ่าวไทย” และยังมีหอดูนก เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน^๓

^๒ สัมภาษณ์ นางนิตยา ชุมเชิงกาญจน์. พัฒนาการอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ นายเศรษฐพงศ์ โพธิ์พันธ์, เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยว, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

การจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาการจัดการตนเองชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) เกี่ยวกับด้านสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเอง ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้า ดังนี้

๑) การจัดการตนเองเกี่ยวกับที่พัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเองด้านที่พักยังน้อยอยู่ และอยู่ในช่วงกำลังก่อสร้างบ้านพักเป็นบ้านพัก โฮมสเตย์ ๒) การจัดการตนเองเกี่ยวกับร้านอาหาร พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเองด้านร้านอาหาร ได้แก่ การรวมกลุ่มของชาวบ้านหมู่ ๔ ตำบลลีเล็ดที่เปิดร้านอาหาร เครื่องดื่มเป็นซุ้ม ซึ่งมีบริการนักท่องเที่ยวตลอดทั้งวัน ร้านค้าที่มาวางขายจะเป็นของชาวบ้านชุมชนลีเล็ดที่รวมกลุ่ม เช่น กะปิเย็นใจ ขนมจาก น้ำมันมะพร้าว กล้วยฉาบ ปลาแห้ง ขนมไทยแม่โสภณา จักรสาน ปลาหมึก ๓ รส กุ้งแห้ง กระเป๋าศะเผ้าไหม เครื่องดื่มไวคอยบริการ นักท่องเที่ยวทุกวัน เพื่อต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมและมีรายได้เพิ่ม ๓) การจัดการตนเองเกี่ยวกับการคมนาคมขนส่ง พบว่า กลุ่มชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) การคมนาคมขนส่งสามารถใช้เส้นทางถนนสายพุนพิน - สุราษฎร์ธานีเลี้ยวซ้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่น้ำตาปี แล้วกลับรถได้สะพานข้ามทางรถไฟข้ามรถมุ่งไปถึงสามแยกวัดดอนกฐินแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพุนพิน - ไซยาสายล่างถึงสามแยกเลี้ยวขวาไปตามถนนทุ่งโพธิ์ลีเล็ดประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอดตรงไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ข้ามสะพานแม่น้ำตาปีตรงศาลหลักเมือง ใช้ทางหลวงชนบท ๒๐๐๗ ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ขับตรงไปถึงสี่แยกบางปอดเลี้ยวขวาไปประมาณ ๑.๘๐ กิโลเมตร ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ๔) การจัดการตนเองเกี่ยวกับกิจกรรมสันทนาการ พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเองด้านกิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ เดินป่า Walkway ไปประมาณ ๗๐๐ เมตร ก็ถึงจุดชมวิว ที่นี่มีต้นลำพูกว่าล้านต้นเรียงรายอยู่สองข้างทาง ล่องเรือชมธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน สัมผัสวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ และกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติ ปลูกป่าชายเลน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาเป็นกลุ่ม หน่วยงานภาครัฐ นักเรียน นักศึกษา เพื่อมาศึกษาแหล่งเรียนรู้ป่าชายเลน เดินตามสะพานคอนกรีต ชมวิวไปจนถึงปากน้ำ บางกลุ่มก็ล่องเรือ วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน การออกหาปลา หากุ้ง โดยเฉพาะกุ้งแม่น้ำ มีเรือแคนู จักรยานน้ำ ไ้คอยบริการนักท่องเที่ยว ๕) การจัดการตนเองเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จะจอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้ ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางมายังกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) นั้นมีความชัดเจนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น

แผนผังบริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีแผนผังบอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวชัดเจน รวมถึงสถานที่และบริเวณที่ให้อาหารลิง ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณจุดท่องเที่ยวไปยังป่าชายเลน มีป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว สถานที่จอดรถห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว การจัดการตนเองเกี่ยวกับร้านค้า จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้ ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยว จะมีซุ้มขายอาหารไว้คอยบริการผู้ที่ผ่านมา หรือนักท่องเที่ยวทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านขายของไว้คอยบริการ ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีกลุ่มชาวบ้านจัดการทำกันเอง ร่วมแรงร่วมใจกันจัดตั้งกลุ่มสินค้าโอท็อป ผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) และได้ผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนอำเภอพุนพิน โดยแบ่งประเภทหลัก ๆ ดังนี้

ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย ได้แก่ กลุ่มกระเป๋าเศษผ้าไหม ดวงอมร ทองเอียง เป็นประธาน

ประเภทอาหาร ได้แก่ กลุ่มขนมไทย โสภา หมิ่นเอ เป็นประธาน กลุ่มกะปิ เย็นใจ รักเดช เป็นประธาน กลุ่มกล้วยฉาบ รัชณี มีศรี เป็นประธาน กลุ่มขนมจาก สุภาจิต รักเดช เป็นประธาน กลุ่มปลาหมึก ๓ รส พิกุล โชตช่วง เป็นประธาน กลุ่มกุ้งแห้ง อุไร ชาละวิน เป็นประธาน และกลุ่มปลาแห้ง นางกัญญา รั้งฉาย เป็นประธาน

ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารและยา ได้แก่ กลุ่มน้ำมันมะพร้าว อุไร รักเดช เป็นประธาน

ประเภทของใช้และเครื่องประดับ ได้แก่ กลุ่มจักรสาน นางระเบียบ บุญอยู่ เป็นประธาน และกลุ่มที่ ๑๐^๔

การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม จากสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ชุมชนลีเล็ดมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าอเมซอนเมืองไทย” มีระบบนิเวศแบบ ๒ น้ำ หรือเรียกว่า “น้ำกร่อย” ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพรรณไม้และพันธุ์สัตว์น้ำ โดยเฉพาะมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ อีกทั้งป่าชายเลนยังให้ประโยชน์ทั้งช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ และยังเอื้อประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน เวล่าน้ำขึ้น ชาวบ้านจะไปตัดจาก, หาหอย, จับปูเปี้ยว, ดักอวน, ชვნ้ำลงก็หาหอย, ถีบกระดานหาหอย, และหาปู ลักษณะเด่นของป่าชายเลนบ้านห้วยทรัพย์ คือมีตะกอนเลนมาสะสม ทำให้เกิดพื้นที่ดินเลนงอกใหม่เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ปีละหลายสิบลไร่ และเกิดเป็นผืนป่าชายเลนขึ้นบริเวณปากแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำนานาชนิด พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่เป็นต้นลำพู ลำแพน และแสม ที่นี้สภาพแวดล้อมยังคงเดิม ทั้งบริเวณป่าชายเลนจะมีเพิ่มขึ้นคือ ป่ารุกทะเล ออกไปไกลมาก ส่วนต้นไม้ต้นโกงกาง ต้นลำพูสร้อยลำแพน ก็มีปลูกบ้าง หน่วยงานภาครัฐ นักศึกษามหาวิทยาลัย แม้แต่

^๔ สัมภาษณ์ นายมานิตย์ รั้งฉาย, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ผู้ว่าราชการจังหวัดก็มาปลูกต้นไม้ ไม่มีชาวบ้านมาบุกรุกทำลาย ทุกคนเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ด้วยบริเวณนี้อุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านออกเรือหากุ้ง หอย ปู ปลาได้ง่าย จึงเรียกได้ว่า “มา ชุมชนลีเล็ด เที่ยวป่าชายเลน ทำขนม ชมหิ่งห้อย” เมื่อมาถึงทุกคนบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า รู้สึกอบอุ่นและประทับใจ เพราะชาวบ้านชุมชนลีเล็ดเป็นกันเองและใจดี อีกทั้งยังมีที่พัก โฮมสเตย์ชุมชนลีเล็ด ที่ทำให้เราได้ใกล้ชิดและเรียนรู้วิถีคนท้องถิ่นไปพร้อมกัน แบบสโลว์ไลฟ์ ซึ่งโฮมสเตย์ของที่นี่ได้รับรางวัลมาตรฐาน Home stay Thai อันดับที่ ๒ ของประเทศ จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ปี ๒๕๕๒^๕

ชุมชนลีเล็ด เป็นชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตั้งอยู่ที่ อำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำไหลผ่าน และบางส่วนอยู่ติดกับทะเล มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนมะพร้าวและทำประมงพื้นบ้านและทำนา กุ้งในปัจจุบันมีผู้หันมาชื่นชอบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติท่องเที่ยวเพื่อความสนุกท่องเที่ยวเพื่อความผ่อนคลายเพื่อกีฬาและท่องเที่ยวทางอาหารซึ่งไม่ใช่แค่นักท่องเที่ยวในประเทศเท่านั้นแต่ยังมีนักท่องเที่ยวทั่วโลกกำลังให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งทางสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุราษฎร์ธานีจึงได้เล็งเห็นความสำคัญ และมีแนวคิดการใช้ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวท้องถิ่นต่อยอดการประชาสัมพันธ์เชิงรุกในการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยการจัดการกิจกรรมแบบ FAM Trip เพื่อเปิดเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ให้กับจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเป็นการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ บนฝั่งอ่าวไทย^๖

ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำให้มีการเพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำ โดยช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ จึงมีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ไว้บริโภคหรือพื้นที่ที่น่าอาศัย และชุมชนลีเล็ดได้รับรางวัลระดับประเทศติดต่อกันหลายปี เช่น รางวัลการจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ จากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปี ๒๕๕๓ รางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย อันดับที่ ๒ ของประเทศ จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ปี ๒๕๕๒ รางวัลชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปี ๒๕๕๐ รางวัลกนิรทองคำประเภทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันดับ ๑ ของประเทศ จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ปี ๒๕๕๐ รางวัลการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชนจากโครงการ Charm ปี ๒๕๔๙ รางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ ไทย จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ปี ๒๕๔๙ เพราะมีคณะกรรมการทั้งหมดของหมู่บ้าน แยกเป็นหลายชุดและมีหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น มีคณะกรรมการชุมชนประมงต้นแบบ คณะกรรมการหมู่บ้านทุกส่วน คณะกรรมการดูแลป่าชายเลน สภาเด็กและเยาวชน สภาที่ปรึกษาการจัดการทรัพยากรฯลฯ ผลจากความร่วมมือร่วมใจดังกล่าว ส่งผลให้ปัจจุบันมีพื้นที่ป่าชายเลน หรือป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้นเป็นเกือบ ๘,๐๐๐ ไร่ จากเดิมในปี ๒๕๓๔ มีป่าชายเลนเหลืออยู่เพียง ๓,๔๐๐ ไร่ และ๒๕๔๘ มี ๕,๐๘๕ ไร่ เป็นผืนป่าที่เกิดขึ้นใหม่ โดยเฉพาะ

^๕ สัมภาษณ์ นายเศรษฐพงศ์ โพธิ์พันธ์, เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยว, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นายเทพศิลป์ ผ่องแก้ว, ตัวแทนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุราษฎร์ธานี, ๑ กันยายน ๒๕๖๑.

ในช่วงปี ๒๕๔๙ เป็นต้นมา มีทรัพยากรทางน้ำเกิดขึ้นจำนวนมาก ทั้งกุ้ง หอย ปู และปลา และยังเป็นแหล่งเกิดหอยแครงอีกด้วย^๗

กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนลีเล็ด นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ ที่ชุมชนลีเล็ดได้ก่อตั้งกลุ่มชุมชนลีเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ อยู่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๕ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยนายประเสริฐ ชัญญุกรณ์ ประธานกลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรนั้น กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างมากไม่ว่าจะเป็นด้านทรัพยากรป่าชายเลนที่มีต้นไม้เกิดขึ้นใหม่เกือบ ๓,๐๐๐ ไร่ โดยที่ชุมชนไม่ต้องลงแรงปลูก เมื่อมีแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ของสัตว์เพิ่มขึ้นก็ส่งผลให้สัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา ก็เพิ่มตามมา รายได้ของผู้คนในชุมชนก็เพิ่มขึ้น อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ น้ำในแม่น้ำลำคลองใช้ในการอุปโภคได้เป็นอย่างดี ไม่มีสิ่งปนเปื้อน ชุมชนมีความสะอาดหน้าอยู่หน้ามอง ผู้คนมาท่องเที่ยวด้วยคำพูดที่ว่า “ดื่มด่ำพรรณไม้ชายเลน ล่องเรือชมวิถีชีวิตริมคลองลีเล็ด” กิจกรรมของการท่องเที่ยวของชุมชน ๑. ล่องเรือชมธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลนและลำคลองต่าง ๆ ๒. ประกอบกิจกรรมร่วมกับชาวชุมชน เช่น ร่วมออกหาปลา ถีบกระดานจับปูศึกษาประมงพื้นบ้านจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุป ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) เป็นชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตั้งอยู่ที่ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำไหลผ่าน และบางส่วนอยู่ติดกับทะเล มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ จนได้ชื่อว่าเป็น “ป่าเมฆอนเมืองไทย” ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนมะพร้าวและทำประมงพื้นบ้าน อีกทั้งทำนากุ้งร่วมด้วยมีส่วนร่วมการจัดการตนเองของชุมชน โดยผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสมชาย รักเดช ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ และพี่ชายนายภิรมย์ รวยรักเดช ซึ่งเป็นพี่ชายได้มอบที่ดินให้กับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ในการดำเนินการก่อสร้างบริเวณแหล่งเรียนรู้ ได้ร่วมกับชาวบ้านหมู่ที่ ๔ ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของคนทั้งภายในและนอกชุมชน รวมทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หลังจากการก่อสร้างศูนย์แล้วเสร็จ ทางอำเภอและจังหวัดได้สนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมในการก่อสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลน โดยมีผู้ร่วมโครงการดังนี้ ๑) จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓) องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๔) อำเภอพุนพิน ๕) องค์การบริหารส่วนตำบลลีเล็ด ๖) เครือข่ายชุมชนชายฝั่ง

๒) การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

การจัดการตนเองด้านพื้นที่ จากการศึกษาการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีการจัดการตนเองด้านพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชุมชนพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมุลเหล็ก และกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมุลเหล็ก ตั้งอยู่ในวัดมุลเหล็ก ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ โดยพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมุลเหล็ก เก็บสะสมสิ่งของที่ได้รับตกทอดมาจากอดีตเจ้าอาวาส เก็บสะสมด้วยตนเองและมีส่วนหนึ่งผู้มีจิตศรัทธาได้มา

^๗ สัมภาษณ์ นายสมชาย รักเดช, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๑.

บริจาค สิ่งของเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ระยะเวลาใช้กุฎิเจ้าอาวาสวัดมูลเหล็กเป็นพิพิธภัณฑสถานชั่วคราว แสดง สิ่งของเกี่ยวกับตู้โบราณ พระพุทธรูป ภาตทองเหลือง และเครื่องถ้วยชาม เป็นต้น

พ.ศ.๒๕๕๑ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง กลุ่มชนชนพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดมูลเหล็กได้เข้าร่วมโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยคณะกรรมการชุมชน ขออนุญาตใช้อาคารโรงฉันทน์เก่าสร้างอาคารจาก เจ้าอาวาส วัดมูลเหล็ก ซึ่งมีผู้ริเริ่ม คือ นายนิรติ นาคชาติ ประธานชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลท่าฉาง พ.ต.ท.ชวรวัย ฉิมเรศ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอท่าฉาง และนางมาลา ชื่นวิเศษ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ ซึ่งมาปฏิบัติงานประจำอำเภอท่าฉาง และเครือข่ายวัฒนธรรมในทุกตำบล ในการเข้าร่วมโครงการดังกล่าว ชาวท่าฉางที่อยู่ในพื้นที่และในต่างจังหวัดได้ร่วมมือร่วมใจกันบริจาคสิ่งของและเงินบริจาคโดยการจัดงานกฐินและผ้าป่าสามัคคีหลายครั้งทุกปี เงินที่ได้รับบริจาคได้นำมาปรับปรุงอาคารโรงฉันทน์เก่าจากเดิมอาคารไม้ชั้นเดียว โดยไม่ได้รับเงินงบประมาณจากทางราชการ คณะกรรมการใช้เงินบริจาค ปรับปรุงซ่อมแซมมาเรื่อย ๆ จนเป็นอาคารไม้ ๒ ชั้น ในปัจจุบัน

พ.ศ.๒๕๕๔ นายนิรติ นาคชาติ ประธานโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนวัดมูลเหล็ก เสนอขอสนับสนุนโครงการจากกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการแนะนำให้เสนอโครงการขอ งบประมาณสนับสนุนจากบพัฒนาจังหวัดฯ พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดมูลเหล็กจึงได้รับงบประมาณในการปรับปรุงอาคาร ในปี ๒๕๕๕ การจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดมูลเหล็ก จัดแสดงตู้โบราณ พระพุทธรูป ภาตทองเหลือง เครื่องแก้ว เครื่องถ้วยชาม ผ้าทอลายโบราณ และเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ฯลฯ โดยแบ่งเป็น ๓ อาคาร

๑. กุฎิเจ้าอาวาส ด้านบนเป็นพิพิธภัณฑสถานชั่วคราว แสดงสิ่งของเกี่ยวกับตู้โบราณ พระพุทธรูป เครื่องแก้วภาตทองเหลือง และเครื่องถ้วยชาม เป็นต้น ด้านล่างจัดเป็นศูนย์สารสนเทศ และห้องสมุด จัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

๒. กุฎิเจ้าอาวาสหลังเก่า จัดแสดงเกี่ยวกับ ผ้าทอลายโบราณ เครื่องแก้ว และเครื่องถ้วยชาม

๓. อาคารโรงฉันทน์เก่า ด้านบนแสดงเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา ด้านล่าง แสดงเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา ตู้โบราณและเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ด้านหลังอาคารจัดเป็นห้องประชุม นอกจากนี้ ลานกว้างด้านนอกอาคารจัดเป็นลานกีฬาเพื่อให้ชาวบ้านได้ออกกำลังกาย ซึ่งได้รับ งบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลตำบลท่าฉางและโรงพยาบาลท่าฉางตามโครงการวัดส่งเสริม สุขภาพ ผู้บริหารจัดการเป็นพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทาง ประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อ ไห กระทะ ทองเหลือง ภาต พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม เก็บสะสมมาเรื่อย ๆ ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาก็นำมาถวาย ปัจจุบันได้เข้าร่วมโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน เพื่อ เสริมสร้างแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมเพื่อการ นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม^๘

^๘ สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ, เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก, ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ชุมชนท่องเที่ยว otop นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี กลุ่มร่วมกันดูแลรักษาบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติมา ประธานกลุ่มดูแลคือสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน ต่อมาประธานทำหนังสือถึงองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน และองค์การบริหารส่วนตำบลให้งบประมาณสร้างบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ซึ่งตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่กำมะถัน เหมาะแก่การใช้อาบ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อว่า สามารถรักษาโรคอัมพาตได้ สถานที่แรกมีบ่อน้ำร้อนหรือน้ำแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งอยู่ภายในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน พื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบเป็นป่าชายเลนเสื่อมโทรม บ่อน้ำพุร้อน เป็นบ่อน้ำร้อนที่เป็นน้ำเค็ม แต่ไม่ทำให้ตัวขึ้นเหมือนกับน้ำเค็มจากทะเลเดิมที่เป็นบ่อเล็ก ๆ ต่อมาทางหน่วยงานและชาวบ้านช่วยกันขุดให้กว้างขึ้น เนื่องจากชาวบ้านละแวกนี้จะมาแช่น้ำร้อนกันมากขึ้น มีความเชื่อว่ารักษาโรคอัมพาต อัมพาตได้ บางคนก็เอาโคลนมาทาทำให้ผิวแห้งตึง ป่าเป็นโรคเบาหวาน ปวดเมื่อยพอมาน้ำร้อนทำให้อาการทุเลาลง บางคนประสบอุบัติเหตุเดินไม่ค่อยได้ เมื่อมาแช่น้ำร้อนทำให้อาการดีขึ้น^๙

สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่กำมะถัน เหมาะแก่การใช้อาบ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อว่า สามารถรักษาโรคอัมพาตได้ สถานที่แรกมีบ่อน้ำร้อนหรือน้ำแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งอยู่ภายในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน พื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบเป็นป่าชายเลนเสื่อมโทรม ลักษณะเด่น บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติที่มีเกลือแร่เจือปนและไม่มีกลิ่นกำมะถันอยู่ในหินทราย หินทรายแปง สีแดงเข้ม สีน้ำตาลแดง ยุคจูเรสซิก-ไทรแอสซิก สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่กำมะถัน เหมาะแก่การใช้อาบ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อว่า สามารถรักษาโรคอัมพาตได้ สถานที่แรกมีบ่อน้ำร้อนหรือน้ำแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งอยู่ภายในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน พื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบเป็นป่าชายเลนเสื่อมโทรม “ชาวบ้านในพื้นที่อำเภอท่าฉาง และอำเภอใกล้เคียงในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวนมากได้แห่เข้ามาแช่น้ำร้อนที่บ่อน้ำพุร้อนน้ำเค็มที่ตั้งอยู่ด้านหลังสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ต.เขาถ่าน อ.ท่าฉาง จ.สุราษฎร์ธานี ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าฉางประมาณ ๕ กิโลเมตรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของอำเภอท่าฉาง”^{๑๐}

การจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าสู่ชุมชน พิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง วัดมุลเหล็ก อยู่ริมถนนทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ จากอำเภอเมืองถึงวัดมุลเหล็กระยะทาง ๓๖ กิโลเมตร โดยเฉพาะบริเวณบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ เส้นทางคมนาคมทางบกทางรถยนต์โดยใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) ประมาณกิโลเมตรที่ ๒๐ จะ

^๙ สัมภาษณ์ นางพริ้ง มุลอจ, ผู้เชี่ยวชาญวิถีชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายพิทักษ์ รักเขียว, นายก องค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

มีทางแยกด้านขวามือ ให้เลี้ยวเข้าไปยังสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน (บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ) ซึ่งเป็นถนนคอนกรีต อีก ๓๒๐ เมตร ก็ถึงแหล่งหากจากที่ว่าการอำเภอท่าฉาง ๕ กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ๓๖ กิโลเมตร ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง ดังนี้ **ที่พัก** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านที่พักยังน้อยอยู่ เนื่องจากกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีการให้บริการที่פקแก่นักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์เท่านั้น เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิต แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ความเป็นอยู่ระหว่างกันอย่างจริงจัง และมีรีสอร์ท คุ่มขุนคลัง ตั้งอยู่ ๒๒ หมู่ ๑๐ ตำบลท่าเคย อำเภอท่าฉาง และโรงแรม K ๒ แอท ตั้งอยู่ ๘๒ หมู่ ๓ ตำบลคลองไทร อำเภอท่าฉาง เป็นของเอกชน แต่ละที่פקจะมีราคาแตกต่างกันขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้งและสิ่งอำนวยความสะดวก **ร้านอาหาร** พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านร้านอาหารน้อย เช่น ร้านอาหารบ้านตากานต์ หมู่ที่ ๘ ตำบลเสียด อำเภอท่าฉาง และร้านที่ขายอยู่ข้างบ่อน้ำร้อน **การคมนาคมขนส่ง** จากการศึกษาการจัดการกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่งเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางสามารถเข้าถึงได้ทางบกจะใช้เส้นทางทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) แต่ทั้งนี้ก็ยังมึบางจุดที่เส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวยังแคบและคดเคี้ยวอยู่บ้าง การเข้าถึงสามารถเข้าถึงได้โดยรถยนต์ส่วนบุคคลหรือมอเตอร์ไซด์ หรือการบริการรถเช่าเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว^{๑๑} **กิจกรรมสันทนาการ** จากการศึกษาการจัดการกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์ พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านกิจกรรมสันทนาการ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก เนื่องจากมีกิจกรรมสันทนาการแทบทุกวันบริเวณแหล่งท่องเที่ยว บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านมาแช่น้ำ เป็นส่วนใหญ่ โดยมีความเชื่อว่าช่วยรักษาโรค ที่นี้ชาวบ้านจะมาแช่น้ำร้อนกันทุกวัน ส่วนใหญ่จะมาช่วง ๑๔.๐๐ น. เป็นต้นไป จะกลับก็ประมาณ ๑๙.๐๐ น. มีทุกเพศ ทุกวัย มาเพื่อรักษาโรค เช่น เป็นอัมพฤติ อัมพาต ปวดเมื่อยทำให้อาการดีขึ้น **สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ** จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้ ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางมายังพิพิธภัณฑ์อำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่วัดมูลเหล็ก และจุดบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาตินั้นมีความชัดเจนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น ระยะทางจากวัดมูลเหล็กไปยังบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติประมาณ ๖ กิโลเมตร แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีแผนที่บอกจุดเส้นทางท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณจุดบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีป้ายสื่อ

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายไกรรงค์ ธรรมบำรุง, ผู้เชี่ยวชาญวิถีชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ความหมายทางการท่องเที่ยวน้อย ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว **ร้านค้า** จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า ของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง มีศักยภาพด้านร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้ ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยว จะมีตลาดนัดไว้คอยบริการผู้ที่ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยว ช่วงตอนเย็น ๆ ทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านสะดวกซื้อ ไว้คอยบริการ ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีบ้างก็ที่กลุ่มชาวบ้านทำกันเองแต่ก็ไม่เป็นทางการ ร้านของที่ระลึก พบว่า ยังไม่มีร้านขายของที่ระลึกที่เห็นเป็นเด่นชัด ที่มีโดยส่วนใหญ่จะเป็นการรวมกลุ่มของชุมชน^{๑๒}

การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม มีทรัพยากรชาติทางด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลายเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่ที่วัดมูลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก มีเอกลักษณ์เฉพาะสำหรับกลุ่มชนชนท่าฉาง คือ การแต่งกายด้วยชุดผ้าไทย พร้อมถือสำหรับ มาทำบุญที่วัด ศึกษาวัตถุโบราณสมัยศรีวิชัย ซึ่งเจ้าอาวาสและผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมกัน สถานที่ของพิพิธภัณฑสถานเป็นตึกครึ่งปูน ครึ่งไม้ ๒ ชั้น ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อ ไห กระทะทองเหลือง ถาด พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ตั้งอยู่บริเวณที่ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่ เป็นดินป่าพุร้อนน้ำเค็ม พืชพรรณเป็นพันธุ์ไม้ในป่าเค็ม ป่าชายหาดและป่าดิบชื้น ภูมิทัศน์พื้นที่เป็นลานหิน ที่นี้เดิมที่เป็นบ่อเล็ก แต่มีชาวบ้านมาใช้บริการกันมาก สำหรับบางคนก็เพิ่งคลอดลูกมาใหม่ ๆ พอมาน้ำร้อนทำให้มีอาการติดเชื่อ หลังจากนั้นทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน โดยนายพิทักษ์ รักเขียว นายกององค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง และชาวบ้านช่วยกันขุดบ่อเพิ่มและขยายบ่อให้กว้าง ช่วยกันดูแลโคลนออก แต่ยังคงความเป็นธรรมชาติไว้อย่างที่เห็น บริเวณโดยรอบยังคงเป็นป่าชายเลน สภาพบ่อเป็นธรรมชาติไม่ก่อสร้างใด ๆ ยกเว้นบริเวณรอบ ๆ ทำห้องน้ำไว้ บ่อน้ำพุร้อนมีบริเวณกว้างมาก ทางหน่วยงานราชการกำลังจะพัฒนาเพิ่ม ใกล้สำนักสงฆ์มีอีก ๑ บ่อ ร้อนมากแต่มีป่าปกคลุม และมีระยะยาวจนถึงทางรถไฟ อีกประมาณ ๓๐๐ เมตร จะมีงบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเข้ามา ๑๘ ล้านบาท เพราะผู้ว่าราชการจังหวัดเพิ่งมาดูแล และนายอำเภอเข้ามาสำรวจพื้นที่ด้วยตนเองเบื้องต้น^{๑๓}

สรุป การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พบว่า พิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก นำโดยพระครูสุกิตติธรรมคุณและผู้นำชุมชน ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการโดยใช้สถานที่วัดมูลเหล็กก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑสถาน โดยมีผู้นำทางศาสนา คือเจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก คุณครูสาตี จันทรพิมล ผู้นำชุมชน วัฒนธรรมท้องถิ่น และชาวบ้าน

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางศิริพร แก้วมีศรี, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายไกรรงค์ ธรรมบำรุง, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ในพื้นที่ สำหรับบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ โดยสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน และชาวบ้านหมู่ที่ ๑ กลุ่มขอความอนุเคราะห์จากนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน นายพิทักษ์ รักเขียว ใช้ศาลาในหมู่บ้านในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อนเป็นศูนย์กลางในการพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และรวบรวมองค์ความรู้ของหมู่บ้าน โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐโดยผู้ราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี นายอำเภอท่าฉางได้เข้ามาสำรวจพื้นที่เบื้องต้น ในอนาคตจะมีการขุดบ่อน้ำร้อนเพิ่มเติมอีกประมาณ ๓๐๐ เมตร เนื่องจากในบริเวณดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ของบ่อน้ำร้อนอยู่

๓) การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด

การจัดการตนเองด้านพื้นที่ จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนเลม็ด สถานที่ตั้งเลขที่ ๗/๙ หมู่บ้านไทรงาม ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐ มีกิจกรรม “แหล่งทำนาผลิตไข่เค็ม สวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร” ด้านพื้นที่ ได้แก่ แหล่งทำนาในอดีต ชาวบ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ดมีอาชีพทำนา และเลี้ยงเป็ดเป็นอาชีพเสริมเมื่อสิ้นฤดูการทำนา เนื่องจากผลิตไข่เค็มไข่เป็ดมีปริมาณมากเหลือจากการขายเป็นสาเหตุให้ไข่เป็ดเน่าเสียชาวบ้านจึงหาวิธีถนอมไข่เป็ดสดไม่ให้เน่าเสียโดยการนำมาพอกกับดินและหมักไว้เป็นไข่เค็ม เมื่อได้รสชาติที่ดีและเก็บไว้ได้นานก็เริ่มมาวางขายบริเวณหน้าลายบ้านและรินถนนเอเชียโดยบรรจุกล่องรองเท้าข้างใส่ถุงพลาสติกข้างต่อมาเริ่มมีคนบริโภคไข่เค็มมากยิ่งขึ้นจนปริมาณการผลิตไม่เพียงพอกับความต้องการชาวบ้านจึงได้รวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มและทำการผลิตไข่เค็มเพื่อจำหน่ายและได้พัฒนามาจนถึงปัจจุบัน โดยมีสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอไชยาเข้ามาส่งเสริม และสนับสนุนด้านการจัดการกลุ่ม การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์และสนับสนุนงบประมาณในด้านต่าง ๆ ข้าวยา คั่วกลิ้ง ต้มขมิ้น ต้มส้มปลา ปลาทอดขมิ้น ผัดสะตอใส่ กะปิ มีส้ม กล้วยผัดไข่^{๑๔}

๑) สวนโมกขพลาราม จากวัดธารน้ำไหลสู่สถานปฏิบัติธรรมชั้นนำของเมืองไทย กลายเป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่มีผู้ศรัทธามากที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย ที่นี้ก่อตั้งขึ้นโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่แสวงหาความสงบและศึกษาธรรม ด้วยภายในอาณาบริเวณของสวนโมกขพลาราม มีความร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะสำหรับปฏิบัติธรรม กล่อมเกล้าจิตใจ และศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีโรงมหรสพทางวิญญูญาณ ซึ่งประกอบด้วยภาพศิลป์ บทกวี คติธรรมคำสอนในพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ รวมถึงภาพพุทธประวัติและภาพจำลองจากภาพหินสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติในอดีต^{๑๕}

๒) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ปุชนิยสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นพุทธสถานเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของช่าง ศิลปกรรมสมัยศรีวิชัยไว้ได้สมบูรณ์ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จึงเป็นวัดที่มีความสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวไชยาและ สุราษฎร์ธานีมานานนับแต่โบราณกาล ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญแก่วัดประกาศขึ้น

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ ม.๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายกิติพงษ์ บุญกันภัย, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติและยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง และเป็นหนึ่งในสามของ โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียว ที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ ไม่ปรากฏประวัติการสร้างและผู้สร้าง เข้าใจว่าสร้างในขณะที่ยังเมืองไชยา สมัยศรีวิชัยกำลังเจริญรุ่งเรืองสูงสุด เจดีย์พระบรมธาตุนี้เป็นสัญลักษณ์ในดวงตราประจำจังหวัด และเป็นสัญลักษณ์ในธงประจำกอง และผ้าพันคอลูกเสือด้วย ซึ่งถือกันว่าถ้าใครไปเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี หากไม่ได้ไปนมัสการพระบรมธาตุไชยาแล้ว ก็เหมือนกับยังไม่ถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานี^{๑๖}

๓) วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด ไช้เค็มไชยาเป็นสินค้าที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปของผู้บริโภค เป็นของฝากที่ใคร ๆ ต้องแวะซื้อเมื่อผ่านมายังอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ทำไช้เค็มอำเภอไชยาจึงทำให้เพิ่มมากขึ้นประชาชนมีการเลี้ยงเป็ดมากขึ้นในปัจจุบันโดย เฉพาะตำบลเลม็ดตำบลเวียง และตำบลอื่น ๆ ทำกันมากปัจจุบันไช้เค็มไชยาเป็นที่รู้จักแพร่หลายของคนทั้งประเทศเมื่อกล่าวถึงไช้เค็มทุกคนต้องนึกถึงอำเภอไชยาและสิ่งที่พิสูจน์ถึงชื่อเสียงและคุณภาพไช้เค็มไชยาก็ คือ การที่สภาอุตสาหกรรมจังหวัดและหอการค้าจังหวัดได้คัดเลือกไช้เค็มไชยา เป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นของจังหวัดและอนุกรรมการ ๑ ตำบล ๑ ผลิตภัณฑ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้คัดเลือกให้ไช้เค็มไชยานั้นเป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่น ๑๐ อันดับแรกจน พัฒนาจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของของคนทั่วไป ใครไปมาซื้อจะซื้อเป็นของฝากในนามไช้เค็มไชยาการทำไช้เค็มไชยาจึงกลายเป็นอาชีพของชุมชนเลม็ด ซึ่งนางยายบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อาชีพเกษตรกร ทำนา อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ ม.๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สาเหตุการทำไช้เค็มไชยาก็เนื่องมาจาก คนในหมู่บ้านมีอาชีพเลี้ยงเป็ดกันเป็นส่วนใหญ่ แล้วสามารถถนอมอาหารได้ดีและสร้างรายได้มากกว่าทำนาเสียอีก สามารถเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานได้มาจนทุกวันนี้ตอนนี้ไม่ต้องทำแล้ว เหนื่อยมามากแล้วให้ลูกหลานสืบทอดต่อไปเท่านั้นก็พอใจแล้ว แต่หลานเริ่มไม่ค่อยทำแล้วกลัวเหมือนกันว่าอนาคตหลาน ๆ จะทำไช้เค็มไชยาเป็นใหม่เพราะส่วนใหญ่เรียนจบสูง ๆ กันทั้งนั้นไม่มาทำไช้เค็มแล้วกลายเป็นหวังจริง ๆ^{๑๗}

การรวมกลุ่มของกลุ่มไช้เค็ม อสม. ของชุมชนชาวเลม็ด จึงเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันในครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ เพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไช้เค็ม อสม. และผลิตไช้เค็มไชยาชนิดดินพอก (ดินจอมปลวก) เพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกและส่งขายเป็นของฝาก เดิมทีนี้ทำนา แต่เจอปัญหาหอยเชอรี่ มากัดกินต้นข้าว และได้หาวิธีกำจัดหอยเชอรี่หลาย ๆ วิธีก็กำจัดไม่หมด ต่อมาชาวบ้านได้พบแนวทางการสร้างอาชีพเสริมด้วยการหาพันธ์เป็ดไขมาเลี้ยงให้กินหอยเชอรี่ในน้ำข้าว และได้รับสนับสนุนจากทางราชการ ก็เลยหันมาเลี้ยงเป็ด หลังจากนั้นก็มีไช้เยอะ ก็เลยรวมกลุ่มกันทำไช้เค็มขึ้นมา เริ่มทำเมื่อปี ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน มีสมาชิกในกลุ่ม ๑๘ ราย จะต้องไขมาส่งที่กลุ่มและผลิตไช้เค็ม จะไม่รับเอาไขมาจากแหล่งอื่น ๆ ต้องเป็นไขในอำเภอไชยาและเป็นสมาชิกเท่านั้น เพราะ

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูจิริเจติยาทร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางบุญมี มณีรัตน์ อายุ ๗๗ ปี อาชีพ เกษตรกร ทำนา อยู่บ้านเลขที่ ๖๑ ม.๕ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ณ วันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

วิธีการเลี้ยงเป็ดจะไม่เหมือนกันที่ไข่เป็ดจะแดง ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม ที่นี่จะสาธิตวิธีการทำไข่เค็ม และจำหน่ายไข่เค็ม^{๑๘}

การจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานีบนทางหลวงหมายเลข ๔๑ ที่มุ่งหน้าไปอำเภอชุมพร ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวขวาบริเวณก.ม. ๑๓๔ ผ่านสวนโมกขพลารามอยู่ทางด้านซ้ายมือ ตรงไปและเลี้ยวขวาอีกครั้งตรงสี่แยกโมถ้ายหรือตามถนนทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ตรงไปราวประมาณ ๒ กิโลเมตรจะเห็นวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารอยู่ทางขวามือ ขับตรงไปเจอสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวขวา ประมาณ ๓ กิโลเมตร เจอบ้ายกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. เลี้ยวขวา ไปประมาณ ๒๐ เมตร หากจะใช้เส้นทางทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) ก่อนถึงสี่แยกท่าโพธิ์เลี้ยวซ้าย ไปประมาณ ๒๐ เมตร ถึงกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม ไชยา อสม.

กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว ดังนี้ **ที่พัก** พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีการจัดการตนเองด้านที่พัก มีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวได้เลือกพัก เนื่องจากอำเภอไชยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย มีที่พักเพียงพอกับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) มารวยรีสอร์ท ๑/๒๐ หมู่ ๖ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา ๒) เพื่อนเดินทางรีสอร์ท ๑๕/๑ หมู่ ๖ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา ๓) สุวรรณ วรรณ รีสอร์ท ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา **ร้านอาหาร** จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีการจัดการตนเองด้านร้านอาหารมีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) ร้านอาหารเพื่อนเดินทาง ๑๕/๑ หมู่ ๖ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา เป็นร้านอาหารพื้นบ้านท้องถิ่นในอำเภอไชยา ๒) เอือนปจรรย์ ๘๘/๑ หมู่ ๑ อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้ ๓) บ้านผักหวาน ๑๖๐/๑ ตำบลตลาด อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้และกาแฟ ๔) คริวชุมพู่ ๘๗/๑ หมู่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา เป็นอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้ ๕) ร้านอาหารบัว ไชยา ๒๖๘ หมู่ ๑ ถนนรักษันรภกิจ ตำบลตลาด อำเภอไชยา **การคมนาคมขนส่ง** พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่งเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานีบนทางหลวงหมายเลข ๔๑ ที่มุ่งหน้าไปอำเภอชุมพร ประมาณ ๕๐ กิโลเมตร จากนั้นเลี้ยวขวาบริเวณ ก.ม. ๑๓๔ ผ่านสวนโมกขพลาราม และเลี้ยวขวาอีกครั้งตรงสี่แยกโมถ้ายหรือตามถนนทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ตรงไปราวประมาณ ๒ กิโลเมตรจะเห็นวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหารอยู่ทางขวามือ เดินทางโดยเครื่องบิน เที่ยวบินในประเทศเส้นทางกรุงเทพมหานคร-สุราษฎร์ธานี มีทั้งหมด ๔ บริษัท ได้แก่ บริษัท ไทยสมายแอร์แอร์ จำกัด บริษัท ไทยแอร์เอเชีย จำกัด บริษัท สายการบินนกแอร์ จำกัด และบริษัท ไทยไลอ้อนแอร์ จำกัด ระยะทางจากสนามบินนานาชาติสุราษฎร์ธานีไปตัวเมืองอำเภอไชยา ๓๖ กิโลเมตร **กิจกรรมสันทนาการ** พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านกิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ การปฏิบัติธรรม ณ สวนโมกขพลาราม การศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ท่องเที่ยววิถีชุมชนเลม็ดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. ฝึกการทำไข่เค็ม นำไข่มาคัดแยกขนาด ล้างให้สะอาดและไข่จะต้องไม่มีรอยบุบนำมาผสมในดิน ที่ใช้ผสมจะเป็นจอม

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางประสงค์ หิตอนันต์, ประธานชุมชนอสม., วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ปลวกซึ่งมีสัดส่วน ๓ อย่าง น้ำ ดิน และเกลือ เอาไปคลุกกับดินและเอาไปคลุกกับแกลบที่เผาสีดำให้ทั่วหลังจากนั้นจะเก็บไว้ ๑-๕ วัน ต้มไขหวน ๓-๗ จะทอดไปดาว ๑๐-๑๕ จะต้มในกล่องจะใส่วิธีการผลิตอาหารให้ด้วย **สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ** จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด มีการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้ ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางไปยังสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ป้ายบอกทางมีความชัดเจน สำหรับกลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไขเค็มไชยา อสม. นั้นยังไม่มีความชัดเจน ที่จะสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร กลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไขเค็มไชยา อสม. มีแผนที่บอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณจุดสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร กลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไขเค็มไชยา อสม. มีป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวน้อย ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร กลุ่มชุมชนเลม็ดวิสาหกิจชุมชนไขเค็มไชยา อสม. มีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว **ร้านค้า** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด มีศักยภาพด้านร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้ ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม และวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จะมีร้านขายของไว้คอยบริการผู้ที่ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยวทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านสะดวกซื้อเซเว่น และร้านค้าอื่น ๆ ไว้คอยบริการ ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก ส่วนชุมชนเลม็ดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไขเค็มไชยา อสม. ทางกลุ่มแม่บ้านจะมีการขายไขเค็มเป็นของฝาก บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีบ้างก็เป็นเจ้าหน้าที่สำนักงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ร้านของที่ระลึก พบว่า มีร้านขายของที่ระลึกที่เห็นเป็นเด่นชัด ที่มีโดยส่วนใหญ่จะเป็นการผลิตของกลุ่มของชุมชน ร้านขายอาหาร ไขเค็ม เสื้อผ้าบาติก ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ทำมาจากเปลือกหอย

การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม ๑) บริเวณสวนโมกขพลาราม เป็นพื้นที่ป่า ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะกับการปฏิบัติธรรม ๒) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร สภาพแวดล้อมเป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แบบศรีวิชัย ประกอบด้วย พระวิหารคด พระวิหารหลวง พระอุโบสถ พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์ รูปปั้นพระชยภิกษุวิมล วิหารหลวงพ่อโต ๓) ชุมชนเลม็ดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไขเค็มไชยา อสม. สภาพแวดล้อมเป็นทุ่งนา เหมาะแก่การเลี้ยงเป็ด ซึ่งชุมชนได้มีการรวมกลุ่มทำไขเค็มไชยา ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านเลม็ด หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มอบหน้าที่ให้นางประสงค์ หิตอนันต์ บริหารจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน จึงทำให้กลุ่มไขเค็ม อสม. พัฒนาขึ้นจากการรวมกลุ่มกันผลิตไขเค็มไชยาชนิดดินพอกเพื่อ

จำหน่ายให้แก่สมาชิกและส่งขายเป็นของฝาก และฝากเงินโดยกระบวนการฝากเงินที่เรียกว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเลม็ด หมู่ ๕ โดยมีนายสุธรรม ทองแถม เป็นประธาน

สรุป การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม ได้แก่ สวนโมกขพลาราม วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร หน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วโลก และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม อสม. สำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม อสม. โดยบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้ร่วมกับพันธมิตรดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้แก่สมาชิกชุมชนสุราษฎร์ธานี อาทิ การพัฒนาคน การอบรมผู้นำ การบริหารจัดการกลุ่ม การบริหารจัดการเชิงธุรกิจ การพัฒนาสินค้าและบริการ รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน ซึ่งเป็นฐานรากของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สู่ภายนอก การอบรมการสื่อสารการตลาด และการประชาสัมพันธ์ เช่น ความรู้ด้านการตลาด การตลาดออนไลน์ การส่งเสริมด้วยสื่อมวลชนและบล็อกเกอร์ และการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมพัฒนาต่อยอด โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อบริการขยายตัวทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้และโอกาสในการจ้างงานให้กับสมาชิกชุมชน ไปพร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น นอกจากนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลเลม็ด กลุ่ม อสม. และชุมชนเลม็ด ล่าสุดมีไปรษณีย์มาช่วยในเรื่องการออกแบบกล่องใส่ไข่เค็มเพื่อส่งจำหน่าย

๔) การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

การจัดการตนเองด้านพื้นที่ จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ มีรูปปั้นยักษ์ เนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพวางอวนปูม้า ซึ่งเป็นรายได้หลักของชาวประมงแถบนี้ นอกจากนี้ยังมีเกาะเสร็จ เกาะเล็กที่มีเนื้อที่ไม่มาก ชายหาดด้านหนึ่งเป็นทราย ส่วนอีกด้านเป็นหาดดินเลนที่ถูกทับถมจากตะกอนทรายและตะกอนดินเลนปากแม่น้ำตาปี ตั้งอยู่ ณ ตำบลพุมเรียง นั่งเรือออกจากฝั่งแหลมโพธิ์ประมาณ ๒๕ นาที เกาะเสร็จมีความงดงามด้วยสันทราย^{๑๔} และกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่น มีลักษณะเด่นที่ต่างจากผ้าไหมภาคอื่น ๆ คือการทอ ยกดอกด้วยไหมและดิน โดยมีผ้าทอยกที่มีชื่อเสียงคือ ผ้ายกชุดหน้านาง ผ้ายกดอกกลมเกสร และผ้ายกดอกลายเชิง ผ้าที่ทอในช่วงนั้นเป็นผ้า

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายสันติ คงเจริญ, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ที่ใช้ในชีวิตประจำวันและผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ ซึ่งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นส่วนใหญ่ใช้ผ้าฝ้ายทอ เพื่อความทนทาน สำหรับผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ จะทอด้วยไหมหรือผ้าฝ้ายแกมไหม ใช้นุ่งในงานบุญ งานแต่งในงานนักขัตฤกษ์^{๒๐}

การจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีการจัดการตนเองด้านความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว กล่าวคือ ความสะดวกในการเดินทางเข้าสู่ชุมชน ใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ สุราษฎร์ธานี-ไชยา ถึงสี่แยกไชยาเลี้ยวขวาใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ อีก ๙ กิโลเมตร ถึงชุมชนพุมเรียง หากเดินทางจากตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ใช้บริการรถโดยสารสายสุราษฎร์ธานี-ระนอง หรือสุราษฎร์ธานี-ชุมพร จากตัวเมืองไชยาใช้บริการรถโดยสารประจำทางสายไชยา-พุมเรียง ๑๐ กิโลเมตร หากขับรถไปตามเส้นทางพุมเรียง-ชายทะเลที่เลยจากหมู่บ้านไป ๒ กิโลเมตร จะถึงแหลมโพธิ์

กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวในบางเรื่อง ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง ดังนี้ **ที่พัก** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านที่พัก เนื่องจากอำเภอไชยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลากหลายมีที่พักเพียงพอกับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) รุ่งอรุณ รีสอร์ท ๑๑๒ หมู่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๒) แหลมโพธิ์บีช รีสอร์ท ๑๑๑/๑ หมู่ ๑ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๓) แหลมทราย รีสอร์ท ๑๘๒/๑ หมู่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๔) เบสเฮาส์ รีสอร์ท ๖๐/๖ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๕) ริมเล รีสอร์ท ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๖) ไชยารีสอร์ท ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา ๗) บ้านพักชายทะเล วีรดา ตำบลตะกรบ อำเภอไชยา **ร้านอาหาร** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านร้านอาหาร ได้แก่ ๑) ร้านพลับปลาซีฟู้ด ๔๑๒ หมู่ ๑ ถนนชายทะเล ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เป็นอาหารทะเล ๒) ราตรีซีฟู้ด หมู่ ๑ ถนนชายทะเล ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เป็นอาหารทะเล **การคมนาคมขนส่ง** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านการคมนาคมขนส่ง เดินทางโดยรถยนต์สายล่าง ๔๑๑๒ ถึงสี่แยกท่าโพธิ์ เลี้ยวขวาใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๐๑๑ ไป ๙ กิโลเมตร หรือใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ สุราษฎร์-ไชยา ถึงแยกไชยา เลี้ยวขวาอีก ๖ กิโลเมตร ถึงตลาดไชยา จากตลาดไชยาไปตำบลพุมเรียงอีก ๑๐ กิโลเมตร ถึงชุมชนพุมเรียง หาดแหลมโพธิ์ เกาะเสรีจ นั่งเรือออกจากฝั่งแหลมโพธิ์ประมาณ ๒๕ นาที เดินทางโดยเครื่องบิน เที่ยวบินในประเทศ เส้นทางกรุงเทพมหานคร-สุราษฎร์ธานี มีทั้งหมด ๔ บริษัท ได้แก่ บริษัท ไทยสมายแอร์แวย์ จำกัด บริษัท ไทยแอร์เอเชีย จำกัด บริษัท สายการบินนกแอร์ จำกัด และบริษัท ไทยไลอ้อนแอร์ จำกัด ระยะทางจากสนามบินไปตัวเมืองอำเภอไชยา ๔๒ กิโลเมตร จากอำเภอไชยาไปชุมชนพุมเรียง ๖ กิโลเมตร **กิจกรรมสันทนาการ** จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการ

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางหวันมะ น้อยหมิม, ผู้นำชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านกิจกรรมสันตนาการ ศึกษาธรรมชาติบริเวณแหลมโพธิ์ เกาะเสร็จ วิถีชีวิตชุมชนชาวประมง ธนาคารปูม้า และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิม เช่น การทอผ้าไหม **สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ** จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก การสนทนากลุ่ม และจากการสังเกต พบว่า ของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทางแผนผังบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ปรากฏผลดังนี้ ป้ายบอกทาง พบว่า ป้ายบอกทางไปยังแหลมโพธิ์ ชุมชนพุมเรียง นั้นมีความชัดเจนสามารถอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น แผนผังบริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวแหลมโพธิ์ มีแผนผังบอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ป้ายสื่อความหมาย พบว่า บริเวณแหลมโพธิ์ กลุ่มชุมชนพุมเรียง มีป้ายสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวชัดเจน ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม สถานที่จอดรถ ห้องสุขา พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวแหลมโพธิ์ ชุมชนพุมเรียง มีสิ่งดังกล่าวบริการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว **ร้านค้า** จากการศึกษาศักยภาพของของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านร้านค้า เช่น ร้านขายของ ปรากฏผลดังนี้ ร้านขายของ พบว่า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง จะมีร้านขายของไว้คอยบริการโดยเฉพาะผ้าไหมพุมเรียงสำหรับผู้ที่ผ่านมา หรือนักท่องเที่ยวทุกวัน ส่วนบริเวณพื้นที่รอบนอกก็จะมีร้านสะดวกซื้อเซเว่น บิ๊กซี และร้านค้าอื่น ๆ ไว้คอยบริการ ร้านขายอาหารทะเลสด ๆ เช่น หอยขาว ปูม้า ปูทะเล ซึ่งไม่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก สำหรับบริเวณแหลมโพธิ์จะมีร้านอาหารไว้คอยบริการ และมีตลาดนัดวันพฤหัสบดีและวันเสาร์ บริษัทบริการท่องเที่ยว พบว่า ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มียบริษัทบริการการท่องเที่ยว จะมีบ้างก็เป็นเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเทศบาลพุมเรียง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณแหลมโพธิ์ ร้านของที่ระลึก พบว่า มีร้านขายของที่ระลึกที่เห็นเป็นเด่นชัด ที่มีโดยส่วนใหญ่จะเป็นการ ร้านขายเสื้อผ้าบาติก ผ้าไหมพุมเรียง

การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม จากการศึกษาการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงโดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร็จ เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสันททรายในทะเลที่มาสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทราย ที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ได้ร่มเงาเนื้อที่ไม่ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่าในยามที่น้ำลง ทุกวันนี้ สันททรายในทะเล ก็ยังคงทำหน้าที่สร้างเกาะ คือยังมีทรายที่พัดพามาสะสม แนวทรายไหลขึ้นมา รูปร่างนั้นปรับเปลี่ยนไปตามกระแสน้ำและลม จึงมีรูปร่างไม่เหมือนกันสักครั้ง มีทุ่งดอกผักบุ้งทะเลสำหรับชุมชนพุมเรียง เป็นชุมชนโบราณของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของ

ชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่นการทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นสินค้าพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อของจังหวัดสุราษฎร์ธานี^{๒๑}

กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่น มีลักษณะเด่นที่ต่างจากผ้าไหมภาคอื่น ๆ คือการทอ ยกดอกด้วยไหมและด้าย โดยมีผ้าทอยกที่มีชื่อเสียงคือ ผ้ายกชุดหน้านาง ผ้ายกดอกกลมเกสร และผ้ายกดอกลายเชิง ผ้าที่ทอในช่วงนั้นเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ ซึ่งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นส่วนใหญ่ใช้ผ้าฝ้ายทอเพื่อความทนทาน สำหรับผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ จะทอด้วยไหมหรือผ้าฝ้ายแกมไหม ใช้นุ่งในงานบุญ งานแต่งงาน งานนักษัตรฤกษ์^{๒๒}

สรุป การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง พบว่า กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง มีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบายให้หน่วยงานในสังกัดจัดทำโครงการป่าในเมือง เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่า เพื่อสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคราชการ ท้องถิ่น เอกชนและประชาชนในการสงวน อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเป็นการบริหารจัดการ อนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน โดยประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยตรง และร่วมกันรักษาไว้ได้อย่างยั่งยืน อธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จึงได้มีข้อสั่งการเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๐ ให้สำนักงานบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ ๕ (สุราษฎร์ธานี) สืบค้นคัดเลือกพื้นที่เพื่อจัดทำโครงการป่าในเมืองในพื้นที่บริเวณบ้านแหลมโพธิ์-แหลมทราย หมู่ที่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาการที่เกี่ยวข้องในจังหวัด ดำเนินโครงการร่วมกัน จึงได้กำหนดพื้นที่จัดทำโครงการดังกล่าวจำนวน ๔๐๐ ไร่ และยังมีหน่วยงานที่สนับสนุนอีก ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักศิลปวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลตำบลพุมเรียง พลวัตกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง สะท้อนความสัมพันธ์แบบพึ่งพาระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สะท้อนความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาและความสัมพันธ์ระหว่างผ้าทอกับความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม สะท้อนความสัมพันธ์ของครอบครัว โดยเฉพาะบทบาทในการสืบทอดภูมิปัญญาผ่านบทบาทของผู้หญิงจากรุ่นสู่รุ่น สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ทอกับช่วงชีวิตของคน ทั้งประเพณีการเกิดและประเพณีการตาย และยังสะท้อนถึงความวิริยะอุตสาหะของคนผ่านกระบวนการทอผ้า

สรุปจากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

จากการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเชิงอนุรักษ์ลุ่มน้ำตาปี โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า สภาพพื้นที่ทั้ง ๕ แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลิเล็ด กลุ่มท่องเที่ยว

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายสุทิน สิทธิเดช, ชาวประมง, วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางวันมะ น้อยหมิม, ผู้นำชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง, วันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ชุมชนท่าฉาง กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสม็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง และกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนบางใบไม้ มีศักยภาพด้านการมีส่วนร่วม ๑) กลุ่มชุมชนสี่เล็ด โดยผู้ใหญ่บ้านชื่อนายสมชาย รักเดช ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ได้ร่วมกับชาวบ้านหมู่ที่ ๔ ร่วมแรงร่วมใจกันนำเงินจากโครงการ SML ของหมู่บ้านมาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของคนทั้งภายในและนอกชุมชน รวมทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หลังจากการก่อสร้างศูนย์แล้วเสร็จ ทางอำเภอและจังหวัดได้สนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมในการก่อสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลน โดยมีผู้ร่วมโครงการดังนี้ ๑. จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒. สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๔. อำเภอพุนพิน ๕. องค์การบริหารส่วนตำบลสี่เล็ด ๖. เครือข่ายชุมชนชายฝั่ง ๗. องค์กรเอกชน ๒) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสม็ด โดยบริษัท เซฟรอนประเทศไทยสำรวจและผลิต จำกัด ได้ร่วมกับพันธมิตรดำเนินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้แก่สมาชิกชุมชนสุราษฎร์ธานี อาทิ การพัฒนาคน การอบรมผู้นำ การบริหารจัดการกลุ่ม การบริหารจัดการเชิงธุรกิจ การพัฒนาสินค้าและบริการ รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรชุมชน ซึ่งเป็นฐานรากของการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่ภายนอก การอบรมการสื่อสาร การตลาด และการประชาสัมพันธ์ เช่น ความรู้ด้านการตลาด การตลาดออนไลน์ การส่งเสริมด้วยสื่อมวลชนและบล็อกเกอร์ และการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชนร่วมพัฒนาต่อยอด โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อรองรับการขยายตัวทางการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้และโอกาสในการจ้างงานให้กับสมาชิกชุมชน ไปพร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น นอกจากนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด กลุ่ม อสม. และชุมชนเสม็ด ๓) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติท่าฉาง เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก นำโดยพระครูสุกิตติธรรมคุณและผู้นำชุมชน ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินการโดยใช้สถานที่วัดมูลเหล็กก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑสถานสำหรับบ่อน้ำพุร้อน โดยใช้ศาลาในหมู่บ้านในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อนเป็นศูนย์กลางในการพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และรวบรวมองค์ความรู้ของหมู่บ้าน ๔) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีนโยบายให้หน่วยงานในสังกัดจัดทำโครงการป่าในเมือง เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่า เพื่อสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคราชการ ท้องถิ่น เอกชนและประชาชนในการ สงวน อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเป็นการบริหารจัดการ อนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลน โดยประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยตรง และร่วมกันรักษาไว้ได้อย่างยั่งยืน อธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จึงได้มีข้อสั่งการเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๐ ให้สำนักงานบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ ๕ (สุราษฎร์ธานี) สำรวจคัดเลือกพื้นที่เพื่อจัดทำโครงการป่าในเมืองในพื้นที่บริเวณบ้านแหลมโพธิ์-แหลมทราย หมู่ที่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาการที่เกี่ยวข้องในจังหวัด ดำเนินโครงการร่วมกัน จึงได้กำหนดพื้นที่

จัดทำโครงการดังกล่าวจำนวน ๔๐๐ ไร่ และยังมีหน่วยงานที่สนับสนุนอีก ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยว
จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักศิลปะวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลตำบลพุมเรียง

กลุ่มในชุมชนจัดการตนเอง คือ ความรักเริ่มที่ตนเองไปที่ท้องถิ่นเชื่อมโยงเข้ามา เราตั้งคน
ที่มีอำนาจเข้ามาแต่ไม่ยึดติด และบูรณาการทุนที่มีอยู่ใช้ในการขับเคลื่อน สรุปการมีส่วนร่วมในการ
จัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี มีตัวชี้วัดดังนี้ ๑. ชุมชนมีเป้าหมาย ทิศทาง ใน
การพัฒนาอย่างยั่งยืน ๒. มีระบบข้อมูล ฐานข้อมูลที่สำคัญของชุมชน ที่สามารถ นำไปจัดทำผังพื้นที่
ทำแผนพัฒนาตนเอง และสื่อสารสาธารณะ ๓. มีแผนของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน ทั้งระยะสั้น ระยะ
กลาง และระยะยาว ที่ครอบคลุม ทุกด้าน ๔. ปัญหาาร่วมของคนในพื้นที่ ได้รับการยกระดับเชื่อมโยง
และถูกจัดการแก้ไขอย่างเป็นระบบ และชุมชนตระหนักเรื่องการมี ส่วนร่วมในการวางแผน การ
ดำเนินงานพัฒนา และติดตามตรวจสอบ ๕. มีรูปธรรมการจัดการปัญหาในชุมชน โดยมีชุมชนเป็น
แกนหลัก มีประเด็นงานพัฒนาที่ครอบคลุมทุกเรื่อง และมีองค์กร ชุมชนที่หลากหลาย เป็นพื้นฐาน
ของการทำงานพัฒนา ๖. ชุมชนมีการจัดการที่พื้นที่โดยชุมชน มีการจัดการทุนชุมชน ทั้งทุนทรัพยากร
ทุนสิ่งแวดล้อม ทุนภูมิปัญญา มีระบบสวัสดิการ มีความมั่นคงด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม
และยารักษาโรค ๗. มีการจัดความสัมพันธ์ของขบวนชุมชนท้องถิ่น มีความร่วมมือกันหลายฝ่ายและ
ทำงานร่วมกันได้ ๘. ชุมชนรักการเรียนรู้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๙. คนในชุมชนมีความสุข มีความเป็น
เจ้าของชุมชน มีระเบียบ/กติกาการอยู่ร่วมกัน และมีความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน ๑๐. การ มี
ส่วนร่วมของคนในชุมชนสม่ำเสมอ มีการเชื่อมโยงเครือข่าย ผนึกกำลังชุมชนทุกระดับและมีระบบการ
สร้างและพัฒนา คนจากรุ่นสู่รุ่น มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดเจตนารมณ์ ๑๑. มีระบบธรรมาภิบาล ความ
น่าเชื่อถือในการดำเนินงาน และมีระบบการตรวจสอบการทำงานของชุมชนเอง

๔.๒ ผลการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๑) ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

สภาพทั่วไปของตำบลลีเล็ดจะเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำไหลผ่าน และบางส่วนอยู่ติดกับทะเล
มีน้ำเค็มท่วมถึง เป็นพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ในอดีตแต่ละหมู่บ้านจะใช้
เส้นทางทางน้ำในการสัญจรไปมา ซึ่งนับว่ามีเป็นร้อยสาย เพราะลักษณะสภาพพื้นที่ที่เป็นเช่นนั้นทำ
ให้ประชากรที่อาศัยบริเวณที่ราบต่ำประกอบอาชีพทำสวนมะพร้าว ส่วนผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ติดกับ
ทะเลจะทำประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพ นอกจากอาชีพการทำสวนมะพร้าวและประมงพื้นบ้านแล้ว ใน
ปัจจุบันยังมีการทำนาทุ่งร่วมด้วย จึงมีการส่งเสริมเครือข่ายตามกระบวนการ คือ ๑) การค้นหาคุณค่า
และอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชน ๒) ส่งเสริมการต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

๑.๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

ชุมชนลีเล็ด มีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “ป่าเมฆเมืองไทย” มีระบบนิเวศ
แบบ ๒ น้ำ หรือเรียกว่า “น้ำกร่อย” ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพรรณไม้และพันธุ์สัตว์
น้ำ โดยเฉพาะมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ อีกทั้งป่าชายเลนยังให้ประโยชน์ทั้งช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ
และยังเอื้อประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน เวลานั้นขึ้น ชาวบ้านจะไป ตัดจาก, หาดหอย, จับปูเปี้ยว, ตัก
อวน, ชั่งน้ำลงก็ หาดหอย, ถีบกระดานหาดหอย, ตกเบ็ด และหาปู

ลักษณะเด่นของป่าชายเลนบ้านห้วยทรัพย์ คือมีตะกอนเลนมาสะสม ทำให้เกิดพื้นที่ดินเลนงอกใหม่เพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี ปีละหลายสิบลำ และเกิดเป็นผืนป่าชายเลนขึ้นบริเวณปากแม่น้ำ มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำนานาชนิด พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่เป็นต้นลำพู ลำแพน และแสม มีการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนซึ่งเกิดจากความร่วมมือของส่วนราชการและกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทรัพยากรป่าชายเลนที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ศูนย์เรียนรู้และศึกษาธรรมชาติ เกิดจากการที่ชาวบ้านหมู่ที่ ๔ ร่วมแรงร่วมใจกัน ประสานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ นายสมชาย รักเดช นำเงินจากโครงการ SML ของหมู่บ้าน มาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของคนทั้งภายในและนอกชุมชน รวมทั้งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ “ถ้าทุกคนไม่ร่วมบริจาคสละพื้นที่ก็ไม่เกิดศูนย์แห่งนี้” หลังจากการก่อสร้างศูนย์แล้วเสร็จ ทางอำเภอและจังหวัดได้ส่งเสริมเครือข่ายโดยการสนับสนุนงบประมาณเพิ่มเติมในการก่อสร้างทางเดินศึกษาธรรมชาติในป่าชายเลน (Walk Way) มีทั้งการเดินชมเส้นทางธรรมชาติในป่าโกงกางระยะทาง ๘๐๐ เมตรสามารถเดินชมป่าชายเลนตามวอคเวย์ มีฝูงลิงแสมคอยนั่งต้อนรับไปตลอดเส้นทาง และที่เป็นไฮไลท์ท่องเที่ยวทางน้ำที่กำลังเป็นที่นิยมคือการปั่นจักรยานน้ำ ที่มีทั้งหัวเป็ด หงษ์ ปลาฉลาม ปลาโลมา เป็นที่ชื่นชอบของเด็ก ๆ ที่มากันเป็นครอบครัว และพายเรือแคนู ชมบรรยากาศสองฝั่งคลองบางปอ ได้สัมผัสวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน ป่าชายเลนจำนวนมากกว่า ๗,๐๐๐ ไร่ที่คนในชุมชนลิเล็ด นำโดยนายประเสริฐ ชัยจรรย์ ได้ชักจูงชาวบ้านร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ประกอบกับที่มีแม่น้ำลำคลองนับร้อยสายที่ไหลมาบรรจบพบกันจนเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติของระบบนิเวศนี้ได้อย่างสมบูรณ์ และความหลากหลายทางด้านชีวภาพได้กลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำนานาชนิดจำนวนมาก เพราะป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าไปเที่ยวกันมิได้ขาด โดยทางชุมชนจัดให้มีกิจกรรมที่น่าสนใจเช่น ล่องเรือชมธรรมชาติของป่าชายเลนและลำคลองที่มีระบบนิเวศน์ดีเยี่ยม ชมกลุ่มอาชีพเสริมการทำกะปิจากกุ้ง การทำใบจาก ชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ชมศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ลิเกป่า เดินชมหิ้งห้อยที่มีเป็นจำนวนมากยามค่ำคืนอวดประกายแสงระยิบระยับ เกาะตามต้นลำพู ต้นโกงกาง จนดูสวยงามเหมือนดวงดาวบนท้องฟ้า^{๒๓}

สรุป คุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลิเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีดังนี้ ๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ ๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน

๑.๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า ด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ในการจัดการตนเอง ๓ ประการดังนี้

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น, เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยว, วันที่ ๑๑ สิงหาคม

กิจกรรมการท่องเที่ยว และโปรแกรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

๑) มีกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจ

๒) มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชนด้วยการลงมือปฏิบัติ

๓) มีโปรแกรมการท่องเที่ยว เช่น “พาเที่ยวบ้านฉัน” ที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับ

สินค้าและบริการของชุมชนท่องเที่ยวแบบครบวงจรนักท่องเที่ยวสามารถ เลือกโปรแกรมการท่องเที่ยว ได้ตามความสนใจ และเวลาที่มีจำกัดได้^{๒๔}

การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลุ่มน้ำตาปี จากการสัมภาษณ์ สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวออกมาได้ ดังนี้

เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน) ๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

(๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน

จุดเด่น การเดินทางมาท่องเที่ยวที่มีความสะดวกสบายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและสัมผัสวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน การเดินทางสะดวกไม่ไกลจากในเขตเมือง มีความปลอดภัยมีความหลากหลายของทรัพยากร ไฮไลด์สำคัญคือ ป่าชายเลน ป่ารุกทะเล ที่เป็นจุดแวะถ่ายรูปและเช็คอินเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาน้อยแต่อยากพักผ่อนได้บรรยากาศแบบวิถีชีวิตและที่เป็นจุดเด่นนอกเหนือจากนี้คือ การล่องเรือที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้ ๒ อย่าง คือ เรือยนต์และเรือพาย ส่วนเรือพายนักท่องเที่ยวสามารถพายเองได้ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย

๒) ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

๒.๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชน

คุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง ถิ่นนี้มีเจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก นำโดยพระครูสุกิตติธรรมคุณและผู้นำชุมชน ชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป รวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนาชุมชน ดำเนินการโดยใช้สถานที่วัดมูลเหล็กก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ โดยมีผู้นำทางศาสนา คือเจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก คุณครูสาตี จันทรมิมล ผู้นำชุมชน วัฒนธรรมท้องถิ่น และชาวบ้านในพื้นที่ อีกพื้นที่หนึ่งคือ บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ โดยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำร้อน นายกองคังการบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน นายพิทักษ์ รักเขียว และชาวบ้านหมู่ที่ ๑ ใช้ศาลาในหมู่บ้านในสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อนเป็นศูนย์กลางในการบริหารกลุ่มท่องเที่ยวบ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง แลกเปลี่ยนเรียนรู้และรวบรวมองค์ความรู้ของหมู่บ้าน ล่าสุดผู้ราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี นายอำเภอท่าฉางได้เข้ามาสำรวจพื้นที่เบื้องต้น ในอนาคตจะมีการขุดบ่อน้ำร้อนเพิ่มเติมอีกประมาณ ๓๐๐ เมตร เนื่องจากในบริเวณดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ของบ่อน้ำร้อนอยู่

สรุป คุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชน ได้แก่ ๑) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก ๒) ท่องเที่ยวโอทอปนวัตวิถีบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายภิรมณ์ สุขสม, นายกองคังการบริหารส่วนตำบลท่าทอง อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๑.๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

๑) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตั้งอยู่ในวัดมุลเหล็ก ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ โดยพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมุลเหล็ก เก็บสะสมสิ่งของที่ได้รับตกทอดมาจากอดีตเจ้าอาวาส เก็บสะสมด้วยตนเองและมีส่วนหนึ่งผู้มีจิตศรัทธาได้มาบริจาค สิ่งของเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ระยะเวลาแรกใช้กุฎิเจ้าอาวาสวัดมุลเหล็กเป็นพิพิธภัณฑ์ชั่วคราว แสดงสิ่งของเกี่ยวกับตู้โบราณ พระพุทธรูป ภาตทองเหลือง และเครื่องถ้วยชาม เป็นต้นพ.ศ.๒๕๕๑ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดมุลเหล็กได้เข้าร่วมโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน เป็นการเปิดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยมีคณะกรรมการท่องเที่ยวชุมชนอำเภอท่าฉางซึ่งได้แก่นางสาลี จันทรมิมล นางประภาวดี นายบุญนัส อโณรัตน์ นางเสาวภา วราชัย และนายรัตนมณี เรืองเวช จะนำการแสดงย้อนยุคในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประกวดเรือพนมพระ ประกวดรถแห่ ขบวนแห่เรือพนมพระ ในเดือนสิบเอ็ด ของทุกปี เป็นต้น^{๒๕}

๒) ท่องเที่ยวโอทอปนวัตกรรมบำบัดน้ำพุร้อนธรรมชาติ บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ธารน้ำร้อนและบ่อน้ำร้อนธรรมชาติที่อุดมด้วยแร่ธาตุที่มีประโยชน์แก่ร่างกายหลายชนิด เป็นสิ่งที่มีค่าที่ธรรมชาติสรรสร้างมาเพื่อบำบัดโรคให้แก่มนุษย์ซึ่งยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่มาก เป็นธารน้ำที่ไหลอยู่ตลอดจึงทำให้น้ำสะอาดอยู่ตลอดเวลา

ซึ่งแร่ธาตุที่มีอยู่ในบ่อน้ำร้อนธรรมชาติ มีหลากหลายชนิด ที่มีประโยชน์ต่อร่างกายและบำบัดโรคได้หลายโรค ที่เห็นชัดเจนคือโรคผิวหนัง โรคปวดตามข้อ ความดัน เบาหวาน เป็นต้น และมีกลุ่มโอทอปกลุ่มเลี้ยงหอยแครง ปรุชานกลุ่มคือชาติชาย มณีน้อย กลุ่มปลูกพืชสมุนไพรและผักปลอดสาร เป็นต้น^{๒๖}

การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวของชุมชนท่าฉาง ลุ่มน้ำตาปี จากการสัมภาษณ์ สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวออกมาได้ ดังนี้

เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน)

เริ่มจากศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมุลเหล็ก และแช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่ชุมชนท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จุดเด่นก็คือ ชุมชนที่มีทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำประมงและทำการเกษตร นักท่องเที่ยวที่มาสามารถไปเที่ยวชมระบบนิเวศน์ป่าชายเลนที่มีความสมบูรณ์เป็นอย่างมาก และที่ตำบลเขาถ่านยังมีบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติที่ล้อมรอบไปด้วยธรรมชาติป่าชายเลนที่เขียวสงบ นักท่องเที่ยวสามารถมาแช่บ่อน้ำแร่ร้อนและพอกผิว บำรุงผิวด้วยโคลนดำจากบ่อน้ำแร่ร้อน ที่ไม่มีกลิ่น ไม่มีกำมะถัน แถมเนื้อโคลนเนียนละเอียดเหมือนเนื้อครีม นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่า การแช่น้ำแร่ร้อน และ การพอกโคลนช่วยรักษา บำบัดโรคบางชนิดได้ ที่ชุมชนท่าฉางแห่งนี้ ยังมีบ้านพักโฮมสเตย์บริการนักท่องเที่ยวด้วย

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางสาลี จันทรมิมล, ประชาชนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายพิทักษ์ . รักเขียว, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

๓) ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด

๓.๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด

ชุมชนเลม็ดได้มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตนเองเชื่อมโยงกับแลนด์มาร์คของอำเภอได้เป็นอย่างดี

สวนโมกขพลาราม จากวัดธารน้ำไหลสู่สถานปฏิบัติธรรมชั้นแนวหน้าของเมืองไทย กลายเป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่มีผู้ศรัทธามากที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย ที่นี้ก่อตั้งขึ้นโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่แสวงหาความสงบและศึกษารธรรม ด้วยภายในอาณาบริเวณของสวนโมกขพลาราม มีความร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะสำหรับปฏิบัติธรรม กล่อมเกล้าจิตใจ และศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีโรงมหรสพทางวิญญาน ซึ่งประกอบด้วยภาพศิลป์ บทกวี คติธรรมคำสอนในพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ รวมถึงภาพพุทธประวัติ และภาพจำลองจากภาพหินสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติในอินเดีย^{๒๗}

วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ปุชนียสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นพุทธสถานเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของช่าง ศิลปกรรมสมัยศรีวิชัยไว้ได้สมบูรณ์ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จึงเป็นวัดที่มีความสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวไชยาและสุราษฎร์ธานี มานานนับแต่โบราณกาล ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญแก่วัดประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติและยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง และเป็นหนึ่งในสามของ โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียว ที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ เจดีย์พระบรมธาตุนี้เป็นสัญลักษณ์ในดวงตราประจำจังหวัด และเป็นสัญลักษณ์ในธงประจำกอง และผ้าพันคอลูกเสือด้วย ซึ่งถือกันว่าถ้าใครไปเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี^{๒๘}

การรวมกลุ่มของกลุ่มไข่เค็ม อสม. ของชุมชนชาวเลม็ด จึงเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มกันในครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ เพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม อสม. และผลิตไข่เค็มไชยาชนิดดินพอก (ดินจอมปลวก) เพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกและส่งขายเป็นของฝาก เดิมทีนี้ทำนา แต่เจอปัญหาหอยเชอรี่ มากัดกินต้นข้าว และได้หาวิธีกำจัดหอยเชอรี่หลาย ๆ วิธีก็กำจัดไม่หมด ต่อมาชาวบ้านได้พบแนวทางการสร้างอาชีพเสริมด้วยการหาพันธ์เปิดไข่มาเลี้ยงให้กินหอยเชอรี่ในน้ำข้าว และได้รับสนับสนุนจากทางราชการ ก็เลยหันมาเลี้ยงเปิด หลังจากนั้นมีไข่เยอะ ก็เลยรวมกลุ่มกันทำไข่เค็มขึ้นมา เริ่มทำเมื่อปี ๒๕๔๕ จนถึงปัจจุบัน มีสมาชิกในกลุ่ม ๑๘ ราย จะต้องไข่มาส่งที่กลุ่มและผลิตไข่เค็ม จะไม่รับเอาไข่มาจากแหล่งอื่น ๆ ต้องเป็นไข่ในอำเภอไชยาและเป็นสมาชิกเท่านั้น เพราะวิธีการเลี้ยงเปิดจะไม่เหมือนกันที่ไข่เปิดจะแดง ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชม ที่นี่จะสาธิตวิธีการทำไข่เค็ม และจำหน่ายไข่เค็ม^{๒๙}

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายกิติพงษ์ บุญกันภัย, ภูมิปัญญาชุมชน, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูจิริเจติยาทร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางประสงค์ หีตอนันต์, ประธานชุมชนอสม., วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สรุป คุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชน ได้แก่ ๑) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ๒) สวนโมกขพลาราม ๓) วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด

๓.๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

๑) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ภายในพระธาตุไชยาบรรจุพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าแต่ไม่มีหลักฐานยืนยันว่าเป็นส่วนใดพระธาตุองค์นี้ถือเป็นงานศิลปกรรมศรีวิชัยต้นแบบที่สวยงาม สมบูรณ์แบบ หมดจด และสุดยอดทอดตาทั่วแผ่นดินไทยคงไม่มีที่ใดเกิน ไม่เพียงเท่านั้นในความงดงามสมส่วน องค์พระธาตุยังมีปริศนาธรรมแฝงซ่อนอยู่กับริศ ๔๘๑ อีกด้วย ๔ คือ เจดีย์ ๔ องค์ ๔ มุม ๔ ฐาน เปรียบดั่ง"อริยสัจ ๔" ๘ คือ เจดีย์บริวารชั้นละ ๘ องค์ เปรียบดั่ง "มรรค ๘ ผล ๘" ส่วน ๑ คือ ยอด ๑ เดียวของพระบรมธาตุที่เปรียบดั่ง "นิพพาน" การหลุดพ้น วัดพระธาตุไชยานั้น ท่านพุทธทาสภิกขุ เคยมาเป็นเจ้าอาวาสอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง

๒) สวนโมกข์ เป็นวัดที่หยุดพัฒนาทางวัตถุ แต่หันไปพัฒนาทางจิตใจและการปฏิบัติธรรม เพื่อให้เป็นไปตามปณิธาน ๓ ข้อของท่านอาจารย์พุทธทาส ที่ได้ดำเนินการมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยที่มีชีวิตอยู่ นั่นก็คือ ๑.ให้ทุกคนพยายามเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๒.ทำความเข้าใจหลักสำคัญระหว่างศาสนา ๓.เปลื้องตนออกจากวัตถุนิยม จุดนำสนใจแรกในสวนโมกข์เราเข้าไปยังอาคารพุทธทาส ๑๐๐ ปี ที่มีเรื่องราวของท่านพุทธทาส ข้อมูลสวนโมกข์ หลักธรรมคำคม ปรากฏให้ขบคิดอยู่ทั่วไป ต่อมาเป็นลานหินโค้ง ลานอเนกประสงค์ของวัด ที่ใช้ทำวัตรเช้า-เย็น แสดงปาฐกถา อบรมพระประชุมสัมมนาฆราวาส ทำบุญเลี้ยงพระ ฯลฯ มีลักษณะเป็นดินทรายเสริมก้อนหินเป็นแนวลานโค้งครึ่งวงกลม ถัดจากลานหินโค้งไป เป็น "โรงมหรสพทางวิญญาณ" หรือ "โรงหนัง" อาคารสีขาว ๒ ชั้น ภายในมีภาพปริศนาธรรม คำคม ข้อคิด นำเสนออยู่ทั่วไปในโรงหนัง ทั้งที่ผนัง เสา ใต้บันได มีทั้งที่คิดขึ้นมาใหม่และนำมาจากของเก่า แบ่งเป็น กลุ่มภาพเซน กลุ่มภาพโลกและปรัชญา กลุ่มภาพสุภาพชุด กลุ่มภาพเกี่ยวกับโทสะ โมหะ เป็นต้น และต่อมายัง "สระนาฬิกา" ที่มีสภาพเป็นสระกว้าง ตรงกลางมีเกาะปลูกมะพร้าวไว้ต้นหนึ่ง สร้างขึ้นเป็นปริศนาธรรม เปรียบมะพร้าวต้นเดียวแทนนิพพานท่ามกลางห้วงทุกข์

๓) วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด เป็นแหล่งซื้อขายไข่เค็ม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มไข่เค็ม อสม.ของชุมชนชาวเลม็ด ทุกวันนี้เป็นชื่อกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชน ไข่เค็ม อสม. และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ต้นแบบไข่เค็ม อสม. ทุกวันนี้เป็นชุมชนท่องเที่ยว OTOP ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ บ้านเลม็ด หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยมีนายอำเภอไชยา ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นหลาย ๆ ท่านเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนโครงการนี้

สรุป การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน)

เริ่มจากวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ๒) สวนโมกขพลาราม ๓) วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด

๔) ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

๔.๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

แหลมโพธิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตั้งอยู่ที่ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี บริเวณใกล้ปากน้ำเป็นที่ตั้งหมู่บ้าน บ้านพุมเรียง มีแหลมใหญ่ชายทะเลนั้นว่าแหลมโพธิ์ ทางด้าน

ทะเลฝั่งตะวันออกเป็นดินโคลน มีป่าโกงกางขึ้นอยู่ทั่วไป จากปลายแหลมเข้าไปประมาณ ๒ กิโลเมตร มีซากโบราณสถาน บริเวณแหลมโพธิ์เป็นสันทรายขนาดใหญ่ มีคลองพุมเรียงไหลผ่าน เป็นป่าโปร่ง มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ ลักษณะเด่น เส้นทางการค้าข้ามสมุทร ตั้งแต่สมัยโบราณ ชมวิวทะเล, เที่ยวชิมอาหารทะเล^{๓๐}

กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง ศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา ที่จัดตั้งขึ้น ซึ่งอยู่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีคุณหวันมะ นุ้ยหมีเป็นประธานกลุ่มในการบริหารจัดการ ผ้าทอพุมเรียงนับเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า ซึ่งเราสามารถแบ่งกลุ่มผู้สืบทอดการทอผ้าพุมเรียงได้ดังนี้ ๑) กลุ่มทอผ้าแบบอนุรักษ์นิยมได้รับการสืบทอดการทอผ้าแนวอนุรักษ์นิยมจากนางแม่เหรียญ หวันมุดา สู้ลูกหลาน คือ นางหวันมะ นุ้ยหมีน เป็นผู้สืบทอดกิจการทอผ้าพุมเรียง ๒.กลุ่มทอผ้าแบบประยุกต์ ได้รับการสืบทอดจากหวันเฝะ เหรินเส็บ นักเรียนทอผ้ารุ่นที่ ๒ สู้ลูกหลาน ลักษณะการถ่ายทอดวิชาความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าไหมของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม^{๓๑}

สรุป คุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชน ได้แก่ ๑) ชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) ชม ซื่อสีนค้ำกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียงศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา^{๓๒}

๔.๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

ตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนโดยคนพุมเรียง ได้เริ่มดำเนินการ เมื่อปี ๒๕๕๓ ช่วยกันในการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวชุมชนโดยการเชื่อมกับเครือข่ายชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในแต่ละปีมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนพุมเรียงไม่ต่ำกว่าหนึ่งแสนคน การเงินสะพัดปีละ ๕-๘ ล้านบาท รายได้ส่วนหนึ่งเข้ามาที่กลุ่มได้บริหารจัดการบ้าง รายได้ส่วนใหญ่เป็นของคนในชุมชนที่นำสินค้ามาจำหน่ายและบริการด้านอื่น ๆ เช่น การให้เช่ารถจักรยานให้นักท่องเที่ยวปั่นออกกำลังกาย^{๓๓}

กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง ศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา ใช้สวมใส่ในประเพณีต่าง ๆ พัฒนาเป็นสินค้าโอท็อป ได้แก่ ผ้าไหมฝ้าย, ผ้าไหมลายศรีวิชัย, ผ้าไหมบาติก, ผ้าไหมปักลึงการ, กระเป๋าใส่เหรียญ, ผ้ายกลายพิกุลเกสร ทำจากผ้าไหมแท้ เป็นต้น

สรุป การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า เป็นการท่องเที่ยว ๑ วัน (ไม่ค้างคืน) ๑) เที่ยวชายทะเลแหลมโพธิ์ และรับประทานอาหาร ๒) ชม ซื่อสีนค้ำกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียงศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางพรหมลีสัน โดนิน, ประธานการท่องเที่ยวชุมชนเชิงศิลปวัฒนธรรมพุมเรียง, วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

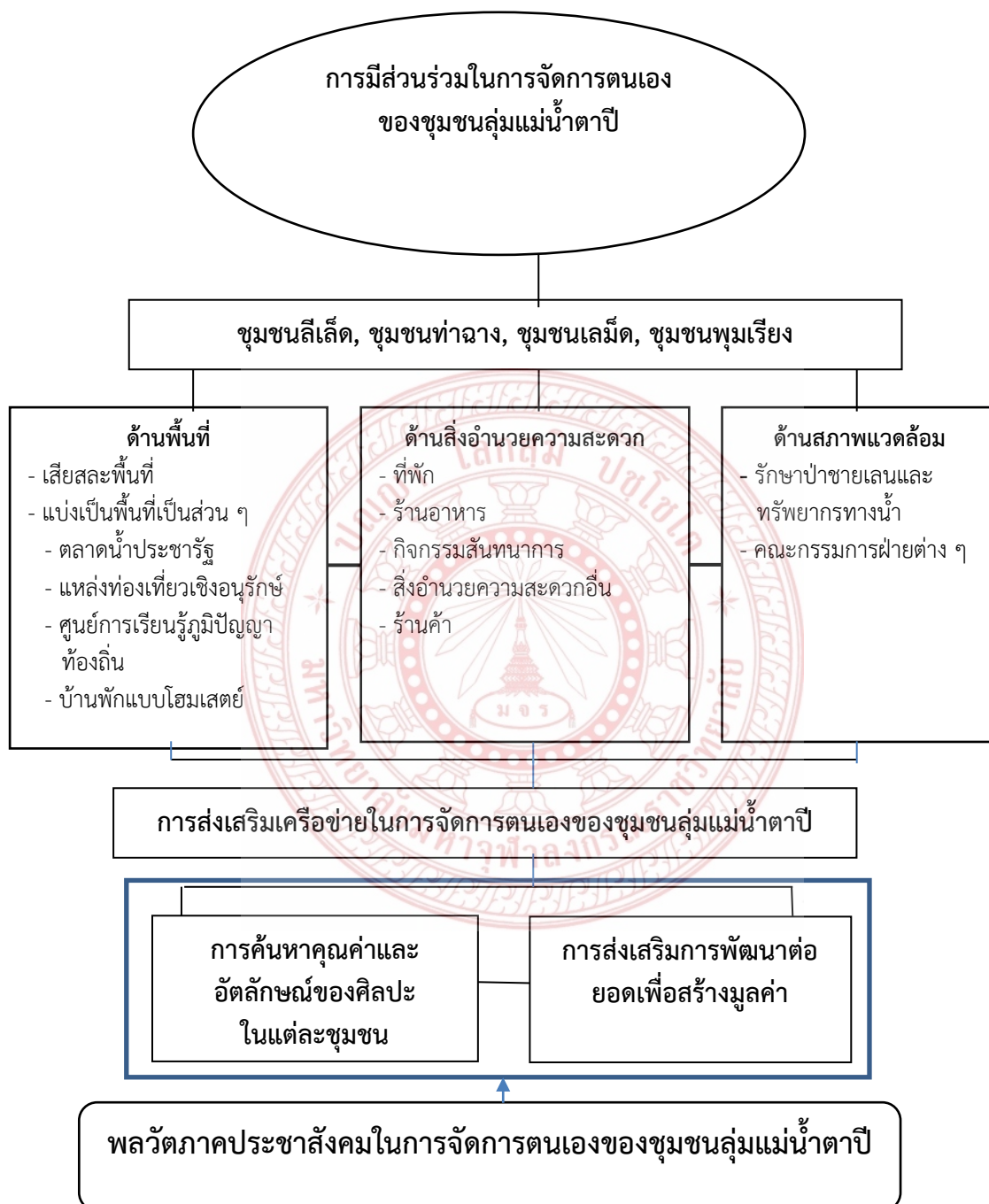
^{๓๑} สัมภาษณ์ นางหวันมะ นุ้ยหมี, ผู้นำชุมชนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายสันติ คงเจริญ, ภูมิปัญญาชุมชนพุมเรียง, วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นางพรหมลีสัน โดนิน, ประธานการท่องเที่ยวชุมชนเชิงศิลปวัฒนธรรมพุมเรียง, วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชน ลุ่มน้ำตาปี

โครงสร้างความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

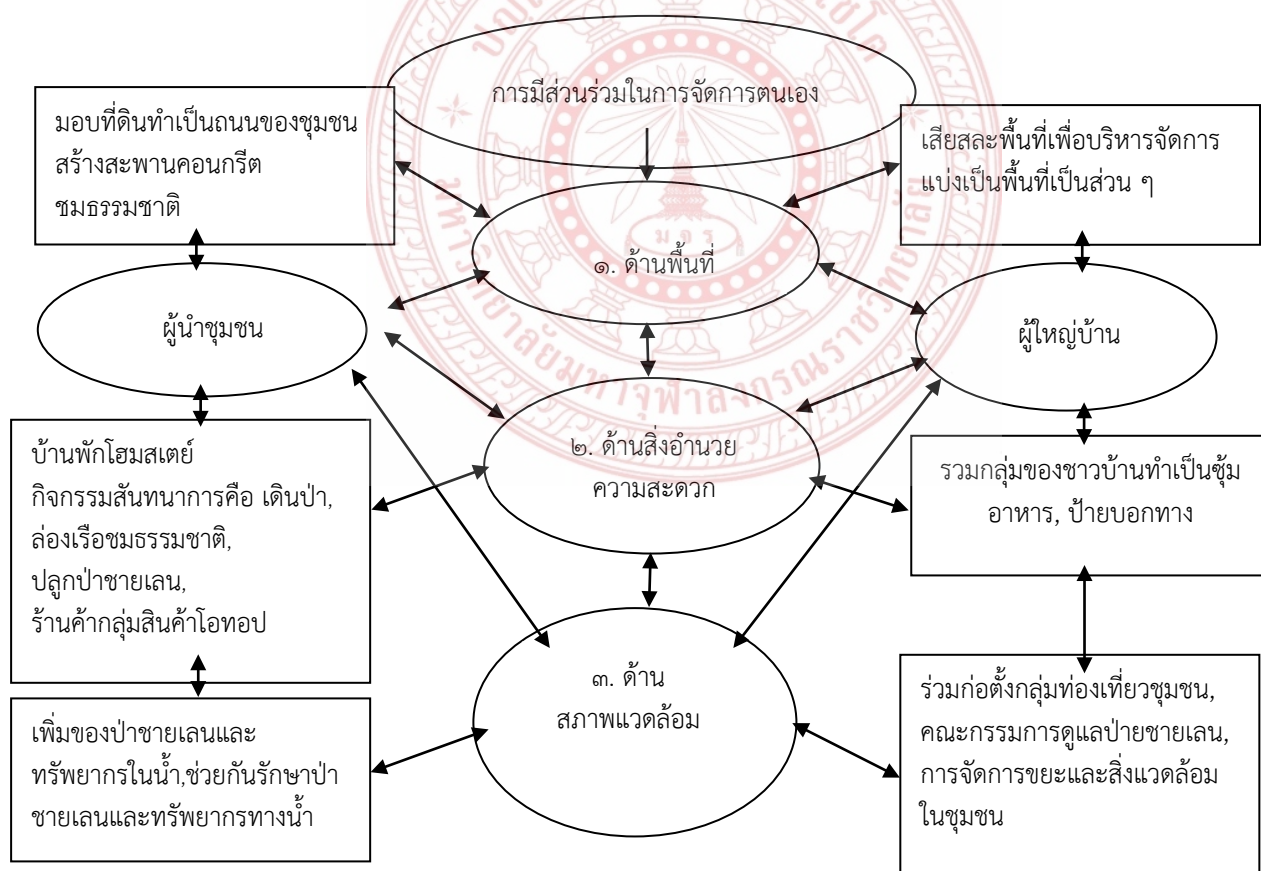

ภาพที่ ๑๖ โครงสร้างความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

๔.๓.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)		
การจัดการตนเอง	ผู้นำชุมชน	ผู้ใหญ่บ้าน
ด้านพื้นที่	มอบที่ดินทำเป็นถนนของชุมชน ,สร้างสะพานคอนกรีตชมธรรมชาติ	เสียสละพื้นที่และแบ่งเป็นพื้นที่เป็นส่วน ๆ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	ที่พักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ กิจกรรมสันทนาการคือ เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ, ปลูกป่าชายเลน, ร้านค้ากลุ่มสินค้าโอท็อป ผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด	ร้านอาหารและเครื่องดื่ม เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านทำเป็นร้าน, ป้ายบอกทาง
ด้านสภาพแวดล้อม	เพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำ, ช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ	การจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

จากประเด็นดังกล่าวสามารถนำมาสังเคราะห์เป็นแผนภาพพลวัตในการจัดการตนเอง การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด ได้ดังนี้

ภาพที่ ๑๗ พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด เป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนที่มีการก่อตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนลีเล็ด นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ ที่ชุมชนลีเล็ดได้ก่อตั้งกลุ่มชุมชนลีเล็ดนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ อยู่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๕ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยนายประเสริฐ ชัญญุกรณ์ ประธานกลุ่ม ตั้งอยู่ที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๕ ตำบลลีเล็ด มีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ มีการสร้างเส้นทางธรรมชาติเป็นสะพานคอนกรีต บนเนื้อที่ ๖๐๐ ไร่ ด้วยความยาวของสะพาน ๗๐๐ เมตร

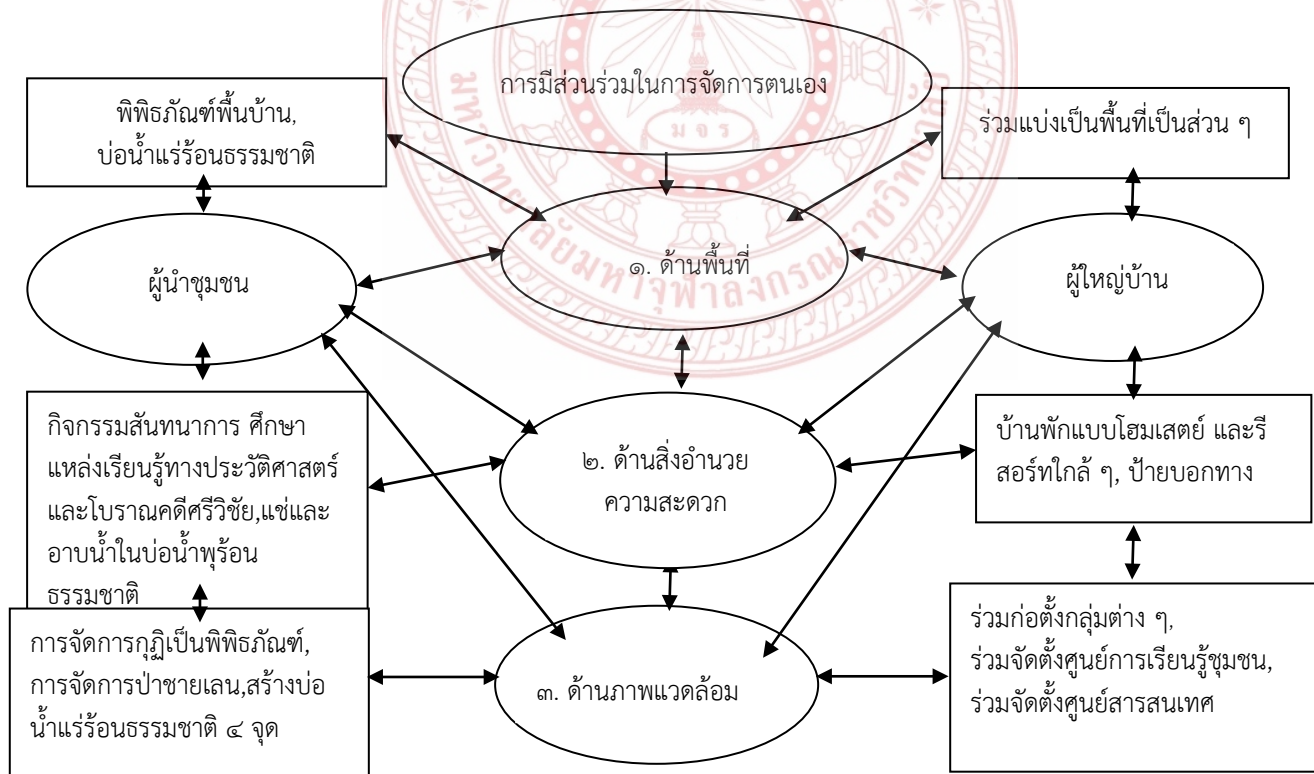
การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ๖ ประการได้แก่ ๑) ที่พักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ ๒) ร้านอาหาร เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านหมู่ ๔ ตำบลลีเล็ดที่เปิดร้านอาหาร เครื่องดื่มเป็นชุมชน ๓) การคมนาคมขนส่ง สามารถใช้เส้นทางถนนสายพุนพิน พุนพิน - สุราษฎร์ธานี เลี้ยวซ้ายไปตามถนนข้ามสะพานพระจุลจอมเกล้าข้ามแม่น้ำตาปี แล้วกลับรถใต้สะพานข้ามทางรถไฟ ขั้บรถมุ่งไปถึงสามแยกวัดดอนกลืนแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพุนพิน - ไซยาสายล่างถึงสามแยกเลี้ยวขวาไปตามถนนทุ่งโพธิ์-ลีเล็ดประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบางปอดตรงไป ๑.๘๐ กิโลเมตร ก็ถึงกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) ๔) กิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ เดินป่า Walkway ไปประมาณ ๗๐๐ เมตร ก็ถึงจุดชมวิว ที่มีต้นลำพูนกว่าล้านต้นเรียงรายอยู่สองข้างทาง ล่องเรือชมธรรมชาติระบบนิเวศป่าชายเลน สัมผัสวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ และกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติ ปูกลูกป่าชายเลน ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นผังบริเวณแหล่งท่องเที่ยว และ ๖) ร้านค้า กลุ่มชาวบ้านจัดการทำกันเอง ร่วมแรงร่วมใจกันจัดตั้งกลุ่มสินค้าโอท็อป ผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) และได้ผ่านการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนอำเภอพุนพิน

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำให้มีการเพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำ โดยช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ จึงมีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ไว้บริโภคหรือพื้นที่ที่น่าอาศัย และชุมชนลีเล็ดได้รับรางวัลระดับประเทศติดต่อกันหลายปี เช่น รางวัลการจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ จากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปี ๒๕๕๓ รางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย อันดับที่ ๒ ของประเทศ จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ปี ๒๕๕๒ รางวัลชุมชนดีเด่นด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปี ๒๕๕๐ รางวัลกนิริทองคำประเภทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอันดับ ๑ ของประเทศ จากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ปี ๒๕๕๐ รางวัลการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชนจากโครงการ Charm ปี ๒๕๔๙ รางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ ไทย จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ปี ๒๕๔๙ เพราะมีคณะกรรมการทั้งหมดของหมู่บ้าน แยกเป็นหลายชุดและมีหน้าที่แตกต่างกันไป เช่น มีคณะกรรมการชุมชนประมงต้นแบบ คณะกรรมการหมู่บ้านทุกส่วน คณะกรรมการดูแลป่าชายเลน สภาเด็กและเยาวชน สภาที่ปรึกษาการจัดการทรัพยากรฯลฯ ผลจากความร่วมมือร่วมใจดังกล่าว ส่งผลให้ปัจจุบันมีพื้นที่ป่าชายเลนหรือป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้นเป็นเกือบ ๘,๐๐๐ ไร่ จากเดิมในปี ๒๕๓๔ มีป่าชายเลนเหลืออยู่เพียง ๓,๔๐๐ ไร่ มีทรัพยากรทางน้ำเกิดขึ้นจำนวนมาก ทั้งกุ้ง หอย ปูและปลา ยังเป็นแหล่งเกิดหอยแครงอีกด้วย

๔.๓.๒ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง		
การจัดการตนเอง	ผู้นำชุมชน	ผู้ใหญ่บ้าน
ด้านพื้นที่	พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน, บ่อน้ำแร่ร้อน ธรรมชาติ	ร่วมแบ่งเป็นพื้นที่เป็นส่วน ๆ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	กิจกรรมสันตนาการ ศึกษาแหล่ง เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีศรีวิชัย แช่และอาบน้ำในบ่อน้ำพุร้อน ธรรมชาติ	บ้านพักแบบโฮมสเตย์ และรีสอร์ท ใกล้เคียง, ป้ายบอกทาง
ด้านสภาพแวดล้อม	การจัดการภูมิเป็นพิพิธภัณฑ สถานการจัดการป่าชายเลน สร้างบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด	ร่วมก่อตั้งกลุ่มต่าง ๆ, ร่วมจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ร่วมจัดตั้งศูนย์สารสนเทศ

จากประเด็นดังกล่าวสามารถนำมาสังเคราะห์เป็นแผนภาพพลวัตในการจัดการตนเอง
การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๑๘ พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง

กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมีการจัดการตนเองด้านพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชุมชนพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมูลเหล็ก และกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑) พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมูลเหล็ก ตั้งอยู่ในวัดมูลเหล็ก ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๘ โดยพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็กร่วมกับภาคประชาชน ภาคเอกชน และภาครัฐในอำเภอท่าฉางโดยมีนายนิรติ นาคชาติ ประธานชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลท่าฉาง พ.ต.ท.ชรววย ฉิมเรศ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอท่าฉาง และนางมาลา ชื่นวิเศษ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ ซึ่งมาปฏิบัติงานประจำอำเภอท่าฉาง เครือข่ายวัฒนธรรมในทุกตำบล และผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมูลเหล็ก โดยแบ่งเป็น ๓ อาคาร ๑.กุฏิเจ้าอาวาส ด้านบนเป็นพิพิธภัณฑสถานชั่วคราว แสดงสิ่งของเกี่ยวกับตู้โบราณ พระพุทธรูป เครื่องแก้วถาดทองเหลือง และเครื่องถ้วยชาม เป็นต้น ด้านล่างจัดเป็นศูนย์สารสนเทศ และห้องสมุด จัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ๒.กุฏิเจ้าอาวาสหลังเก่า จัดแสดงเกี่ยวกับ ผ้าทอลายโบราณ เครื่องแก้ว และเครื่องถ้วยชาม ๓.อาคารโรงฉินเก่า ด้านบนแสดงเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา ด้านล่าง แสดงเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา ตู้โบราณและเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ด้านหลังอาคารจัดเป็นห้องประชุม นอกจากนี้ ลานกว้างด้านนอกอาคารจัดเป็นลานกีฬาเพื่อให้ชาวบ้านได้ออกกำลังกาย ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลตำบลท่าฉางและโรงพยาบาลท่าฉางตามโครงการวัดส่งเสริมสุขภาพ ผู้บริหารจัดการเป็นพระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อไห กระจงทองเหลือง ถาด พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม เก็บสะสมมาเรื่อย ๆ ชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาก็นำมาถวาย ๒) กลุ่มชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน ตั้งอยู่ที่สำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง ห่างจากที่ว่าการอำเภอท่าฉางประมาณ ๕ กิโลเมตรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของอำเภอท่าฉาง ประธานกลุ่มคือเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน ต่อมาตัวแทนภาครัฐคือองค์การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน และองค์การบริหารส่วนตำบลหีบงบประมาณสร้างบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ซึ่งตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่กำมะถันเหมาะแก่การใช้อาบ ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงมีความเชื่อว่า สามารถรักษาโรคได้

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ๖ ประการได้แก่ ๑) ที่พักเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ และรีสอร์ทใกล้ ๆ ชุมชนท่องเที่ยว ๒) ร้านอาหาร ยั้่น้อยอยู่ เช่น ร้านอาหารบ้านตากานต์ เป็นต้น ๓) การคมนาคมขนส่ง ความสะดวกในการเดินทางเข้าสู่ชุมชน พิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง วัดมูลเหล็ก อยู่ริมถนนทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ จากอำเภอเมืองถึงวัดมูลเหล็กระยะทาง ๓๖ กิโลเมตร โดยเฉพาะบริเวณบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ เส้นทางคมนาคมทางบก ทางรถยนต์โดยใช้ทางหลวงหมายเลข ๔๑๑๒ (ถนนสายพุนพิน-ท่าชนะ) ประมาณกิโลเมตรที่ ๒๐ จะมีทางแยกด้านขวามือ ให้เลี้ยวเข้าไปยังสำนักสงฆ์ธารน้ำร้อน (บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ) ซึ่งเป็นถนน

คอนกรีต อีก ๓๒๐ เมตร ก็ถึงแหล่งหากจากที่ว่าการอำเภอท่าฉาง ๕ กิโลเมตร ๔) กิจกรรมสันตนาการ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก เนื่องจากมีกิจกรรมสันตนาการแทบทุกวันบริเวณแหล่งท่องเที่ยว บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านมาแช่น้ำเป็นส่วนใหญ่ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว และ ๖) ร้านค้าเป็นตลาดนัดไว้คอยบริการผู้ที่ผ่านไปผ่านมา หรือนักท่องเที่ยว ช่วงตอนเย็น ๆ ทุกวัน

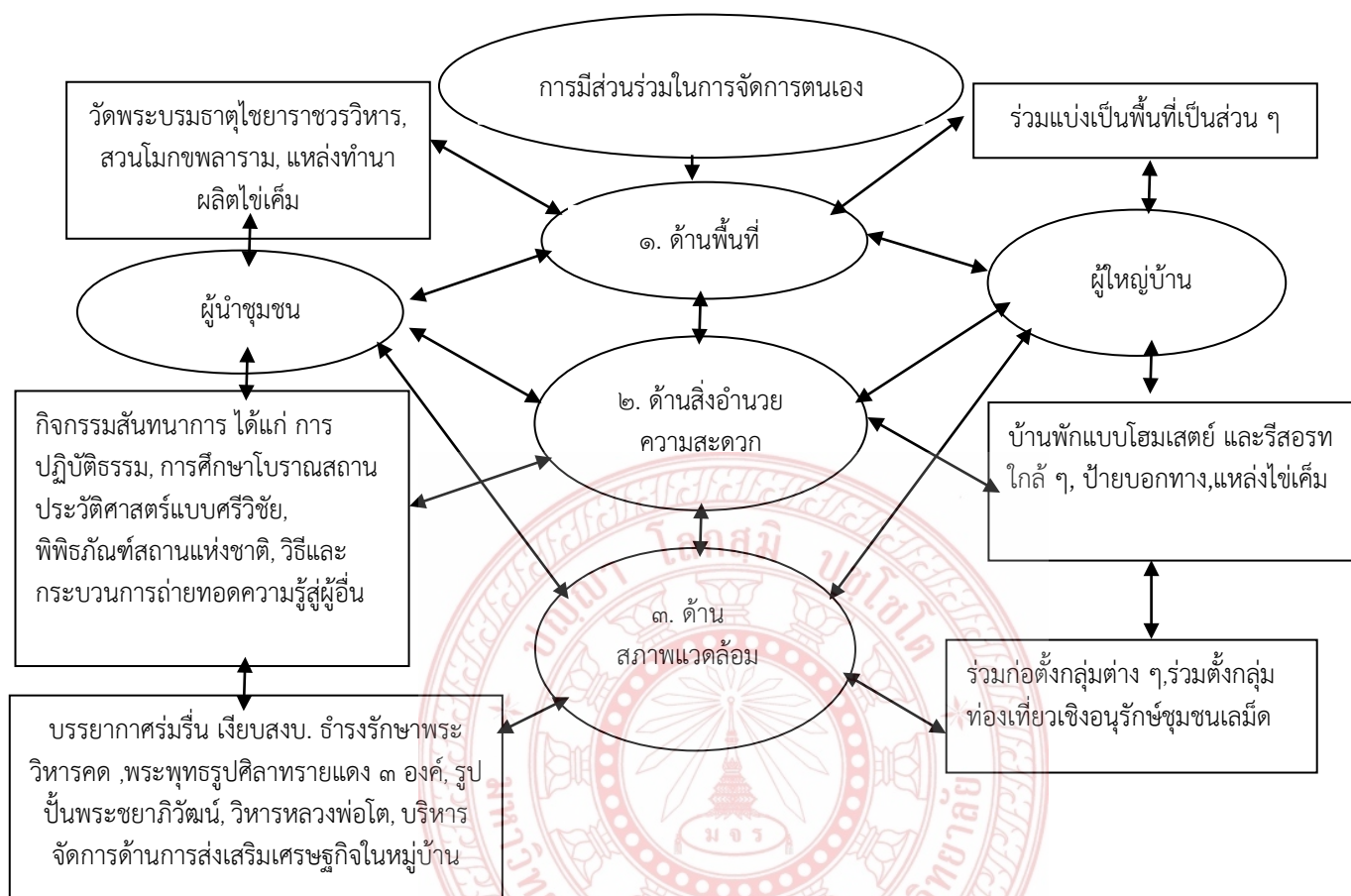
การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉางมี มีทรัพยากรชาติทางด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลายเป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะพิพิธภัณฑสถานอำเภอท่าฉาง ตั้งอยู่ที่วัดมูลเหล็ก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย วัดมูลเหล็ก มีเอกลักษณ์เฉพาะสำหรับกลุ่มชนชนท่าฉาง คือ การแต่งกายด้วยชุดผ้าไทย พร้อมถือสำรับ มาทำบุญที่วัด ศึกษาวัตถุโบราณสมัยศรีวิชัย ซึ่งเจ้าอาวาสและผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมกัน สถานที่ของพิพิธภัณฑสถานเป็นตึกครึ่งปูนครึ่งไม้ ๒ ชั้น ประกอบด้วย ถ้วยชาม เครื่องปั้นดินเผา หม้อ ไห กระทะทองเหลือง ถาด พาน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในการประกอบอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าไหม บ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๔ จุด ตั้งอยู่บริเวณตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านธารน้ำร้อน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง สภาพเป็นบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ มีอุณหภูมิประมาณ ๖๐ องศาเซลเซียส สภาพน้ำเป็นน้ำที่มีเกลือแร่เจือปน มีรสเค็มเล็กน้อย แต่ไม่มีกลิ่นแร่ เป็นดินป่าพุร้อนน้ำเค็ม พืชพรรณเป็นพันธุ์ไม้ในป่าเค็มป่าชายหาดและป่าดิบชื้น ภูมิทัศน์พื้นที่เป็นลานหิน

๔.๓.๓ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด		
การจัดการตนเอง	ผู้นำชุมชน	ผู้ใหญ่บ้าน
ด้านพื้นที่	วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, แหล่งทำนาผลิตไข่เค็ม	ร่วมแบ่งเป็นพื้นที่เป็นส่วน ๆ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	กิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ การปฏิบัติธรรม, การศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, วิธีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น	บ้านพักแบบโฮมสเตย์ และรีสอร์ทใกล้เคียง ๆ, ป้ายบอกทาง, แหล่งไข่เค็ม
ด้านสภาพแวดล้อม	บรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ. อารงรักษาพระวิหารคด , พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์, รูปปั้นพระชยาภิวัดมน, วิหารหลวงพ่อโต, บริหารจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน	ร่วมก่อตั้งกลุ่มต่าง ๆ, ร่วมตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนเลม็ด

จากประเด็นดังกล่าวสามารถนำมาสังเคราะห์เป็นแผนภาพพลวัตในการจัดการตนเอง
การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนเลื่อมได้ดังนี้

ภาพที่ ๑๙ พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนเลื่อม

กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลื่อมมีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้

การจัดการตนเองด้านพื้นที่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลื่อม สถานที่ตั้ง เลขที่ ๗/๙ หมู่บ้าน ไทรงาม ตำบลเลื่อม อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

๑) พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวสวนโมกขพลาราม จากวัดธารน้ำไหลสู่สถานปฏิบัติธรรมชั้นแนวหน้าของเมืองไทย กลายเป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่มีผู้ศรัทธามากที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย ที่นี้ก่อตั้งขึ้นโดยท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นสถานที่แสวงหาความสงบและศึกษาธรรม ด้วยภายในอาณาบริเวณของสวนโมกขพลาราม มีความร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะสำหรับปฏิบัติธรรม กล่อมเกลาคิดใจ และศึกษาพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีโรงมหรสพทางวิญญาณ ซึ่งประกอบด้วยภาพศิลป์ บทกวี คติธรรมคำสอนในพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ รวมถึงภาพพุทธประวัติ และภาพจำลองจากภาพหินสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติในอินเดีย ๒) พื้นที่แหล่ง

ห้องที่เยววัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ปุชนียสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นพุทธสถานเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของช่าง ศิลปกรรมสมัยศรีวิชัยไว้ได้สมบูรณ์ ซึ่งรัฐบาลให้ความสำคัญแก่วัดประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติและยกฐานะวัดเป็นพระอารามหลวง และเป็นหนึ่งในสามของ โบราณสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชาของภาคใต้ ได้แก่ พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจดีย์พระบรมธาตุไชยาเป็นสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยองค์เดียว ที่ยังอยู่ในสภาพที่ดีที่สุด ๓) พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม อสม. มีกิจกรรมในพื้นที่คือ แหล่งทำนา เลี้ยงเป็ด ถนอมไข่เค็มโดยการนำมาพอกกับดินและหมักไว้เป็นไข่เค็ม ต่อมาชาวบ้านได้รวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มและทำการผลิตไข่เค็มเพื่อจำหน่าย โดยมีสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอไชยาเข้ามาส่งเสริม และสนับสนุนด้านการจัดการกลุ่มการพัฒนามาตรฐาน ทำให้สภาอุตสาหกรรมจังหวัดและหอการค้าจังหวัดได้คัดเลือกไข่เค็มไชยา เป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นของจังหวัดและอนุกรรมการ ๑ ตำบล ๑ ผลิตภัณฑ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้คัดเลือกให้ไข่เค็มไชยานั้นเป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่น ๑๐ อันดับแรก ที่นี้จะสาธิตวิธีการทำไข่เค็ม และจำหน่ายไข่เค็ม

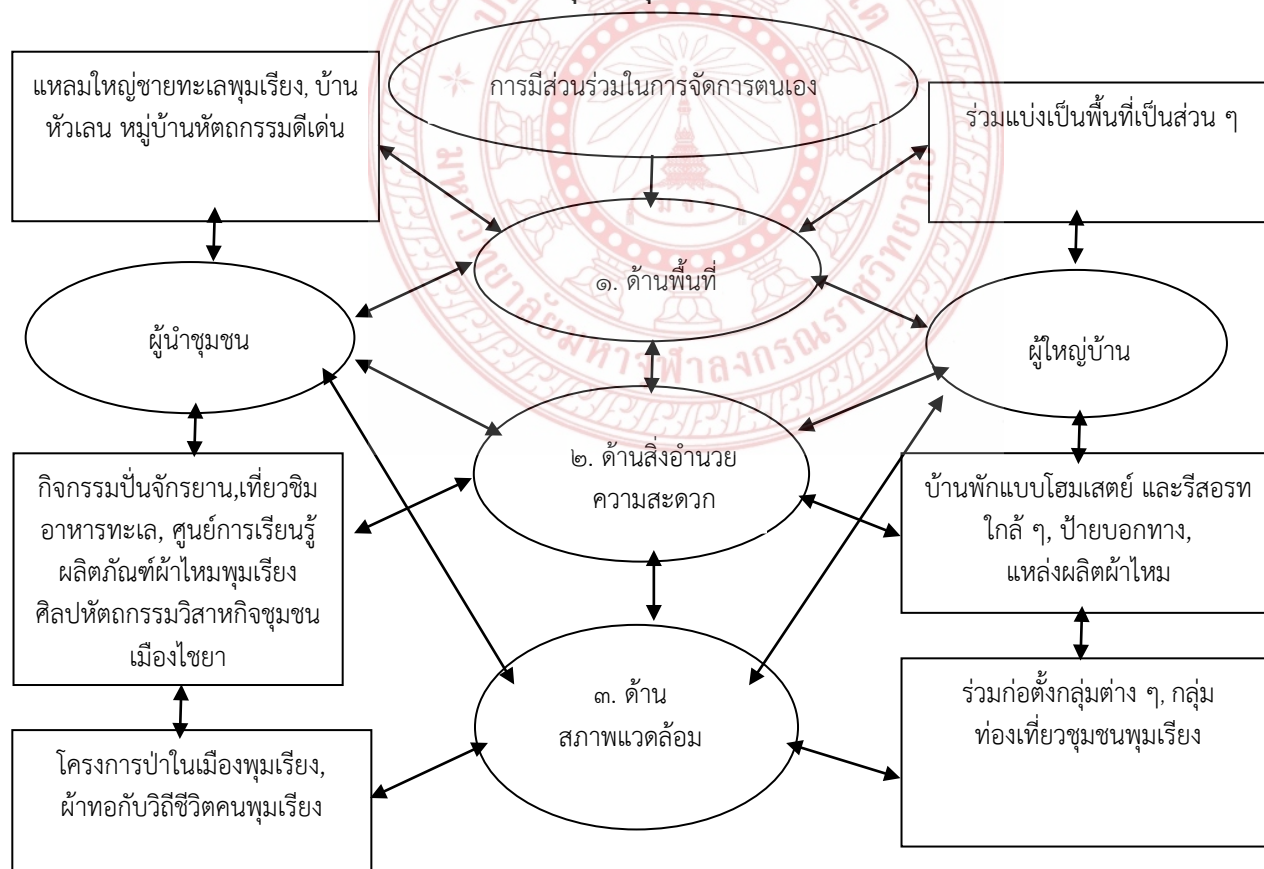
การจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ด กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีการจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว มีที่พักเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวได้เลือกพัก ร้านอาหาร กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีการจัดการตนเองด้านร้านอาหารมีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว มีร้านอาหารพื้นบ้านอาหารภาคใต้ กิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ การปฏิบัติธรรม ณ สวนโมกขพลาราม การศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ห้องที่เยววิถีชุมชนเลม็ดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. ฝึกการทำไข่เค็ม มีการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยว ป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ไฟฟ้า ประปา การสื่อสารและโทรคมนาคม การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สถานที่จอดรถ ห้องสุขา ร้านค้าโดยส่วนใหญ่จะเป็นการรวมกลุ่มของชุมชน

การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเลม็ดมีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม ๑) บริเวณสวนโมกขพลาราม เป็นพื้นที่ป่า ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด บรรยากาศร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะกับการปฏิบัติธรรม ๒) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร สภาพแวดล้อมเป็นโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ แบบศรีวิชัย ประกอบด้วย พระวิหารคด พระวิหารหลวง พระอุโบสถ พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์ รูปปั้นพระชยภิกษุวิมล วิหารหลวงพ่อโต ๓) ชุมชนเลม็ดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็มไชยา อสม. สภาพแวดล้อมเป็นทุ่งนา เหมาะแก่การเลี้ยงเป็ด ซึ่งชุมชนได้มีการรวมกลุ่มทำไข่เค็มไชยา ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านเลม็ด หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มอบหน้าที่ให้นางประสงค์ หิตอนันต์ บริหารจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน จึงทำให้กลุ่มไข่เค็ม อสม. พัฒนาขึ้นจากการรวมกลุ่มกันผลิตไข่เค็มไชยาชนิดดินพอกเพื่อจำหน่ายให้แก่สมาชิกและส่งขายเป็นของฝาก และฝากเงินโดยกระบวนการฝากเงินที่เรียกว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านเลม็ด หมู่ ๕ โดยมีนายสุธรรม ทองแถม เป็นประธาน

๔.๓.๔ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง

พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง		
การจัดการตนเอง	ผู้นำชุมชน	ผู้ใหญ่บ้าน
ด้านพื้นที่	แหลมใหญ่ชายทะเลพุมเรียง, บ้านหัวเลน หมู่บ้านหัตถกรรมตีเต็น	ร่วมแบ่งเป็นพื้นที่เป็นส่วน ๆ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	กิจกรรมปั่นจักรยาน,เที่ยวชมอาหารทะเล, ศูนย์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพุมเรียง ศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา	บ้านพักแบบโฮมสเตย์ และ รีสอร์ทที่ใกล้ ๆ, ป้ายบอกทาง
ด้านสภาพแวดล้อม	โครงการป่าในเมืองพุมเรียง, ผ้าทอกับวิถีชีวิตคนพุมเรียง	ร่วมก่อตั้งกลุ่มต่าง ๆ, กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

จากประเด็นดังกล่าวสามารถนำมาสังเคราะห์เป็นแผนภาพพลวัตในการจัดการตนเอง การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียงได้ดังนี้

ภาพที่ ๒๐ พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง

กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสภาพแวดล้อม ดังนี้

การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านพื้นที่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์ มีรูปปั้นยักษ์ เนื่องจากชาวบ้านประกอบอาชีพวางอวนปูม้า ซึ่งเป็นรายได้หลักของชาวประมงแถบนี้ นอกจากนั้นยังมีเกาะเสร็จ เกาะเล็กที่มีเนื้อที่ไม่มาก มีความงดงามด้วยสันทราย และกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีลักษณะเด่นที่ต่างจากผ้าไหมภาคอื่น ๆ คือการทอ ยกดอกด้วยไหมและด้าย โดยมีผ้าทอยกที่มีชื่อเสียงคือ ผ้ายกชุดหน้านาง ผ้ายกดอกกลมเกสร และผ้ายกดอกลายเชิง ผ้าที่ทอในช่วงนั้นเป็นผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันและผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ ซึ่งผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นส่วนใหญ่ใช้ผ้าฝ้ายทอเพื่อความทนทาน สำหรับผ้าที่ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ จะทอด้วยไหมหรือผ้าฝ้ายแกมไหม ใช้นุ่งในงานบุญ งานแต่งในงานนักขัตฤกษ์

การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีการจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อมในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้แบ่งศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง ดังนี้ ที่พัก มีที่พักเพียงพอกับนักท่องเที่ยวเช่น ๑) รุ่งอรุณ รีสอร์ท ๑๑๒ หมู่ ๕ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เป็นต้น มีศักยภาพด้านร้านอาหาร ได้แก่ ๑) ร้านปลัฟปลาซีฟู้ด ๔๑๒ หมู่ ๑ ถนนชายทะเล ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา เป็นอาหารทะเล เป็นต้น กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียงมีศักยภาพด้านกิจกรรมสันนาการ ศึกษารธรรมชาติบริเวณแหลมโพธิ์ เกาะเสร็จ วิถีชีวิตชุมชนชาวประมง ธนาคารปูม้า และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ของกลุ่มคนไทยมุสลิม เช่น การทอผ้าไหม มีศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง มีแผนผังบอกจุดเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ป้ายสื่อความหมาย มีศักยภาพด้านร้านค้า บริเวณแหล่งท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง จะมีร้านขายของไว้คอยบริการโดยเฉพาะผ้าไหมพุมเรียง สำหรับบริเวณแหลมโพธิ์จะมีร้านอาหารไว้คอยบริการ

การจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม มีศักยภาพด้านสภาพแวดล้อม บริเวณชายทะเลแหลมโพธิ์ มีทิวทัศน์สวยงาม วิวดิตทะเล และสวนสาธารณะแหลมโพธิ์เป็นป่าชายเลน มีต้นโกงกาง ต้นลำพู เกาะเสร็จ เป็นเกาะที่เกิดจากการพัดพาของสันทรายในทะเลที่มาสะสมกันนานวันเข้า ก็กลายเป็นเกาะทราย ที่มีต้นไม้ขึ้นมาพอให้ไต่ร่มเงา เนื้อที่ไม่ได้มากในยามที่น้ำขึ้น แต่ขนาดจะกว้างใหญ่เพิ่มขึ้นไปอีกหลายเท่าในยามที่น้ำลง ทุกวันนี้ สันทรายในทะเล ก็ยังคงทำหน้าที่สร้างเกาะ คือยังมีทรายที่พัดพามาสะสม แนวทรายไหลขึ้นมา รูปร่างนั้นปรับเปลี่ยนไปตามกระแสคลื่นและลม จึงมีรูปร่างไม่เหมือนกันสักครั้ง มีทุ่งดอกผักบุ้งทะเลสำหรับชุมชนพุมเรียง เป็นชุมชนโบราณของกลุ่มคนไทยมุสลิมที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหัวเลน หมู่ ๒ บริเวณริมคลองพุมเรียง ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วคนตั้งแต่สมัยตอนปลายกรุงศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธพื้นเมืองในท้องถิ่นการทอผ้าไหมพุมเรียง เป็นสินค้าพื้นเมืองที่ขึ้นชื่อของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ต้องประกอบด้วย ๓ ประการดังนี้

๑. การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน

ในแต่ละชุมชนมีวิถีชีวิต ที่เหมือนกันบ้างแตกต่างกันบ้าง ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมศาสตร์ ด้านภูมิศาสตร์ ด้านประวัติศาสตร์ จึงทำให้แต่ละชุมชนในแต่ละภูมิภาคเหล่านั้นมีศิลปะและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป สัมพันธ์กันมาจากฐานฐาน ดั้งนั้นชุมชนใดสามารถค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของตนเองเจอ ก็จะเกิดประโยชน์มหาศาลแก่ชุมชนนั้น เช่น ทำให้เกิดธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนำมาซึ่งรายได้สู่ชุมชน ทำให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มาฐานะดีขึ้น ชุมชนเข้มแข็งขึ้น ประเทศก็พัฒนาขึ้น จากการแสดงความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเกี่ยวกับการค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าควรมีการส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชนให้เจอ ตัวแทนภาคเอกชน^{๙๔} ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการดึงจุดแข็งด้านคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมว่า

“ประเด็นในเรื่องของคุณค่า ในเรื่องของศิลปะวัฒนธรรมเนี่ย ต้องบอกว่าเสน่ห์ของความ เป็น Thailand ของเราที่เป็นเรื่องศิลปะผมว่า อาจจะมีค่าต่างอยู่บ้าง ในส่วนของเอเชียของเรานะครับ สังเกตดูนะว่าตอนนี้ค้นพบ ศิลปะอายุมากกว่าพันปีที่จังหวัดนครราชสีมา เพราะฉะนั้นตัวของคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของเราก็ไม่แพ้ศรีวิชัย เพราะฉะนั้นความโดดเด่นในเรื่องของศรีวิชัย มันมีความต่างอย่างไร ผมอาจจะยกตัวอย่างเช่น ที่วัดถ้ำคูหา วัดเขาพระนิม เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะทรงเครื่อง และลักษณะทรงเครื่องเป็นสิ่งที่แตกต่างองค์ประกอบของแต่ละตัวมันก็จะเห็นเสน่ห์ให้คนเกิดการเคลื่อนไหว จากจุดที่ ๑ ไปจุดที่ ๒” มีนักโบราณคดีได้ค้นพบศิลปะโบราณสถานที่เขาพระนารายณ์ (เขาศรีวิชัย) ในอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๕ โบราณสถานวัดหลง โบราณสถานวัดแก้ว อำเภอไชยา หน้าบันอุโบสถ วัดสมุหนิมิต ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา วัดถ้ำคูหาสวรรค์ อำเภอกาญจนดิษฐ์ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นศิลปะทรงคุณค่าที่ถูกค้นพบ ตัวแทนภาครัฐ^{๙๕} ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการดึงจุดแข็งด้านคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ในประเด็นการค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ ของศิลปะในแต่ละพื้นที่ว่า

“จุดที่สำคัญของจังหวัดสุราษฎร์ธานีเมื่อนักท่องเที่ยวมาแล้ว ก่อนขึ้นเครื่องหรือลงเครื่องให้เขาไปไหน เมื่อมาจังหวัดสุราษฎร์ธานี จะดึงดูดเงินจากนักท่องเที่ยวได้อย่างไรนี่เป็นโจทย์ที่หลายกระทรวงกำลังดำเนินการอยู่ในขณะนี้ แต่การแสดงเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของเรามีน้อยมาก เรามีการแสดงรูปพระอวโลกิเตศวรที่สนามบินเล็กนิดเดียว เรามีบุคคลระดับโลกก็อยู่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่สวนโมกข์มีท่านพุทธทาสภิกขุ แต่ที่สนามบินไม่มีการจัดแสดงเลย นี่คือแบรนด์สุราษฎร์ธานี”

^{๙๔} สทนากลุ่ม นายสมชาย สินมา, รองประธานหอการค้าจังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๙๕} สทนากลุ่ม นายเทพศิลป์ ผ่องแก้ว, ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

การส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะและวัฒนธรรม เป็นเหมือนการสำรวจหา
 ชุมทรัพย์ หากใครค้นหาเจอก็จะได้ทรัพย์นั้นมาด้วยความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนให้แก่ชุมชนนั้น
 กำนันตำบลบางไผ่^{๓๖} ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการตั้งจุดใจด้านคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมว่า

“จะเป็นโอกาสที่จะสร้างรายได้ให้ กับชาวบ้านในชุมชน โดยไม่ต้องใช้งบประมาณจาก
 หน่วยงานภาครัฐ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ใน เพียงแค่เราดึงเอาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะและ
 วัฒนธรรมในชุมชนที่เรามีมาสร้างให้เกิดรายได้ให้กับชาวบ้านสร้างรายได้ให้กับชุมชน”

ตัวแทนภาคเอกชน^{๓๗} ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการตั้งจุดใจด้านคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมว่า

“จังหวัดสุราษฎร์ธานีเรามีทั้งฝั่งน้ำ เมืองร้อยเกาะ หอยใหญ่ อะไรต่าง ๆ มันพีคอยู่แล้ว
 ลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยว เขามาตามฤดูกาล ตอนนี้อยู่ในช่วง low แต่ภายในเดือนหน้าเป็นต้นไปใน
 เข้าสู่ช่วง High แต่ในบนบกเราก็มี เชื้อนรัชชประภา เขาสก แหล่งศิลปวัฒนธรรมศรีวิชัย ไข่เค็ม
 ไซยา ทานพุทธทาสที่สวนโมกขพลาราม ผลไม้พื้นเมืองเงาะโรงเรียนที่อำเภอบ้านนาสาร เรามีศูนย์ฝึก
 ลิงของลุงสมพร ที่อำเภอกาญจนดิษฐ์ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ลุงสมพรไม่อยู่แล้ว ไม่มีคนดูแล
 โปรแกรมนี้ก็เลยหายไป อย่างฟาร์มหอยนางรมสินมานะฟาร์ม ของคุณสมชาย สินมา ก็เป็นตัวอย่าง
 การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมเพราะถ้ามาสุราษฎร์แล้วจะทานหอย ก็ต้องนึกถึงสิน
 มานะฟาร์ม เป็นฟาร์มสเตย์ บางคนง ว่าฟาร์มสเตย์คืออะไร คือเป็นฟาร์มที่สามารถไปนอนในฟาร์ม
 ได้แต่ ณ วันนี้หายไป แต่ต่อไป คุณสมชายคงจะฟื้นฟู ขึ้นมาแน่นอนนะครับ แต่ที่เราแนะนำแล้ว
 ประสบความสำเร็จทางการท่องเที่ยว ก็คือของกำนันสาว (กำนันจรัญญา ศรีรักษ์) นักท่องเที่ยว
 ถามว่ามีอะไรบ้างในบางไผ่เราบอกว่ามีขนมมเนย มียำขนมจีน มีอะไรต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของ
 คนใต้ เราก็ต้องนำเสนอให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ แต่ส่วนมากก็จะเป็นคนไทย คนจีน จะมีกรุ๊ปจีนที่มา
 เที่ยวของตลาดประชารัฐบ้างนะครับ แล้วก็ได้แหล่งท่องเที่ยวใหม่คือสละสวนอาทิตย์ ที่เพิ่มขึ้นมาด้วย
 ที่เราขายโปรแกรมเหล่านี้ได้ และก็สิ่งที่น่าดีใจที่สุดนะครับ คืองานชักพระประเพณีของจังหวัด
 สุราษฎร์ธานีในปี นี้ จะมีนักท่องเที่ยว เข้ามา ๕๐๐ - ๗๐๐ คน”

การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี คือ ๑) ภูมิปัญญา
 ท้องถิ่น การละเล่น ดนตรี และกีฬา และ วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องประดับ อาหาร ตามลำดับ ๒) อาหาร
 พื้นเมือง ผลไม้ประจำนักท่องเที่ยวสนใจถิ่น และของฝากพื้นเมือง ตามลำดับ มาสร้างเป็นตัวคุณค่า
 หรือตัวเสน่ห์ของท้องถิ่นเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒. การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

เมื่อค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ ศิลปะและวัฒนธรรมได้แล้ว สร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมา
 จนติดตลาดเป็นที่รู้จักแล้ว เมื่อถึงจุดอิมตัวนักท่องเที่ยวจะเริ่มรู้สึกว่ามีซ้ำซาก เกิดความเบื่อหน่ายกับสิ่ง
 เดิม ดังนั้นการทำการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องหาทางพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าให้ได้ถ้า
 ไม่อย่างนั้นนักท่องเที่ยวจะไปแสวงหาสิ่งใหม่ ที่ไหนที่ใหม่แทนซึ่งถ้าเราปล่อยให้เป็นอย่างนั้นก็ทำให้
 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนนั้นต้องล้มเลิกไปในที่สุดซึ่งปัจจุบันเกิดขึ้นมากมายหลายที่ ที่
 ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบางที่เปิดตัวอย่างยิ่งใหญ่มาก มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากพอผ่านไประยะหนึ่ง
 จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงเรื่อย ๆ สุดท้ายก็ล้มเลิกไป นั่นเพราะไม่ได้พัฒนาและต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

^{๓๖} สทนทากลุ่ม นางจรัญญา ศรีรักษ์, กำนันตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๗} สทนทากลุ่ม นายพรชัย มาลาสกุลชัย, ประธานกรรมการบริษัทพันทิพย์ (๑๙๗๐) จำกัด, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ในคุณค่าและอัตลักษณ์ ศิลปะและวัฒนธรรมนั้น การพัฒนานั้นนอกจากพัฒนา “ด้านวัตถุ” แล้วเราจะต้องพัฒนา “คน” ไปพร้อม ๆ กัน ผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญเห็นว่านอกจากการค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมแล้วควรมีการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าให้กับสิ่งนั้น ตัวแทนภาคประชาชน^{๓๘๘} กล่าวถึงการพัฒนาต่อยอดเพื่อการสร้างมูลค่าไว้อย่างน่าสนใจว่า

“ในชุมชนเรามีมะพร้าวเยอะเราก็พัฒนาเอามาทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น จนปัจจุบันเป็นสินค้าโอท็อป (OTOP) ระดับ ๕ ดาว ก่อให้เกิดรายได้เป็นกอบเป็นกำ ทางมะพร้าวนำมาสานเป็นงานฝีมือ มีสินค้าจำหน่ายและการสาธิตให้นักท่องเที่ยวได้ชม เรามีป่าจาก นำมาพัฒนาสร้างเป็นอุโมงค์จากเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเรื่องชมอุโมงค์ต้นจาก ชมวิถีชีวิตชาวในบางริมฝั่งคลอง ตอนนี้นำกำลังพัฒนาทำผลิตภัณฑ์จากต้นจากคือน้ำสมจากและน้ำผึ้งจาก เรามีการสาธิตทำม้าน้ำ”

ชนกลุ่มต่าง ๆ มาพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ^{๓๘๙}

การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการถือเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับธุรกิจของประเทศ เพราะประเทศที่ประชากรมีรายได้ระดับสูง เช่น ประเทศจีน ก็อาศัยนวัตกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าในสินค้าและบริการ สร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างมหาศาล ในชุมชนมีมะพร้าวก็พัฒนาเป็นมะพร้าวสกัดเย็น เค้กมะพร้าวอ่อน แปรรูปเป็นอาหาร ขนม ยารักษาโรค และเวชสำอาง ตัวแทนภาครัฐ^{๓๙๐} กล่าวถึงการพัฒนาต่อยอดเพื่อการสร้างมูลค่าไว้ว่า

“ถ้าชุมชนสร้างหรือพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น วัดพระใหญ่ วัดปลายแหลม (วัดแหลมสุวรรณาราม) ที่อำเภอเกาะสมุย อดีตเจ้าอาวาสร่วมกับชุมชนได้สร้างสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยวขึ้นมา หลังจากนั้นมีการต่อยอดด้านการท่องเที่ยวจนเกิดรายได้แก่ชุมชน วัดราชธรรมาราม (วัดศิลาสูง) มีเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเป็นเจดีย์สี่ทอนเป็นสถานที่ที่หลาย ๆ คนในท้องถิ่นนิยมมาบูชา ในทุก ๆ ปีทางวัดจะจัดงานสมโภชน์และนมัสการพระธาตุ มาเที่ยวเกาะสมุยไม่ควรพลาดที่จะมาสักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุศิลาสูง มีพระอุโบสถสีดินแดงที่สวยงาม ที่หินตาหินยายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทุกคนต้องไปชมเมื่อเดินทางมาสมุย ปัจจุบันมีการพัฒนาและต่อยอด นำเอาวัฒนธรรมการทำขนมกะละแม ซึ่งเป็นขนมพื้นบ้านมาทำโชว์และจำหน่ายเป็นของกินของฝากแก่นักท่องเที่ยว”

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสุราษฎร์ธานีดำเนินการสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลตามนโยบายไทยนิยมอย่างยั่งยืน หรือโอท็อปนวัตกรรม โดยการนำศิลปวัฒนธรรมใน

^{๓๘๘} สนทนากลุ่ม นางจรัญญา ศรีรักษ์, กำนันตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๘๙} สนทนากลุ่ม นายรัชชัย กลิ่นนาค, คณะกรรมการสมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคใต้, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๙๐} สนทนากลุ่ม นางยุพาพันธ์ คงชนะ, ผู้อำนวยการกองการท่องเที่ยวและกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ชุมชนมาพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างสิ่งดึงดูดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในส่วนของภาครัฐ^{๕๑} กล่าวถึงการพัฒนาต่อยอดเพื่อการสร้างมูลค่าไว้ว่า

“ผมมองว่าสุราษฎร์ธานี มีโปรดัคส์ที่แข็งแรงหลายอย่างอยู่แล้ว เอาเฉพาะประเด็นดึงดูดความสนใจ อะไรที่เป็นแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอก ก็อย่างที่ท่านสมชาย สีนมา รองหอการค้าบอกว่าสุราษฎร์ธานี เรามีศรีวิชัย วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ผมดูข้อมูลตรงนี้แล้ว จากผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวสนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปหัตถกรรม วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สำคัญคือถ้าเรานำคำพูดของท่านพุทธทาส ที่กล่าวถึงวิถีชีวิตของชาวสุราษฎร์ธานี ถ้าเราถอดออกมาแล้วพัฒนาต่อยอดก็จะส่งผลที่ดีขึ้นนะครับ”

การพัฒนาที่กล่าวมาเป็นการพัฒนาด้านวัตถุ ซึ่งเป็นการพัฒนาขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นการพัฒนาที่อาจจะไม่ “ยั่งยืน” กล่าวคือกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะไม่ประสบผลสำเร็จหากไม่พัฒนา “คน” ไปพร้อมกัน เพราะว่าคนเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุดในชุมชน การพัฒนาคนคือการให้ความรู้กับชาวบ้านในชุมชน ให้เขามีความรู้ความสามารถและทักษะในการทำงานนั้น ๆ อย่างถูกต้องเหมาะสม ในส่วนของตัวแทนภาคประชาชน^{๕๒} ได้กล่าวว่า

“พอดีว่าเป็นโอกาสที่ดีของจังหวัดสุราษฎร์ธานี กรมการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวและกีฬา เขามาจากสุราษฎร์เป็นเครือข่ายดีเด่นของประเทศ เขาก็จับตัวนี้มาศึกษา เราก็ ได้รับความรู้มากในสมัยนั้น ในสมัยนั้นเราไปจัดไปเปิดประตูประชุม กันเป็นเดือน คิดว่าทำทางครอบครัว ไม่เห็นด้วย ก็คงจะทำไม่ได้ เราก็ไปเอาความรู้มาเติมที่ ไปแต่ละครั้งก็พาชาวบ้านไป ๔-๕ คน ครั้งต่อไปก็เปลี่ยนเอาคนใหม่ไป คือทำอย่างนี้ชาวบ้านเราก็ได้รับความรู้ประสบการณ์ เอาชาวบ้านไป กลับมาแล้วก็ทำกันเรื่อย ๆ ก็เริ่มมีนักท่องเที่ยว แล้วชาวบ้านก็เริ่มเห็นว่า เรือพายก็มีรายได้นะ รายได้ดีด้วย ที่นี้เราก็คิดจะทำอย่างอื่นที่จะให้ได้มาซึ่งรายได้จากกระเป๋าของนักท่องเที่ยว”

จากที่ผู้เชี่ยวชาญได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดึงดูดใจด้านคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าควรนำอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่มาเป็นจุดดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว คำว่าการดึงดูดใจในที่นี้คือสิ่งดึงดูดใจที่เป็นวัฒนธรรม เช่น เป็นสิ่งที่ไม่มีที่ไหน ยิ่งใหญ่ที่สุด เล็กที่สุด มหัศจรรย์ที่สุด เป็นสิ่งสำคัญที่สุด งดงามที่สุด ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมาเป็นสิ่งดึงดูดใจ เช่น วิถีแห่งสายน้ำ คลองร้อยสาย ประวัติศาสตร์อาณาจักรศรีวิชัย บุคคลสำคัญของโลกท่านพุทธทาสภิกขุ อาหารที่โด่งดังไปทั่วโลก เช่น เงาะนาสาร หอยนางรม อาหารทะเลที่มีรสชาติเป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยวทั่วโลก อาหารและขนมพื้นบ้านต่าง ๆ มาสร้างมูลค่าเพิ่มของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ

๓. การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย

ในการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายในจังหวัดสุราษฎร์ธานีจะต้องมีการสืบทอดต่อไปยังชนรุ่นหลัง เมื่อรุ่นพ่อรุ่นแม่หมดไปจะต้องมีการสืบทอดกิจกรรมที่ชนรุ่นก่อนได้สร้างและพัฒนาไว้ให้คงอยู่ต่อไปจึงจะเกิดความยั่งยืนได้ จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตัวแทนภาคประชาชนได้กล่าวถึงการอนุรักษ์และการสืบสานว่า

^{๕๑} สนทนากลุ่ม นายกิตติ ชินเจริญธรรม, หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๒} สนทนากลุ่ม นางจรัญญา ศรีรักษ์, กำนันตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

“ในด้านของเยาวชนเราก็มีการรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการสืบสาน เพราะกำนันสาวก็คงไม่สาวอีกต่อไป ก็จะต้องหาคนที่จะมาแทนที่เรา นั่นคือลูกหลาน เราจะดึงเยาวชน ในหมู่บ้านอย่างไร ที่จะให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนมาสืบทอด รุ่นต่อรุ่น อย่าในกรณีของบางใบไม้ตอนที่มีการอบรมเคลื่อนที่เช่นของ ททท. ในเรื่องของการทำตลาดชุมชน เราก็ต้องเฟ้นหาคนรุ่นหลังไปร่วมด้วยกิจกรรม เพื่อจะมาสืบทอด ในเรื่องของการมีส่วนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ แล้วก็ในเรื่องของการคืนกำไรให้กับท้องถิ่นชุมชนคงไม่มีโอกาสที่จะคืนให้ บ้านละ ๒๐๐ บาท ๔๐๐ บาท ๕๐๐ บาท อย่างบ้านห้วยทรัพย์ ดิฉันได้ทราบว่า มีการคืน ให้บ้านละพันบาท เพราะที่นั่นมีแหล่งรายได้มากมาย เช่น คอกหอยแครง เป็นต้น แต่ของเราไม่มีเรามีรายได้จากน้ำมันมะพร้าว รายได้จากสวนสาธิตต่าง ๆ รายได้จากร้านอาหาร ตอนนี้เรามาคืนให้สังคมกันปีละครั้ง เช่น ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนโรงเรียนบางใบไม้ ในวันเด็กก็จัดกิจกรรมวันเด็กโดยไม่ใช้งบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลบางใบไม้ ประมาณ ๓๐-๔๐ ทุน เราจัดเลี้ยงอาหารให้กับเด็กไม่ต่างจากเด็กในเมือง เด็กในเมืองได้กินเฟรนช์ฟรายส์เด็กบางใบไม้ก็ได้กินเฟรนช์ฟรายส์ มีการแจกรางวัลมากมายในวันนั้น โดยไม่ต้องขอประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางใบไม้ เราจัดกันเอง ตอนนี้เราจัดมาได้ ๕ ปี นี่คือวิธีการคืนให้กับสังคม ในกิจกรรมของตลาดบางใบไม้ทุกกิจกรรมจะต้องคืนให้แก่ชุมชนบางใบไม้ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ ตรงนี้ทำให้เรา สร้างจิตสำนึก ให้กับลูกหลานคนบางใบไม้และลูกหลานคนบางใบไม้เอง ก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญว่าเรามีแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรการท่องเที่ยว ฉะนั้นก็จะสร้างความภาคภูมิใจให้กับลูกหลานของชาวบางใบไม้ นี่คือการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนบางใบไม้” ^{๔๓}

ตามที่ นางจรัญญา ศรีรัักษ์ ตัวแทนภาคประชาชนตำบลบางใบไม้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี กล่าวมาสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า” จะเห็นได้ว่าศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจะลบหายไปจากแผ่นดินหากไม่มีการอนุรักษ์สืบสานต่อจากรุ่นสู่รุ่น ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาบางอย่างอยู่ในที่ที่ไม่มีคนเห็นค่าสุดท้ายก็หายไปอย่างน่าเสียดาย พอเห็นคุณค่าก็สายเกินไป เราต้องเสียเงินมากมายเพื่อฟื้นฟูและซ่อมแซมศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นขึ้นมาใหม่แต่ศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นก็คงไม่เหมือนเดิม นายกิตติ ชินเจริญธรรม^{๔๔} กล่าวถึงการอนุรักษ์และการสืบสานว่า

“เป็นประเด็นสำคัญก็คือการส่งเสริมการอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ต่าง ๆ เราต้องส่งเสริมให้ชุมชนมีการอนุรักษ์และสืบสานถ่ายทอดต่อออกไปจากรุ่นสู่รุ่น หน่วยงานราชการแล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องมึนโยบายที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนให้มากยิ่งขึ้น ในการถ่ายโครงการลงไปสู่ชุมชนต้องทำอะไรที่มันสร้าง ความแข็งแรง ความเป็นตัวเอง ความเป็นอัตลักษณ์ ให้มันชัดเจน”

ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีผ้าภาพวาดทศชาติของพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า “พระบฏ” เป็นผ้าโบราณที่อำเภอไชยา อายุหลายร้อยปี ถูกสวมก่องไว้ในกล่องไม้ฝูพังโดนปลุกทำลายเล็กน้อย แต่โชคดีที่ยังมีสภาพดีมาก นั่นคือผลที่เกิดจากการไม่มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันมีค่านี้ไว้ ปัจจุบัน

^{๔๓} สนทนากลุ่ม นางจรัญญา ศรีรัักษ์, กำนันตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สนทนากลุ่ม นายกิตติ ชินเจริญธรรม, หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติไชยา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สำนักศิลปวัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี เป็นผู้ดูแลและเตรียมความพร้อมในการส่งมอบให้ชุมชนต่อไป เราเกือบสูญเสียสมบัติล้ำค่าที่ชนรุ่นก่อนสร้างไว้

การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย ต้องส่งเสริมและเชื่อมโยงจากจุดที่เรียกว่า “การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงเกิดการส่งต่อได้”^{๕๕} ควรบริหารการ ๓ ประการดังนี้

๑. กิจกรรมการท่องเที่ยว และโปรแกรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

๑) มีกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจ

๒) มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชนด้วยการลงมือปฏิบัติ

๓) มีโปรแกรมการท่องเที่ยว เช่น “พาเที่ยวบ้านฉัน” ที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับสินค้าและบริการของชุมชนท่องเที่ยวแบบครบวงจรนักท่องเที่ยวสามารถ เลือกโปรแกรมการท่องเที่ยว ได้ตามความสนใจ และเวลาที่มีจำกัดได้

กิจกรรมการท่องเที่ยวควรมีกิจกรรมที่หลากหลายไม่ซ้ำซากเพื่อป้องกันการเบื่อหน่ายกับผู้ที่เคยมาเที่ยวชม จากการรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ พบว่านักท่องเที่ยวชื่นชอบเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น รองลงมาคือการละเล่น ดนตรี และกีฬา และ วิถีชีวิต เสื้อผ้า เครื่องประดับ อาหาร ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสุราษฎร์ธานีก็นำสิ่งเหล่านี้มาจัดเป็นกิจกรรม เช่น ภูมิปัญญาการทำน้ำผึ้งจาก ภูมิปัญญาการจักสานกระจูด ภูมิปัญญาการทำเรือ ภูมิปัญญาการทำปลา ภูมิปัญญาการทำอาหาร เช่น ไข่เค็มไชยา เงาะโรงเรียนที่อำเภอบ้านนาสาร อาหารทะเลบริเวณรอบอ่าวบ้านดอน กีฬา คือ มวยไชยา การละเล่น ดนตรี เช่น หนังตะลุง เราก็นำศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้มาแนะนำเสนอนักท่องเที่ยว ตามสถานที่ที่นักท่องเที่ยวต้องผ่านซึ่งผลการวิจัยพบว่า สนามบินคือสถานที่ที่นักท่องเที่ยวใช้เป็นเส้นทางการเดินทางมากที่สุด เรามีสิ่งเหล่านี้อยู่แล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งนักท่องเที่ยวสามารถเลือกท่องเที่ยวได้ตามความสนใจและเวลาที่มีจำกัดตัวแทนภาคประชาชน^{๕๖} กล่าวถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวไว้ว่า

“ที่นี่จะมีเส้นทางท่องเที่ยวคือมีโปรแกรม ในหนึ่งวัน ๙:๐๐ น. ถึง ๑๖:๐๐ น ลงเรือที่ทำน้ำ เรือก็จะพาไปชมการทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น พาไปดูการทำน้ำส้มจาก หลังจากนั้นก็ล่องเรือรอบแม่น้ำตาปี ชมอโมงค์ทางจากซึ่งเป็นไฮไลท์ของที่นี่ ได้รับรางวัลที่ ๑ ของ ททท. มารับประทานขนมจากร่วมกัน มาฝึกสานม้าน้ำร่วมกัน มาแลกเปลี่ยนกัน ถ้ากรณีศึกษาดูงาน แต่ถ้ากรุ๊ปมาน้อยเช่น ๕ คน เราก็จะเราก็จะไม่มี เพราะว่ามันไม่คุ้มค่า ในการทำท่องเที่ยว เราก็ต้องคิดหลักความคุ้มค่าด้วยประการหนึ่ง อันนี้คือจากที่ได้ไปจำเรียนมา มาก่อน นักท่องเที่ยวมา ๕ คนก็นั่นก็ทำ แต่ว่ามันไม่คุ้มค่า ค่าใช้จ่ายมันสูง ในช่วงเวลากลางคืนที่นี่ จะมีโฮมสเตย์ เป็นบ้านชาวบ้าน มีอาหารเช้า เช่น กาแฟในหมู่บ้าน ข้าวต้ม ช่วงกลางคืนก็จะมีอีกรอบคือ ชมหิ่งห้อย ๒ ชั่วโมง เหมือนกัน ถ้าเป็น ๒ วัน ๑ คืนที่นี่ มีอาหารพื้นบ้าน อาหารเย็น ๑ มื้อ เรือ ๒ รอบ แล้วก็มื้ออาหารเช้า มีที่พัก ๑ คืน ที่นี่ต้อนรับคณะศึกษาดูงานด้วยค่ะ”

๒. มีการเชื่อมโยง เส้นทางท่องเที่ยว กับชุมชนอื่น

^{๕๕} สนทนากลุ่ม นายสมชาย สีนมา, รองประธานหอการค้าจังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖} สนทนากลุ่ม นางจรัญญา ศรีรักษ์, ตัวแทนจากประชาชน อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

การส่งต่อของผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีโปรแกรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับภายนอก ทั้งชุมชนท่องเที่ยวอื่น แหล่งท่องเที่ยวเมืองหลักเมืองรอง เช่น มีการเชื่อมโยงกับตำบลคลองน้อย ตำบลลิเล็ด รับจากสนามบิน แล้วไปสักการะพระบรมธาตุไชยา และส่งต่อให้กับเครือข่ายพุมเรียง ชมวิถีชีวิตชาวพุมเรียง กินข้าวเที่ยงที่พุมเรียง และในตอนบ่ายเข้ามาบางใบไม้สักการะพ่อท่านข้าวสุก ฟังการบรรยาย ล่องคลองไปชมจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าที่พักในบางใบไม้ ทานข้าวเย็น ต่อจากนั้นก็ไปชมหิ่งห้อย เข้าที่พัก ตื่นมา ทานอาหารเช้า และส่งต่อแหล่งอื่นต่อไป

การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวมีความสำคัญมากเพราะหากคนอื่นอยู่ได้เราก็อยู่ได้หากผู้อยู่ไม่ได้เราก็อยู่ไม่ได้ ในการทำการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน ตัวแทนจากภาครัฐ^{๔๗} กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

“กลุ่มงานศิลปะ เอาหนังตะลุงไปสู่กลางทะเล มันไม่น่าจะเกี่ยวข้องกันได้ แต่พอมองมิติของการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วม ร่วมกันได้หมดเลยครับ ถ้าเราทำด้านวัฒนธรรม ศิลปะ มันต้องสร้างสิ่งรับรู้ทุกโอกาส ทุกช่วงเวลาที่สามารถรับสื่อเข้าไป ๕ นาทีก็ได้ ๑๐ นาทีก็ได้ ๕ ชั่วโมงก็ได้ แล้วแต่รูปแบบนะครับ ในกระบวนการทั้งหลาย เรื่องการมีส่วนร่วมผมว่ามันสำคัญมาก เช่น กำนันสาวก็มีส่วนร่วมกัน ทำไมท่านจึงให้คนรุ่นใหม่เข้าไปมีส่วนร่วมกันนั้นเป็นนโยบาย ที่มาเรียนรู้งาน ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สอนจ้ให้เขาทำ เข้าไปฝึกปฏิบัติเข้าไปอบรม สร้างโอกาสให้เขาลองผิดลองถูก ผู้หลักผู้ใหญ่ผู้นำชุมชนควรให้โอกาสคนรุ่นหลัง และสำคัญที่สุดคือการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันแก้ปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ อันนี้สำคัญมากครับ”

ในหลายชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวที่ต่างคนต่างแย่งนักท่องเที่ยวกันจนกลายเป็นความขัดแย้งซึ่งสุดท้ายก็ไปไม่รอด ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเมื่อก่อนในชุมชนต่าง ๆ ก็มีเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นสุดท้ายก็มีเอกชนเขาเข้ามาดำเนินธุรกิจแทน แต่หลังจากมีการเชื่อมโยงเครือข่ายแล้วปัญหาดังกล่าวก็หมดไป ตัวแทนภาคประชาชน^{๔๘} กล่าวว่า

“ถ้าพูดถึงการเชื่อมโยงเครือข่าย ทั้งในระดับจังหวัดระดับภาค ก็คือการส่งต่อนักท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวมาบางใบไม้ มาล่องเรือที่นี่ แล้วอยากจะนอนพักที่ที่ลิเล็ด ถ้าเขาอยากรู้เกี่ยวกับวิถีประมง ก็ส่งไปเขาถ่าน ถ้าเรื่องไข่เค็มเรื่องพระธาตุ ก็ส่งต่อไปไชยา คือถ้าเครือข่ายการท่องเที่ยว ก็จะส่งต่อถึงกันหมด ไชยาเหมือนกัน ถ้านักท่องเที่ยวชมหิ่งห้อย เขาก็ส่งต่อมาให้กำนันสาว ในเรื่องบุคลากร ถ้าที่ไหนของเครือข่ายมีกิจกรรม เราก็พาบุคลากรของเราไปร่วม ถ้าอยากรู้เรื่องเรือ เรื่องลิง ก็ต้องไปคลองน้อย คลองน้อยโฮมสเตย์ได้มาตรฐานกว่าบางใบไม้ ถ้าอยากจะดูเรื่องน้ำส้มมะพร้าว ดูเรื่องน้ำส้มจาก ก็มาบางใบไม้แต่เห็นว่าในพื้นที่ตรงนี้เราแบ่งกันได้ อยากกินอาหารทะเล นั่งเรือสบาย ๆ เข้าไปบางโพธิ์ อยากรู้เรื่อง ป่าชายเลนทะเล ก็ไปชุมชนลิเล็ด อันนี้เป็นการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว การทำท่องเที่ยวชุมชน ก็ไม่สามารถอยู่แต่ชุมชนได้ หมายถึงอย่าไปส่งต่อแต่ท่องเที่ยวชุมชน แล้วต้องส่งต่อไปเขาสดด้วย เราต้องส่งไปในเขื่อนรัชชประภา

^{๔๗} สนทนากลุ่ม นายเทพศิลป์ ผ่องแก้ว ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๘} สนทนากลุ่ม นางจริญญา ศรีรักษ์ ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บางใบไม้, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ด้วย เราต้องรู้จักเรียนรู้จากนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว ๑ กลุ่ม เราก็ได้ความรู้ ๑ เรื่อง เมื่อเรามีชื่อเสียงแล้วรายได้ก็จะตามมา”

๓. มีการจัดการที่พัก และสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ

๓.๑ มีที่พักภายในชุมชน เช่น โฮมสเตย์ หรือรีสอร์ท มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบ ครัน มีความสะอาดปลอดภัย มีเครื่องปรับอากาศ มีสัญญาณอินเทอร์เน็ต

๓.๒ สามารถจัดหาที่พักให้นักท่องเที่ยวได้ กรณีที่ที่พักในชุมชนไม่เพียงพอ การ เชื่อมโยงส่งต่อนักท่องเที่ยว ไปยัง ที่พัก ตำบลอื่น ในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น Home Stay ตำบลคลอง น้อย รีสอร์ทในพื้นที่ใกล้เคียง

๓.๓ มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น มีไฟฟ้า น้ำประปาที่สะอาด การ คมนาคมสะดวก มีร้านค้า มีป้ายบอกทาง ป้ายบอกชื่อหมู่บ้านหรือชุมชน

๓.๔ มีนักเล่าเรื่องชุมชน ที่สามารถสร้างความประทับใจ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ ข้อมูลชุมชนอย่างถูกต้อง ชัดเจน สามารถนำเสนอและถ่ายทอดเรื่องราว ได้อย่างน่าประทับใจ มี บุคลิกดี แต่งกายเหมาะสม มีไหวพริบปฏิภาณ และการตัดสินใจที่ดี

๓.๕ คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยแหล่งรายได้อาจมาจากการนำผลิตภัณฑ์ ชุมชนมาจำหน่าย ในแหล่งท่องเที่ยว รายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ

การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานมีความจำเป็นมากสำหรับการให้ นักท่องเที่ยวเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย ชุมชนต้องสร้างขึ้นมาเพื่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้มา เยือน หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดก็สนับสนุนในการก่อสร้างหากชุมชนมีความ พร้อม ฉะนั้น นักท่องเที่ยวจึงให้ความสำคัญกับด้านสิ่งอำนวยความสะดวก รองลงมาคือ ด้านความ ประทับใจ และด้านการเรียนรู้วัฒนธรรม ดังนั้นเมื่อดำเนินการจัดการท่องเที่ยวชุมชน จะเป็นประเด็น ในการเชื่อมโยงเครือข่ายต่อไป ดังที่ตัวแทนภาครัฐ^{๔๙} เสนอแนะว่าเมื่อเกิดการอนุรักษ์สิ่งล้ำค่าที่เกิด การค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชนและการอนุรักษ์เกิดขึ้นด้วยการมีส่วนร่วมที่ระเบิดมาจากข้างใน ดังนี้

“การท่องเที่ยวและกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทำได้เพียงส่งเสริมการ ท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน และพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเรารับผิดชอบ ๑๙ อำเภอ ถ้ามองว่าโครงสร้างพื้นฐานนี้ ถ้าแหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพ ประสานแผนมายังองค์การ บริหารส่วนจังหวัด สุราษฎร์ธานี ไม่ว่าจะเป็นการฝึกอบรม เราก็จะให้ความรู้แก่ท้องถิ่น แก่ชุมชน แต่ ขอฝากตรงนี้ว่า ให้ระเบิดมาจากข้างในก่อน”

ตัวแทนภาคเอกชน^{๕๐} เห็นว่าการส่งเสริมและการเชื่อมโยงกับการบริหารการจัดการ ท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องประกอบด้วย ๑๑ ประการ ดังนี้

๑. มีคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ ขับเคลื่อนการ ดำเนินงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ผลงานต้องมีผู้รับผิดชอบ เช่น

^{๔๙} สทนากลุ่ม นางยุพาพันธ์ คงชนะ, ผู้อำนวยการกองการท่องเที่ยวและกีฬา องค์การบริหารส่วน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๐} สทนากลุ่ม นายธวัชชัย กลิ่นนาค, คณะกรรมการสมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคใต้, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๑.๑ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์ จุดท่องเที่ยว และนำเสนอข้อมูล
ลงสื่อต่าง ๆ ลงเว็บเพจ

๑.๒ ฝ่ายการตลาด มีหน้าที่ ประสานงานกับภาครัฐและเอกชน ในการเชิญชวน
นักท่องเที่ยว

๑.๓ ฝ่ายต้อนรับ มีหน้าที่ต้อนรับและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

๑.๔ ฝ่ายสถานที่ มีหน้าที่ อำนวยความสะดวกด้านสถานที่ เช่นที่พัก ร้านอาหาร
และโครงสร้างพื้นฐานของจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ

๑.๕ ฝ่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน มีหน้าที่ จัดหา พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อนำมา
จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

๒. คนในชุมชน ทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านที่ดี คือ สมาชิกในชุมชน ให้การต้อนรับ และบริการ
นักท่องเที่ยว ด้วยความเต็มใจ มีใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีจิตใจรักการบริการ มีความอดทนอดกลั้น ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลที่ดี ตลอดเส้นทางการท่องเที่ยว

๓. มีข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ชัดเจนและครอบคลุม คือ ชุมชน มีการ
น้อมนำหลัก เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ในการดำเนินงาน ได้มีการจัดทำข้อมูล ของชุมชนเป็นเอกสาร
หรือเป็นคู่มือ ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลภูมิปัญญาวิถีชีวิต วัฒนธรรม
ประเพณีพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์และสินค้าชุมชน มีการนำข้อมูลชุมชน มาใช้ในการเผยแพร่ และเป็น
ข้อมูลในการศึกษาเรียนรู้ ของคนในชุมชน เพื่อ ขอให้เกิดการดึงดูดคน เข้ามาศึกษาชุมชนและวิถีชีวิต
ของคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น

๔. มีการนำทุนชุมชน และทุนทางวัฒนธรรม มาสร้างมูลค่าเพิ่ม ดังนี้

๔.๑ ทุนชุมชน

๑). ทุนมนุษย์ คือ บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถที่หลากหลายเช่น ด้านการ
บริหารจัดการชุมชน ด้านการแปรรูปมูลค่าสินค้า

๒) ทุนทางสังคม คือ ต้นที่เกี่ยวกับ กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพ กลุ่ม
วิสาหกิจชุมชน กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน มีองค์กรมากมายที่เกิดจาก ความรักความ
สามัคคีของคนในชุมชน รวมตัวเข้าด้วยกัน จัดตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งรวมเหล่านี้มีบทบาทในการ
ส่งเสริมให้ชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย

๓) ทุนทางกายภาพ เช่น ทางคมนาคมการคมนาคมที่สะดวก เป็นศูนย์กลาง
การเดินทาง

๔) ทุนทางธรรมชาติ เช่น มีลำคลอง มีพันธุ์ไม้ มีแหล่งโบราณสถาน
โบราณวัตถุ มีสัตว์ป่าต่าง ๆ

๕) ทุนการเงิน เช่น ชุมชนมีกลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน มีรายได้จาก
ทรัพยากรของชุมชนด้านอื่น ๆ

๔.๒ ทุนทางวัฒนธรรม ที่เป็นเสน่ห์ของชุมชน

๑) อาหารพื้นถิ่น เช่น ผัดไทย เคยจี่ น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น น้ำส้มจาก กุ้ง
แม่น้ำ ผลไม้ประจำถิ่น เครื่องดื่มต่าง ๆ

๒) ที่อยู่อาศัย เช่น บ้านโบราณ

- ๓) ประเพณี เช่น ประเพณีชักพระ ประเพณีรับส่งตายาย เเพณีลอยกระทง
- ๔) อาชีพ เช่น ลิงขึ้นมะพร้าว ทำเรือ จักสานก้านจากก้านมะพร้าว เย็บจากจักรสานจากกระจูด ตกกุ้ง
- ๕) ศิลปะพื้นถิ่น เช่น หนังตะลุง กลองยาว มโนราห์
๕. มีแผนธุรกิจชุมชนท่องเที่ยว และมีการดำเนินงานตามแผน
๖. มีการจัดระเบียบ สิ่งแวดล้อมชุมชน ภูมิทัศน์ จุดถ่ายภาพ รวมถึงเส้นทางคมนาคม ให้มีความสะอาด สวยงาม สะดวกและปลอดภัย
๗. มีการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการตลาดได้อย่างน่าสนใจ เช่น การตั้งคาเฟ่ชุมชน การทำ Social Media การประชาสัมพันธ์ตามทีวีช่องต่าง ๆ
๘. มีการจัดทำปฏิทินกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนและเผยแพร่
๙. มีการเชื่อมโยงเครือข่าย การท่องเที่ยว ในแหล่งอื่น ๆ
๑๐. มีการจัดทำแคมเปญส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เมืองหลักและเมืองรอง

๑๑. มีการจัดกิจกรรมพิเศษ Special Event ส่งเสริมการตลาดในลักษณะ แพลก ใหม่ใหญ่ ดัง เช่น จัดกิจกรรม ในวันสำคัญต่าง ๆ วันวาเลนไทน์ วันสงกรานต์ วันแม่

นอกจากนี้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรมีการดำเนินงานที่เริ่มจากสิ่งเล็กๆ สิ่งที่ทำได้ คือทำทีละอย่าง เน้นการมีส่วนร่วม มีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมาเที่ยวเกาะสมุย เขาอก เขื่อนรัชชประภา สถานที่เหล่านี้มีชื่อเสียงนักท่องเที่ยวตั้งใจที่จะมาเป็นสถานที่เป้าหมายหลัก เปรียบเหมือนอาหารจานหลัก ส่วนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เพิ่งเริ่มดำเนินการหรือดำเนินการมานานแต่ไม่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวเปรียบเสมือนกับน้ำจิ้มทำอย่างไรให้เขาหันมากินอาหารจานหลักแล้วกินน้ำจิ้มด้วย นี่คือน่าสนใจ ตัวแทนภาครัฐ^{๕๑} ให้ความเห็นถึงประเด็นนี้ว่า

“ในเรื่องวัฒนธรรมนะครับ นะครับอย่างไรก็ตามเวลานี้ เรามีทุกอย่างอยู่แล้ว แต่ผมก็อยากจะให้เป็นไปในลักษณะของการ เอาเป็นประเด็นไปนะครับว่า ถ้าสุราษฎร์เอาเรื่องอะไรถ้าเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ให้เอาเป็นประเด็นไป เพราะการตลาดการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน เหมือนอาหารจานหลัก เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่บ้านถ้ำผิง ผมไปเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕ แล้วผมจะบอกว่าสิ่งที่ผมพูดเป็นเพียงสมมุติว่าผมเป็นนายหนัง พระเอกที่แท้จริงคือพี่น้อง ถ้าจะทำเรื่องนี้จะเอาอย่างไร แต่ต้องยอมรับความจริงว่าตำแหน่งทางการตลาดของเราเป็นอย่างไร จากกรุงเทพฯเขาก็จะบินมาที่ถ้ำผิง ผมบอกได้เลยว่าไม่ใช่เราต้องเข้าใจตรงนั้นก่อนเขาจะมาที่เขื่อน มาที่เขาอกและนั่นคืออาหารจานหลัก เราเป็นน้ำจิ้ม หาสลิกจะอร่อย ก็ต้องอาศัยน้ำจิ้ม น้ำจิ้มก็ต้องอร่อย เพราะฉะนั้นเราจะต้องมีการเสริม สิ่งเหล่านี้ให้เกิดขึ้น คือให้แหล่งท่องเที่ยวของเราเป็นสิ่งที่เสริมเข้าไป มูลค่าก็จะเกิดขึ้นโดยปริยาย เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ท่านผู้ว่าหม่อมหลวงประทีป จุรัญโรจน์ ลงตรวจเยี่ยมพื้นที่ ผู้ใหญ่บุญทัน บุญชูคำ รายงานว่าชาวบ้านชุมชนบ้านถ้ำผิงมีรายได้ จากการท่องเที่ยวครอบครัวละ ๒,๐๐๐ บาท ผมได้ยืนตัวเลขนี้แล้ว

^{๕๑} สทนทากลุ่ม นายเทพศิลป์ ผ่องแก้ว, ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ผมชื่นใจมากที่จริงตัวเลขนี้มันน้อยนะครับ แต่จากความรู้สึกผมมันมากเพราะอะไรครับ มันมีรายได้เพิ่ม หลังจากนั้น อยู่ที่ ๑,๘๐๐,๐๐๐ - ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท/ปี มันเกิดขึ้นได้เพราะการร่วมกัน มาทำให้ตกผลึก แล้วจัดการง่าย ๆ ไปก่อน คิดใหญ่ทำเล็ก”

การจัดการการท่องเที่ยวเมื่อมองถึงการขับเคลื่อนให้ประสบความสำเร็จสิ่งสำคัญคือผู้นำจะต้องมีความตั้งใจแน่วแน่เสียสละ รวมทั้งชาวบ้านจะต้องร่วมมือกันดำเนินการทั้งสองส่วนจะต้องไปด้วยกันขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ได้ ชุมชนบางไปไม้หนึ่งในหลาย ๆ ชุมชนที่เป็นแบบอย่างการดำเนินงานที่ผู้นำและชาวบ้านทำงานร่วมกันจนประสบความสำเร็จ ตัวแทนภาคประชาชน^{๕๒} เล่าถึงการทำงานด้านการท่องเที่ยวชุมชนบางไปไม้ไว้อย่างน่าสนใจว่า

“ที่นี้ตำบลบางไปไม้ ทำร่วมกัน เป็นความคิดของชาวบ้านบางไปไม้ เป็นการมาจากล่างขึ้นข้างบน เรียกว่า การระเบิดมาจากข้างในก็ได้ ตำบลบางไปไม้ ถือว่า ได้เปรียบที่อื่น ๆ นับเป็นความโชคดี จะเห็นได้ว่า อยู่ใกล้ตัวเมืองเดินทางเข้ามาจะเป็นหมู่บ้านจัดสรร พร้อมไปด้วยธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ อยู่ใกล้สนามบิน ถือเลยว่าทำเลดี ชุมชนเองก็เข้มแข็ง เพราะงั้น ไม่ว่าที่ไหน จะทำอะไร ถ้าคนไม่ได้ จะทำอะไรก็ไม่ประสบความสำเร็จ จะย้อนให้ฟังว่าทำตลาดน้ำของเรา ๕ หมู่บ้าน คือเป็นหมู่บ้านที่เข้มแข็ง มีผู้ใหญ่ที่เป็นผู้หญิง ๓ คนผู้ชาย ๒ ที่นี้กองทุนของเราดี กองทุนของที่นี่ในแต่ละเดือน จะมีการจัดประชุมในวันที่ ๑๑ ของทุกเดือน มีชาวบ้านเป็นร้อยที่มาประชุมพอถึงเวลาเขาก็มาส่งสัจจะออมทรัพย์ที่นี้สัจจะออมทรัพย์แต่ละหมู่บ้านมีเงินประมาณ ๕ - ๖ ล้านบาท ใครเดือดร้อนไม่มีเงิน ก็ไปกู้ออมทรัพย์มา ที่โดยคณะกรรมการกองทุน หมู่บ้าน บางไปไม้ ก็กู้มา ๕๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อเอามาทำตลาดน้ำ ใช้เป็นค่าก่อสร้างร้านขายของ หมายถึงว่า เป็นตลาดของชุมชน แต่ใช้เนื้อที่ วัดบางไปไม้และชาวบ้านในบางส่วน ทำร่วมกันกู้ร่วมกัน แล้วเราก็นำเงินที่เกิดรายได้จากในตลาดน้ำประชารัฐบางไปไม้ไปใช้หนี้ แต่ก่อนอื่นเราต้องทำประชาคม ให้ชาวบ้านเข้าใจว่า เมื่อนำเงินมาลงทุนแล้วต้องใช้คืน ไม่งั้นติดแบล็คลิส เราเปิดตลาดน้ำประชารัฐในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ ในท่ามกลางความโศกเศร้าของพสกนิกรชาวไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงสวรรคต แต่เรถึงเวลาที่ต้องเปิดก็เปิด เราไปดูงานมาโดยตลอด ตั้งแต่ปี พ.ศ ๒๕๕๓๓ ถึง พ. ศ. ๒๕๖๐ ตลาดน้ำของประเทศไทยมีเท่าไร ที่พาชนของตำบลบางไปไม้ไปดูหมด กลับมาพีก็ได้ ๒ คน กลับมาพีก็ได้ ๓ คน คือปัจจุบันที่พูดอะไรชาวบ้านก็เห็นด้วยให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เมื่อกลับมาเราจะต้องทำ เช่น ทำโฮมสเตย์ เมื่อก่อน เราทำล้มเหลวเพราะชาวบ้านที่ทำโฮมสเตย์ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่สูงอายุ เรายังไม่รู้เลยว่าโฮมสเตย์คืออะไร แต่เราก็กกลับมาทำใหม่ ขอบอกว่าการทำโฮมสเตย์ของที่นี่เมื่อเดือนที่แล้ว มีรายได้เข้าหลักล้านบาท ที่นี้เรามีหลักการทำงานว่า ทำงานให้ลงทุนน้อยที่สุด ทำเองได้ทำ ทำจากสิ่งทีเล็ก ๆ ที่ทำได้ ไปสู่สิ่งทีใหญ่ ทำป้ายตลาดแล้วก็ทำเองโดยไม่ต้องจ้าง ทำร้านค้า แล้วก็ก่อสร้างกันเองไม่ต้องจ้างวิศวกรมาจากไหน เมื่อก่อนเราทำตลาด เฉพาะทางด้านบริเวณวัดบางไปไม้ แต่พิมองว่า มันต้องแข็งแรง ก็เลยทำเพิ่มมาฝั่งนี้เพราะตรงนี้เป็นบ้านสวน มีสวนอยู่แล้วบรรยากาศเหมาะสม ก็เลยมาสร้าง ร้านขายของ เป็นหลังคาจาก เมื่อก่อน มีแค่ ๒๐ กว่าร้าน แม่ค้าไม่เข้ามาขายฝั่งนี้ด้วยซ้ำ เพราะคิดว่าคนไม่เดิน เพราะแม่ค้าเขาก็ไม่คิดเหมือนเรา ก่อนที่จะทำ พีก็ได้

^{๕๒} สทนทนากลุ่ม นางจรัญญา ศรีรักษ์ กำนันตำบลบางไปไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

คุยกับผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้าน เจ้าอาวาส ผู้อำนวยการโรงเรียน ตอนแรกเราคุยกันว่าจะไม่รับแม่ค้านอก รับแต่แม่ค้าในหมู่บ้าน แต่ผู้อำนวยการโรงเรียน แย้งว่าให้รับแม่ค้าจากภายนอกเข้ามาบ้าง จะได้หลากหลายเพราะว่าแม่ค้านอกเป็นมืออาชีพในบางเรื่อง ที่มากกว่าแม่ค้าในชุมชน ปรากฏว่าสัดส่วนตอนนี้ คือ ให้ค้านอก ๓๐% แม่ค้าที่เป็นชาวบ้านในชุมชน ๗๐ % นี่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าเราก็ไม่ได้ปิดกั้นจากบุคคลภายนอก เมื่อทำอาทิศย์แรกก็มี ๕๐ กว่าร้าน ปัจจุบันเรามีประมาณ ๑๓๐ กว่าร้าน แล้วก็คนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในการทำงานของที่นี่ จะไม่ขัดแย้งกับใคร เป็นกัลยาณมิตรกันทั้งหมด ที่นี้เจ้าหน้าที่ส่วนหนึ่งที่มาช่วยก็มาจาก อบจ. มาช่วยเก็บค่าแผง มาช่วยก่อสร้างร้านค้า มาช่วยเดินสายไฟ เรามีปัญหาเรื่องขยะ เราก็จ้างรถเก็บขยะ อาทิศย์ประมาณ ๒,๐๐๐ บาท ขยะเยอะมาก แต่ปัจจุบันเราเริ่มที่จะคัดแยกขยะ เราเริ่มที่จะ กำหนดกฎระเบียบมากขึ้น อยู่ที่นี่จะแก้ปัญหาเป็นอาทิศย์ต่ออาทิศย์ เรือแจวแจวไม่พอเราก็หา ที่นี้มีคดีเกี่ยวกับการพัฒนาว่า การพัฒนาเราต้องเป็นเรามีใช้การพัฒนาเราให้เป็นเขา คือการตลาดต้องเข้าใจว่า เมื่อมันเจริญเติบโต จนอิ่มตัวแล้ว มันก็จะลดลงเป็นวัฏจักร เหมือนระฆังคว่ำ เรามีการช่วยเหลือเอื้อเอื้อกัน อาทิศย์นี้ขนมขายไม่ดี เราก็เอาเงินจากการขายห่อหมกไปซื้อขนม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทุกคนก็มีความสุขอยู่กันได้ แล้วก็สนุกสนาน อันนี้คือผลที่ได้จากการ บริหารของเรา”

ตัวแทนภาคประชาชน^{๕๓} มีความเห็นว่าการส่งเสริมและเชื่อมโยงเครือข่ายด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วย ๒ ประการดังนี้

๑. ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

๑.๑ ชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำเที่ยว การให้บริการต่าง ๆ

๑.๒ ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน

๑.๓ ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือบริหารจัดการ โดยการจัดตั้งองค์กรในท้องถิ่นเพื่อให้มีบทบาทในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

จะเห็นได้ว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะประสบความสำเร็จและมีความยั่งยืนจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก ตัวแทนภาคเอกชน^{๕๔} กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้อย่างน่าสนใจว่า

“ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในแต่ละเรื่องผมว่า มันสำคัญมาก ขอยกตัวอย่างถ้าเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือเชิงอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับในท้องถิ่น สิ่งแรกคือการมีส่วนร่วมของทุกหน่วยงาน องค์กรของรัฐ เช่น อบจ. ถ้าพูดถึงเจ้าภาพในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไม่พ้นคำว่า “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน ยังไง ๓ ส่วนนี้ก็ต้องร่วมกันจัดการการท่องเที่ยว โดยที่แยกไม่ออก ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งไม่เอาด้วยก็สำเร็จยาก ยกตัวอย่างเช่นของกำนันสาว ชาวบ้านก็ร่วมด้วย ท้องถิ่นก็ร่วมด้วย วัดก็ร่วมด้วย โรงเรียนก็ร่วมด้วย ผู้ใหญ่และเยาวชนก็ร่วมด้วย ผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างให้เด็กได้เห็น แล้วเด็กก็ทำตาม เยาวชนมีส่วนร่วมนี่เป็นการสร้างทายาทให้ชุมชนทำให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง”

^{๕๓} สทนทากลุ่ม นายเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น, เจ้าหน้าที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๔} นายสมชาย สินมา, รองประธานหอการค้าจังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๒. ชุมชนมีส่วนร่วมเชิงเศรษฐกิจจากกิจกรรมการท่องเที่ยว

๒.๑ ชุมชนมีรายได้จากการจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

๒.๒ ชุมชนมีรายได้จากการเป็นผู้นำเที่ยว หรือให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว

๒.๓ ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหาร ของที่ระลึก หรือสินค้าพื้นเมือง

๒.๔ ชุมชนมีรายได้จากการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นเมือง

นอกจากมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวแล้วชาวบ้านในชุมชนก็ต้องมีส่วนร่วมในรายได้โดยเท่าเทียมกัน รายได้จากการท่องเที่ยวจะต้องไม่ตกอยู่กับคนใดคนหนึ่ง ผู้นำต้องมีความยุติธรรมในการกระจายรายได้แก่สมาชิกในชุมชน ตัวแทนภาคประชาชน^{๕๕} กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า

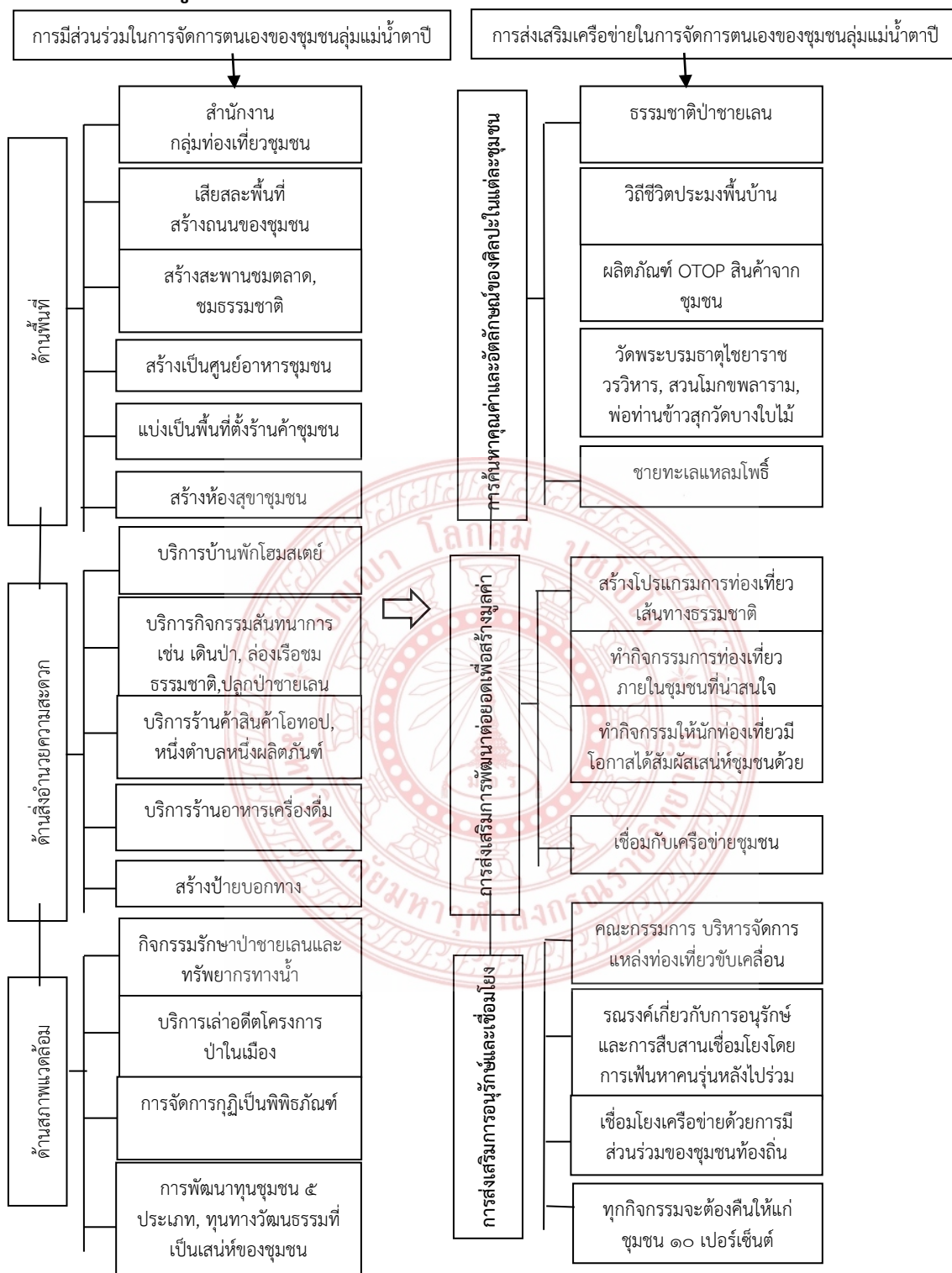
“เมื่ออาทิตย์ที่แล้วสำนักงานวิจัยแห่งชาติมาศึกษาดูงาน เรื่องกลุ่ม นวัตกรรม OTOP มีผู้เข้าร่วมหลายร้อยคนเราก็ได้ มีรายได้เข้า อย่างนี้เป็นต้น ที่นี้รับรองได้เลยว่าเรือแต่ละลำมีรายได้อย่างน้อยต่อเดือน ๒๐,๐๐๐ บาท อาชีพหลักคือขายมะพร้าว ตอนนี้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลายเป็นอาชีพหลัก การบริหารผลประโยชน์ของที่นี่ ไม่ใช่ทุกคนจะได้คือใครทำก็ได้ แต่เราเปิดโอกาสให้ทุกคน การให้สวัสดิการเราก็มีคณะกรรมการในการคัดเลือก จากทั้งหมด ๕ หมู่บ้าน เราไม่ได้ทำงานเพียงลำพัง เรา ช่วยเหลือกัน เช่น อบต. มีงบประมาณ ๘,๐๐๐ บาท ที่จะจัดงานลอยกระทง แต่ปรากฏว่าไม่พอ ตลาดน้ำก็เข้าไปช่วยสมทบที่จะจัดให้เพียงพอ ที่นี่ทำมา ๑๐ กว่าปี ทำไม่ถึงอยู่ได้ นั่นเพราะการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม ถ้าไม่มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมไม่มีทางสำเร็จได้ ถามว่าหากผู้นำชุมชนจะทำเองทั้งหมดทุกอย่าง ป่านี้นคง เจ๊งไปแล้ว ชื่อเรือมาเองซัก ๑๐ ลำ ที่พักก็ทำเองทั้งหมด กลุ่มน้ำมันมะพร้าว เอาของเพื่อนมา ทำไม่เราทำไม่ได้ เราทำได้แต่เราไม่ทำ เพราะเราต้องการให้คนของเราได้ ชาวบ้านของเราได้” ตัวแทนภาคเอกชน^{๕๖} กล่าวว่า “การส่งเสริมเครือข่ายในการทำงานแบบพหุภาคีจึงเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายที่ยั่งยืน”

ดังนั้นการส่งเสริมเครือข่าย ต้องค้นหาคุณค่าในศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้เจอ หรือเรียกว่าเสน่ห์ของชุมชน ต้องมีการอนุรักษ์สืบทอดไปยังชนรุ่นหลังไม่ให้สิ่งที่เราสร้างขึ้นตายไปพร้อมกับเรา การบริหารจัดการจะต้องมีการทำงานเป็นคณะหรือกลุ่ม เน้นการมีส่วนร่วมเพื่อให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของที่ดินท่องเที่ยวมาเยี่ยมก็เกิดความประทับใจ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนและชาวบ้านต้องมีการนำทุนชุมชน และทุนทางวัฒนธรรม มาสร้างมูลค่าเพิ่มให้ได้ อาจต้องพัฒนาด้านความรู้และทัศนคติของคนในชุมชนไปพร้อมกัน การทำงานการท่องเที่ยวจะต้องมีแผนธุรกิจชุมชนท่องเที่ยว มีการจัดระเบียบในแหล่งท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป มีการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการตลาดได้อย่างน่าสนใจ มีการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวในแหล่งอื่น ๆ มีการจัดกิจกรรมพิเศษ และสุดท้ายคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมต่อรายได้ที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเป็นธรรม จึงจะส่งผลให้การส่งเสริมเครือข่ายการจัดการตนเองให้เกิดความยั่งยืน

^{๕๕} สทนทากลุ่ม นางจรรย์ญา ศรีรักษ์, กำนันตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖} สทนทากลุ่ม นายพรชัย มาลาสกุลชัย, ผู้จัดการบริษัทพันทิพย์ (๑๙๗๐) จำกัด, ๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ ๒๑ ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ได้แก่ ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด และชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ดังนี้

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ประกอบด้วย

๑. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพื้นที่ พบว่าชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ,ปลุกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ๓) ด้านสภาพแวดล้อม พบว่าชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีมีเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวมาจุดแรกคือศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนเล่าอดีต เช่นโครงการป่าในเมือง นำชมกุฎีเป็นพิพิธภัณฑ์ การให้บริการสัมผัสชุมชน ๕ ประเภท, ทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์ของชุมชน ชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปียังมียามรักษาความปลอดภัย จัดนำเที่ยวโดยเจ้าหน้าที่ สร้างกฎเกณฑ์ และพัฒนาผลิตภัณฑ์

๒. การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ ๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, พ่อท่านข้าวสุกวัดบางใบไม้ และชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชนด้วย และเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น

๓.การวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ประกอบด้วย ๑. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพื้นที่ พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ,ปลุกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านและ ๓) ด้านสภาพแวดล้อม พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวมาจุดแรกคือศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนเล่าอดีต เช่นโครงการป่าในเมือง นำชมกุฎีเป็นพิพิธภัณฑ์ ทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์ของชุมชนและประกอบด้วยการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตา

ปี พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องประกอบด้วย ๒ ประการดังนี้ ๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, พ่อท่านข้าวสุกวัดบางใบไม้ และชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชนด้วย และเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น ส่วนผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้เพิ่มอีกข้อ คือการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นคนชวนทุกเครือข่ายมาเรียนรู้ และตั้งเป็นคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขับเคลื่อนให้เชื่อมโยงกัน คณะกรรมการรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการสืบสานเชื่อมโยงโดยการค้นหาคนรุ่นหลังไปร่วม เชื่อมโยงเครือข่ายด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ทุกกิจกรรมจะต้องคืนให้แก่ชุมชน ๑๐ เปอร์เซ็นต์ทุกเครือข่าย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี” มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี (๒) เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี (๓) เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มน้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในการศึกษาครั้งนี้เป็นวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาประมวลผล/วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์/(Descriptive/Analysis) เพื่อค้นหาองค์ความรู้พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปีจำนวน ๔ แห่ง ประกอบด้วย ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด และชุมชนพุมเรียง ทั้งหมดเป็นชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำตาปีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและตอบโจทย์กระแสความท้าทายด้านการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ที่นักท่องเที่ยวต้องการสัมผัสวิถีชีวิตที่แท้จริงของท้องถิ่นมากขึ้น โดยแต่ละชุมชนมีจุดเด่นอันเป็นเสน่ห์ที่แตกต่างในแบบเฉพาะตน สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน

๕.๑.๑.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนที่มีการก่อตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนลีเล็ด นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ ที่

๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้ร่วมกันมอบที่ดินทำเป็นถนนของชุมชน, สร้างสะพานคอนกรีตชมชุมชน

๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันสร้างที่พักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ จัดทำกิจกรรมสันตนาการคือ เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ, ปลูกป่าชายเลน, ร้านค้ากลุ่มสินค้าโอท็อปผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด สร้างร้านอาหารชุมชนและเครื่องดื่ม และสร้างป้ายบอกทางมายังชุมชนลีเล็ดอีกด้วย

๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านนำกลุ่มท่องเที่ยวทุกกลุ่มปลูกป่าชายเลนเป็นการเพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำจึงเป็นการช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ และมีการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๕.๑.๑.๒ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า

๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านรวมกลุ่มจัดการตนเองด้านพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชุมชนพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมูลเหล็ก และกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวอโททอป นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดกิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ศรีวิชัย แขน้และอาบน้ำในบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ จัดการเรื่องที่พักเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ และ รีสอร์ทใกล้ ๆ ตามความสะดวก และสร้างป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชนด้วย

๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดการกุฎิเป็นพิพิธภัณฑสถาน การจัดการป่าชายเลนโดยการสร้างบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด

๕.๑.๑.๓ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า

๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, แหล่งทำนาผลิตไข่เค็ม

๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้จัดกิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ การท่องเที่ยวสถานที่ปฏิบัติธรรม, ศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, วิถีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น

๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน จัดการบรรยากาศอย่างร่มรื่น เงียบสงบ, อารังรักษาพระวิหารคด, พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์, รูปปั้นพระชยาภิวัฒน์, วิหารหลวงพ่อดโต, การจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน

๕.๑.๑.๓ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า

๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดการตนเองบ้านแหลมใหญ่ชายทะเลพุมเรียง, บ้านหัวเลนหมู่บ้านหัตถกรรมตีเตนกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง

๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดการตนเองตั้งแต่สร้างกิจกรรมปั่นจักรยาน, เที่ยวชิมอาหารทะเล, ศูนย์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพุมเรียงศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา

๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดโครงการป่าในเมืองพุมเรียง, ผ้าทอกับวิถีชีวิตคนพุมเรียง

๕.๑.๒ การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนประกอบด้วย ๔ ชุมชน ดังนี้

๑) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลีเล็ด สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ ๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน

๒) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนท่าฉาง สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก ๒) แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่วัดธารน้ำร้อน ชุมชนท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนเลม็ด สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ๒) สวนโมกข์ ๓) แหล่งผลิตและซื้อขายไข่เค็ม

๔) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนพุมเรียง สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) แหลมโพธิ์ ๒) กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง

๕.๑.๓ วิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ประกอบด้วย ๑. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพื้นที่ พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ,ปลูกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านและ ๓) ด้านสภาพแวดล้อม พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวมาจุดแรกคือ ศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนเล่าอดีต เช่นโครงการป่าในเมือง นำชมกุฎีเป็นพิพิธภัณฑ์ ทูตทางวัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์ของชุมชนและประกอบด้วยการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องประกอบด้วย ๒ ประการดังนี้

๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, พ่อท่านข้าวสุกวัดบางไปไม้ และ

ชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชนด้วย และเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น ส่วนผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้เพิ่มอีกข้อ คือการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นคนชวนทุกเครือข่ายมาเรียนรู้ และตั้งเป็นคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขับเคลื่อนให้เชื่อมโยงกัน คณะกรรมการณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการสืบสานเชื่อมโยงโดยการค้นหาคนรุ่นหลังไปร่วม เชื่อมโยงเครือข่ายด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ทุกกิจกรรมจะต้องคืนให้แก่ชุมชน ๑๐ เปอร์เซ็นต์ทุกเครือข่าย

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี” สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ผลเป็นเช่นนี้เพราะภาคประชาสังคมทั้งผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมเสียสละพื้นที่กันมากเสียสละเพื่อคนส่วนใหญ่ของชุมชนในเบื้องต้นและวางแผน ประชุมนโยบายหรือแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ กัน และแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ เพื่อการจัดการตนเองของชุมชน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรม สันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ, ปั่นจักรยาน, บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้แสดงความคิดเห็นเป็นส่วนใหญ่ ส่วน ด้านสภาพแวดล้อม พบว่าทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมในการคิดกฎระเบียบการให้บริการของชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวสัมผัสเสน่ห์ของชุมชน ผลเป็นเช่นนี้เพราะพื้นที่ของสถาบันองค์กร และปัจเจกต่าง ๆ อันอยู่ระหว่างครอบครัว รัฐ และตลาด ซึ่งคนต่าง ๆ นี้มารวมตัวกันอย่างสมัครใจเพื่อสร้างและพัฒนาผลประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย**รัฐพร ดอกบุญ นาค และฐาปกรณ์ ทองคานุษ** ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนในตลาดร้อยปีสามชุกอำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่าการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการด้านการท่องเที่ยวนั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านของการจัดการด้านสถานที่ ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านวางแผน การประชุมนโยบายหรือแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ด้านของสิ่งอำนวยความสะดวกนั้นชุมชนจะมีส่วนแค่การแสดงความคิดเห็นว่าดีหรือไม่ ต้องการหรือไม่ต้องการ แต่ไม่ได้เข้ามาส่วนในการวางแผน คัดนโยบาย หรือการจัดการมากแต่อย่างใด และด้านบุคลากร ประชาชนหรือคนในชุมชนนั้น มีส่วนร่วมมากแต่ในส่วนของการจัดการด้านกฎเกณฑ์ทางการท่องเที่ยวในตลาดร้อยปีสามชุกนั้น คนในชุมชนมีส่วนร่วมลดลงหากเทียบกับด้านอื่น ๆ เนื่องจากปัจจุบันกฎเกณฑ์ต่าง ๆ คือกฎที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา ไม่ได้มีการวางกฎเกณฑ์ที่ตายตัว ชุมชนแห่งลุ่มแม่น้ำตาปีมีศักยภาพในการดำเนินงานด้าน

การท่องเที่ยวที่มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน บริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาด ได้แก่ ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ป้ายบอกทาง แผนที่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวป้ายประกาศเตือนข้อควรระวัง ฯลฯ และ ๖) ร้านค้าแบ่งประเภทหลัก ๆ ดังนี้ ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย ประเภทอาหาร ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร และยา และประเภทของใช้และเครื่องประดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **อัจฉรา ศรีลาชัย และกุเกริก บัวสอน** ได้วิจัยเรื่องแนวทางการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว โดยมีความพร้อมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ มีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และมีบริการบ้านพักโฮมสเตย์ 2) ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน บ่งชี้จากรางวัลในระดับต่าง ๆ เช่น รางวัลหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และรางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย และ 3) ควรเร่งจัดทำแผนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น เพราะฉะนั้นพลวัตภาคประชาสังคมนั้นสิ่งจำเป็นต้องมีคือ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน โดยชุมชนมีเป้าหมายให้คนในชุมชนสร้างและพัฒนากลุ่มต่าง ๆ และดูแลช่วยเหลือกันเอง โดยเชื่อมกับวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญบางประการคือ ๑) มีความจำเพาะกับท้องถิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะว่าในแต่ละท้องถิ่นนั้นมีภูมิปัญญาที่มีการสั่งสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนของชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ๒) มีการบูรณาการเชื่อมโยงกันทั้งในเรื่องกายใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมสู่การเกิดความชัดเจนวิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเริ่มจากกระบวนการของชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ซึ่งใช้ผู้นำชุมชน คนรุ่นใหม่ และกระบวนการกลุ่ม พูดคุย สร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างจิตสำนึก อุดมการณ์ ทำความเข้าใจ เป้าหมายร่วมของชุมชน และใช้หลักความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาเป็นตัวเชื่อมโยงให้คนเข้ามาร่วมกัน โดยเริ่มต้น การรวมตัวจากกลุ่มเล็ก ๆ ขยายเป็นเครือข่าย และภูมิวิเวศน์ กำหนดประเด็นปัญหาที่เกื้อหนุนจากข้อมูลจริงในพื้นที่ ด้านทรัพยากร สวัสดิการ การจัดการที่ดิน ที่อยู่อาศัย กลุ่มอาชีพ ฯลฯ ยกระดับเป็นเป้าหมายร่วม เป็นเครื่องมือของชุมชนท้องถิ่นในการ แก้ไขปัญหา สร้างการมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงภาคี ใช้สภาองค์กรชุมชนที่เป็นของทุกคน ทุกขบวนชุมชน ในตำบลเชื่อมโยงคนในตำบลและภาคีร่วมพัฒนาและเป็นเครื่องมือ ในการขับเคลื่อนงานในพื้นที่ตำบล กำหนดทิศทาง เป้าหมาย ทำแผนและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเอง สร้างพื้นที่รูปธรรม ให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ ที่สามารถให้ชุมชนอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ เข้ามาเรียนรู้ได้ โดยพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนที่หลากหลาย ขยายองค์ความรู้ และยกระดับสู่หลักสูตรชุมชน ประสานภาคีสร้างระบบการทำงานร่วมกันของท้องถิ่น รวมกลุ่มคน จัดกระบวนการเรียนรู้ จุดประกายความคิดให้กับคนในชุมชน ขยายการทำงานให้ครอบคลุมเชิงพื้นที่ และเปิดเวทีนำเสนอข้อมูลกับ คนในชุมชนส่วนใหญ่ พัฒนาผู้นำชุมชนรุ่นเก่า และสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ให้มีความรู้ ทักษะและความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา และใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน และนำบทเรียนชุดองค์ความรู้ของชุมชน สื่อสารสู่สาธารณะ และบรรจุเป็นหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน/ชุมชนต่อไปซึ่งสอดคล้องกับ **ยุทธการ จินะคำปา และ ศิวรักษ์ ศิวารมย์** ได้วิจัยเรื่องกระบวนการพัฒนาต้นแบบชุมชนบริหารจัดการตนเอง:กรณีของตำบลหมาก อำเภอสาร์ภักดิ์ จังหวัด

เชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า มีกระบวนการบริหารชุมชนด้วยการส่งต่อความยั่งยืนของชุมชนโดยมีกระบวนการพัฒนาชุมชนคือ ชุมชนมีเป้าหมาย มีทิศทางในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ให้สืบทอดไปยังคนรุ่นหลัง มีระบบฐานข้อมูลที่สำคัญของชุมชนที่สามารถนำไปวางแผนและกำหนดแนวทางการพัฒนาจนเกิดแผนพัฒนาชุมชนเองในการพัฒนาเน้น เรื่องการมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานด้านการพัฒนา และติดตามตรวจสอบอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ **สุทัศน์ บุญโถม** ได้วิจัยเรื่องทุนกับการสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ศึกษากรณีหมู่บ้านคำปลาหลาย อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ๑) ชุมชนบ้านคำปลาหลายมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมตามปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ได้แก้ปัญหาปากท้องโรคภัยไข้เจ็บและความเชื่อทำให้ชุมชนต้องแก้ปัญหาโดยเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจการแพทย์สาธารณสุขและระบบศาสนาความเชื่อ ทำให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงจากยุคยากจนแร้นแค้นมาสู่ยุคสังคมแห่งการใช้ปัญญาสร้างแผนชุมชนและเข้าสู่ยุคพออยู่พอกินผู้คนมีความเป็นปัจเจกชนมากขึ้น ๒) สภาพปัจจุบันปัญหาการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง ผู้นำหมู่บ้านมี ๓ กลุ่มคือกลุ่มผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน กลุ่มผู้นำตามกฎหมาย และกลุ่มผู้นำทางวิชาการปราชญ์ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดทำแผนชุมชนโดยมีเป้าหมาย ๓ ประการ วิสัยทัศน์การพัฒนา ๔ ข้อ แนวทางปฏิบัติ ๔ ชั้นและติดตามผลด้วยตัวชี้วัด ๖ ประการ ๓) การเสริมสร้างทุนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง (๑) ทุนทางเศรษฐกิจมุ่งสร้างทุนทางกายภาพที่เป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชน (๒) ทุนทางสังคมได้แก่การสร้างครอบครัวให้อบอุ่น สร้างภูมิคุ้มกันโดยการประหยัดและออม การส่งเสริมบทบาทของสถาบันครอบครัว ศาสนา การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีโดยการทำบุญ ๑๒ เดือน ๓) ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๔) สร้างความเชื่อมโยงของทุนโดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนส่งผลให้ชุมชนมีวิถีชีวิตพอเพียง การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองต้องเริ่มตั้งแต่การวางแผนในด้านต่าง ๆ สอดคล้องกับ **สุรียพร ธรรมิกพงษ์** ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกในชุมชนดำเนินงานโดยการวางแผนร่วมกัน จัดทำแผนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน และการสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี การจัดการตนเองด้านพื้นที่ด้วยการเสียสละพื้นที่ เงิน และแรงงาน เข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านวางแผน การประชุมนโยบายหรือแสดงความเห็นต่าง ๆ เพื่อแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ยั่งยืน สร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ และ ๖) ร้านค้า และจัดสภาพแวดล้อมด้วยกำลังคนในรูปแบบคณะกรรมการ แยกเป็นหลายชุดและมีหน้าที่แตกต่างกันไป

๕.๒.๒ การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๑) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลีเล็ด สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ ๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒) การ

ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนท่าฉาง สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตาม
คุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่
วัดมุลเหล็ก ๒) แชน้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่วัดธารน้ำร้อน ชุมชนท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓) การ
ส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนเลม็ด สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่า
และอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ๒) สวนโมกข์ ๓) แหล่งผลิตและซื้อ
ขายไข่เค็ม ๔) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง พบว่า การพัฒนาต่อยอด
เพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนพุมเรียง สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว
ชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) แหลมโพธิ์ ๒) กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง ผล
เป็นเช่นนี้เพราะว่าการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นสิ่งที่เป็
โอกาสสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนโดยไม่ต้องใช้งบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐแล้วนำมาต่อ
ยอด กลายเป็นอาชีพที่มีรายได้เอกลักษณ์ของคนใต้ ต้องบอกว่าเสน่ห์ของความเป็น Thailand เป็น
เสน่ห์ให้คนเกิดการเคลื่อนไหว จากจุดที่ ๑ ไปจุดที่ ๒ ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนแม่น้ำตาปี ในชุมชนมี
มะพร้าวก็พัฒนามาทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นจนปัจจุบันเป็นสินค้าโอท็อป (OTOP) ระดับ ๕ ดาวมี
ป่าจาก นำมาพัฒนาสร้างเป็นอุโมงค์จากเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเรือชมอุโมงค์ต้นจาก, เริ่มก่อตั้ง
เครือข่ายท่องเที่ยวชุมชน รวมตัวกันและมีสำนักงานท่องเที่ยวก็หาผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ ดังนั้น
ชาวบ้านได้สร้างพลังจากการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองและส่งเสริมความเป็นเครือข่ายให้เกิดความ
เชื่อมโยงกัน ผลเป็นเช่นนี้เพราะแนวคิดในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น แบ่งออกเป็นการจัดการ
ตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) การจัดการด้านสถานที่ โดยการแบ่งพื้นที่ จัดการที่พัก รูปแบบที่พัก สถานที่ตั้ง
จัดการความสะอาด และจัดประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลข่าวสาร ๒) การจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวก
โดยการจัดการประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลข่าวสาร และจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ๓) ด้านบุคลากร
จัดการสภาพแวดล้อมชุมชน โดยการจัดยารักษาความปลอดภัย จัดนำเที่ยว และจัดการสร้างกฎเกณฑ์
ชุมชนเครือข่ายภาคประชาสังคม เป็นการเกื้อหนุน สร้างความเข้มแข็ง และเกิดดุลยภาพทางสังคมขึ้น
เรียกว่าเป็น “สังคมสมานภาพ” มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน อุดมคติร่วมกัน มีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้อ
อาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีระบบการ
จัดการในระดับกลุ่มในการส่งเสริมเครือข่ายได้แก่ ๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละ
ชุมชน ๒) ร่วมส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าและเชื่อมโยงเครือข่ายต่อไป ซึ่งสอดคล้อง
กับ**ขานิจ กุลกัน** ได้วิจัยเรื่องการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ด อำเภ
ปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัย พบว่า การจัดเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ยังไม่มีการจด
บันทึกองค์ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเพียงการบอกเล่า และการสาดิตโดยอาศัยการจดจำ
ดังนั้น ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เสี่ยงกับการสูญหายให้กลับมาได้รับความนิยม มากกว่าสนับสนุน
ผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ดีจึงต้องค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชนแล้วต่อยอดสร้าง
มูลค่าให้กับชุมชนและสอดคล้องกับ**ปรีชา พันธุ์แน่น และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง โครงการ การใช้
ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังความร่วมมือของคนสายคลองบางบัว ผลการวิจัยพบว่า
๑. ชาวบ้านได้สร้างพลังจากการมีส่วนร่วม การวิจัยได้สร้าง ความเชื่อมโยงของคนในสายคลองเข้าด้วยกัน

ทำให้ลดความขัดแย้ง และสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน นอกจากนี้ กระบวนการทำวิจัยได้สร้าง การเรียนรู้ร่วมกัน ใช้ความรัก ความเคารพในศักดิ์ศรี เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ การทำวิจัยได้สัมผัสกับชุมชน ชาวบ้านมีความสุขที่ได้เข้าร่วมงานวิจัยที่เป็นกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ ๒. การใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการสร้างพลังชุมชนดีกว่าเครื่องมืออื่น ๆ เพราะว่าประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นเรื่องราวของชาวบ้านที่ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของ ข้อมูลเหล่านี้ปราศจากผลประโยชน์ การเล่าเรื่องราวของตนในอดีตเป็นการเรียนรู้แบบธรรมชาติที่ชาวบ้านทำกันอยู่แล้ว และสอดคล้องกับ**วลัยพร สุพรรณและคณะ** ได้วิจัยเรื่อง การรื้อฟื้นศิลปปะการทอผ้าไหมสันกำแพง เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมด้วยสืบพื้นบ้านและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลสันกำแพง พบว่าการสร้างยูวีวิจัยผ้าไหมสันกำแพง เป็นกระบวนการขับเคลื่อนในการสืบทอด อนุรักษ์คุ้มครองศิลปปะการทอผ้าในตำบลสันกำแพง อำเภอ กำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ช่วยให้เกิดการรื้อฟื้นศิลปปะการทอผ้าไหมสันกำแพงที่กำลังจะสูญหายไปพร้อมกับตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลับมาอีกครั้ง และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตำบลสัน กำแพง โดยความร่วมมือของหน่วยงานหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาให้สนับสนุนและขับเคลื่อนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงกลุ่มเยาวชนและคนในชุมชน ให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทำให้เกิดการปรับตัวแล้วรวมตัวสร้างกลุ่มการทอเกี่ยวเชิงต่าง ๆ ของคนในชุมชนขึ้นมาซึ่งสอดคล้องกับ**จิราวรรณ คำขาวและคณะ** ได้วิจัยเรื่องการปรับตัววิถีพึ่งตนเองบนฐานทรัพยากรของชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ระยะเวลาที่ ๒ ผลการวิจัยพบว่า ในยุคทออยู่กินอยู่คนในชุมชนดำรงชีวิตโดยพึ่งธรรมชาติแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นและการบุกรุกมีมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและลดน้อยถอยลง คนในชุมชนเรียนรู้พัฒนาการเพาะปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ หมู ควายเมื่อเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “ยุคทำอยู่ทำกิน” แต่ในวันนี้สังคมได้ก้าวเข้าสู่ยุค “ทำมาค้าขาย” และเป็นยุคทุนนิยมบริโภคนิยมที่มีการแข่งขันกันสูง นับว่าเป็นยุคทองของคนที่เข้มแข็ง คนอ่อนแอจะอยู่อย่างลำบาก ต้องมีการแข่งขันราคา ต้นทุน และคุณภาพ คนในชุมชนจึงต้องเร่งพัฒนาให้พึ่งตนเองได้ เนื่องจากธรรมชาติแวดล้อมและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำมาเลี้ยงชีพ โดยเฉพาะอาชีพ เกษตรกรรมในยุคทำมาค้าขายมีความแตกต่างจากยุคก่อน ๆ และสอดคล้องกับ **นางนันทิยา สาลี และคณะ** ได้วิจัยเรื่องการศึกษาศักยภาพและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อนำไปสู่แนวทางการพึ่งตนเองของชุมชนเขตเทศบาลตำบลป่าต้ว อำเภอป่าต้ว จังหวัดยโสธรผลการวิจัยพบว่าทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน วิธีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน ตลอดจนสภาพปัญหาของคนในชุมชน การได้รับทราบข้อมูลของตนเองเมื่อนำมาสู่วิเคราะห์แล้ว ก่อให้เกิดแนวทางที่ชุมชนได้ร่วมกันวางไว้เพื่อปฏิบัติการในช่วงต่อไป โดยหลัก ๆ แล้วชุมชนจะนำแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเอง อีกทั้งหน่วยงานในชุมชนไม่ว่าจะเป็น กศน. เทศบาล ผู้นำ ได้ขานรับแนวทางปฏิบัติเป็นอย่างดี การดำเนินงานของโครงการแม้จะเป็นการศึกษาข้อมูล แต่ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่ทำให้คนในชุมชนรู้จักตนเองผ่านข้อมูลของชุมชนมากขึ้น ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเป็นประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและหน่วยงานในชุมชน เพราะสามารถนำไปใช้กำหนดเป็นแผนในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งตรงกับสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน สอดคล้องกับ**ธนาภ โสทรโยม** ได้วิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการตลาดของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพการบริหารการผลิตกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดสมุทรสงคราม เมื่อเรียงตามลำดับพบว่า ปัจจัยด้านการควบคุม ด้านการวางแผน ด้านการประสานงาน ด้าน

การตลาด ด้านการผลิต ด้านการบังคับบัญชา ด้านการเงินการบัญชี ด้านการจัดองค์การ ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพการบริหารการผลิตกลุ่มวิสาหกิจชุมชนถึงร้อยละ 97.60 รูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นการจัดทำโครงการอบรมการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรจุกฎเกณฑ์ โครงการสนับสนุนสินเชื่อเพื่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โครงการอบรม ศึกษาดูงานด้านการบริหารจัดการการเงิน การบัญชี การตลาด และการผลิต มีการพัฒนาคุณภาพและยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และการพัฒนาเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ ส่งเสริมการขายและขยายช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ สนับสนุนการจัดหาเครื่องจักรทันสมัยเพื่อประสิทธิภาพการผลิต จัดตั้งศูนย์ทดสอบและรับรองมาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ พัฒนาการรวมกลุ่มเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน และการเสริมสร้างผู้ประกอบการรายใหม่ ส่งเสริมการเข้าร่วมงานแสดงสินค้าทั้งในและต่างประเทศ

การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีได้นั้น ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองทั้งเชิงพื้นที่ ทั้งภาคการบริการคือมุ่งสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก และจัดสภาพแวดล้อมรองรับความยั่งยืนของชุมชน แล้วนำเสนอให้ชุมชนจากการค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชนมาต่อยอดสร้างมูลค่าและเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวจนเกิดความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมขึ้น

๕.๒.๓ วิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ประกอบด้วย ๑. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพื้นที่ พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ,ปลูกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีด้านและ ๓) ด้านสภาพแวดล้อม พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวมาจุดแรกคือศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนเล่าอดีต เช่นโครงการป่าในเมือง นำชมภูมิเป็นพิพิธภัณฑ์ ทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์ของชุมชนและประกอบด้วยส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องประกอบด้วย ๒ ประการดังนี้ ๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, พ่อท่านข้าวสุกวัดบางใบไม้ และชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชนด้วย และเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น ส่วนผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้เพิ่มอีกข้อ คือการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

(ททท) จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นคนชวนทุกเครือข่ายมาเรียนรู้ และตั้งเป็นคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขับเคลื่อนให้เชื่อมโยงกัน คณะกรรมการรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการสืบสานเชื่อมโยงโดยการค้นหาคนรุ่นหลังไปร่วม เชื่อมโยงเครือข่ายด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ทุกกิจกรรมจะต้องคืนให้แก่ชุมชน ๑๐ เปอร์เซ็นต์ทุกเครือข่าย ผลเป็นเช่นนี้เพราะในประเด็นชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองต้องสังเคราะห์ภูมิปัญญาชุมชนคือพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองจากความเห็นของผู้นำชุมชนเพื่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องนิยามและตัวชี้วัด “พื้นที่ จัดการตนเอง” และข้อเสนอเพื่อการขับเคลื่อนแผนชุมชนพื้นที่โดยชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองมีเป้าหมายที่อยากเห็นต่อพื้นที่จัดการตนเองคือชุมชนท้องถิ่นมีจิตสำนึกสาธารณะ รู้เป้าหมายเชื่อมั่นวิถีพลังชุมชนมีความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและจัดความสัมพันธ์กับภาคี การใช้ข้อมูล แผนการจัดการความรู้และทุนชุมชนเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนในทุกด้านอย่างเป็นระบบ โดยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนจัดการทำงานด้วยการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยการระดมสรรพกำลัง และมีกลยุทธ์ในการพัฒนาด้วยการให้สมาชิกได้ร่วมคิด ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมทำกิจกรรม และร่วมรับผลประโยชน์ซึ่งสอดคล้องกับ **มัสลิน รัตนภูมิ** ได้วิจัยเรื่องบทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มประชาสังคมด้านการแสวงหาความรู้เพื่อนำมาพัฒนาท้องถิ่น เป็นความรับผิดชอบต่อสาธารณะในฐานะพลเมือง

ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี มี ๒ ระยะ ในระยะแรก เป็นการจัดการตนเองภายใต้การมีส่วนร่วมในของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ประการที่ ๑ เป็นการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ด้วยการเสียสละพื้นที่ เงิน และแรงงาน เข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านวางแผน การประชุมนโยบายหรือแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ ประการที่ ๒ สร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ๖ ประการ ได้แก่ ๑) ที่พัก ๒) ร้านอาหาร ๓) การคมนาคมขนส่ง ๔) กิจกรรมสันทนาการ ๕) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ และ ๖) ร้านค้า และประการที่ ๓ จัดสภาพแวดล้อมด้วยกำลังคนในรูปคณะกรรมการ ในระยะที่ ๒ ต้องพึ่งภาคประชาสังคมเพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีโดยชุมชนต้องค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชนเพื่อมาต่อยอดสร้างมูลค่า ส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวจนเกิดความ เป็นพลวัตภาคประชาสังคมขึ้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังนี้

๑) ภาครัฐควรนำความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปีบรรจุไว้ในแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ทั้งการจัดการตนเองด้านพื้นที่ การจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวกหรือภาคการบริการ และการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม

๒) ภาครัฐควรมีนโยบายส่งเสริมการสร้างและพัฒนาเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน ด้านการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า และด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยในการศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปีสามารถให้ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในมิติต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. ผลการวิจัยพบว่าบางชุมชนที่เป็นภาคการบริการหรือด้านสิ่งอำนวยความสะดวกยังน้อย ควรศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกหรือภาคบริการต่อผู้มารับบริการการท่องเที่ยวชุมชนลุ่มน้ำตาปี

๒. ผลการวิจัยพบว่าบางชุมชนค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์พบแต่ยังขาดการส่งเสริมเพื่อต่อยอดสร้างมูลค่า ดังนั้นควรศึกษาเครือข่ายภาคประชาสังคมต่อการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

บรรณานุกรม

๑. หนังสือทั่วไป

กฤษ เพิ่มทันจิตต์. **ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการเกิดเป็นเมือง**. กรุงเทพฯ : ศรีเอทีพี พับ
ลิชชิ่ง, ๒๕๓๖.

จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.

ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาดการณ์ไกล. **ประชาสังคมทัศนะนักคิดในสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มติชน, 2540.

ณัฐยา ทิพรัตน์. **ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนา แนวโน้มศิลปะศึกษาร่วมสมัย**. มะลิฉัตรเอื้ออาพันธ์
บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ทรงจิต พูนลาภ และคณะ. **ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทย**. นนทบุรี : สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. สหมิตรพรินติ้ง. (ม.ป.ป.).

ธีรพัฒน์ อังศุवाल. “ประชาสังคม” (Civil Society) ในมุมมองใหม่ : บทสำรวจหน้าตาและตำแหน่ง
แห่งที่ของประชาสังคมในมุมมอง Civil Society Diamond” **วารสารการเมืองการ
ปกครอง**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘) : ๔๗-๕๒.

นฤมล นิราทร. **การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ**. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

ประพันธ์ ภักดีกุล และคณะ. **รูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพ
และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสแควร์, ๒๕๔๙.

ประเวศ วสี. **แนวคิดเชิงยุทธศาสตร์สังคมมานุษยภาพและวิชา**, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีม
ทอง, ๒๕๓๖.

ผาสุก อินทรารุช. **สุวรรณภูมิ จากหลักฐานโบราณคดี**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. พิมพ์ครั้งที่ ๖/๑,
กรุงเทพฯ : มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร
: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส), ๒๕๔๗.

เพ็ญแข ประจันปัจจนึก. **พื้นฐานทางสังคมวิทยาของการศึกษา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีน
ครินทร์วิโรฒประสาหมิตร, ๒๕๒๘.

รัตนะ บัวสนธ์. **การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา**. ครั้งที่ ๒. พิษณุโลก : บัณฑิตวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : ดันอ้อแถมมี, ๒๕๔๐.

สนธยา พลศรี. **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้งเฮ้าส์,
๒๕๕๐.

เสรี พงศ์พิศ. **วัฒนธรรมองค์การของโลกยุคใหม่** เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง, กรุงเทพมหานคร : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, ๒๕๔๘.

สำเนียง สร้อยนาคพงษ์. **การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนในโรงเรียน**. สารพัฒนาหลักสูตร, ๑๑, ๒๕๓๙.

สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการปัญหา**. กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๔๑.

อนันต์ ใจสมุทร. **การพัฒนาชุมชนกับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์**. สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๒๕๔๑.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. “ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม” ใน อนุชาติ พวงสาลี, และ กฤตยา อาชวนิจกุล. บรรณาธิการ. **ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง นครปฐม** : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

เอกวิทย์ณ ถलग. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, ๒๕๔๘.

อุดมศรี ศิริลักษณ์พร รุ่งโรจน์ เพชรบุรณิน และไพฑูริย์ นิมเฉลิม. **ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง: ความหมายและตัวชี้วัดจากความเห็นของผู้นำชุมชน**, ข่าวชุมชน ฉบับที่ ๑๓๐ มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔.

Margaret J. Wheatley. **Leadership and the new science : Discovering order in a chaotic world**, 2nd Edition, San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, 1999.

๒. สื่อออนไลน์

จังหวัดสุราษฎร์ธานี. สืบค้นเมื่อ ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๖๐. สืบค้นได้จาก. <https://th.wikipedia.org/wiki>

บุญเลิศ ตั้งจิตพัฒนา, **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**, กรุงเทพมหานคร : เพรสแอนด์ดีไซท์, ๒๕๔๘, หน้า ๑๒.

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดสุราษฎร์ธานี, สำนักงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี,

สืบค้นเมื่อ ๘ สิงหาคม ๒๕๖๑, สืบค้นได้จาก <https://www.suratthani.go.th>.

ประเพณีไทยดอทคอม. สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐. สืบค้นได้จาก. <http://www.prapayneethai>.

เมืองเวียงสระ. สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐. สืบค้นได้จาก. <http://www.siamsouth.com>

วัดพระบรมธาตุไชยา จ.สุราษฎร์ธานี. สืบค้นเมื่อ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐. สืบค้นได้จาก

<http://www.dhammadham.org/watthai/south/watphaboromthatchaiya>.

๓. บทความวิชาการ/วารสาร

งามนิจ กุลกัน. **การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ดอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วารสารกระแสวัฒนธรรม**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๕. มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๖.

พระมหาศิริพงษ์ ฐิตวิริโย นายประสิทธิ์ พันธวงษ์. **สุนทรียภาพ : ความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ**. การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ “การจัดการวัฒนธรรมเชิงพระพุทธรูปศาสนาอย่างยั่งยืน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์แพร่. วันที่ ๒๓-๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๐.

- ประสิทธิ์ พันธวงษ์. **พุทธประชารัฐกับการพัฒนาในยุคThailand4.0**. การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชมงคลสุรินทร์วิชาการ ครั้งที่ ๘” “วิจัยเพื่อประเทศไทย ๔.๐” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์. ๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.
- ปริญญา ปานชานา. **วรรณกรรมตามแนวลำนํ้าตาปี**. มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗ : หน้า ๑๐๓.
- ประเวศ วะสี. **การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง**. ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ศูนย์วิจัยวัฒนธรรมร่วมภูมิภาคเพื่อการพัฒนาประเทศไทยในเชิงมนุษยศาสตร์ : ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในประเทศไทยเพื่อจัดทำแผนที่วัฒนธรรม ๔ ภูมิภาค. วันที่ ๒-๓ มิถุนายน ๒๕๕๙ ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์คอนเวนชั่น. กรุงเทพฯ : จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๙.

๔. งานวิจัย

- งามนิจ กุลกัน. การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลอ้อมเกร็ดอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. **วารสารกระแสวัฒนธรรม**. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒๕. มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๖.
- ธนภพ ไสตรโยม. การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนเข้มแข็งด้านการตลาดของ วิสาหกิจชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม. **รายงานวิจัย**, วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการอาหาร เทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์, ๒๕๕๙, หน้า (๒).
- พระมหาศิริพงษ์ ฐิตวิริโย นายประสิทธิ์ พันธวงษ์. **สุนทรียภาพ : ความเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธ**. การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ “การจัดการวัฒนธรรมเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์แพร่. วันที่ ๒๓-๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๐.
- ประสิทธิ์ พันธวงษ์. **พุทธประชารัฐกับการพัฒนาในยุคThailand4.0**. การประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชมงคลสุรินทร์วิชาการ ครั้งที่ ๘” “วิจัยเพื่อประเทศไทย ๔.๐” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์. ๒๒-๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๙.
- ปริญญา ปานชานา. **วรรณกรรมตามแนวลำนํ้าตาปี**. มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๗ : หน้า ๑๐๓.
- ประเวศ วะสี. **การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง**. ในเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ศูนย์วิจัยวัฒนธรรมร่วมภูมิภาคเพื่อการพัฒนาประเทศไทยในเชิงมนุษยศาสตร์ : ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในประเทศไทยเพื่อจัดทำแผนที่วัฒนธรรม ๔ ภูมิภาค. วันที่ ๒-๓ มิถุนายน ๒๕๕๙ ณ โรงแรมมิราเคิล แกรนด์คอนเวนชั่น. กรุงเทพฯ : จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๙.
- สุทัศน์ บุญโถม. การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใต้ด้านอาหารพื้นบ้าน. **รายงานวิจัย**, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน, ๒๕๕๓, หน้า ก.

สุรียพร ธรรมิกพงษ์, รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน, **รายงานวิจัย**, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๒, หน้า ๒.

๕. สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

- สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ขวน เพชรแก้ว. สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นางหวันมีะ น้อยหมิม. ไหมไทย กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง. ๘๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก. ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์นายสมชาย รักเดช. อายุ ๕๖ ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบล ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณมานิตย์ ว่างฉาย ภูมิปัญญาชุมชน อายุ ๕๕ ปี อาชีพ ประมง หมู่ ๔ บ้านห้วยทรัพย์ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ ยายย่อง จันทรวิมลลูกสาว นางสาวลี จันทรวิมล. อยู่บ้านเลขที่ ๒๘๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานีอายุ ๘๙ ปีลูกสาวอายุ ๖๒ปี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณยายพริ้ง มูลอาจ ภูมิปัญญาชุมชน อายุ ๘๓ ปี ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณไกรรงค์ ธรรมบำรุง ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณประสงค์ หิตอนันต์ ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น อายุ ๓๔ ปี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นางสาวภา วราชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ บ้านคลองซุด ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายมนตรี มุสิกะ รองประธานกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายสุธรรม ทองแฉ่ม ประธานกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระอธิการคมกริช กิตติธโร เจ้าอาวาสวัดบางใบไม้ ตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัด
สุราษฎร์ธานี ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางมาลา ชื่นวิเศษ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมชำนาญการ อำเภอท่าฉาง จังหวัด
สุราษฎร์ธานี ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายพิทักษ์ รักเขียว นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัด
สุราษฎร์ธานี วันที่ ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางจริญญา ศรีรักษ์ ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บางใบไม้ ตำบลบางใบไม้ อำเภอ
เมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายธวัชชัย กลิ่นนาค คณะกรรมการสมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคใต้ วันที่ ๒ กันยายน,
๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางนิตยา ชุมเชิงกาญจน์ พัฒนาการอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๖. สันทนากลุ่ม

สนทนากลุ่ม คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น อายุ ๓๔ ปี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวกลุ่ม
ท่องเที่ยวชุมชน ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราช
วรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณยุพาพันธ์ คงชนะ ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการกองการท่องเที่ยว
และกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณกิตติ ชินเจริญธรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณเทพสิน ผ่องแก้ว ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทย สำนักงานสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณจรรุ ทิพย์ศักดิ์ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขต สุ
ราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณสมชาย สินมา ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว สินมานะฟาร์มจังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณพรชัย มาลาสกุลชัย, ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว บริษัท พันทิพย์ จำกัด
จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม นางจริญญา ศรีรักษ์ กำนันตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาคผนวก

พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปี
จังหวัดสุราษฎร์ธานี
Civil Society Dynamic for self management in the Tapee basin
community in Surat Thani Province.

สุขอุษา นุ่นทอง* พระครูภาวนาจันทคุณ,วิ,ดร**

พระครูศรีทัญญอธรรมาทรร*** สุริยะ แซ่มศรีรัตน์****

Sukusar Nuntong* Prakrupavanachuntakun** Prakrusuhiruntammaton***

Suriyar chamsirat****

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี (๒) เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี (๓) เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด และชุมชนพุมเรียง ซึ่งตั้งอยู่ใกล้ทะเลรอบอ่าวบ้านดอนโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

(๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ พบว่าชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่าชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่ง

---

* Academic of Mahachulalongkornrajavidyalaya University,Wat Phathanaram Classroom, Suratthani.

** Academic of Mahachulalongkornrajavidyalaya University,Wat Phathanaram Classroom, Suratthani.

*** Academic of Surat Thani Municipality.

**** Academic of Mahachulalongkornrajavidyalaya University,Wat Phathanaram Classroom, Suratthani.

ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ด้านสภาพแวดล้อม พบว่าชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีมียามรักษาความปลอดภัย จัดนำเที่ยวโดยเจ้าหน้าที่ สร้างกฎเกณฑ์

(๒) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี แบ่งออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านการค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ด้านการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนและเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น

(๓) วิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ลักษณะประการแรกเกิดจากการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง ทั้งด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะประการที่สองส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเอง ๓ ด้าน ได้แก่ การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน การส่งเสริมพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า การส่งเสริมอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

คำสำคัญ : พลวัตภาคประชาสังคม, การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง, การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเอง

ABSTRACT

Objectives of this research were to: (1) study of participation in self-management of the Tapee River Basin community (2) promote self-management network of the Tapee River Basin community (3) analyze of civil society dynamics, self-management, Tapee River Basin, Surat Thani Province. Qualitative research methodology, related research papers and enter the field data collection area were used. Field data was collected from the community area of Le Leth, Tha Chang community, Samed community and Phum Riang community located near the sea around Ban Don Bay.

The result of the research found that

(1) Participation in self-management of the Tapee River Basin community was divided into three sides. In the area, it was found that the Tapee River Basin community shared spaces. They built a community tourism group office, a community road, a bridge to watch a market, see nature, and a community food center. The land was divided into a community shop area, and a community toilet. Facilities were found that Tapee River Basin Community provided homestay accommodation, recreational activities, OTOP product shop service and provided products for One Tambon One Product. Environment was found that the Tapee River Basin community had security guards. There were tour guides arranged officers and created rules.

(2) Promotion of self-management network of the Tapee River Basin community was divided into 2 areas, namely the search for value and identity of art in each community. It was found that the value and identity of art in each community was natural mangrove forest, local fishing lifestyle, and OTOP products from communities. Promoting further development to create value was shown that promoting the self-management network of the community had to create a natural route tourism program and arrange tourism activities within the community and connect within other community networks.

(3) Analysis of civil society dynamics, self-management, Tapee River Basin was found that the first aspect came from participation in self-management in both areas of facilities and environment. Second, promoting the network in self-management there was 3 aspects such as searching for value, the identity of art in each community, promotion of further development to create value, promoting conservation and linking the Tapee River Community Tourism Network

Keywords : Civil Society Dynamics, Participation in self-management, Promote self-management network

๑. บทนำ

สายน้ำลำคลองก่อกำเนิดประวัติศาสตร์ วิถีสังคมและวัฒนธรรม อารยธรรม ที่ทำให้เกิดความหลากหลายภายในชุมชนที่มีสายน้ำไหลผ่าน ชาวบ้านในอดีตได้พึ่งพาอาศัยแม่น้ำลำคลองในการเลี้ยงชีพ เช่น เกี้ยวข้าว จับปลา ล่าสัตว์ และพึ่งพาอาศัยกันในการแบ่งผลผลิต แต่ในขยายเดียวกันสิ่งที่ซ่อนเร้นกับความหลากหลายมาร่วมกันเป็นประวัติศาสตร์ วิถีสังคมและวัฒนธรรม อารยธรรม มีการนับถือความเชื่อของแต่ละชุมชน เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในระดับหมู่บ้านก็มีความยึดหยุ่นและสามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมชุมชนได้เป็นอย่างดีสังคมในยุคชุมชนมีทัศนระว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และสัมพันธ์อยู่กับธรรมชาติหรือสิ่งสูงสุดอื่น ๆ มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะจัดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสิ่งสูงสุดด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน โดยอาศัยธรรมชาติ นับถือผี และพระเจ้า การใช้ประโยชน์จึงต้องเกิดขึ้นกับการดูแลรักษา เพราะมนุษย์มิได้เป็นศูนย์กลางของโลก โลกและธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นวงจร กิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของชุมชนส่วนมากอยู่ในแนวราบ เน้นความร่วมมือและการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในชุมชน

เมื่อชุมชนได้เข้าสู่ยุคทุนนิยม ระบบที่เคยพึ่งพากันลดน้อยลง แต่หันไปพึ่งพาทุน และความรู้เทคโนโลยีจากภายนอกสูงมากขึ้น จึงเกิดภาคประชาสังคมที่เกี่ยวพันกับจุดมุ่งหมาย “สาธารณณะ” มากกว่าจุดมุ่งหมาย “ส่วนบุคคล” นั้นหมายความว่า ประชาสังคมเป็นเรื่องของชีวิตสาธารณะจิตสำนึกร่วม ไม่ใช่กิจการส่วนบุคคล เป็นการรวมตัวกันของผู้คนในลักษณะกลุ่มองค์กร หรือสมาคมภายในสังคมที่จัดตั้งขึ้นใหม่ และทำกิจกรรมกรรมทางสาธารณะผ่านการต่อรอง ให้ความสำคัญของกลุ่มสมาคมธุรกิจซึ่งรวมตัวกันและเข้ามามีบทบาทในกระบวนการนโยบายสาธารณะผ่าน

คณะกรรมการร่วมรัฐ-เอกชน (กรอ.)^๑ ดังนั้น กลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ และเครือข่ายที่มีลักษณะไม่เป็นทางการจะถูกนับรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมแบบ CSD ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง กลุ่มต่าง ๆ ไม่มีความจำเป็นที่ต้องสร้างความเป็นทางการหรือจดทะเบียนกับผู้มีอำนาจหน้าที่ (รัฐ) เพื่อที่จะเป็นองค์กรประชาสังคม^๒

จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีลักษณะภูมิประเทศ ประมาณร้อยละ ๔๙ ของพื้นที่เป็นภูเขา ภูเขาสำคัญของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เทือกเขาบรรทัด เทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งทอดยาวผ่านเนื้อที่จังหวัดใกล้เคียงหลายจังหวัด และทอดเปิดสู่อ่าวไทยเทือกเขาภูเก็ตด้านตะวันตก เป็นต้นกำเนิดลุ่มน้ำใหญ่น้อยรวม ๑๔ ลุ่มน้ำ มีการเกิดขึ้นขององค์กรชุมชน เครือข่ายการพัฒนาตามพื้นที่และประเด็น และกลไกการทำงานพัฒนาร่วมกันในแนวราบ ทำให้สถานภาพของชุมชนเป็นที่ยอมรับ กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและการรู้จักใช้ข้อมูลทำให้ชุมชนรู้จักตัวเอง เกิดการวางเป้าหมายการพัฒนาร่วมกัน

จากความเป็นมา และความสำคัญของปัญหาดังกล่าว คณะวิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์โครงการฯ ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมและการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นลุ่มแม่น้ำตาปีจนเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๒.๒ เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังต่อไปนี้

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยทบทวนเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความวิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (documentary research) ได้แก่ พลวัตภาคประชาสังคม, การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง, การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเอง

๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ที่เกี่ยวข้องกับพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๒๙ คน ประกอบด้วย ๓ วัตถุประสงค์ ได้แก่ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน ๘ ท่าน วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน ๑๒ ท่าน และวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มจำนวน ๙ ท่าน

^๑ เอนก เหล่าธรรมทัศน์. “ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม” ใน อนุชาติ พวงสาสิทธิ์, และ กฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ, *ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง*, (นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๖๑

^๒ อีรพัฒน์ อังศุขवाल, “ประชาสังคม’ (Civil Society) ในมุมมองใหม่ : บทสำรวจหน้าตาและตำแหน่งแห่งที่ของประชาสังคมในมุมมอง Civil Society Diamond” *วารสารการเมืองการปกครอง*, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘) : ๔๗-๕๒.

๓.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

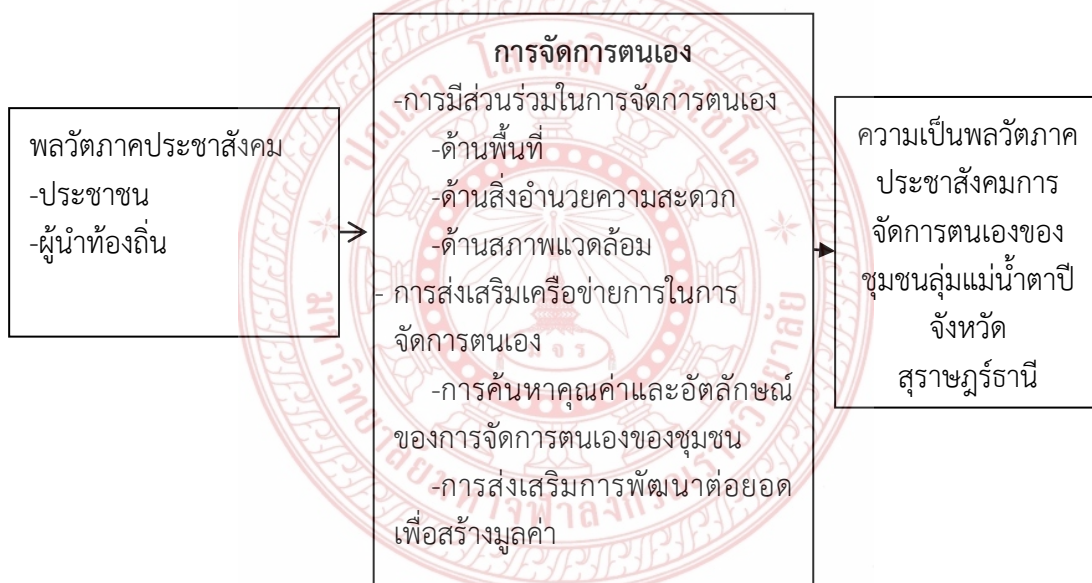
ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยคือ ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยได้แบ่งการจัดทำแผนการทำวิจัยตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๐ ถึงเดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑รวมระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น ๑๒ เดือน

๔. วรรณกรรมและกรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๑๐ ส่วนดังนี้ ได้แก่ แนวคิดพลวัตภาคประชาสังคม แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี แนวคิดลุ่มแม่น้ำในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องขอมานำเสนอตามลำดับดังนี้ ดังแผนภาพต่อไปนี้

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ๓ แบบ คือ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ๓ แบบ คือ

(๑) การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดพลวัตภาคประชาสังคม แนวคิดเกี่ยวกับอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานี แนวคิดลุ่มแม่น้ำในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แนวคิดภูมิปัญญาวิถีชีวิตชาวบ้าน แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และบริบททั่วไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี

(๒) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ที่เกี่ยวข้องกับพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๒๙ คน ประกอบด้วย ๓ วัตถุประสงค์ ได้แก่ วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน ๘ ท่าน วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน ๑๒ ท่าน และวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มจำนวน ๙ ท่าน

(๓) การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้ประเด็นที่ศึกษาที่กำหนดไว้ในแต่ละประเด็น ที่ได้จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและลงพื้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึกมาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อนำมาประมวลผลวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลออกมาโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อค้นหาองค์ความรู้ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลการวิจัยพบว่า

การศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของกลุ่มแม่น้ำตาปี จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงการลงพื้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อค้นหาองค์ความรู้พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเอง ซึ่งนำมาเสนอ ๓ ประเด็นดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน

๑.๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนที่มีการก่อตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนลีเล็ด นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ ที่ ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้ร่วมกันมอบที่ดินทำเป็นถนนของชุมชน, สร้างสะพานคอนกรีตชุมชน ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสิ่งแวดล้อมและความสะอาด ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันสร้างที่พักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ จัดทำกิจกรรมสันตนาการคือ เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ, ปลูกป่าชายเลน, ร้านค้ากลุ่มสินค้าโอท็อปผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด สร้างร้านอาหารชุมชนและเครื่องดื่ม และสร้างป้ายบอกทางมายังชุมชนลีเล็ดอีกด้วย ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านนำกลุ่มท่องเที่ยวทุกกลุ่มปลูกป่าชายเลนเป็นการเพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำจึงเป็นการช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ และมีการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๑.๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง การจัดการตนเองของชุมชนโดยมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งแวดล้อมและความสะอาด และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านรวมกลุ่มจัดการตนเองด้านพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งจุดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชุมชนพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมุลเหล็ก และกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตกรรม บ้านธารน้ำร้อน อำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อมและความสะอาด ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดกิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย แซ่และอาบน้ำในบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ จัดการเรื่องที่พักเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์และรีสอร์ทใกล้เคียง ๆ ตามความสะอาด และสร้างป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชนด้วย ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการกฎที่เป็นพิพิธภัณฑสถาน การจัดการป่าชายเลนโดยการสร้างบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ ๔ จุด

๑.๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนเลื่อม การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, แหล่งทำนาผลิตไข่เค็ม ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้จัดกิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ การท่องเที่ยวสถานที่ปฏิบัติธรรม, ศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, วิธีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านจัดการบรรยากาศอย่างร่มรื่น เงียบสงบ. อ่างรักษาพระวิหารคด ,พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์, รูปปั้นพระชยาภิวัฒน์, วิหารหลวงพ่อโต, การจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน

๑.๔) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการตนเองบ้านแหลมใหญ่ชายทะเลพุมเรียง, บ้านหัวเลนหมู่บ้านหัตถกรรมดีเด่น กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการตนเองตั้งแต่สร้างกิจกรรมปั่นจักรยาน,เที่ยวชมอาหารทะเล, ศูนย์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพุมเรียงศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดโครงการป่าในเมืองพุมเรียง, ผ้าทอกับวิถีชีวิตคนพุมเรียง

๒) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนประกอบด้วย ๔ ชุมชน ดังนี้ ๑) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนลีเล็ด สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ ๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ๕) เลือกรวมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน ๒) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนท่าฉาง สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมูลเหล็ก ๒) แช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่วัดธารน้ำร้อน ชุมชนท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนเลื่อม พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนเลื่อม สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ๒) สวนโมกข์ ๓) แหล่งผลิตและซื้อขายไข่เค็ม ๔) การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง พบว่า การพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนพุมเรียง สามารถกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวชุมชนออกมาได้ตามคุณค่าและอัตลักษณ์ ดังนี้ เส้นทาง ๑) แหลมโพธิ์ ๒) กลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง

๓) วิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี และการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ประกอบด้วย ๑. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพื้นที่ พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่ สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ,ปลูกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีด้านและ ๓) ด้านสภาพแวดล้อม พบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวมาจุดแรกคือศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนเล่าอดีต เช่นโครงการป่าในเมือง นำชมภูมิเป็นพิพิธภัณฑ์ ทนทางวัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์ของชุมชนและประกอบด้วยการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องประกอบด้วย ๒ ประการดังนี้ ๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน คือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, พ่อท่านข้าวสุกวัดบางไปไม้ และชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า พบว่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชนด้วย และเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น ส่วนผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้เพิ่มอีกข้อ คือการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า การส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่ายมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นคนชวนทุกเครือข่ายมาเรียนรู้ และตั้งเป็นคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขับเคลื่อนให้เชื่อมโยงกัน คณะกรรมการรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการสืบสานเชื่อมโยงโดยการค้นหาคนรุ่นหลังไปร่วม เชื่อมโยงเครือข่ายด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ทุกกิจกรรมจะต้องคืนให้แก่ชุมชน ๑๐ เปอร์เซ็นต์ทุกเครือข่าย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยเรื่อง “พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังนี้

๑) ภาครัฐควรนำความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปีบรรจุไว้ในแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ทั้งการจัดการตนเองด้านพื้นที่ การจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวกหรือภาคบริการ และการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม

๒) ภาครัฐควรมีนโยบายส่งเสริมการสร้างและพัฒนาเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการค้นหาคคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน ด้านการส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า และด้านการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัยในการศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปีสามารถให้ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในมิติต่าง ๆ ได้ดังนี้

๑. ผลการวิจัยพบว่าบางชุมชนที่เป็นภาคการบริการหรือด้านสิ่งอำนวยความสะดวกยังน้อยควรศึกษาพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกหรือภาคบริการต่อผู้มารับบริการการท่องเที่ยวชุมชนลุ่มน้ำตาปี

๒. ผลการวิจัยพบว่าบางชุมชนค้นหาคคุณค่าและอัตลักษณ์พบแต่ยังขาดการส่งเสริมเพื่อต่อยอดสร้างมูลค่า ดังนั้นควรศึกษาเครือข่ายภาคประชาสังคมต่อการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาดิถีกรศรีมี ฐิตจาโร ผู้อำนวยการโครงการขยายห้องเรียนขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ขวน เพชรแก้ว ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา รศ. ดร. ณัฏฐ์ ศรีวิหะ รศ. ดร. จำเริญ ชูช่วยสุวรรณ รศ.สมเกียรติ ตันสกุลเรือโท ผศ.ดร.อนันต์ ใจสมุทร ผศ.สาณิตย์ บุญชู ดร. อมรา ศรสุชาติ ที่ได้ช่วยในการชี้แนะรายงานการวิจัยให้สมบูรณ์ทำให้เกิดผลงานวิจัยอันเป็นคุณูปการที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ธีรพัฒน์ อังศุवाल. “ประชาสังคม” (Civil Society) ในมุมมองใหม่ : บทสำรวจหน้าตาและตำแหน่งแห่งที่ของประชาสังคมในมุมมอง Civil Society Diamond” วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘) : ๔๗-๕๒.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. “ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม” ใน อนุชาติ พวงสาลี, และ กฤตยา อาชวนิจกุล. บรรณาธิการ. **ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง นครปฐม** : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

บุคลากร

สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ขวน เพชรแก้ว. สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางหวันมีะ น้อยหมิม. ไหมไทย กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง. ๘๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก. ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์นายสมชาย รักเดช. อายุ ๕๖ ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบล ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณมานิตย์ ว่างฉาย ภูมิปัญญาชุมชน อายุ ๕๕ ปี อาชีพ ประมง หมู่ ๔ บ้านห้วยทรัพย์ ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ ยายย่อง จันทรวิมลลูกสาว นางสาวลิ จันทรวิมล. อยู่บ้านเลขที่ ๒๘๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานีอายุ ๘๘ ปีลูกสาวอายุ ๖๒ปี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณยายพริ้ง มูลอาจ ภูมิปัญญาชุมชน อายุ ๘๓ ปี ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณไกรรงค์ ธรรมบำรุง ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณประสงค์ หีตอนันต์ ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น อายุ ๓๔ ปี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน ลิเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวภา วราชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ บ้านคลองชุด ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายมนตรี มุสิกะ รองประธานกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสุธรรม ทองแถม ประธานกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระอธิการคมกริช กิตติโร เจ้าอาวาสวัดบางใบไม้ ตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางมาลา ชื่นวิเศษ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมชำนาญการ อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายพิทักษ์ รักเขียว นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางจรัญญา ศรีรักษ์ ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บางใบไม้ ตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายธวัชชัย กลิ่นนาค คณะกรรมการสมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคใต้ วันที่ ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางนิตยา ชุมเชิงกาญจน์ พัฒนาการอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น อายุ ๓๔ ปี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน ลิเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราช
วรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณยุพาพันธ์ คงชนะ ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการกองการท่องเที่ยว
และกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณกิตติ ชินเจริญธรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณเทพสิน ผ่องแก้ว ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทย สำนักงานสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณจรรุ ทิพย์ศักดิ์ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขต สุ
ราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณสมชาย สินมา ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว สินมานะฟาร์มจังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณพรชัย มาลาสกุลชัย ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว บริษัท พันทิพย์ จำกัด
จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม นางจริญญา ศรีรักษ์ กำนันตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาคผนวก ข

ตารางกิจกรรมที่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์
และแผนที่วางไว้

**ตารางกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัย
ไปใช้ประโยชน์และแผนที่วางไว้**

กิจกรรม	การนำไปใช้	ประโยชน์และแผนที่วางไว้
๑. กระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ในการเรียนการสอนในหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต	วิชาที่นำไปใช้ วิชาอิสระทางรัฐประศาสนศาสตร์ วิชารัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา วิชาการบริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไทย วิชาการบริหารงบประมาณและการคลังสาธารณะ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การจัดการวิชิชุมชน	ทำให้กระบวนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกระเปียบวิธีวิจัยมีความหลากหลายและมีประสิทธิภาพในการสอนซึ่งอยู่ภายใต้กรอบระเบียบวิธีการวิจัยจากประสบการณ์ของการทำรายงานการวิจัยดังกล่าว
๒. โครงการ มจร & ชุมชนร่วมเรียนรู้ ณ เล-ออก	บัณฑิตการรายวิชาของหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต	แนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาของนิสิตมีการพัฒนาทักษะในการวิจัยโดยการสำรวจพื้นที่ เก็บข้อมูลลงภาคสนามเชิงลึกจัดกิจกรรมเสริมทักษะนิสิตในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลายลงสู่ชุมชน
๓. ด้านสังคมและชุมชน	เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี	แผนพัฒนาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ -๒๕๗๙)
๔. เขียนรายงานการวิจัย	รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์เป็นไปตามแผนที่วางไว้

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาร่วมกันในการจัดการตนเองของ ชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี	ทราบถึงหลักการ แนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เชิงลึก (ผู้นำชุมชน, ผู้ใหญ่บ้าน) ๘ คน	ข้อที่ ๑	๑.ทำให้สามารถได้เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการมี ส่วนร่วมในการจัดการ ตนเองของชุมชนลุ่มแม่ น้ำตาปี ๒.ทำให้สามารถรู้ข้อมูล พื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วน ร่วมในการจัดการตนเอง ของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี
ขั้นตอนที่ ๒ เพื่อส่งเสริมเครือข่ายใน การจัดการตนเองของ ชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี	ทราบถึง หลักการ แนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึก (กลุ่มนักวิชาการ, กลุ่ม ภาคประชาสังคม) ๑๐ คน	ข้อที่ ๑-๒	๑.ทำให้สามารถวิเคราะห์ เอกสารและงานวิจัยที่ เกี่ยวกับภูมิปัญญาในการ จัดการตนเองของชุมชนลุ่ม แม่น้ำตาปี ๒.ทำให้สามารถข้อมูล พื้นฐานเกี่ยวกับส่งเสริม เครือข่ายในการจัดการ ตนเองของชุมชนลุ่มแม่ น้ำตาปี
ขั้นตอนที่ ๓ เพื่อวิเคราะห์ความเป็น พลวัตภาคประชาสังคม การจัดการตนเองของ ชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับ พลวัตภาคประชาสังคมการ จัดการตนเองของชุมชน ลุ่มแม่น้ำตาปี สนทนากลุ่ม (กลุ่มนักวิชาการ, กลุ่มภาคประชาสังคม) ๙ คน	ข้อที่ ๑-๒-๓	องค์ความรู้ความเป็น พลวัตภาคประชาสังคม การจัดการตนเองของ ชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี
ข้อเสนอแนะอื่น	ทราบถึงข้อเสนอทั้งในเชิง นโยบายและระดับปฏิบัติ ได้มีแนวทางในการจัดการ ที่เหมาะสม	ข้อที่ ๑-๒-๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและ ต่อ ชุมชนในมิติต่าง ๆ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุนิติคุณ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๔.รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนแม่ น้ำตาปี (๒) เพื่อส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนแม่ น้ำตาปี (๓) เพื่อวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองกลุ่มแม่ น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี	ข้อที่ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการส่งเสริมการเรียนรู้ของกลุ่มองค์กรและเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในส่วนของ การพัฒนาภายใต้จุดร่วมกันคือสามารถบูรณาการพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองเชื่อมโยงภูมิปัญญาแม่ น้ำตาปี : ประวัติศาสตร์คุณค่าและการเชื่อมต่อการยกระดับวิสัยทัศน์ตามนโยบายและยุทธศาสตร์จังหวัดแผน ๒๐ ปีในอนาคต

แบบสัมภาษณ์ (โครงการย่อย ๓)

เรื่อง

พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี
The civil society self – management energetic the Tapee basin
community in Surat Thani Province.

.....
คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษา “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ซึ่งคณะผู้วิจัยเห็นว่าท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความรู้และประสบการณ์จึงได้คัดเลือกท่านในการสัมภาษณ์ส่วนความคิดเห็นของท่านจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและสร้างองค์ความรู้ที่มีต่อการนำเสนอ “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเอง ลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ต่อไป

สำหรับคำถามการวิจัยประกอบด้วย ๓ ตอน ได้แก่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับ “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี”

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาในการตอบแบบสอบถามนี้เป็นอย่างสูง

ดร.สุชอุษา นุ่นทอง และคณะ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

ชื่อ/สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์ : .....

อายุ : .....

วุฒิการศึกษา : .....

ตำแหน่ง : .....

ประสบการณ์การทำงาน.....

โทรศัพท์:.....

กลุ่มของผู้ให้สัมภาษณ์

- ผู้เชี่ยวชาญวิถีชุมชน/ภูมิปัญญาชุมชน
- นักวิชาการสังคมวิทยา/พัฒนาชุมชน
- นักวิชาการด้านวัฒนธรรม
- นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์

ตอนที่ ๒ : คำถามเกี่ยวกับ “พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี”

ดังต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นอย่างไร

๑.๑ การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านพื้นที่

.....

.....

.....

๑.๒ การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านสิ่งแวดล้อม

.....

.....

.....

๑.๓ การมีส่วนร่วมการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม

.....

.....

.....

๒. การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนกลุ่มแม่น้ำตาปี เป็นอย่างไร

๒.๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

.....

.....

.....

๒.๒ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

.....

.....

.....

๒.๓ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสม็ด

.....

.....

.....

๒.๔ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

.....

.....

.....

๓. พลวัตภาคประชาชนในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี มีลักษณะอย่างไร

๓.๑ พลวัตภาคประชาชนการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด

.....

.....

.....

๓.๒ พลวัตภาคประชาชนการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนท่าฉาง

.....

.....

.....

๓.๓ พลวัตภาคประชาชนการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนเสม็ด

.....

.....

.....

๓.๔ พลวัตภาคประชาชนการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ

รูปกิจกรรมการดำเนินงานวิจัย

สัมภาษณ์ นางหวันมีะ น้อยหมิม กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนพุมเรียง

นางประสงค์ หีตอนันต์ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไข่เค็ม อสม. ตำบลเลม็ด อำเภอยายา

สนทนากลุ่ม วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

สนทนากลุ่ม คุณจรรยา ศรีรักษ์ วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ กำนันตำบลบางไผ่

สนทนากลุ่ม คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์ไพน วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑
ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์

สนทนากลุ่ม คุณยุพาพันธ์ คงชนะ วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ กองการท่องเที่ยว

สนทนากลุ่ม คุณเทพสิน ผ่องแก้ว วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ สำนักงานสุราษฎร์ธานี

สนทนากลุ่ม คุณสมชาย สินมา วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑

ภาคผนวก ฉ
สรุปโครงการวิจัย

สรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ ว.๑๑๖/๒๕๖๑

ชื่อโครงการ พลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองกลุ่มแม่น้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี

หัวหน้าโครงการ นายสุชอุษา นุ่นทองและคณะ อาจารย์ประจำ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยห้องเรียนสุราษฎร์ธานี

มือถือ ๐๘๔-๑๘๘๓๑๔๘ E-mail : suk.mcu@gmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

สายน้ำลำคลองก่อกำเนิดประวัติศาสตร์ วิถีสังคมและวัฒนธรรม อารยธรรม ที่ทำให้เกิดความหลากหลายภายในชุมชนที่มีสายน้ำไหลผ่าน ชาวบ้านในอดีตได้พึ่งพาอาศัยแม่น้ำลำคลองในการเลี้ยงชีพ เช่น เกียวข้าว จับปลา ล่าสัตว์ และพึ่งพาอาศัยกันในการแบ่งผลผลิต แต่ในขยายเดียวกันสิ่งที่ซ่อนเร้นกับความหลากหลายมาร่วมกันเป็นประวัติศาสตร์ วิถีสังคมและวัฒนธรรม อารยธรรม มีการนับถือความเชื่อของแต่ละชุมชน เมื่อพุทธศาสนาเข้ามาในระดับหมู่บ้านก็มีความยึดหยุ่นและสามารถปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมชุมชนได้เป็นอย่างดีสังคมในยุคชุมชนมีทัศนระว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และสัมพันธ์อยู่กับธรรมชาติหรือสิ่งสูงสุดอื่น ๆ มนุษย์จึงต้องเรียนรู้ที่จะจัดความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสิ่งสูงสุดด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน โดยอาศัยธรรมชาติ นับถือผี และพระเจ้า การใช้ประโยชน์จึงต้องเกิดขึ้นกับการดูแลรักษา เพราะมนุษย์มิได้เป็นศูนย์กลางของโลก โลกและธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นวงจร กิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของชุมชนส่วนมากอยู่ในแนวราบ เน้นความร่วมมือและการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในชุมชน

เมื่อชุมชนได้เข้าสู่ยุคทุนนิยม ระบบที่เคยพึ่งพากันลดน้อยลง แต่หันไปพึ่งพาทุน และความรู้เทคโนโลยีจากภายนอกสูงมากขึ้น จึงเกิดภาคประชาสังคมที่เกี่ยวพันกับจุดมุ่งหมาย “สาธารณะ” มากกว่าจุดมุ่งหมาย “ส่วนบุคคล” นั้นหมายความว่า ประชาสังคมเป็นเรื่องของชีวิตสาธารณะ จิตสำนึกร่วม ไม่ใช่กิจการส่วนบุคคล เป็นการรวมตัวกันของผู้คนในลักษณะกลุ่มองค์กร หรือสมาคมภายในสังคมที่จัดตั้งขึ้นใหม่ และทำกิจกรรมกรรมทางสาธารณะผ่านการต่อรอง ให้ความสำคัญของกลุ่มสมาคมธุรกิจซึ่งรวมตัวกันและเข้ามามีบทบาทในกระบวนการนโยบายสาธารณะผ่านคณะกรรมการร่วมรัฐ-เอกชน (กรอ.)^๑ ดังนั้น กลุ่มกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ และเครือข่ายที่มีลักษณะไม่เป็นทางการจะถูกนับรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของค่านิยมแบบ CSD ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง กลุ่มต่าง ๆ ไม่มีความจำเป็นที่ต้องสร้างความเป็นทางการหรือจดทะเบียนกับผู้มีอำนาจหน้าที่ (รัฐ) เพื่อที่จะเป็นองค์กรประชาสังคม^๒

^๑ เอนก เหล่าธรรมทัศน์. “ส่วนรวมที่มีไว้รัฐ : ความหมายของประชาสังคม” ใน อนุชาติ พวงสาลี, และ กฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ, **ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**, (นครปฐม : โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕-๖๑

^๒ อีรพัฒน์ อังศุवाल, “ประชาสังคม’ (Civil Society) ในมุมมองใหม่ : บทสำรวจหน้าตาและตำแหน่งแห่งที่ของประชาสังคมในมุมมอง Civil Society Diamond” **วารสารการเมืองการปกครอง**, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (กันยายน ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘) : ๔๗-๕๒.

จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีลักษณะภูมิประเทศ ประมาณร้อยละ ๔๙ ของพื้นที่เป็นภูเขา ภูเขาสำคัญของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ เทือกเขาบรรทัด เทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งทอดยาวผ่านเนื้อที่จังหวัดใกล้เคียงหลายจังหวัด และทอดเปิดสู่อ่าวไทยเทือกเขาภูเก็ตด้านตะวันตก เป็นต้นกำเนิดลุ่มน้ำใหญ่น้อยรวม ๑๔ ลุ่มน้ำ มีการเกิดขึ้นขององค์กรชุมชน เครือข่ายการพัฒนาตามพื้นที่และประเด็น และกลไกการทำงานพัฒนาร่วมกันในแนวราบ ทำให้สถานภาพของชุมชนเป็นที่ยอมรับ กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนและการรู้จักใช้ข้อมูลทำให้ชุมชนรู้จักตัวเอง เกิดการวางเป้าหมายการพัฒนาร่วมกัน

จากความเป็นมา และความสำคัญของปัญหาดังกล่าว คณะวิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิเคราะห์โครงการฯ ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่บ้านน้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมและการส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นกลุ่มแม่บ้านน้ำตาปีจนเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า

ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่บ้านน้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงการลงพื้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มเพื่อค้นหาคำศัพท์ภาคประชาสังคมการจัดการตนเองกลุ่มแม่บ้านน้ำตาปีจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งนำมาเสนอ ๓ ระยะดังนี้

ระยะที่ ๑ วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชน

การศึกษาเอกสารข้อมูลการลงพื้นที่การสัมภาษณ์เชิงลึก มาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อนำมาประมวลผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลนำเสนอสามารถสรุปเป็น ๔ ชุมชน ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์)

ชุมชนลีเล็ด บ้านห้วยทรัพย์ เป็นกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนที่มีการก่อตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนลีเล็ด นับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ ที่ ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้ร่วมกันมอบที่ดินทำเป็นถนนของชุมชน, สร้างสะพานคอนกรีตชมชุมชน ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันสร้างที่พักเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ จัดทำกิจกรรมสันตนาการคือ เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ, ปลูกป่าชายเลน, ร้านค้ากลุ่มสินค้าโอท็อปผลิตภัณฑ์ชุมชนลีเล็ด สร้างร้านอาหารชุมชนและเครื่องดื่ม และสร้างป้ายบอกทางมายังชุมชนลีเล็ดอีกด้วย ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลีเล็ดด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านนำกลุ่มท่องเที่ยวทุกกลุ่มปลูกป่าชายเลนเป็นการเพิ่มของป่าชายเลนและทรัพยากรในน้ำจึงเป็นการช่วยกันรักษาป่าชายเลนและทรัพยากรทางน้ำ และมีการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

๒. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง

ชุมชนท่าฉางการจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านรวมกลุ่มจัดการตนเองด้านพื้นที่ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มชุมชนพิพิธภัณฑสถานบ้านวัดมุลเหล็ก และกลุ่มชุมชนท่องเที่ยวโอท็อป นวัตวิถี บ้านธารน้ำร้อน อำเภотаฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกันจัดกิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย แซ่และอาบน้ำในบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติ

จัดการเรื่องที่พักเป็นบ้านพักแบบโฮมสเตย์ และรีสอร์ตทึกลับ ๆ ตามความสะดวก และสร้างป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชนด้วย ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการกฎเป็นพิพิธภัณฑสถาน การจัดการป่าชายเลนโดยการสร้างบ่อน้ำแร่ร้อนธรรมชาติ ๔ จุด

๓. การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด

ชุมชนเลม็ด การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้สร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, แหล่งทำนาผลิตไข่เค็ม ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านได้จัดกิจกรรมสันตนาการ ได้แก่ การท่องเที่ยวสถานที่ปฏิบัติธรรม, ศึกษาโบราณสถานประวัติศาสตร์แบบศรีวิชัย, พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, วิธีและกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อื่น ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้าน จัดการบรรยากาศอย่างร่มรื่น เยียบสงบ. อารังรักษาพระวิหารคด ,พระพุทธรูปศิลาทรายแดง ๓ องค์, รูปปั้นพระชยาภิวัดณ์, วิหารหลวงพ่อโต, การจัดการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจในหมู่บ้าน

๔. วิกรมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง

ชุมชนพุมเรียง การจัดการตนเองของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน และผู้ใหญ่บ้าน ในด้านพื้นที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านสภาพแวดล้อม พบว่า ๑) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านพื้นที่ ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการตนเองบ้านแหลมใหญ่ ชายทะเลพุมเรียง, บ้านหัวเลนหมู่บ้านหัตถกรรมตีเค้นกลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียง ๒) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดการตนเองตั้งแต่สร้างกิจกรรมปั่นจักรยาน, เที่ยวชิมอาหารทะเล, ศูนย์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมพุมเรียง ศิลปะหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา ๓) การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองด้านสภาพแวดล้อม ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ใหญ่บ้านร่วมกันจัดโครงการป่าในเมืองพุมเรียง, ผ้าทอกับวิถีชีวิตคนพุมเรียง

ระยะที่ ๒ การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพคณะผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์เป็นนักวิชาการ และกลุ่มภาคประชาสังคม สามารถสรุปเป็น ๒ ประเด็น ดังนี้

๒.๑ การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชน

๑) คุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) มีดังนี้ ๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way ๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ ๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน

๒) คุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชนท่าฉาง ได้แก่ ๑) พิพิธภัณฑสถานบ้านแหลมเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมุลเหล็ก ๒) ท่องเที่ยวโอทอปนวัต

วิถึป้อน้ำพุร้อนธรรมชาติ วัดธารน้ำร้อน

๓) คุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชนเลม็ด ได้แก่ ๑) วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ๒) สวนโมกขพลาราม ๓) วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด (กลุ่มผลิตไข่เค็ม)

๔) คุณค่าและอัตลักษณ์ของการจัดการตนเองของชุมชนพุมเรียง ได้แก่ ๑) ชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) ชม ซ้อสินค้ากลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียงศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา

๒.๒ การส่งเสริม พัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า

มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ในการจัดการตนเอง ๓ ประการดังนี้ ๑) มีกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจ ๒) มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้สัมผัสเสน่ห์ชุมชนด้วยการลงมือปฏิบัติ ๓) มีโปรแกรมการท่องเที่ยว ดังนั้น การส่งเสริม พัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ทั้ง ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด และชุมชนพุมเรียง มีดังนี้

๑) ชุมชนลีเล็ด มีโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน) ๑) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกรับเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน

๒) ชุมชนท่าฉาง มีโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน) เริ่มจากศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมุลเหล็ก และแช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่วัดธารน้ำร้อน

๓) ชุมชนเลม็ด การส่งเสริม พัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน) เริ่มจากวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร ๒) สวนโมกขพลาราม ๓) วิถีชีวิต วิถีไทยกับชุมชนเลม็ด (กลุ่มผลิตไข่เค็ม)

๔) ชุมชนพุมเรียง การส่งเสริม พัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเส้นทางวันเดียว (ไม่ค้างคืน) ๑) เที่ยวชายทะเลแหลมโพธิ์ และรับประทานอาหาร ๒) ชม ซ้อสินค้ากลุ่มทอผ้าไหมพุมเรียงศิลปหัตถกรรมวิสาหกิจชุมชนเมืองไชยา

ระยะที่ ๓ วิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชน

ลุ่มน้ำตาปี

ผู้เชี่ยวชาญวิเคราะห์ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ชุมชนลีเล็ด ชุมชนท่าฉาง ชุมชนเลม็ด ชุมชนพุมเรียง ประกอบด้วย ระยะที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มน้ำตาปี ประกอบด้วย ๑. พลวัตภาคประชาสังคมการจัดการตนเองของชุมชน แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านพื้นที่ กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนร่วมกันเสียสละพื้นที่สร้างสำนักงานกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน สร้างถนนของชุมชน สร้างสะพานชมตลาด,ชมธรรมชาติ สร้างศูนย์อาหารชุมชน แบ่งเป็นพื้นที่ตั้งร้านค้าชุมชน สร้างห้องสุขาชุมชน ๒) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนให้บริการบ้านพักโฮมสเตย์ บริการกิจกรรมสันทนาการ เช่น เดินป่า, ล่องเรือชมธรรมชาติ,ปลูกป่าชายเลน บริการร้านค้าสินค้าโอท็อป, และให้บริการสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์สู่ความเป็นพลวัตภาคประชาสังคมของจังหวัดสุราษฎร์ธานีด้านและ ๓) ด้านสภาพแวดล้อมพบว่ากลุ่มท่องเที่ยวชุมชนมีเจ้าหน้าที่นำนักท่องเที่ยวมาจุดแรกคือศูนย์ท่องเที่ยวชุมชนเล่าอดีต เช่น โครงการป่าในเมือง นำชมกุฎีเป็นพิพิธภัณฑ์ ทูตทางวัฒนธรรมที่เป็นเสน่ห์ของชุมชนและ

ประกอบด้วย การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนลุ่มแม่น้ำตาปี ระยะที่ ๒ การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องประกอบด้วย ๒ ประการดังนี้ ๑) การค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชน พบว่า คุณค่าและอัตลักษณ์ของศิลปะในแต่ละชุมชนคือ ธรรมชาติป่าชายเลน วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร, สวนโมกขพลาราม, พ่อท่านข้าวสุกวัดบางใบไม้ และชายทะเลแหลมโพธิ์ ๒) การส่งเสริมการพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่า การส่งเสริมเครือข่ายในการจัดการตนเองของชุมชนต้องสร้างโปรแกรมการท่องเที่ยวเส้นทางธรรมชาติ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่น่าสนใจมีโอกาสดำเนินกิจกรรมให้ชุมชนด้วย และเชื่อมต่อส่งต่อเครือข่ายชุมชนอื่น ส่วนผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญให้เพิ่มอีกข้อการส่งเสริมการอนุรักษ์และเชื่อมโยงเครือข่าย มีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) สำนักงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นคนชวนทุกเครือข่ายมาเรียนรู้ และตั้งเป็นคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวขับเคลื่อนให้เชื่อมโยงกัน คณะกรรมการรณรงค์เกี่ยวกับการอนุรักษ์และการสืบสานเชื่อมโยงโดยการค้นหาคนรุ่นหลังไปร่วม เชื่อมโยงเครือข่ายด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และต่อยอดสร้างมูลค่าของทุกเครือข่าย เช่น โปรแกรมวันแรกไปชุมชนท่าฉาง เริ่มจากศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีศรีวิชัย ที่วัดมุลเหล็ก และแช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่วัดธารน้ำร้อน พักบ้านพักโฮมสเตย์ชุมชนลีเล็ด วันที่ ๒ เที่ยวชุมชนลีเล็ด มีโปรแกรมการท่องเที่ยว (๑) ศึกษาเส้นทางธรรมชาติป่าชายเลน Walk Way (๒) ล่องเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน (๓) พายเรือแคนู ถีบจักรยานน้ำ (๔) ร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน (๕) เลือกชมเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ OTOP สินค้าจากชุมชน เป็นต้นและส่งต่อเครือข่ายอื่นอีกถ้าจะเพิ่มวัน การส่งเสริมและการเชื่อมโยงกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องประกอบด้วย ๑๑ ประการดังนี้ ๑. มีคณะกรรมการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ ขับเคลื่อนการดำเนินงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๒. คนในชุมชน ทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านที่ดี ๓. มีข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ชัดเจนและครอบคลุม ๔. มีการนำทุนชุมชนและทุนทางวัฒนธรรม มาสร้างมูลค่าเพิ่ม ๕. มีแผนธุรกิจชุมชนท่องเที่ยว และมีการดำเนินงานตามแผน ๖. มีการจัดระเบียบ สิ่งแวดล้อมชุมชน ภูมิทัศน์ จุดถ่ายภาพ ๗. มีการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการตลาดได้อย่างน่าสนใจ ๘. มีการจัดทำปฏิทินกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนและเผยแพร่ ๙. มีการเชื่อมโยงเครือข่าย การท่องเที่ยว ในแหล่งอื่น ๆ ๑๐. มีการจัดทำแคมเปญส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ ๑๑. มีการจัดกิจกรรมพิเศษ Special Event ส่งเสริมการตลาดในลักษณะ แปลก ใหม่ ใหญ่ ดัง

โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) ชุมชนท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว ๒) ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน ๓) ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือบริหารจัดการ โดยการจัดตั้งองค์กรในท้องถิ่นเพื่อให้มีบทบาทในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว และชุมชนต้องร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวได้แก่ ๑) ชุมชนมีรายได้จากการจ้างงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ๒) ชุมชนมีรายได้จากการเป็นผู้นำเที่ยว หรือให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว ๓) ชุมชนมีรายได้จากการขายอาหาร ของที่ระลึก หรือสินค้าพื้นเมือง ๔) ชุมชนมีรายได้จากการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นเมือง ทุกกิจกรรมจะต้องคืนให้แก่ชุมชน ๑๐ เปอร์เซ็นต์ทุกเครือข่าย

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

สามารถนำขบวนการศึกษาวิจัยไปใช้ประยุกต์ในการเรียนการสอนในรายวิชาเช่นวิชาอิสระทางรัฐประศาสนศาสตร์ วิชาที่นำไปใช้ วิชาอิสระทางรัฐประศาสนศาสตร์ วิชารัฐประศาสนศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา วิชาหลักการกระจายอำนาจกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น วิชาการจัดการวิถีชุมชน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนที่สอดแทรกกระเปียบวิถีวิจัยมีความหลากหลายและมีประสิทธิภาพในการสอนซึ่งอยู่ภายใต้กรอบระเบียบวิธีการวิจัยจากประสบการณ์ของการทำรายงานการวิจัยดังกล่าว

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลบูรณาการรายวิชาของหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต “โครงการ มจร & ชุมชนร่วมเรียนรู้ ณ เล-ออก เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและปัญญาของนิสิต มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยโดยการสำรวจพื้นที่เก็บข้อมูลลงภาคสนามเชิงลึกจัดกิจกรรมเสริมทักษะนิสิตในระดับปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนสุราษฎร์ธานี เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลายลงสู่ชุมชน

๓. ด้านสังคมและชุมชน

เทศบาลนครสุราษฎร์ธานีสร้างเป็นแนวทางในการ ถอดบทเรียน การพัฒนา ผลสัมฤทธิ์ “วิถีชีวิตภูมิปัญญาเมืองเกษตรคุณภาพ การท่องเที่ยวยั่งยืน สังคมเป็นสุข” ภายใต้หลักคิด วิถีชีวิตภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงอารยธรรมศรีวิชัยจังหวัดสุราษฎร์ธานีตามนโยบายและยุทธศาสตร์จังหวัดแผน ๒๐ ปี

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ / ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ลำดับ	ชื่อสกุล	วุฒิการศึกษา	ตำแหน่ง/สังกัด
๑.	ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว	ค.บ. (ครุศาสตร์) ค.ม. (ครุศาสตร์)	อาจารย์วิชาภาษาไทยคณะ ครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏ สุราษฎร์ธานี
๒.	รศ. สมเกียรติ ต้นสกุล	วท.บ (จิตวิทยาคลินิก) น.บ (นิติศาสตร์) สค.ม (สังคมวิทยา)	อาจารย์ประจำภาควิชา รัฐศาสตร์ การปกครอง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัยวิทยาเขตศรีธรรมมา โคตรราช จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๓.	รศ. ดร. ณรัตน์ ศรีวิหะ	กศบ. (การศึกษา) M.A. (การวิจัยการศึกษา) Ph.D. (การศึกษา)	นักวิจัยการศึกษา
๔.	เรือโท ผศ.ดร.อนันต์ ใจสมุทร	ปธ. ๕, พธ.บ (มนุษย์สังเคราะห์ศาสตร์) M.A. (Sociology) Ph.D (Sociology)	นักวิจัยด้านสังคมวิทยา
๕.	ผศ. สานิตย์ บุญชู	B.S. (ช่างกลเกษตร) M.C.D. (Community Development)	อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

- สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ ชวน เพชรแก้ว. สถาบันราชภัฏสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นางหวันมะ นัยหิม. ไหมไทย กลุ่มทอผ้าสตรีบ้านพุมเรียง. ๘๗ หมู่ที่ ๒ ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูสุกิตติธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดมูลเหล็ก. ศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ศรีวิชัยวัดมูลเหล็กอำเภอท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายสมชาย รักเดช. อายุ ๕๖ ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบล ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณมานิตย์ ว่างฉาย ภูมิปัญญาชุมชน อายุ ๕๕ ปี อาชีพ ประมง หมู่ ๔ บ้านห้วยทรัพย์ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ ยายย่อง จันทรวิมลลูกสาว นางสาวลี จันทรวิมล. อยู่บ้านเลขที่ ๒๘๔ หมู่ที่ ๑ ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานีอายุ ๘๘ ปีลูกสาวอายุ ๖๒ปี วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณยายพริ้ง มูลอาจ ภูมิปัญญาชุมชน อายุ ๘๓ ปี ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณไกรรงค์ ธรรมบำรุง ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณศิริพร แก้วมีศรี ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณประสงค์ หิตอนันต์ ภูมิปัญญาชุมชน ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น อายุ ๓๔ ปี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวกลุ่มท่องเที่ยวชุมชน ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นางเสาวภา วราชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ บ้านคลองซุด ตำบลท่าฉาง อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายมนตรี มุสิกะ รองประธานกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ นายสุธรรม ทองแหม่ม ประธานกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๕ ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.
- สัมภาษณ์ พระอธิการคมกริช กิตติโร เจ้าอาวาสวัดบางใบไม้ ตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางมาลา ชื่นวิเศษ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมชำนาญการ อำเภอท่าฉาง จังหวัด
สุราษฎร์ธานี ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายพิทักษ์ รักเขียว นายกองค้การบริหารส่วนตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง จังหวัด
สุราษฎร์ธานี วันที่ ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางจรัญญา ศรีรักษ์ ประธานกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บางใบไม้ ตำบลบางใบไม้ อำเภอ
เมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๒ กันยายน, ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายธวัชชัย กลิ่นนาค คณะกรรมการสมาคมสหพันธ์ท่องเที่ยวภาคใต้ วันที่ ๒ กันยายน,
๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางนิตยา ชุมเชิงกาญจน์ พัฒนาการอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณเศรษฐพงศ์ โพธิ์โพ้น อายุ ๓๔ ปี เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวกลุ่ม
ท่องเที่ยวชุมชน ลีเล็ด (ป่าในเมืองบ้านห้วยทรัพย์) วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม พระครูจิริเจติยาทร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยาราช
วรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณยุพาพันธ์ คงชนะ ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการกองการท่องเที่ยว
และกีฬา องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณกิตติ ชินเจริญธรรม ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณเทพสิน ผ่องแก้ว ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่ง
ประเทศไทย สำนักงานสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณจรรุ ทิพย์ศักดิ์ นักวิชาการด้านการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขต สุ
ราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณสมชาย สินมา ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว สินมานะฟาร์มจังหวัดสุราษฎร์ธานี
วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม คุณพรชัย มาลาสกุลชัย, ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว บริษัท พันทิพย์ จำกัด
จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สนทนากลุ่ม นางจรัญญา ศรีรักษ์ กำนันตำบลบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ประวัตินักวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ชื่อ - นามสกุล

๑.๑ ภาษาไทย นายสุขอุษา นุ่นทอง

๑.๒ ภาษาอังกฤษ Dr. Sukusar Nuntong

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียน
วัดพัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. ตำแหน่งการบริหาร -

๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ วิทยาลัยสงฆ์นครศรีธรรมราช

๕. ที่อยู่ติดต่อได้

บ้านเลขที่ ๙๓/๒๙๘ หมู่ที่ ๕ ตรอก/ซอย ๒๖ ถนน ตลาดล่าง

แขวง/ตำบลบางกุ้ง

จังหวัด สุราษฎร์ธานี

โทรศัพท์ -

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๔-๑๘๙๓๑๔๘

เขต/อำเภอ เมือง

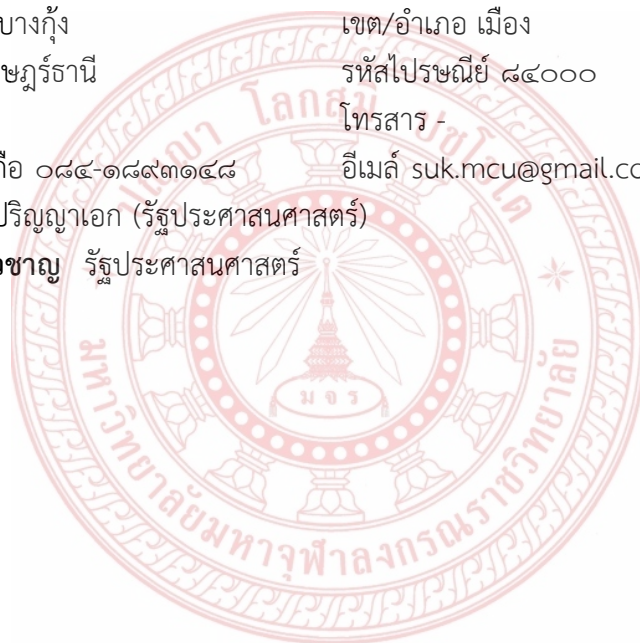
รหัสไปรษณีย์ ๘๔๐๐๐

โทรสาร -

อีเมล suk.mc@gmail.com

๖. วุฒิการศึกษาปริญญาเอก (รัฐประศาสนศาสตร์)

๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ รัฐประศาสนศาสตร์

ประวัตินักวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ชื่อ - นามสกุล

๑.๑ ภาษาไทย

พระครูภาวนาจันทคุณ, วิ. ดร.

๑.๒ ภาษาอังกฤษ

Phrakruparvanajuntakoon, Dr.

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียน
วัดพัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. ตำแหน่งการบริหาร -

๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ วิทยาลัยสงฆ์นครศรีธรรมราช

๕. ที่อยู่ติดต่อได้

วัดป่าเขาหัวช้าง

ตำบล ควนทอง อำเภอขนอม

จังหวัด สุราษฎร์ธานี

รหัสไปรษณีย์ ๘๔๓๔๐

โทรศัพท์ -

โทรสาร -

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๑-๙๕๖๓๑๙๐ อีเมล -

๖. วุฒิการศึกษา ปริญญาเอก (สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ)

๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ การจัดการเชิงพุทธ

ประวัตินักวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ชื่อ - นามสกุล

๑.๑ ภาษาไทย พระครูศรีหิรัญธรรมาท

๑.๒ ภาษาอังกฤษ Phrakrusihiruntammatorn

๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียน วัดพัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. ตำแหน่งการบริหาร -

๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ วิทยาลัยสงฆ์นครศรีธรรมราช

๕. ที่อยู่ติดต่อได้

วัดขันเงิน

ถนนหลังสวน

แขวง/ตำบลวังตะกอก

เขต/อำเภอหลังสวน

จังหวัด ชุมพร

รหัสไปรษณีย์ ๘๔๒๑๐

โทรศัพท์ ๐๗๗-๒๒๗๓๒๑

โทรสาร ๐๗๗-๒๒๗๓๒๑

โทรศัพท์มือถือ ๐๘๓-๓๐๔๘๖๕๓ อีเมล -

๖. วุฒิการศึกษา ปริญญาโท (การจัดการเชิงพุทธ)

๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ การจัดการเชิงพุทธ

ประวัตินักวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ชื่อ - นามสกุล
  - ๑.๑ ภาษาไทย นายสุริยะ แชมศรีรัตน์
  - ๑.๒ ภาษาอังกฤษ Dr. Suriyha Shamkrirat
๒. ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ห้องเรียนวัดพัฒนาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๓. ตำแหน่งการบริหาร -
๔. สังกัดหน่วยงาน/คณะ วิทยาลัยสงฆ์นครศรีธรรมราช
๕. ที่อยู่ติดต่อได้
ถนนภักดีอนุสรณ์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
เทศบาลนครสุราษฎร์ธานี ถนนภักดีอนุสรณ์
แขวง/ตำบลตลาด เขต/อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี
จังหวัด สุราษฎร์ธานี รหัสไปรษณีย์ ๘๔๐๐๐
โทรศัพท์ - โทรสาร -
โทรศัพท์มือถือ - อีเมล -
๖. วุฒิการศึกษา ปริญญาเอก Ph.D
๗. สาขาวิชาที่เชี่ยวชาญ -

